

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1958

STOCKHOLM 1958
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

571733

INNEHÅLL

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för ärenden rörande domstols- och åklagarväsendet	
A. Åtal mot	
1) t. f. biträdande stadsfiskalen T. Aldén för olaga anhållande (ämb.-ber. 1957 s. 13)	12
2) landsfiskalen O. Rudmar och landssekreteraren G. Lundborg för underlåtenhet att utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för undersökning och beivrande av brott, varom misstanke uppkommit och bragts till deras kännedom (ämb.-ber. 1957 s. 87)	13
3) civilekonomen G. A. Sundblad för störande uppträdande vid plenum i riksdagens andra kammare	14
B. Åtgärd för disciplinär bestraffning mot	
4) förste kriminalassistenten B. Johansson för oriktig rapport till förman att delgivning enligt 23 kap. 18 § RB skett med person, som misstänktes för brott	15
C. Vissa ärenden som föranlett erinringar eller andra uttalanden	
5) Obehörig ändring av dom och andra felaktiga förfaranden av borgmästare vid handläggning av brottmål	20
6) Fråga om i vilken omfattning domare må biträda annan med uppsättande av rättegångsskrifter	30
7) Villkorlig dom vid bötesförvandling	38
8) Annonsering av domstols kungörelser i ortstidning	46
9) Bör häktad hållas fängslad under rättegångsförhandling?	54
10) Åberopande av intyg som bevismedel i rättegång tillåtet i visst fall utan hinder av stadgandet i 35 kap. 14 § RB	59
11) Fråga om hinder för särskild inskrivningsdomares förordnande till rättens ombudsman i konkurs	61
12) Ersättning till av domstol enligt 42 kap. 17 § RB förordnad medlare för åstadkommande av förlikning mellan parter i rättegång	63
13) Domstols medverkan till förlikning i brottmål	65
14) Erinran under förundersökning för brott om påföljden vid lämnande av oriktiga uppgifter vid vittnesförhör	76
15) Felaktigt förfarande vid omhändertagande av gods i samband med förundersökning	78
16) Fråga om avvisande av ansökan om betalningsföreläggande. Tillika fråga om kostnadsersättning åt gäldenären	83
17) Fråga om handpanthavares och retentionsrättshavares rätt vid utmätning	86
18) Utövändet av brevcensur vid fångvårdsanstalt	90

	Sid.
19) Är enskild person, som besöker i fängvårdsanstalt intagen, skyldig att underkasta sig att medförd väska visiteras?	91
20) Olämpligt förfarande vid fängtransport	97
21) På vilken myndighet ankommer det att förelägga icke häktad, till frihetsstraff dömd person att inställa sig å fängvårdsanstalt för straffets avtjänande?	102
22) Fråga om frihetsstraff må bringas i verkställighet under tid då ansökan om att av nåd beviljas anstånd med verkställigheten är beroende på Kungl. Maj:ts prövning	105
<i>D. Framställningar till Konungen m. m.</i>	
23) Ang. betänkande med förslag till instruktion för riksdagens ombudsmän	110
24) > bättre tillgodoseende av skyddskonsulents behov av kännedom om den, som dömts villkorligt med övervakning utan att personundersökning ägt rum i målet, m. m.	110
25) > den i 13 § lagen om fri rättegång stadgade återbetalningsskyldigheten i vissa fall för part, som åtnjutit fri rättegång	116
<i>E. Särskild utredning</i>	
26) Undersökning rörande åklagarnas och domstolarnas tillämpning av lagstiftningen om trafikonykterhet	120
<i>F. Anteckningar rörande iakttagelser vid inspektioner m. m.</i>	
27) Arbetsbalanser hos domstolar och åklagare m. fl.	142
28) Smärre brister i formellt hänseende vid rättegångsförfarandet	144
29) Återkallelse av strafföreläggande	151
30) Dröjsmål med överförande av straffriförklarade från sinnessjukavdelning vid fängvården till sinnessjukhus	151
<i>G. Rättelse</i>	
31) Rättelse av uttalande återgivet i ämbetsberättelsen till 1957 års riksdag	152
II. Redogörelse för ärenden rörande de administrativa myndigheterna	
<i>A. Åtal mot</i>	
32) landssekreteraren S. J. Nilsson för försummelse vid handläggning av beredskapsärende (ämb.-ber. 1957 s. 120)	154
33) landssekreteraren R. Magnusson och landsfogden N. L. Eklund för försummelse vid handläggning av beredskapsärende	156
34) vice ordföranden i statens hyresråd G. Ekedahl för försummelse att tillse, att utslag i besvärsmål meddelats inom tillbörlig tid efter det beslut fattats i hyresrådet	158
35) t. f. polismästaren G. Rosenqvist i fråga om olaga omhändertagande av alkoholmissbrukare	182
<i>B. Åtgärd för disciplinär bestraffning mot</i>	
36) kriminalassistenten S. Winckler för överskridande av befogenheten såsom polisman	202
<i>C. Vissa ärenden som föranlett erinringar och andra uttalanden</i>	
37) Fråga om oriktigt förfarande vid länsstyrelses beslut om förslag till överförande på övergångsstat av ordinarie befattningshavare vid länsstyrelsen	207

38) Fråga huruvida anteckningar, som av landsfogde verkstälts angående av honom hos polischefer inhämtade upplysningar om sökande till en poliskommissarietjänst, äro att anse såsom allmänna handlingar	222
39) Fråga huruvida skoltidningar må göras till föremål för förhandscensur av rektor vid allmänt läroverk	228
40) Fråga om lämpligheten av anställningsintervjuer vid rekrytering av personal för tjänstgöring vid statliga företag	236
41) Handläggning av ärenden rörande släktnamn för barn, vilkas föräldrar erhållit äktenskapsskillnad	240
42) Fråga huruvida skolstyrelse ägt vid tillsättande av icke-ordinarie folkskolläroartjänst taga hänsyn till den omständigheten att sökande levde i samvetsäktenskap	244
43) Fråga om vilken hänsyn som kan tagas till prästs egna samvetsbetänkligheter mot kyrklig vigsel av fränskild	247
44) I kyrkomusikerdistrikt har, vid sidan av tjänst såsom organist, anställts församlingsmusiker med uteslutande uppgift att utföra orgelmusik och att svara för orgelvärd. Fråga huruvida en sådan ordning överensstämmer med kyrkomusikerstadgan. Tillika fråga huruvida av domkapitel fastställd instruktion för organisten står i strid mot nämnda stadga	251
45) God man, som förordnas att bevaka allmänna arvsfondens rätt vid boutredning, äger rätt till ersättning för uppdraget av arvsfonden även om arvsfonden icke erhållit del i boet, m. m.	254
46) Överdirektör i ett ämbetsverk har i en personlig, icke diarieförd cirkulärskrivelse gjort uttalande rörande anställning av personal, vilket uttalande uppfattats såsom åsytande inskränkning i enskildas rätt att fritt vinna anställning inom eller utom verket	263
47) Fråga om riks försäkringsanstaltens tillämpning av sjukkassetaxan, särskilt beträffande innebörden av begreppet receptförnyelse	266
48) Fråga om förutsättningen för skogsvårdsstyrelsens rätt att verkställa tvångsodling, för vilken kostnaden omedelbart må uttagas av markägaren	268
49) Opåkallat polisförhör med utlänning i anledning av ansökan om svenskt körkort, m. m.	278
50) Fråga om felaktigt förfarande med avseende å indrivning av automobilskatt för år, under vilket bilen avregistrerats redan i slutet av januari månad, m. m.	282
51) Ifrågasatt utfärdande av föreskrifter med förbud för befattningshavare vid förvaltningsmyndighet att åtaga sig uppdrag som ombud eller biträde åt part vid samma myndighet	289

D. Framställningar till Konungen

52) Ang. vissa jävsfrågor inom civilförsvaret m. m.	291
53) » åtgärder till förhindrande av störande buller från trafik med motorcykel och moped	313
54) » översyn av lagligheten och behövligheten av sådana i lokala stadgor rörande vatten- och avloppsledningar intagna föreskrifter, vilka innefatta ingripande, straffsanktionerad reglering av vad ägare och brukare ha att iakttaga	324
55) » brist i 24 § lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna	350
56) » ändring av 2 § lagen den 24 maj 1929 om tillsyn över stiftelser	351

	Sid.
<i>E. Anteckningar rörande iakttagelser vid inspektioner</i>	
57) Omhändertagande för skyddsuppfostran	357
58) Tvångsintagning av alkoholmissbrukare	361
59) Utvisning av utlänning	362
60) Återkallelse av körkort	365
61) Medborgarskapslagen	366
62) Väglagen	367
63) Förordningen om explosiva varor	368
64) Lotteriförordningen	371
65) Vapenförordningen	372
66) Vissa tillståndsärenden	373

Bilaga

Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1957 och vari under år 1957 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling	377
--	-----

Senast upprättade sakregister är intaget i 1957 års ämbetsberättelse.

Till RIKSDAGEN

Jämlikt 18 § i den för riksdagens ombudsmän gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1957.

Härvid får jag till en början meddela, att jag begagnat mig av semester under tiderna den 18 februari—den 2 mars och den 1—den 21 augusti samt åtnjutit ledighet för utförande av mig anförtrott offentligt uppdrag under tiderna den 11—den 16 mars och den 25—den 29 juni. Under nämnda tider har min av riksdagen utsedde ställföreträdare, hovrättsassessorn Ulf Lundvik förestått ämbetet. För att få tillfälle att ägna erforderlig tid åt de ur principiell synpunkt viktigaste ärendena och för att nedbringa balansen har jag vidare med stöd av 24 § andra stycket instruktionen för riksdagens ombudsmän uppdragit åt Lundvik att under tiden den 30 sep-

tember—den 29 december förrätta å ämbetet ankommande göromål med avseende å ärenden vilkas avgörande jag icke själv förbehållit mig.

I samband med ikraftträdandet av den av riksdagen beslutade personalorganisationen för justitieombudsmansämbetet utnämnde jag byråchefen Gösta Stenlund till kanslichef i justitieombudsmansexpeditionen samt förordnade Stenlund att från och med den 1 juli 1957 tillsvidare under sin återstående tjänstetid intill utgången av år 1957 med vikariatslön uppehålla den å staten för justitieombudsmannen och hans expedition upptagna befattningen som kanslichef i lönegraden Bp 4 med den rätt i pensionshänseenden, som tillerkänts Stenlund genom delegerades för riksdagens verk beslut den 21 juni 1951. Samtidigt förordnades *dels* byrådirektören C. G. Lidberg att tillsvidare vara byråchef i lönegraden Br 2 vid justitieombudsmansexpeditionen, *dels* assessorn i Svea hovrätt I. O. Wallenberg att med vikariatslön uppehålla Stenlunds byråchefsbefattning intill utgången av år 1957, *dels ock* assessorn vid överståthållarämbetet C. G. Blomqvist och e. o. fiskalen vid hovrätten för Västra Sverige T. E. Löfstedt att tillsvidare vara sekreterare vid justitieombudsmansexpeditionen, den förre i lönegraden Ar 25 och den senare i lönegraden Ar 24.

Sedan Stenlund med utgången av år 1957 beviljats avsked med pension från den tjänst såsom justitieombudsmannens närmaste medarbetare — som han på ett synnerligen förtjänstfullt sätt skött i ej mindre än 35 år — har jag utnämnt Lidberg att vara kanslichef från och med den 1 januari 1958. Vidare har jag till innehavare av de två byråchefstjänster, som genom Stenlunds avsked och Lidbergs utnämning till kanslichef blivit lediga, förordnat Wallenberg och Blomqvist. Till sekreterare i lönegraden Ar 25 från och med den 1 februari 1958 har jag slutligen förordnat e. o. kanslisekreteraren i handelsdepartementet B. J. E. Augustinsson.

Utöver den ordinarie personalen har för beredning av vissa ärenden anlitats även vissa domstolsjurister och andra.

På sätt framgår av ämbetsberättelsen till 1957 års riksdag uppgick antalet av de från år 1956 till 1957 balanserade, under handläggning härstädes varande ärendena till 207

Antalet under år 1957 diarieförda ärenden har uppgått till 1 009 (mot 704 under år 1956). Av dessa avsågo 30 justitieombudsmansämbetets organisation och dylikt. Av återstående 979 under år 1957 diarieförda ärenden ha anhängiggjorts

genom klagomål	757
på grund av tidningsartiklar	24
på grund av anmärkning vid inspektion eller eljest	198

Summa balanserade och inkomna ärenden 1 186

*Tabell över de verksamhetsområden som berörts av de under
år 1957 diarieförda ärendena¹*

Verksamhetsområden	Klagomål	JO:s initiativ	Summa
<i>Domstolsväsendet (utom förvaltningsdomstolar) . .</i>	125	55	180
<i>Åklagarväsendet</i>	111	18	129
<i>Polisväsendet</i>	99	18	117
<i>Exekutionsväsendet</i>	38	8	46
<i>Fängvården</i>	63	29	92
<i>Medicinalväsendet: sinnessjukvården</i>	100	7	107
<i>i övrigt</i>	22	1	23
<i>Nykterhetsvården</i>	14	5	19
<i>Barna- och ungdomsvården</i>	8	2	10
<i>Byggnadsväsendet</i>	6	3	9
<i>Hyresregleringen</i>	21	—	21
<i>Lantmäteriet</i>	9	2	11
<i>Skolväsendet</i>	12	2	14
<i>Taxeringsväsendet</i>	22	17	39
<i>Administrationen i övrigt (avseende andra ärenden än de ovan nämnda)</i>			
<i>centrala statliga verk och nämnder</i>	33	2	35
<i>länsstyrelser</i>	34	43	77
<i>andra lokala organ</i>	24	5	29
<i>Statens affärsdrivande verk</i>	16	1	17
<i>Kyrkliga myndigheter</i>	13	3	16
<i>Kommunala myndigheter (i övrigt)</i>	22	1	23
Kungl. Maj:t och riksdagen	20	—	20
Enskilda personer	31	—	31

¹) Åtskilliga ärenden ha avsett flera verksamhetsområden.

Av ovan berörda 1 186 ärenden ha under år 1957:

1) till annan myndighet överlämnats	11
2) såsom återkallade avskrivits	9
3) utan åtgärd avskrivits	134
4) efter vederbörandes hörande eller efter annorledes verkställd utredning avskrivits	497
5) till åtal hänvisats	4
6) föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning	2
7) föranlett åtta framställningar till Kungl. Maj:t	17
8) föranlett rättelse, påpekande, erinran eller annan åtgärd	214

och äro vid 1957 års slut:

9) i avbidan på infordrad förklaring, påminnellers avgivande eller annan utredning vilande	117
10) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande	41
11) på prövning beroende	140

Summa 1 186

För nedan angivna fel eller försummelser i tjänsten har förordnats om åtal mot:

1) en vice ordförande i statens hyresråd för dröjsmål vid expediering av utslag;

2) en tillförordnad polismästare för olaga omhändertagande av alkoholmissbrukare;

3) ett hovrättsråd för det han vid avgivande av infordrad förklaring till justitieombudsmannen ärekränkt enskild person; samt

4) en landshövding och en landssekreterare för felaktig tillämpning av 1925 års bolagsförbudslag.

5) Därjämte har jag — beträffande en överläkare, som av medicinalstyrelsens disciplinnämnd tilldelats varning för det han i 19 fall i strid mot vetenskap och beprövad erfarenhet företagit operativa ingrepp på kvinnor, vilka ingrepp med något undantag varit av beskaffenhet att medföra sterilitet — överlämnat handlingarna i saken till statsåklagaren i Stockholm för inledande av förundersökning med anmodan att, om åklagaren efter slutförd undersökning funne, att överläkaren kunde på sannolika skäl misstänkas för vad som disciplinnämnden lagt honom till last, väcka åtal mot honom.

Vidare har åtgärd för disciplinär bestraffning vidtagits mot:

6) en kriminalassistent för överskridande av befogenhet såsom polisman; samt

7) en förste kriminalassistent för oriktig rapport till förman att delgivning enligt 23 kap. 18 § RB skett med person, som misstänkts för brott.

De till Kungl. Maj:t under år 1957 avlätna framställningarna ha avsett

1) bättre tillgodoseende av skyddskonsulents behov av kännedom om den, som dömts villkorligt med övervakning utan att personundersökning ägt rum i målet, m. m.;

2) vissa jävsfrågor inom civilförsvaret;

3) åtgärder till förhindrande av störande buller från trafik med motorcykel och moped;

4) ändamålsenligheten av den i 13 § lagen om fri rättegång stadgade återbetalningsskyldigheten i vissa fall för part, som åtnjutit fri rättegång;

5) översyn av lokala föreskrifter rörande vatten och avlopp;

6) brist i 24 § lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna; samt

7) ändring av 2 § lagen den 24 maj 1929 om tillsyn över stiftelser.

8) Vidare har jag avgivit yttrande över betänkande med förslag till instruktion för riksdagens ombudsmän.

Antalet under år 1957 avgjorda ärenden är icke oväsentligt större än under tidigare år eller 888 mot 631 under år 1956. Likväl har antalet till

år 1958 balanserade ärenden stigit till 298 från 207 vid närmast föregående årsskifte. Orsakerna till denna ökning av balansen äro flera. Antalet klagomål har stigit från 598 under år 1956 till ej mindre än 757 under år 1957 och antalet ärenden, som upptagits på JO:s initiativ, från 81 till 222. Det är självfallet att denna ökning av antalet ärenden — vilken icke har sin grund i det förhållandet att justitieombudsmansämbetets tillsyn utsträckts även till kommunala befattningshavare — väsentligt påverkat arbetsbördan. Denna har även ökat genom att motivering för träffade avgöranden numera lämnas i de flesta fall. Slutligen må såsom förklaring till den ökade balansen nämnas att av de ärenden som avgjorts under år 1957 ett betydande antal varit av särskilt vidlyftig och invecklad beskaffenhet. Det bör emellertid framhållas att det övervägande flertalet av de balanserade ärendena inkommit under det senare halvåret 1957.

Under år 1957 har jag inspekterat

fångvårdsstyrelsen;

länsstyrelsen i Södermanlands län samt landsfogden, länsarkitekten, lantbruksnämnden och intendenten för utskänkningsärenden i samma län;

lantmäterikontoret i Nyköpings län och distriktslantmätaren i Nyköpings distrikt;

rådhusrätten, stadsfiskalen och stadsfogden i Nyköping;

Nyköpings domsaga;

fångvårdsanstalten i Nyköping;

landsfiskalerna i Rönö, Villättinge och Trosa distrikt;

kommunalborgmästarna i Flen, Oxelösund och Trosa; samt

Kinds och Redvägs domsaga.

Tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik har inspekterat

rådhusrätten i Malmö;

Torna och Bara domsaga; samt

rådhusrätten i Ystad.

Det hade varit önskvärt, att inspektioner kunnat verkställas i större utsträckning än som skett under år 1957. Den stora arbetsbördan har dock tvingat mig att på sätt skett begränsa denna del av verksamheten, vilken jag dock hoppas snart kunna ge väsentligt större omfattning.

I fråga om förvaltningen av justitieombudsmansämbetet under år 1957 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diaries och registratur, vilka jämte protokollen över inspektioner och hållna förhör komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Beträffande ärenden av mera allmänt intresse får jag hänvisa till efterföljande redogörelser, däri intagits även samtliga framställningar till Kungl. Maj:t ävensom vissa anmärkningar, som framställts vid inspektioner eller härstädes verkställda utredningar.

I enlighet med önskemål, som uttalats av riksdagen, har justitieombudsmansämbetets verksamhet under de sista åren inriktats på förvaltningen i väsentligt större utsträckning än tidigare. Med hänsyn till det betydande antal ärenden av detta slag, som numera förekomma vid ämbetet, har jag — för vinnande av större överskådlighet — ansett ändamålsenligt att uppdelade redogörelsen för avgjorda ärenden på två avdelningar, den ena avseende ärenden rörande domstols-, åklagar- och exekutionsväsendet även som fångvården samt den andra avseende ärenden rörande de administrativa myndigheterna.

Enligt vedertagen ordning innehåller berättelsen i fråga om åtal redogörelse endast för sådana, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

Ordföranden i nedre justitierevisionen har på förfrågan uppgivit, att under år 1957 någon förklaring av lag, i den ordning § 20 regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

Jag kommer att i särskild ordning till riksdagen överlämna förteckningar över dels vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar, som blivit under det sistförflutna året av Kungl. Maj:t gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, dels ock vilka beslut och framställningar som icke blivit för Kungl. Maj:t föredragna eller av Kungl. Maj:t prövade. Dessa förteckningar som tidigare alltid fogats vid ämbetsberättelsen såsom bilagor ha av praktiska skäl och ur kostnadssynpunkt ansetts bära tryckas särskilt för sig.

I. Redogörelse för ärenden rörande domstols- och åklagarväsendet

(Omfattar även exekution och straffverkställighet.)

A. Åtal

1. Olaga anhållande

I 1957 års ämbetsberättelse (s. 13 o. f.) redogöres för ett av justitieombudsmannen Folke Rudewall, efter klagomål av docenten Erik Karlmark, anbefallt åtal mot t. f. biträdande stadsfiskalen Ture Aldén för olaga an-

hållande. Av redogörelsen framgår, att Stockholms rådhusrätt i dom den 21 december 1955 lämnat den av statsåklagaren i Stockholm utförda talan mot Aldén utan bifall samt förordnat, att statsverket självt skulle vidkännas den ersättning, 2 006 kronor, som tillerkänts advokaten Bengt Landahl för försvaret av Aldén. Svea hovrätt hade genom dom den 10 december 1956, med ändring av rådhusrättens dom, dömt Aldén jämlikt 15 kap. 10 § och 25 kap. 5 § strafflagen för olaga anhållande att till kronan utgiva 25 dagsböter å 25 kronor ävensom förpliktat Aldén att av den Landahl tillerkända ersättningen till statsverket återgälda 1 000 kronor. Därjämte hade hovrätten, som för försvaret av Aldén i hovrätten tillerkänt Landahl arvode av allmänna medel med 1 000 kronor, förpliktat Aldén att av detta belopp till statsverket återgälda 500 kronor samt slutligen ålagt Aldén att ersätta Karlmark vad denne visade sig ha erlagt för hovrättens dom.

Mot hovrättens dom har Aldén fullföljt talan. Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

2. Underlåtenhet av landsfiskal och landssekreterare att utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för undersökning och beivrande av brott, varom misstanke uppkommit och bragts till deras kännedom

I 1957 års berättelse (s. 87 o. f.) redogöres för ett av justitieombudsmannen Rudewall anbefallt åtal mot landsfiskalen Oscar Rudmar och landssekreteraren Georg Lundborg för underlåtenhet att utan dröjsmål vidtaga åtgärder för undersökning i anledning av till deras kännedom bragt misstanke att dåvarande föreståndarinnan för ålderdomshemmet i Broby i december 1952 gjort sig skyldig till brott mot en pensionär, som avlidit, samt för beivrande av brottet. Enligt redogörelsen hade hovrätten över Skåne och Blekinge i dom den 10 juli 1956 dömt envar av Rudmar och Lundborg jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan böta 15 dagsböter, varje dagsbot för Rudmar bestämd till 15 kronor och för Lundborg till 25 kronor.

Mot hovrättens dom hade Rudmar och Lundborg fullföljt talan.

Kungl. Maj:t har genom dom den 7 juni 1957 fastställt hovrättens dom.

3. Anmälan av talmannen i riksdagens andra kammare rörande störande uppträdande av åhörare vid plenum i kammaren

Jämlikt föreskrift i § 23 ordningsstadgan för riksdagens andra kammare anmälde kammarens talman i skrivelse den 25 maj 1956 för laglig beivran, att vid plenum den 18 maj 1956 en man vid namn G. A. Sundblad, vilken som åhörare bevisat kammarens överläggningar, gjort sig skyldig till ett i hög grad störande uppträdande, bland annat genom skottlossning från en kammarens åhörarläktare.

Som förundersökning rörande omförmälda gärning inletts och övertagits av åklagare, överlämnade min ställföreträdare den 29 maj 1956 avskrift av talmannens omförmälda anmälan till statsåklagaren i Stockholm med anhängan att JO måtte efter hand hållas underkunnig om åklagarmyndighetens åtgärder i saken.

Efter ytterligare utredning ställde t. f. andre stadsfiskalsassistenten Christina Steen-Sundberg Sundblad under åtal vid Stockholms rådhusrätts tjugutredje avdelning med yrkande om ansvar *dels* jämlikt 11 kap. 4 § strafflagen för det Sundblad den 18 maj 1956 stört riksdagens förhandlingar i andra kammaren genom att där avlossa ett pistolskott och hålla ett anförande, *dels* jämlikt 5 § 1 mom. och 36 § 1 mom. vapenförordningen för det Sundblad, som år 1931 förvärvat en pistol genom arv, under tiden november 1954—den 18 maj 1956 i Stockholm innehaft vapnet utan att vara berättigad därtill.

Åklagaren yrkade vidare, att i beslag tagna en pistol, ett pistolmagasin och 38 skott måtte förklaras förverkade till kronan.

Sundblad erkände åtalade gärningarna.

Genom dom den 3 december 1956 dömde rådhusrätten Sundblad jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§ och 11 kap. 4 § strafflagen samt 36 § 1 mom. vapenförordningen att till kronan utgiva 50 dagsböter å 5 kronor, varjämte i beslag tagna pistol, magasin och skott förklarades förverkade till kronan.

Efter att ha givit mig del av rådhusrättens dom, vilken avfattats såsom blankettdom utan motivering, fullföljde åklagaren talan i Svea hovrätt mot samma dom under yrkande att Sundblad måtte ådömas frihetsstraff. Till stöd därför anförde åklagaren bland annat, att Sundblad uppträtt störande genom att företaga en våldshandling och hålla ett anförande av delvis föargelseväckande innehåll, ävensom att den församling som störts, i detta fall riksdagen, hade särskilt berättigade anspråk på okränkbarhet.

Sundblad bestred ändring.

I dom den 9 april 1957 yttrade Svea hovrätt följande: Störande av riksdagens förhandlingar genom uppträdande av den art, som i detta fall förekommit, måste i och för sig anses vara en förseelse av allvarlig beskaffenhet.

Det framgår dock av utredningen, att Sundblad vid skottets avlossande riktat pistolen så, att icke någon människa lupit fara att träffas, samt att hans därpå hållna korta anförande varit av tämligen oförargligt innehåll och icke väckt särdeles stor anstöt. Hovrätten finner det tillika kunna hållas för visst, att Sundblad icke handlat av argt uppsåt utan fastmera av oförstånd och i viss förvirring. Vid nu anförda förhållanden lämnar hovrätten åklagarens yrkande om straffskärpning utan bifall.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit och då tillräckliga skäl icke syntes föreligga att fullfölja talan mot hovrättens dom, fann jag det genom talmannens anmälan anhängiggjorda ärendet icke påkalla någon min vidare åtgärd.

B. Åtgärd för disciplinär bestraffning

4. Oriktig rapport till förman att delgivning enligt 23 kap. 18 § RB skett med person, som misstänktes för brott

Sedan Strängnäs stads badhusstyrelse ingivit anmälan till landsfiskalen i Strängnäs landsfiskalsdistrikt om att oegentligheter troligen förekommit beträffande redovisningen vid stadens varmbadhus och tvättinrättning, inleddes förundersökning till utredande av huruvida Martin Erik Ljung, vilken varit föreståndare för badhuset och tvättinrättningen under tiden den 1 oktober 1946—den 30 september 1951, gjort sig skyldig till förskingring. Vid förundersökningen, som i december 1952 övertogs av statspolisens kriminalavdelning i Nyköping med landsfogden i Södermanlands län såsom undersökningsledare och dåvarande kriminalöverkonstapeln, numera poliskommissarien Folke Ohlsson såsom utredningsman, uppkom misstanke att de av staden utsedda revisorerna, bland dem bankdirektören G. Ternulf, gjort sig skyldiga till tjänstefel genom att underlåta att granska badhusets och tvättinrättningens räkenskaper. I anledning härav utvidgades förundersökningen till att avse även revisorernas befattning med saken.

Efter slutförd utredning avslutades förundersökningen genom ett den 21 juni 1954 av Ohlsson upprättat protokoll. Där i angavs att bland andra Ternulf den 10 juni 1954 fått del av förundersökningsprotokollet samt lämnat detta utan erinran och icke påkallat någon ytterligare utredning.

Den 24 juli 1954 väckte t. f. landsfogden Ingemar Bäärnhelm vid Livgedingets domsagas häradsrätt åtal mot Ljung för grov förskingring under åren 1946—1951 avseende minst 14 722 kronor 43 öre samt mot stadens revisorer, bland dem Ternulf, för tjänstefel bestående i att de i sin egenskap av revisorer av försummelse åsidosatt dem enligt stadens instruktion för revisorerna åliggande skyldighet att revidera badhusets och tvättinrättningens räkenskaper. Åtalet avsåg för Ternulfs del sådan försummelse un-

der åren 1949—1951. Stämning delgavs Ljung och Ternulf den 27 juli 1954.

I dom den 14 september 1954 dömde häradsrätten på anförda skäl Ljung för förskingring av "8.772" kronor 43 öre under tiden från och med den 27 juli 1949 till straffarbete tio månader, villkorlig dom, och Ternulf för tjänstefel — bestående i att Ternulf under tiden från och med sistnämnda dag försummat att granska räkenskaperna — till 20 dagsböter om 15 kronor. Ansvar för brottslighet före angivna tidpunkt befanns av häradsrätten ha förfallit på grund av preskription. Även de övriga revisorerna fälldes till ansvar för tjänstefel. Ljung förpliktades jämlikt medgivande att till staden utge ersättning med dels 14 772 kronor 43 öre, som förskingrats — dock med avdrag för vad som kunde komma att utbetalas på grund av en av staden tecknad garantiförsäkring — och dels 10 674 kronor 48 öre för revisionskostnader.

Sedan Ternulf och två av hans medrevisorer fullföljt talan mot domen till Svea hovrätt, fann hovrätten i dom den 2 juni 1955 på anförda skäl, att klagandena icke gjort sig skyldiga till tjänstefel på sätt åklagaren påstått, samt lämnade därför, med upphävande av överklagade domen, åtalet mot klagandena utan bifall. Hovrättens dom vann laga kraft.

I en den 3 januari 1956 hit inkommen skrift anförde Ternulf klagomål i närmare angivna hänseenden mot handläggningen under förundersökningen och vid häradsrätten. Därvid påtalade han bland annat, att uppgiften i förundersökningsprotokollet om att han den 10 juni 1954 fått del av protokollet vore oriktig; nämnda dag hade han varit bortrest. Påståendet att han skulle ha lämnat protokollet utan erinran och icke påkallat ytterligare utredning vore alltså — anförde Ternulf vidare — helt gripet ur luften.

I ärendet inkom till en början landsfogden Börje Holmgren med yttranden av Ohlsson och förste kriminalassistenten Birger Johansson samt med eget yttrande.

Beträffande frågan huruvida Ternulf såsom angivits i förundersökningsprotokollet fått del av utredningen anförde Ohlsson i sitt yttrande: Innan Johansson den 10 juni 1954 skulle avresa från Nyköping till Mariefred och Strängnäs för visst annat utredningsuppdrag, hade Johansson blivit beordrad att överlämna ett exemplar av förundersökningsprotokollet i nu ifrågakomna ärende till envar av revisorerna, bland dem Ternulf. Därvid hade Johansson tillsagts att fråga envar av dessa, huruvida protokollet lämnades utan erinran eller om ytterligare utredning påkallades. Enligt reseligaren hade Johansson återkommit till Nyköping den 12 juni 1954. Efter återkomsten hade han rapporterat för Ohlsson, att bland andra Ternulf den 10 juni tagit del av protokollet och förklarat att någon ytterligare utredning ej påkallades. Ohlsson hade tagit denna Johanssons uppgift för god.

Johansson vitsordade vad Ohlsson sålunda uppgivit angående delgivningsuppdragets mottagande samt anförde vidare bland annat: Efter ankomsten till Strängnäs hade Johansson besökt sparbanken därstädes för att överlämna förundersökningsprotokollet till Ternulf. Huruvida han träffat Ternulf kunde han icke med bestämdhet erinra sig; han ville dock hålla för troligt att så skett. De närmare omständigheterna kunde Johansson icke draga sig till minnes, men han hade en bestämd känsla av att han delgivit Ternulf protokollet. Huru rapporteringen av delgivningsuppdragets fullgörande tillgått kunde Johansson icke längre erinra sig; han visste således icke om han självant meddelat Ohlsson eller om denne frågat honom. Ej heller kunde han säga om rapporteringen skett samma dag som han återkommit. Han ville dock minnas, att han vid något senare tillfälle tillfrågats av Ohlsson, huruvida han delgivit samtliga samma dag, och att han då lämnat jakande svar.

Vid därefter avgivna påminnelser fogade Ternulf ett den 16 februari 1956 av verkställande direktören i Sällskapet D. B. V:s Sparbank i Visby K.-H. Flodman utfärdat intyg av innehåll, att Ternulf varit bland deltagarna i en konferens för sparbanksledare i mellersta Sverige, som av Flodman anordnats i Visby under tiden den 9—den 11 juni 1954.

I anledning därav inkom Holmgren, efter anmodan, med protokoll över förhör med Johansson samt med nytt yttrande i ärendet. Vid förhöret uppgav Johansson: Han kunde nu erinra sig att han vid besöket på Strängnäs Sparbank den 10 juni 1954 träffat en manlig tjänsteman. Huruvida det varit Ternulf eller någon annan kunde Johansson emellertid nu ej komma ihåg. Med hänsyn till att Ternulf visat, att han nämnda dag vistats i Visby, måste det emellertid ha varit någon annan än Ternulf. När Johansson sedan återkommit till Nyköping och av Ohlsson tillfrågats om samtliga delgivits förundersökningsprotokollet, hade Johansson utan att närmare tänka på vad som förevarit vid besöket på Strängnäs Sparbank sagt, att delgivning skett med samtliga. Såvitt Johansson nu kunde erinra sig, hade Ohlsson först någon tid efter hemkomsten frågat Johansson om delgivningen. Detta syntes vara orsaken till att Johansson utan att närmare reflektera på saken svarat som han gjort. Vid denna tidpunkt hade Johansson haft hand om flera utredningar och därför varit rätt jäktad. Johansson hade ej med uppsåt velat vilseleda Ohlsson, utan hans svar till Ohlsson hade tillkommit av ren oaktsamhet. Hade Johansson ett ögonblick tänkt efter, hade han säkert erinrat sig, att han ej anträffat Ternulf utan fått besked att denne varit bortrest.

Holmgren anförde: Det finge numera anses fullt klarlagt, att Johansson ej delgivit Ternulf förundersökningsprotokollet. Johansson finge väl därigenom anses ha gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse, men försummel-

sen syntes Holmgren ej vara av den svårhetsgrad, att den för Johansson borde föranleda ansvar för tjänstefel.

Sedan även häradshövdingen i domsagan Gustaf Beling avgivit yttrande såvitt avsåg av Ternulf framställda anmärkningar mot häradsrätten, inkom Ternulf med nya påminnelser.

Slutligen anförde Johansson i ett till mig avgivet yttrande: Det tjänstefel Johansson vore misstänkt för hade icke uppkommit genom uppsåt utan genom missförstånd mellan Johansson och Ohlsson. Vid ifrågavarande tid liksom fortfarande hade Johanssons arbetsbörda varit stor, vilket haft till följd att det blivit visst jäkt över arbetet. Detta vore anledningen till att Johansson, när han av Ohlsson tillfrågats om han delgivit samtliga samma dag, av ren obetänksamhet kommit att svara ja. Då Ohlsson frågat om detta, hade Johansson varit i den tron, att han tidigare rapporterat vilka han träffat och delgivit protokollet och att han icke träffat Ternulf. Vid tillfrågan hade Johansson tänkt endast på dem, som han delgivit protokollet, och fördenskull på Ohlssons fråga svarat ja. Slutligen ville Johansson framhålla, att Ternulf vid förhör den 11 mars 1954 blivit delgiven misstänke om tjänstefel. Vid samma tillfälle hade Ternulf fått taga del av revisorernas berättelse samt den instruktion för stadens revisorer, som funnes bilagd förundersökningsprotokollet. Ternulf hade även fått taga del av sin egen berättelse. Vad Ternulf icke fått taga del av vore endast de övrigas berättelser.

I skrivelse till stadsfiskalen i Nyköping anförde jag därefter följande.

Enligt 23 kap. 18 § RB skall innan beslut om åtal fattas tillfälle beredas den misstänkte och hans försvarare att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit samt att angiva den utredning han anser önskvärd och att eljest anförva vad han aktar nödigt.

I motiven till detta stadgande upptogs följande (se NJA II 1943 s. 314): Av stor vikt för att den misstänktes intressen skola behörigen tillgodoses är, att han och hans försvarare erhålla tillfälle att taga del av vad vid förundersökningen förekommit och yttra sig över det förebragta materialet samt angiva den utredning de anse böra verkställas. Detta är ock nödvändigt för att förundersökningen skall bli så fullständig som möjligt samt fylla sin uppgift att förbereda huvudförhandlingen och möjliggöra dennas slutförande vid ett och samma rättegångstillfälle. Tillfälle bör därför lämnas dem att, allteftersom förundersökningen fortskrider, taga del av vad därvid förekommer. De böra emellertid ej ha någon ovillkorlig rätt att på detta sätt få del av materialet; detta skulle ofta kunna försvåra utredningen. Tillfälle därtill bör dock alltid lämnas dem, innan åtal beslutas.

Med hänsyn till stadgandets syfte att tillgodose den misstänktes berättigade intressen och att bidra till att utredningen blir så fullständig som möjligt är det ur rättssäkerhetssynpunkt av vikt att stadgandet behörigen iakttages.

Utredningen i ärendet giver vid handen, att Ternulf icke på sätt antecknats i protokollet av den 21 juni 1954 erhållit del av vad vid förundersökningen förekommit. Tillfälle har sålunda icke såsom vederbort beretts Ternulf att framlägga de synpunkter på utredningen och de önskingar i fråga om dess fullständigande, vartill han kunde finna anledning.

Den oriktiga anteckningen om att Ternulf delgivits förundersökningen har, enligt vad som framgår av utredningen, tillkommit genom att Johansson icke till Ohlsson rapporterat, att han icke anträffat Ternulf, utan för Ohlsson uppgivit att delgivning skett med samtliga de misstänkta. Anledning saknas betvivla Johanssons uppgift att detta besked icke lämnats omedelbart efter hans återkomst till Nyköping utan först något senare. Detta förhållande liksom vad Johansson i övrigt uppgivit angående omständigheterna då han lämnade Ohlsson det angivna beskedet kan dock enligt min mening icke tjäna som ursäkt för den oriktiga rapporteringen.

Genom vad Johansson sålunda låtit komma sig till last har han enligt min mening gjort sig skyldig till tjänstefel. Enär vikten av att erforderlig noggrannhet iakttages i sådana sammanhang, om vilka här är fråga, måste med eftertryck inskräpas, anser jag mig icke kunna lämna felet utan beivran. Denna beivran finner jag kunna ske i disciplinär väg.

På grund av vad jag sålunda anført överlämnade jag, under åberopande av innehållet i 31 § första stycket och 33 § polisreglementet, handlingarna i ärendet till stadsfiskalen i egenskap av polischef för den åtgärd mot Johansson som kunde befinnas påkallad.

Vad angår klagomålen i övrigt fann jag — enär utredningen icke gav vid handen att någon tjänsteman i vidare mån än ovan sagts gjort sig skyldig till fel eller försummelse — desamma icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Polischefen i Nyköping yttrade i beslut den 30 juli 1957 följande.

Sedan Johansson beordrats verkställa delgivning av förundersökningen med de misstänkta revisorerna, har ansvaret för uppdragets riktiga fullföljande åvilat honom. När delgivning med Ternulf icke kunnat verkställas, har det därför ålegat Johansson att vid rapporteringen tydligt omtala detta. Av Ohlssons berättelse finner jag utrett, att så icke skett.

På grund av Johanssons underlåtenhet har Ternulf icke beretts tillfälle att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit.

Genom vad Johansson sålunda låtit komma sig till last har han åsidosatt vad honom ålegat i tjänsten.

Jämlikt 31 § första stycket och 33 § polisreglementet prövar jag rättvist att för tjänstefel meddela Johansson varning.

Polischefens beslut har vunnit laga kraft.

*C. Vissa ärenden som föranlett erinringar
eller andra uttalanden*

**5. Obehörig ändring av dom och andra felaktiga förfaranden
av borgmästare vid handläggning av brottmål**

I skrifter, som hit inkommit den 11 mars och den 7 november 1955 samt den 13 februari 1956, anförde advokaten Ulf Berglöf i Skellefteå klagomål över borgmästaren Thomas Lundquists handläggning av fyra vid rådhusrätten i Skellefteå anhängiggjorda brottmål, i vilka allmän åklagare väckt åtal mot *dels* sjömannen Jean Dahlqvist m. fl. angående ringa våld mot tjänsteman m. m., *dels* byggnadsarbetaren Arne Lindahl angående bestickning m. m., *dels* elektrikern Nils Gunnar Lindgren angående stöld m. m., *dels* ock fru Nancy Lidén angående grov mordbrand m. m. I sistnämnda mål hade också förts enskild talan om skadestånd.

I ärendet avgav Lundquist yttranden över klagomålen ävensom över åtskilliga vid granskningen härstädes av akterna i målen uppmärksammade förhållanden. Berglöf inkom med påminnelser.

Av handlingarna i ärendet såvitt angår Dahlqvist och dennes medtilltalade, grovarbetaren Kurt Ågren, framgår följande.

Ansökan om stämning inkom till rådhusrätten den 10 februari 1953. Stämning med bevisföreläggande utfärdades samma dag och delgavs de tilltalade den 14, respektive den 18 februari 1953. På Dahlqvists begäran förordnade Lundquist den 28 i samma månad juris kandidaten Lars Landmark till offentlig försvarare för Dahlqvist. Under år 1953 inkommo till rådhusrätten ytterligare ansökningar om stämning å Dahlqvist den 27 februari och den 19 augusti. Dahlqvist delgavs tilläggsstämning allteftersom ansökan därom inkom till rådhusrätten. Därjämte ingav åklagaren den 16 oktober 1953 en av honom utfärdad och samma dag med Dahlqvist delgiven stämning. Den 1 februari 1954 utsatte Lundquist målet till huvudförhandling att äga rum den 23 april samma år. Kallelse utfärdades emellertid icke å Landmark, vilken till följd därav icke kom tillstädes vid huvudförhandlingen. Ej heller på annat sätt bereddes Landmark tillfälle att före målets avgörande framställa anspråk på ersättning av allmänna medel för det arbete han nedlagt på förberedande av försvaret av Dahlqvist.

Emellertid ersatte Lundquist sedermera den 13 april 1955 av egna medel Landmark med av honom i detta hänseende fordrat belopp, 125 kronor. — Vid huvudförhandlingen i målet hördes efter avlagd ed såsom vittne polismannen Sten Sture Winter, vilken på framställning av åklagaren kallats till förhandlingen för att höras som målsägande. — Dahlqvist fälldes genom rådhusrättens dom den 7 maj 1954 till ansvar för fylleri, våld mot polisman, våldsamt motstånd och vissa trafikförseelser. Till stöd för domslutet åberopades även 10 kap. 11 § strafflagen, oaktat Dahlqvist varken åtalats eller dömts för främjande av flykt. — Domen mot Dahlqvist vann laga kraft den 28 maj 1954, men först den 20 september samma år expedierades till länsstyrelsen besked om Dahlqvist i domen ålagd återbetalningsskyldighet gentemot statsverket för vissa vittneskostnader. Slutligen avsände Lundquist uppgifter om domen, varigenom Dahlqvist och Ågren dömts för bland annat fylleri, till kontrollstyrelsen först den 6 september 1956 efter påpekande från min sida om skyldigheten därvidlag.

Till förklaring av vad sålunda förekommit anförde Lundquist bland annat: Dahlqvist vore till yrket sjöman. I syfte att utsätta målet till huvudförhandling hade Lundquist upprepade gånger genom hänvändelser till polisen sökt erhålla kännedom om huruvida Dahlqvist vistades i Skellefteå. Under hösten 1953 hade Lundquist fått uppgift om att Dahlqvist vore på långresa. Sedan Lundquist "troligen någon gång under mars" 1954 fått veta att Dahlqvist befunde sig i staden, hade Lundquist utsatt huvudförhandling. Dröjsmålet med utsättande av sådan förhandling hade även föranletts av Lundquists stora arbetsbörda och de besvärliga arbetsförhållandena vid rådhusrätten. — Någon tid före huvudförhandlingen hade Lundquist uppsökts av Dahlqvist, som meddelat, att han ej önskade Landmark till försvarare och att han kunde reda sig själv utan försvarare. Lundquist hade då föreslagit Dahlqvist, att han skulle sätta sig i förbindelse med Landmark och ersätta honom för de kostnader denne haft. — Lundquist hade numera icke något minne av anledningen till att Winter hörts såsom vittne. Orsaken kunde vara att åklagaren åberopat Winter såsom vittne och att både åklagaren och Lundquist förbisett att Winter rätteligen vore målsägande. — Åklagaren hade i stämningar å Dahlqvist av misstag åberopat 10 kap. 11 § strafflagen. Vid huvudförhandlingen hade Lundquist påpekat detta för åklagaren, som därefter rättat saken. Troligen hade Lundquist därefter råkat upprepa åklagarens misstag eller också hade Lundquists skrivbiträde råkat få med lagrummet i brådskan under de olidliga arbetsförhållandena.

Med anledning av vad sålunda förekommit gjorde jag vid avgörande av ärendet den 7 februari 1957 följande i skrivelse till Lundquist upptagna uttalanden.

Vad till en början angår det avsevärda dröjsmål som förekommit med målets företagande till huvudförhandling framgår av vad ovan upptagits, att Dahlqvist vid skilda tillfällen efter den första stämningens utfärdande kunnat nås med delgivning av tilläggsstämningar. Från de tilltalades sida har sålunda hinder ej mött för huvudförhandling tidigare än som skett. Med hänsyn till målets ringa omfattning kan uppenbarligen ej heller arbetsbelastningen vid rådhusrätten ha utgjort något oöverkomligt hinder för Lundquist att hålla huvudförhandling vid tidigare tidpunkt. Genom dröjsmålet har den tid, under vilken de tilltalade fått gå i ovisshet om påföljden för sina gärningar blivit onödigt lång; tidsutdräkten har vidare inneburit risk för att bevisningens tillförlitlighet kunde komma att förringas. Till undvikande av dylika olägenheter är det av vikt att mål företages till avgörande så snart ske kan. Detta har Lundquist försummat att beakta.

Beträffande härefter Lundquists underlåtenhet att kalla försvararen till huvudförhandlingen får jag framhålla, att även om Dahlqvist — såsom Lundquist i ärendet uppgivit — vid sammanträffande med Lundquist före huvudförhandlingens utsättande förklarar sig icke längre önska offentlig försvarare, bestod likväl, eftersom formligt beslut om entledigande av Landmark från uppdraget att vara försvarare icke meddelats, dennes förordnande vid tiden för huvudförhandlingen. Vid sådant förhållande hade det givetvis ålegat Lundquist att kalla Landmark till förhandlingen. Lundquists underlåtenhet härutinnan, varigenom Landmark gått förlustig möjlighet att av allmänna medel erhålla gottgörelse för det arbete, som han nedlagt på uppdraget, är otvivelaktigt att betrakta såsom försummelse i tjänsten.

Lundquists åtgärd att vid huvudförhandlingen i strid med 36 kap. 1 § RB höra målsäganden såsom vittne under ed har också varit felaktig.

Det ovan anmärkta felaktiga åberopandet av 10 kap. 11 § strafflagen i domslutet samt Lundquists underlåtenhet att inom föreskriven tid expediera uppgifter om domens innehåll till vissa myndigheter föranleda anmärkning mot Lundquist för bristande uppmärksamhet och noggrannhet.

Såvitt rör Lundquists handläggning av målet mot Lindahl ge handlingarna i ärendet följande vid handen.

Den 11 februari 1954 förordnades advokaten Alex Rehn i Skellefteå till offentlig försvarare för Lindahl. Vid huvudförhandlingen följande dag beviljades Lindahl fri rättegång i målet. I domen, som efter huvudförhandlingens slut avkunnades i parternas närvaro och vari Lindahl fälldes till ansvar enligt åtalet, förpliktades Lindahl, oaktat fri rättegång meddelats honom, att till statsverket återgälda det belopp om 150 kronor, som tillerkänts Rehn för försvaret av Lindahl. Sedan domen överklagats av Lindahl med yrkande bland annat att han måtte befrias från återbetalnings-

skyldigheten, uppmärksammade Lundquist det förelupna felet och infordrade från Rehn honom tillställd utskrift av domen. Denna utskrift jämte övriga domsexemplar ändrades därefter av Lundquist på sådant sätt, att föreskriften om återbetalningsskyldighet uteslöts. Den sålunda ändrade domen återställdes därefter till Rehn. — Lindahls vadeinlaga inkom till rådhusrätten vid vadetidens utgång den 5 mars 1954. Utan att avvakta att tiden för anslutningsvad utlöpte översände Lundquist redan påföljande dag vadeinlagan jämte akten i målet till hovrätten. Enligt anteckning å dagboksbladet gav Lundquist emellertid dessförinnan åklagaren del av vadeinlagan.

I sina förklaringar härom anförde Lundquist bland annat: Vid diktamen av domen hade kommit att inflyta en mening av innehåll, att Lindahl ålades återbetalningsskyldighet gentemot statsverket, vilket i regel vore fallet, då tilltalad fälldes till ansvar och ej åtnjöte fri rättegång. Vid justeringen hade ej uppmärksammats att Lindahl åtnjutit fri rättegång. När Lundquist observerat felet och fått veta att endast en utskrift av domen utlämnats, nämligen till Rehn, hade Lundquist ansett sig böra införskaffa domen för rättelse. Denna borde ha skett enligt bestämmelserna i 30 kap. 13 § RB, men när endast försvararen erhållit en utskrift och rättelsen skulle bli till förmån för den tilltalade samt när ett förfaringssätt enligt nämnda lagrum vore i viss mån tidsödande, hade ett omskrivande av domen i dess helhet med uteslutande av förordnandet om återbetalningsskyldighet icke kunnat vara till skada för någon. Lundquist skulle givetvis icke ha handlat så om det på något sätt skulle ha länt någon till förfång. — Anledningen till att vadeinlagan insänts i strid mot bestämmelsen i 51 kap. 5 § RB hade varit förbiseende och de rådande miserabla arbetsförhållandena.

Vad sålunda förevarit gav mig anledning till följande i skrivelsen den 7 februari 1957 till Lundquist upptagna uttalanden.

Enligt 30 kap. 13 § RB må, om dom eller beslut finnes till följd av skrivfel, misskrivning eller annat dylikt förbiseende innehålla uppenbar oriktighet, rätten meddela beslut om rättelse, sedan parterna först erhållit tillfälle att yttra sig. Rättelsen skall i fråga om dom antecknas å huvudskriften samt, då så kan ske, jämväl å utskrift av domen. Därvid skall tillika anges den dag, då anteckningen göres. I annat fall eller på annat sätt må rättelse icke göras i avkunnad dom genom åtgärd av den rätt som meddelat domen. Är domen felaktig i annat avseende än i nyssnämnda lagrum sägs, kan rättelse åvägabringas allenast genom fullföljd av talan mot domen i vanlig ordning samt, under vissa förutsättningar, dessutom genom domvillobesvär.

Föreskriften i domen mot Lindahl om återbetalningsskyldighet till statsverket beträffande ersättningen till den offentlige försvararen har visser-

ligen inneburit ett direkt åsidosättande av stadgandet i 6 § lagen om fri rättegång, enligt vilket återbetalningsskyldighet i sådant hänseende ej må åläggas part som åtnjutit fri rättegång. Lundquists förbiseende av sistnämnda stadgande, varigenom domen på ifrågavarande punkt fått ett lagstridigt innehåll, har emellertid icke varit av beskaffenhet att kunna likställas med skrivfel eller misskrivning. Fördenskull har rättelse av domen i denna del icke lagligen kunnat ske i den ordning, 30 kap. 13 § RB stadgar. Den av Lundquist företagna rättelsen, varigenom efter domens utfärdande föreskriften om återbetalningsskyldighet uteslutits ur domen, utgör fördenskull icke — såsom han velat göra gällande — ett åsidosättande allenast av vad i rättegångsbalken stadgas rörande själva det formella förfarandet vid rättelse av dom utan innefattar i första hand ett överskridande i materiellt hänseende av Lundquists befogenhet. Genom vad sålunda ligger Lundquist till last har han gjort sig skyldig till felaktigt förfarande. Att Lundquist därvid tillika åsidosatt de i lag stadgade former som skolat iakttagas, därest rättelsen såsom sådan varit tillåten, kommer givetvis felet att framstå som så mycket mera allvarligt, särskilt i betraktande av det formella förfarandets betydelsefulla funktion som rätts-säkerhetsgaranti. Enligt vad som upplysts i ärendet har vidare rättelsen skett först efter det talan mot domen blivit av den dömde fullföljd såväl i själva saken som beträffande frågan om återbetalningsskyldighet till statsverket. Detta har medfört att vid rättegången i hovrätten den i sistnämnda avseende fullföljda talan kommit att sakna underlag i domen. Har talan fullföljts i högre rätt bör, enligt min mening, lägre rätt icke företaga rättelse av dom eller beslut i avseende som omfattas av fullföljden, även om så i och för sig kunnat ske jämlikt 30 kap. 13 § RB, utan bör i dylikt fall det få ankomma på fullföljdsinstansen att inom ramen för prövningen därstädes åvägabringa den rättelse, vartill förhållandena föranleda. Genom sitt förfarande i nu förevarande del av ärendet har Lundquist utan tvivel gjort sig skyldig till tjänstefel.

Lundquists förfaringssätt vid översändandet till hovrätten av vadeinlagan i målet strider mot de i rättegångsbalken härutinnan lämnade föreskrifterna. Lundquist har alltså även härutinnan åsidosatt lagens bestämmelser.

Vidkommande härefter målet mot Lindgren inhämtas av handlingarna i ärendet följande.

Huvudförhandling i målet, i vilket Lindgren hölls häktad, ägde rum den 10, 11, 13, 20 och 25 januari 1955. I samband med huvudförhandlingens avslutande sistnämnda dag tillkännagav Lundquist, att dom skulle meddelas den 2 februari kl. 16. Då Lundquist angivna dag icke hade domen färdigställd och följaktligen icke kunde tillhandahålla något domsexemplar, meddelade han i stället muntligen Berglöf, som var offentlig försvarare för

Lindgren, domens innehåll i allmänna drag. Först den 19 februari förelåg domen i utskrivet skick och tillställdes då Berglöf. Denne hade emellertid redan den 14 februari på Lindgrens uppdrag överklagat domen i en vadeinlaga, som på grund av att Berglöf icke fått tillgång till domen måst göras synnerligen kortfattad. I vadeinlagen hade Berglöf tillika framställt yrkande om att Lindgren måtte omedelbart försättas på fri fot. Till följd av att domen ej förelåg utskrivnen förrän den 19 februari kunde vadeinlagen och handlingarna i målet översändas till hovrätten först sagda dag. Vid hovrättens prövning den 24 februari av Lindgrens yrkande att bliva försatt på fri fot lämnades yrkandet utan bifall. — Ej heller i förevarande mål, vari Lindgren dömdes för bland annat rattfylleri, avsände Lundquist meddelande om domens innehåll till kontrollstyrelsen förrän efter erinran härom från min sida.

I sina förklaringar uttalade Lundquist, att han varit alltför optimistisk, då han tillkännagivit att domen skulle meddelas inom åtta dagar. Trots det mest intensiva arbete natt och dag hade det varit omöjligt att få domen färdig förrän den 19 februari. Domen hade omfattat 45 sidor. Ehuru Lindgren genom dröjsmålet med rådhusrättens dom kommit att kvarhållas i häkte längre än som vederbort, hade hovrätten i sitt avgörande icke funnit skäl att avräkna någon del av häktningstiden.

Vad sålunda upptagits föranledde följande uttalande av mig.

Med hänsyn till att Lindgren var häktad har, jämlikt huvudregeln i 30 kap. 7 § RB, dom skolat skriftligen avfattas och meddelas inom en vecka efter det huvudförhandlingen avslutats, d. v. s. sist den 1 februari 1955. Därest synnerligt hinder mött häremot, hade dock enligt samma stadgande med domens meddelande kunnat få anstå högst fjorton dagar från dagen för huvudförhandlingens avslutande. Att tidpunkten för domens meddelande bestämts redan till den 2 februari har, enligt vad Lundquist uppgivit, haft sin grund i bristande förutseende beträffande omfattningen av det arbete, som krävdes för domens färdigställande. Så snart det under arbetets gång stått klart för Lundquist, att domen icke skulle kunna föreligga i färdigt skick den 2 februari, borde han ha föranstaltat om ett rättsens beslut om förlängning av tiden i erforderlig utsträckning, dock icke längre än till fjorton dagar efter huvudförhandlingens slut. Inom sagda tid hade domen ovillkorligen skolat föreligga i skriftligen avfattat skick. För möjliggörande härav hade Lundquist i övrigt åvilande uppgifter av mindre trängande art måst stå tillbaka. Lundquists åtgärd att telefonledes å den för domens tillhandahållande utsatta dagen underrätta försvararen om utgången utan att domen samtidigt kunnat tillhandahållas är icke förenlig med den i berörda lagrum föreskrivna ordningen för doms meddelande och avkunnande. Lundquists tillvägagångssätt har dessutom medfört, att fullföljdstiden kommit att löpa redan från den 2 februari, under

det att parten först långt senare, då fullföljdstiden i det närmaste gått till ända, haft tillgång till domen, vilket i förevarande fall länt den tilltalade till men vid utförandet av hans fullföljda talan. Även med beaktande av att domen haft ett omfång av 45 sidor synes det mig vidare anmärkningsvärt att Lundquist icke förmått färdigställa den åtminstone inom den för meddelande av dom i mål mot häktade undantagslöst stadgade tiden av fjorton dagar från huvudförhandlingen, så mycket mera som han med hänsyn till att uppehåll i huvudförhandlingen förekommit den 14—den 19 samt den 21—den 24 januari haft möjlighet att förbereda domens uppsättande.

I fråga om Lundquists underlåtenhet att inom föreskriven tid avsända uppgift till kontrollstyrelsen får jag hänvisa till vad jag anfört beträffande hans motsvarande försummelse i målet mot Dahlqvist och Ågren.

Vad slutligen beträffar målet mot Nancy Lidén framgår av handlingarna bland annat följande.

Vid häkttingsförhandling med Nancy Lidén den 3 augusti 1955, varvid häkttningsbeslut meddelades, antecknade Lundquist i protokollet, att Nancy Lidén vidginge att hon gjort sig skyldig till den påstådda gärningen. I skrift, som inkom till rådhusrätten den 27 augusti, anmärkte Berglöf såsom offentlig försvarare för Nancy Lidén, att något dylikt erkännande icke lämnats vid förhandlingen samt att Nancy Lidén vid denna icke tillfrågats, huruvida hon vore skyldig till den påstådda gärningen. I anledning av Berglöfs anmärkning lät Lundquist i protokoll sistnämnda dag anteckna, *att* enligt stenografiska minnesanteckningar från förhandlingen Berglöf å den misstänkta vägnar besvarat framställd fråga sålunda: "Beträffande häkttningsyrkandet medges detta. Någon ställning till slutgiltiga brandorsaken har ej tagits", *samt att* anteckningen i protokollet från häkttningsförhandlingen uppenbarligen influerats av den omständigheten, att Nancy Lidén enligt förundersökningsprotokollet erkänt sig skyldig till gärningen. — Vid häkttningsförhandlingen den 3 augusti 1955 hemställde åklagaren, att rådhusrätten måtte förordna om undersökning av Nancy Lidéns sinnesbeskaffenhet. Denna hemställan biträdades av Berglöf. Sådant förordnande meddelades av rådhusrätten i samband med häkttningsbeslutet, varvid Lundquist ansåg den i 41 a § sinnessjuklagen angivna förutsättningen av erkännande från den misstänktes sida uppfylld. — Samtidigt med häkttningsbeslutet bestämde rådhusrätten vidare att åtal skulle vara väckt senast den 2 september 1955. På framställning av åklagaren förlängdes sedermera tiden för åtals väckande till den 9 september. Under tiden från häkttningsbeslutet till åtalets väckande den 7 september förekom icke någon ny häkttningsförhandling. — Vid huvudförhandlingen i målet antecknades i protokollet, att målsägandena yrkade skadestånd av Nancy Lidén med tillhoppa 628 805 kronor 55 öre samt att Nancy Lidén vitsordade det fordrade beloppets storlek men bestrede ersättningsskyl-

dighet under åberopande av 6 kap. 6 § strafflagen. I domen, som meddelades den 28 januari 1956, upptogs målsägandenas yrkanden, medan däremot Nancy Lidéns bestridande av desamma samt grunderna därför icke redovisades. — Den 4 februari 1956 vidtog rådhusrätten i enlighet med föreskrifterna i 30 kap. 13 § RB rättelse av en i domen förelupen felräkning i fråga om Berglöf tillerkänd ersättning för försvaret av Nancy Lidén. Samtidigt med denna rättelse beslöt rådhusrätten jämväl att ändra en i domslutet förekommande formulering ”Den tilltalade har erkänt sig skyldig till straffbar gärning, det ovan omnämnda allmänfarliga vållandet till den i målet ifrågavarande branden . . .” till ”Den tilltalade har erkänt sig skyldig till straffbar gärning, allmänfarlig vårdslöshet, varigenom vållats den i målet ifrågavarande branden . . .”.

Lundquist anförde härom bland annat: Vid häktningsförhandlingen den 3 augusti 1955 hade Lundquist, sedan landsfogden angivit de omständigheter varpå häktningssyrkandet grundades, vänt sig till Nancy Lidén och frågat: ”Vad sägs nu om det här?” Utan att lämna tillfälle åt henne att svara hade försvararen tagit till orda och yttrat sig på sätt nyss återgivits. Lundquist hade godtagit försvararens ingripande med hänsyn till Nancy Lidéns till synes mycket dåliga hälsotillstånd och då Lundquist trott, att försvararen talat å hennes vägnar och avsett att förmedla hennes erkännande. — Enligt praxis ansåges domstol efter beslut om fullständig sinnesundersökning sakna laga anledning till nytt häktningsbeslut i saken förrän i samband med den blivande huvudförhandlingen.

I anledning härav framhöll jag följande.

Med hänsyn till att förbandenvaron av sannolika skäl för att den misstänkte begått den påstådda gärningen är en avgörande förutsättning för häktning och då den misstänktes erkännande eller förnekande av gärningen självfallet är betydelsefullt för bedömningen av denna fråga, framstår det som nödvändigt, att den misstänkte vid häktningsförhandlingen tillfrågas, huruvida han vidgår den påstådda gärningen eller ej. I förevarande fall, där Nancy Lidén under de förberedande polisförhören först förnekat men därefter erkänt den påstådda gärningen, synes särskild anledning ha förelagat för Lundquist att genom direkta frågor till henne söka utröna, huruvida sannolika skäl för misstanken förelägo. Mot bakgrunden av försvararens medgivande av häktningssyrkandet samt instämmande i åklagarens begäran om sinnesundersökning ävensom med hänsyn till de bevekelsegrunder för gärningen, som Nancy Lidén uppgivit i samband med det tidigare lämnade erkännandet, kan Lundquist emellertid icke anses ha saknat fog för sin uppfattning vid häktningsförhandlingen, att Nancy Lidén vidhölle sitt erkännande. Med denna Lundquists utgångspunkt har det meddelade förordnandet om undersökning av hennes sinnesbeskaffenhet icke

stått i strid mot de i 41 a § sinnessjuklagen angivna förutsättningarna för sådant förordnande. Däremot måste den anmärkningen riktas mot Lundquist, att han givit protokollet vid häktningsförhandlingen ett oriktigt innehåll i fråga om Nancy Lidéns inställning till påståendet om grov mordbrand; av protokollet kan otvivelaktigt icke annat utläsas än att Nancy Lidén vid häktningsförhandlingen erkänt den påstådda gärningen. Felaktigheten måste emellertid antagas ha berott på ett förbiseende.

Jämlikt 24 kap. 18 § RB skall, då vid häktning längre tid för åtalets väckande bestämts än två veckor, häktningsförhandling ånyo hållas med högst två veckors mellanrum, så länge den misstänkte är häktad och intill dess åtal väckes. Rätten äger dock, där det med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller av annan omständighet finnes uppenbart att förhandling inom angiven tid skulle vara utan betydelse, bestämma längre tids mellanrum. I motiven till stadgandet nämnes såsom exempel på fall, då ny häktningsförhandling kan vara onödig, att någon tidskrävande specialundersökning pågår, exempelvis undersökning av den häktades sinnesbeskaffenhet. Såsom förklaring till sin underlåtenhet att i förevarande fall hålla ny häktningsförhandling inom två veckor från häktningen har Lundquist åberopat, att det enligt praxis ansåges att domstol efter beslut om fullständig sinnesundersökning saknade "laga anledning" till nytt häktningsbeslut förrän i samband med huvudförhandlingen i målet. Med hänsyn till denna Lundquists uppfattning får jag framhålla, att häktningsfråga givetvis kan komma i annat läge på grund av att nya omständigheter framkomma under den fortsatta förundersökningen eller genom att förundersökningen slutföres. Härigenom kan anledning uppkomma till omprövning av häktningen vare sig sinnesundersökning pågår eller icke. I 24 kap. 18 § RB förutsattes ock att rätten skall öva viss kontroll över förundersökningens bedrivande och underkasta häktningsfrågan förnyad prövning. Detta sker genom ny förhandling. Sådan skall hållas med två veckors mellanrum, såvida det icke finnes uppenbart att förhandling inom denna tid skulle vara utan betydelse, i vilket fall rätten må bestämma längre tids mellanrum. För förordnande om sinnesundersökning erfordras, att den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma. På grund härav lär det i fall, där dylikt beslut meddelats, endast undantagsvis — och då framför allt då häktning skett allenast på grund av kollusionsfara — inträffa att efter häktningsbeslutet anledning förekommer till ny häktningsförhandling. När rätten i enlighet med stadgandet i 24 kap. 18 § RB i där avsett fall bestämmer längre tids mellanrum än två veckor till ny häktningsförhandling, föreligger ett rättsens beslut, som enligt stadgande i 6 kap. 10 § RB skall upptagas i akten. Vad angår nu förevarande fall kan på grund av det anförda och beskaffenheten av det brott, för vilket Nancy Lidén var misstänkt, anmärkning icke riktas mot Lundquist för att han funnit ny häktningsförhandling icke

vara erforderlig. Han borde emellertid i enlighet med vad nyss sagts ha upptagit sitt beslut härutinnan i akten i målet.

På sätt ovan anmärkts i anslutning till behandlingen av målet mot Lindahl står möjligheten till rättelse av dom jämlikt 30 kap. 13 § RB öppen endast då oriktighet uppkommit till följd av skrivfel, misskrivning eller annat dylikt förbiseende. Den ändring av domslutets formulering, som Lundquist under åberopande av angivna lagrum företagit i domen mot Nancy Lidén, kan icke anses ha avsett något förhållande av nyssnämnda beskaffenhet utan har inneburit ett införande i domen av en ur lagen hämtad brottsbeteckning i stället för en beskrivning av den särskilda gärning, som Nancy Lidén erkänt sig ha begått. Lundquists förfarande härvidlag har sålunda icke varit förenligt med 30 kap. 13 § RB.

Vad beträffar avfattningen av domen i skadeståndsfrågan föreskrives visserligen icke i 30 kap. 5 § RB, i vilket lagrum bestämmelser meddelats om vad dom i brottmål skall upptaga, att domen skall upptaga invändning, som part framställt, och de omständigheter, varå invändningen grundats. Att föreskrifter av detta innehåll — i motsats till vad som stadgats beträffande dom i tvistemål — icke gälla för dom i brottmål beror emellertid på att stadgandet i 30 kap. 5 § främst tager sikte på domen i ansvarsfrågan, där den tilltalades erkännande eller bestridande av gärningen samt vad han eljest anfört i erforderlig omfattning upptages bland domskälen. När i samband med åtal för brott talan föres om enskilt anspråk i anledning av brottet, bör domen i skadeståndsdelen avfattas i enlighet med de för tvistemål jämlikt 17 kap. 7 § RB gällande reglerna och sålunda upptaga jämväl parternas invändningar och de omständigheter, varå de grundats. Endast om så sker kommer domen, som enligt 30 kap. 8 § RB uppsättes särskilt och som till sitt innehåll är fristående från protokollet, att fullständigt upptaga tvistens föremål och giva klarhet om varöver domstolen dömt. Eftersom Nancy Lidéns bestridande av skadeståndsskyldighet och grunderna för bestridandet icke upptagits i domen, är denna följaktligen ofullständig i fråga om redovisningen av tvistefrågan. Även domskälen i skadeståndsdelen äro ofullständiga, i det domen icke ger upplysning om hur domstolen bedömt de omständigheter, som Nancy Lidén andragit till stöd för sin invändning mot skadeståndsanspråken.

På sätt framgår av det anförda fann jag vid min prövning av ärendet Lundquist ha förfarit felaktigt i åtskilliga hänseenden. De fel som Lundquist låtit komma sig till last voro delvis av allvarlig beskaffenhet. Så var särskilt förhållandet beträffande dröjsmålet med avfattandet och expedieringen av domen mot Lindgren och den av Lundquist vidtagna ändringen av domen mot Lindahl om återbetalningsskyldighet till statsverket be-

träffande ersättningen till den offentlige försvararen. Det skulle vara ytterst betänkligt om den uppfattningen vunne insteg att en domare i anledning av ett av honom begånget fel kunde opåtalat rätta domen även i andra fall och under andra former än i lag stadgats. Jag ansåg därför att Lundquists förfarande att ändra domen var att hänföra till sådana fel, som av principiella skäl i allmänhet borde beivras. Å andra sidan var uppenbart att ändringen icke skett i syfte att dölja det begångna felet och att densamma var av förhållandevis ringa betydelse. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt samt i betraktande av att Lundquist dåmera begärt avsked med pension från sin tjänst såsom borgmästare i Skellefteå, ansåg jag mig kunna begagna mig av den befogenhet min instruktion ger mig att underlåta åtal mot honom. Med ovan omförmälda, i skrivelsen den 7 februari 1957 upptagna uttalanden lät jag därför bero vid vad i saken förevarit.

I vad Berglöfs klagomål avsågo arbetsförhållandena vid rådhusrätten — vilka torde ha avhandlats av min företrädare i ämbetet vid samtal, som denne haft med Lundquist under sin inspektion av rådhusrätten och magistraten den 2 och den 3 augusti 1955 — lät jag bero vid vad i ärendet förekommit.

6. Fråga om i vilken omfattning domare må biträda annan med uppsättande av rättegångsskrifter

I en den 24 mars 1955 hit inkommen skrift begärde advokaten Torsten Ljungquist i Falun utredning huruvida assessorn i Svea hovrätt Lars Lindberg gjort sig skyldig till fel eller försummelser i sin tjänst såsom assessor genom att tillhandagå direktören J. W. Clüver i olika rättssaker, bland annat genom att medverka vid tillkomsten av stämningar och andra skrifter, vilka av Clüver ingivits till bland annat olika underrätter, hovrätten och högsta domstolen i där anhängiga mål.

Med skrivelse den 25 mars 1955 överlämnade dåvarande presidenten i hovrätten Harry Guldberg avskrifter av följande handlingar, nämligen en från Ljungquist inkommen skrivelse med bifogad promemoria, en från hovrättsassessorn Lars Bruhn inkommen skrivelse jämte bland annat vissa av Bruhn förda minnesanteckningar rörande Clüver-målen, uppteckningar över förhör, som Guldberg hållit med Lindberg, samt en från disponenten Carl G. Edquist inkommen skrivelse jämte bilaga. I sin skrivelse redogjorde Guldberg för de åtgärder, som från hans sida vidtagits i anledning av det överlämnade utredningsmaterialet.

I samband med klagoskriften och senare förebragte Ljungquist avskrifter eller kopior av bland annat de skrifter, i fråga om vilkas ursprung han påkallat utredning, varjämte han ingav en förteckning upptagande ytter-

ligare ett antal sådana skrifter. Avskrifter av de sistnämnda skrifterna införskaffades av mig.

Sedan riksåklagarämbetet på begäran lämnat vissa upplysningar samt från statsåklagaren i Stockholm inkommit viss utredning, avseende förhör med Lindberg och Clüver samt med juris kandidaterna Gunnar Gentele och Sten Kallin, avgav Lindberg yttrande i ärendet, varefter Ljungquist inkom med påminnelser.

Därefter lät jag anställa förhör med ytterligare några personer. I anledning av den sålunda företagna utredningen avgav Lindberg nytt yttrande.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande i skrivelse till Lindberg upptagna uttalanden.

Av utredningen framgår, att Lindberg vid skilda tillfällen under tiden sensommaren 1954—januari 1955 tagit kontakt med olika myndigheter och enskilda personer i sammanhang med rättstvister, i vilka Clüver var invecklad.

Sålunda har Lindberg troligen någon gång under senare delen av augusti 1954 ringt till rådmannen Sven Åke Fogelberg i Falun i dennes egenskap av t. f. överexekutor i Falun. Samtalet har avsett ett hos överexekutor anhängigt ärende angående utseende av skiljeman i tvist mellan Clüver och direktören Anders Olsson. Fogelberg har uppgivit, att Lindberg enligt hans minnesbild av samtalet frågat, hur det ginge med ärendet och när det komme att avgöras, varjämte Lindberg skulle ha framhållit att Clüver givetvis hade intresse av att skiljemannaförfarandet komme i gång. Om anledning- en till att Lindberg ringt till Fogelberg har Lindberg uppgivit, att han — som varit avsedd till skiljeman för Clüver i tvisten med Olsson — med hänsyn till planeringen av sin semester haft ett legitimt intresse att få veta när överexekutors avgörande kunde förväntas.

Någon gång omkring början av september 1954 har Lindberg telefonerat till förre överjägmästaren Sven Boberg i Falun för att fråga denne, huruvida han vore villig att åtaga sig att vara god man för förvaltning av viss skogsavverkningsrätt å en i Särna revir belägen fastighet, vilken rätt vid ifrågavarande tid var föremål för rättegång mellan Clüver och hemmansägaren Stolt Nils Nilsson. Vid Lindbergs samtal med Boberg har det varit tal om att gode mannen skulle förordnas av domstol. Boberg har uppgivit, att han — ehuru Lindberg icke sagt något om att Lindberg handlade på hovrättens vägnar — dock, på grund av att Lindberg i början av telefonsamtalet presenterat sig såsom assessor i Svea hovrätt och på grund av vad han yttrat senare under samtalet, fått det intrycket att Lindberg åtminstone hade något uppdrag att tala med Boberg på hovrättens vägnar.

Boberg har sålunda förklarat, att han av samtalet fått den uppfattningen, att det var hovrätten som skulle förordna honom. När Boberg, vilken tydligen utgått från att förordnandet skulle komma omgående, den 20 september 1954 ringt till Lindberg i hovrätten för att fråga efter förordnandet, har Boberg, enligt vad han uppgivit, blivit förvånad då han därvid fått veta att det icke varit fråga om hovrätten utan om Nås och Malungs domsagas häradsrätt. Lindberg har angående anledningen till att han satt sig i förbindelse med Boberg uppgivit, att Clöver frågat Lindberg, om han trodde att en hans släkting, en f. d. jägmästare, vore villig åtaga sig ifrågavarande uppdrag, samt att denne, samtidigt som han avböjt, föreslagit Boberg till uppdraget, varefter Lindberg ringt Boberg. Vidare har Lindberg uppgivit, att han vid det första telefonsamtalet uttryckligen nämnt för Boberg, att det var häradsrätten, som skulle förordna denne.

Vidare har Lindberg någon gång i augusti 1954 ringt till direktören i Svenska Handelsbanken Pontus Anderlind. Angående anledningen till påringningen har Lindberg uppgivit, att han — som vid denna tidpunkt ombetts av Clöver att bli skiljeman i en tvist mellan denne och direktören Per Danils — önskat en soliditetsupplysning för bedömande av utsikten att av Danils utfå arvode som skiljeman. Lindberg har också gjort gällande, att han med all önskvärd tydlighet klargjort för Anderlind att Lindberg — innan han åtog sig uppdraget som skiljeman — önskade en dylik upplysning. Anderlind har vitsordat, att Lindberg omnämnt att han var eller möjligen att han skulle bli skiljeman i tvisten. Anderlind har vidare uppgivit att Lindberg, sedan Anderlind framhållit att Danils under alla förhållanden var solvent för skiljemannaarvodet, genmält något om att det kunde bli fråga om mycket pengar — varmed Lindberg, såvitt Anderlind uppfattat saken, förmodligen avsett förhållandet mellan Clöver och Danils. Anderlind har sagt sig icke ha fått någon riktig klarhet om vad Lindberg egentligen åsyftat med telefonsamtalet.

I slutet av september 1954 har Lindberg ringt till bankdirektören Sten Westerberg i Svenska Handelsbanken. Denne har sedermera avlidit och därför icke kunnat höras i ärendet. Såvitt framgår av Lindbergs uppgifter har han med samtalet avsett att undersöka, huruvida någon möjlighet funnes att de tvister, om vilka rättegång påginge mellan Clöver och banken, skulle kunna på ett eller annat sätt biläggas, vilket syntes Lindberg angeläget ur allmän synpunkt. På grund av Lindbergs intresse som medborgare och utan att någon bett honom därom hade Lindberg för Westerberg framlagt denna sin syn på tvistigheterna. Av vad Westerberg yttrat till Lindberg hade tydligt framgått, att banken ej var intresserad av förlikningsförhandlingar.

Någon av de första dagarna av november 1954 har Lindberg — enligt vad han uppgivit av enahanda skäl som vid hänvändelsen till Westerberg — telefonerat till bankens rättegångsombud advokaten Stellan Graaf.

Lindberg har uppgivit, att han sålunda velat efterhöra om det finnes möjlighet till förlikning mellan Clüver och banken. Graaf har emellertid ställt sig avvisande härtill.

Vidare har Lindberg samma höst ringt till amanuensen i skolöverstyrelsen Marianne Bane, vilken tidigare varit tingsnotarie i Nås och Malungs domsaga och därvid tagit viss befattning med ett skuldebrev som av Clüver ingivits till domsagan för in-teckning i annan person tillhörig fast egen-dom. Vid tiden för telefonsamtalet stod Clüver under åtal vid häradsrätten för förfalskning av det å skuldebrevet tecknade in-teckningsmedgivandet. Angående bakgrunden till telefonsamtalet med Marianne Bane har Lindberg uppgivit, att Clüver vid ett tillfälle, då Lindberg frågat honom om bland annat ifrågavarande åtal, förklarar att om han kunde få tillfälle till ett samtal med Marianne Bane så skulle han förmodligen få saken upp-klarad men att han icke ville själv söka kontakt med henne, emedan det då kunde sägas att han sökt påverka henne, samt att Lindberg därvid ytt-rat till Clüver, att Lindberg skulle kunna tjänstgöra som opartisk ordfö-rande vid en enkel lunch på Landelius' konditori för att ett samtal mellan Clüver och Marianne Bane skulle kunna äga rum. Härefter har Lindberg ringt till Marianne Bane, vilket enligt uppgift av Lindberg skett utan nå-gon begäran därom från Clüvers sida. Vid samtalet med Marianne Bane har Lindberg efter redogörelse för vad som sålunda förekommit mellan honom och Clüver framställt förslag om ett sammanträffande enligt vad nyss sagts. Marianne Bane har emellertid avböjt förslaget under hänvis-ning till att hon icke hade något att tillägga utöver vad hon uppgivit vid polisförhör i saken.

Ytterligare har Lindberg, likaledes någon gång under hösten 1954, per telefon hänvänt sig till landsfogden Axel Blomér i Falun med förfrågan om möjligheten för skiljemännen i tvisten mellan Clüver och Danils att utfå visst för skiljemännens arbete erforderligt bokföringsmaterial, som låg under beslag hos landsfogden.

Slutligen har Lindberg den 24 januari 1955 på Clüvers begäran ringt till Bruhn, vilken i Nås och Malungs domsagas häradsrätt handhade de mål som rörde Clüver. Vid telefonsamtalet med Bruhn — vilket föregåtts av ett samtal mellan Clüver och denne, varom Clüver underrättat Lindberg — har Lindberg med Bruhn dryftat vissa processuella frågor berörande ett av Clüver anhänggjort mål mot bankdirektören H. Åstrand och advoka-ten Karl Gezelius. Då Clüver önskat få detta mål handlagt gemensamt med sitt vid häradsrätten anhängiga mål mot Handelsbanken, hade han tidigare hos häradsrätten hemställt, att den till den 27 januari 1955 utsatta huvud-förhandlingen i sistnämnda mål måtte inställas. Om anledningen till att Lindberg villfarit Clüvers begäran att ringa till Bruhn har Lindberg upp-givit, att saken för Clüver varit brådskande, att Clüver, som vid sitt sam-tal med Bruhn fått besked att huvudförhandlingen icke skulle bli inställd,

ej kunnat komma i förbindelse med sitt ombud Gentele eller sina andra jurister och varit orolig för att nödgas inställa sig ensam vid förhandlingen, samt att Lindberg med hänsyn härtill, trots att han haft en tämligen dunkel bild av själva processläget, ansett att det icke kunde vara till någon skada att han ringde till Bruhn och frågade hur saken låge till. Av Bruhns minnesanteckningar framgår, att Clüver vid telefonsamtal med Bruhn ifrågavarande dag bland annat förklarar att han icke längre hade Gentele som biträde och att han, då han icke själv förstode den juridiska konstruktionen, ämnade taga kontakt med sin juridiske rådgivare, som för tillfället befunno sig i Karlstad, att Clüver — trots att Bruhn avböjt att få kännedom om vem som var Clüvers rådgivare — nämnt Lindberg och frågat, huruvida hinder mötte mot att han, om han ville, toge kontakt med Bruhn per telefon, att Lindberg senare samma dag ringt från Karlstad och sagt sig ha blivit tillfrågad om råd, därför att Gentele icke var i Stockholm och Clüver icke hade någon annan att vända sig till, att Lindberg vidare nämnt att han satt med i skiljenämnden och vid några tillfällen, då Clüver varit i beråd, brukat hjälpa denne med några småsaker, att Lindberg därefter redogjort för vad Clüver skulle ha uppgivit för honom om sitt kumulationsyrkande i ansökningen om tilläggsstämning å Åstrand och Gezelius, att Lindbergs redogörelse för yrkandet och den uppkomna processuella situationen varit fullt korrekt, vilket Bruhn bekräftat, att Bruhn vidare förklarar att han tagit upp frågan med Clüver närmast för att diskutera situationen ur processekonomisk synpunkt, att Lindberg härtill genmält att några hundra kronor mer eller mindre, om talan mot Åstrand och Gezelius avvisades, icke spelade någon roll för Clüver samt att det indirekt framgått, att Clüver var synnerligen angelägen att få huvudförhandlingen den 27 januari inställd. I fråga om Bruhns uppgift att Clüver skulle ha sagt att Lindberg var hans rådgivare har Lindberg anført, att om Clüver fällt detta yttrande detta vore riktigt endast såtillvida att Lindberg rått Clüver att ringa till Bruhn.

I anslutning härtill må omnämnas, att Clüver i en enligt uppgift till ett flertal personer utsänd skrivelse av den 25 oktober 1954 — samtidigt som han anhållit om visst finansiellt bistånd — uppgivit, att han behövde engagera en egen heltidsanställd jurist under cirka sex månader och att han träffat avtal med en domstolsjurist.

Vad härefter angår den av Ljungquist framförda misstanken att Lindberg skulle ha medverkat vid tillkomsten av rättegångsskrifter för Clüvers räkning — vilket Lindberg förnekat — har det genom den förebragta utredningen enligt min mening icke blivit styrkt att så skett. Härvid är att märka, att Clüver och Gentele vid förhör i saken inför statsåklagaren i Stockholm vägrat att lämna några upplysningar.

I anledning av denna vägran från Clüvers och Genteles sida har Ljungquist — under åberopande av åtskilliga omständigheter, som enligt hans

mening bestyrkte misstanken om att Lindberg författat Clüvers ifrågasvarande skrifter — gjort gällande, att utredningen borde fortsättas genom vittnesförhör vid domstol med Clüver och Gentele.

Förutsättning för en dylik utredningsåtgärd är att det mot Lindberg föreligger skälig misstanke om tjänstefel.

De av Ljungquist åberopade skrifterna, som enligt hans mening skulle kunna härröra från Lindberg, äro omkring 45 till antalet och dagtecknade under tiden den 16 november 1954—den 23 mars 1955; ungefär två tredjedelar av antalet äro från de två sista månaderna av den angivna tiden. Av skrifterna omfatta 28 högst två sidor. Skrifterna ha av Clüver ingivits till olika domstolar — särskilt Nås och Malungs domsagas häradsrätt men även i några fall till Svea hovrätt och högsta domstolen — i mål, däri Clüver varit part.

Fråga uppkommer då till en början, huruvida — därest Lindberg författat skrifterna eller eljest medverkat vid dessas tillkomst — han därigenom brutit mot bestämmelsen i 12 kap. 22 § RB jämförd med 3 § samma kapitel om att lagfaren domare ej må utan tillstånd av Konungen vara rättegångsbiträde. Därest angivna bestämmelse — såsom helt visst torde vara förhållandet — bör uppfattas såsom allenast reglerande situationer då någon vid rätten biträtt part med utförande av talan, kan densamma tydligen icke vara tillämplig i detta fall (jfr rättsfallet NJA 1953 s. 699).

Beträffande härefter frågan huruvida — under samma förutsättning — Lindberg skulle ha åsidosatt det i 51 a § arbetsordningen för rikets hovrätter stadgade förbudet för lagfaren befattningshavare att idka advokatverksamhet får jag anföra följande.

Den medverkan vid upprättande av rättegångsskrifter, varom här skulle vara fråga, innefattar otvivelaktigt sådana åtgärder som ingå i en advokats verksamhet. Emellertid ligger i begreppet idkande av advokatverksamhet — förutom att det sker i förvärvssyfte — krav på att ett visst mått av vanemässighet är för handen och väl också — åtminstone i allmänhet — att den som utövar sådan verksamhet därvid tillhandagår eller är beredd att tillhandagå flera personer. Vad nu sagts vinner stöd av vad som förekommit under förarbetena till 51 a § arbetsordningen. Stadgandets ordalag utesluta visserligen icke möjligheten att till idkande av advokatverksamhet hänföra även enstaka uppdrag. För att ett sådant enstaka uppdrag skall kunna bedömas såsom idkande av advokatverksamhet måste emellertid fordras att domarens sysslande därmed är av betydande såväl långvarighet som omfattning. Utredningen ger — även om man skulle utgå från att Lindberg författat skrifterna, av vilka åtskilliga äro mycket korta — icke vid handen, att detta arbete och vad därmed äger samband varit av den omfattning och långvarighet att det kan hänföras till idkande av advokatverksamhet.

Vidare kommer i detta sammanhang i betraktande vad i 7 § 1 mom. sta-

tens allmänna avlöningsreglemente stadgas om att för förening av ordinarie eller extra ordinarie tjänst med tjänstebefattning eller därmed jämförligt uppdrag fordras särskilt tillstånd. Härvid är att märka, att enligt uttalande av 1936 års lönekommitté (se prop. 225/48 s. 52) begreppet ”uppdrag, som är jämförligt med tjänstebefattning”, omfattar uppdrag av såväl offentlig som enskild natur, i den mån desamma kunna karakteriseras som så varaktiga — d. v. s. sträckande sig över en längre tidsperiod eller periodvis återkommande — eller så tidskrävande, att de kunna jämföras med tjänstebefattning. Enligt min mening äro i detta fall de ifrågakomna rättegångsskrifterna icke av den beskaffenhet, att de förutsätta förhandenvaron av ett uppdrag som enligt vad nyss sagts är jämförligt med tjänstebefattning.

När det gäller att taga ställning till huruvida — därest Lindberg medverkat vid tillkomsten av rättegångsskrifterna — han därigenom skulle ha gjort sig skyldig till tjänstefel, återstår att pröva huruvida han genom sådan medverkan skulle ha, på sätt angives i 25 kap. 4 § strafflagen, åsidosatt vad som ålegat honom enligt tjänstens beskaffenhet.

I detta hänseende får jag anföra följande.

Vad i ärendet förekommer giver icke belägg för att Lindberg under den tid varom här är fråga skulle ha eftersatt sin tjänst såsom assessor. Därest han skulle ha biträtt vid rättegångsskrifternas tillkomst, har detta sålunda, såvitt utredningen visar, icke inverkat hinderligt på utövandet av hans tjänst.

Emellertid innefattar sistnämnda stadgande även en förpliktelse för domare att avhålla sig från sådan verksamhet utom tjänsten som, utan att till följd av sin omfattning verka hinderlig för tjänsten, likväl är oförenlig med domartjänstens beskaffenhet. Härmed torde främst åsyftas verksamhet som är ägnad att fläcka domarens anseende och sätta förtroendet för domstolarna i fara.

När det gäller att avgöra, huruvida författandet av nu berörda rättegångsskrifter är oförenligt med domartjänstens beskaffenhet, må till en början framhållas, att de synpunkter, som ligga till grund för förbuden för domare att vara ombud eller biträde i rättegång eller att idka advokatverksamhet eller annan i 51 a § angiven verksamhet och vilka syfta till att värna domartjänstens integritet, otvivelaktigt tala för att domare bör avhålla sig från att i stor utsträckning biträda part med avfattandet av rättegångsskrifter. Att domare på dylikt sätt engagerar sig för en part är ägnat att rubba förtroendet för domarens integritet och framstår därför såsom i hög grad betänkligt. Förfarandet kan bland annat lätt väcka misstanke, att en sådan domare kan till parts förmån påverka kamraterna i domstolen och att han till parten förmedlar upplysningar om vad som förekommer i domstolen.

Ur allmän synpunkt framstår det såsom i hög grad angeläget, att do-

mare avhåller sig från sådant som kan rubba förtroendet för honom eller för domstolarna. Varje avsteg härifrån kan dock icke betecknas såsom tjänstefel, i all synnerhet när fråga är om sådan verksamhet utom tjänsten, vilken icke är av den omfattning att den inverkat hinderlig på denna och som i och för sig icke är moraliskt förkastlig. Var gränsen skall dragas mellan sådant, som måste anses otillåtet, och annat är en ömtålig omdömesfråga, där hänsyn måste tagas till omfattningen av och syftet med verksamheten.

Enligt min mening skulle det ha varit klart olämpligt om Lindberg inlåtit sig på ett sådant engagemang för Clüvers räkning, som avses med den mot Lindberg väckta misstanken att ha biträtt honom vid upprättandet av ifrågakomna skrifter. Huruvida en domare genom att handla på sådant sätt därigenom gör sig saker till tjänstefel, är däremot tveksamt, i all synnerhet som de skrifter, om vilka här är fråga, härröra från en tämligen begränsad tidsperiod. Att anse ett förfarande av angiven art och omfattning straffbart såsom tjänstefel torde — ehuru ett dylikt handlande framstår såsom klart olämpligt — stå i mindre god överensstämmelse med den grunduppfattning om tolkningen av 25 kap. 4 § strafflagen, varå bestämmelserna i 51 a § i arbetsordningen för hovrätterna vila.

Av nu angivna skäl har jag funnit mig icke kunna bifalla Ljungquists hemställan om framställning till högsta domstolen om vittnesförhör med Clüver och Gentele för att vinna utredning om författarskapet till ifrågakomna rättegångsskrifter.

I fråga om de kontakter Lindberg enligt den föregående redogörelsen haft med olika personer i anslutning till mål, i vilka Clüver varit invecklad, får jag anföra följande.

Vad avser Lindbergs telefonsamtal med Fogelberg, Anderlind och Blomér har, såvitt framgår av utredningen, annat motiv icke kunnat påvisas för hans handlande än hans intresse att i anledning av uppdrag eller ifrågasatt uppdrag såsom skiljeman erhålla de vid dessa samtal begärda upplysningarna. Någon erinran kan därför enligt min mening icke riktas mot Lindberg härutinnan.

Lindbergs kontakter med övriga här avsedda personer — Boberg, Westerberg, Graaf, Marianne Bane och Bruhn — ha enligt min mening varit ägnade att väcka misstanke om att Lindberg engagerat sig i saken på Clüvers sida och därigenom att menligt inverka på förtroendet för Lindberg såsom domare och indirekt på förtroendet för domarkåren. Ur allmän synpunkt har därför Lindbergs handlande — oavsett om det skett på begäran av Clüver eller av Lindbergs eget initiativ — varit uppenbart olämpligt. Det mindre goda omdöme med avseende å vad en domare må företaga sig utom tjänsten, som Lindberg härigenom visat, torde emellertid icke vara av beskaffenhet att kunna medföra ansvar för tjänstefel. Jag låter därför i denna del bero vid vad i saken förevarit.

Slutligen vill jag framhålla, att vissa vändningar i Lindbergs till mig avgivna yttranden, särskilt i vad rör Guldberg, äro, om icke missfirmliga, så dock otillbörliga, även om det antages, att Lindberg därvid icke avsett annat än att freda sig mot de i ärendet framkomna misstankarna mot honom. Det är förvånande, att en tjänsteman överhuvudtaget finner tillständigt att låta så insinuanta eller tendentiösa uttryckssätt, om vilka här är fråga, komma till användning i ett remissvar till JO. Jag låter dock även i denna del av ärendet bero vid vad i saken förevarit.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

7. Villkorlig dom vid bötesförvandling

Enligt 4 § lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom må i beslut om förvandling av böter genom villkorlig dom beviljas anstånd med förvandlingsstraffets verkställande, såframt omständigheterna ej föranleda till antagande att den bötfälde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna eller att straffets verkställighet erfordras för hans tillrättaförande.

Vid en av tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik den 16 juli 1956 företagen inspektion av magistraten och rådhusrätten i Kristianstad uppmärksammades följande.

I en den 9 januari 1956 till rådhusrätten inkommen "stämning" yrkade allmän åklagare att följande böter, som ålagts grovarbetaren John Erik Andersson, måtte såsom i sin helhet oguldna förvandlas till fängelse, nämligen av Oxie och Skytts häradsrätt genom dom den 31 mars 1954 utdömda 15 dagsböter å 2 kronor för undandräkt samt genom strafföreläggande av landsfiskalen i Dalby distrikt ålagda 35 kronors böter för fylleri, vilket strafföreläggande av Andersson godkänts den 1 april 1954. Stämningen hade den 13 december 1955 genom åklagarens försorg delgivits Andersson.

I den vid akten i målet fogade redogörelsen av indrivningsmyndigheten var antecknat, bland annat, att Andersson icke kunnat anträffas med krav å betalning förrän den 19 november 1955, då han var anhållen hos kriminalpolisen i Malmö, att Andersson den 19 och den 28 november 1955 samt den 10 december samma år — vid vilket sistnämnda tillfälle Andersson såsom häktad var intagen å fångvårdsanstalten i Kristianstad — anmodats betala böterna, att vederbörande utmättningsman ansett Anderssons uraktlåtenhet att erlägga böterna ha berott på vårdslöshet, "då den bötfälde haft god arbetsförmåga och icke varit arbetslös", samt att Andersson, vilken var ogift men underhållsskyldig mot ett barn utom äktenskap, saknade tillgångar och hade skulder å 700 kronor. Andersson före-

kom icke i fångvårdsstyrelsens straffregister. Personundersökning verkställdes icke, ej heller förekom annan utredning om Anderssonsandel.

Efter förhandling den 10 januari 1956 förordnade rådhusrätten genom beslut samma dag, att böterna skulle förvandlas till fängelse 26 dagar. Villkorlig dom meddelades icke.

Målet handlades av rådmannen Ragnar Grönwall såsom ensamdomare.

Tjänstförrättande JO anmärkte, att av protokollet ej framginge, huruvida Andersson varit närvarande vid förhandlingen, att skäl kunnat finnas att hänskjuta saken till ny behandling av indrivningsmyndigheten samt att det under alla förhållanden i betraktande av omständigheterna i fallet vore ytterligt anmärkningsvärt att rådhusrätten ej funnit skäl meddela villkorligt anstånd med förvandlingsstraffets verkställande.

I avgivet yttrande häröver anförde Grönwall följande.

Vid förhandlingen den 10 januari 1956 hade Andersson icke varit närvarande, vilket framginge av den av Grönwall å stämningen gjorda anteckningen "abs". På grund av att Andersson i stämningen angivits vara "f. n. intagen å fångvårdsanstalten i Kristianstad" i stället för häktad i avbidan på rannsaking, hade Grönwall förbisett möjligheten av att Andersson vid förhandlingen kunde vara på fri fot. Av indrivningsmyndighetens redogörelse hade framgått att Andersson saknat fast bostad, haft god arbetsförmåga och ej varit arbetslös, varför Grönwall i likhet med utmätningsmannen ansett, att omständigheterna föranledde till antagande att Andersson av uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna. Förutsättning hade sålunda saknats att jämlikt 4 § lagen om villkorlig dom bevilja Andersson anstånd med förvandlingsstraffets verkställande. Då Andersson ej låtit sig vid rätten avhöra, hade ej heller förelegat anledning att hänskjuta saken till ny behandling av indrivningsmyndigheten. — Avskrift av beslutet om förvandlingen hade nästföljande dag expedierats till styresmannen vid fångvårdsanstalten, vilken den 14 januari meddelat, att Andersson var försatt på fri fot. Då vid sådant förhållande beslutet skolat tillställas fångvårdsstyrelsen, hade uppgiften i protokollet och beslutet om Anderssons intagning blivit struken. Av misstag hade därvid även strukits uppgiften i protokollet att Andersson ej varit tillstädes. Grönwall hyste sålunda den uppfattningen att vid förhandlingen och beslutets meddelande förfarits enligt lag. Skulle JO emellertid efter vad ovan anförts vidhålla anmärkningarna, hemställde Grönwall, då Andersson själv uppenbarligen icke funnit skäl till klagomål, att vid vad i ärendet förekommit finge bero.

Vidare iakttog jag följande vid inspektion den 10 september 1956 av Stockholms rådhusrätts sextonde avdelning.

I en den 8 december 1955 till avdelningen inkommen ansökning begärde

allmän åklagare förvandling av de ännu oguldna 25 dagsböter å 2 kronor, som genom dom den 23 februari 1955 av Stockholms rådhusrätts nionde avdelning ådömts konstnären Tage Olof Fougstedt för bedrägligt beteende.

Beträffande Fougstedt, vilken icke förekom i fångvårdsstyrelsens eller kontrollstyrelsens straffregister, var i indrivningsmyndighetens redogörelse antecknat, bland annat, att Fougstedt, som var ogift, bedrev konstnärssamhet med varierande inkomst, att hans arbetsförmåga var nedsatt till hälften på grund av eksem, att han tre gånger med ungefär två månaders mellanrum — sista gången den 22 november 1955 — anmodats gälda böterna, att det icke kunde anses att Fougstedt sökt hålla sig undan, att omständigheterna ej heller föranledde till antagande att Fougstedt genom tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna samt att Fougstedt syntes sakna betalningsförmåga. I sin ansökning om förvandling angav åklagaren icke något hinder mot villkorlig dom.

Förhör i målet utsattes till den 11 januari 1956, varom kallelse den 19 december 1955 delgavs Fougstedt. Denne kom emellertid icke tillstädes. I anledning därav utsattes nytt förhör till den 25 januari och utfärdades ny kallelse med föreläggande för Fougstedt att infinna sig personligen vid äventyr att oguldna böter eljest kunde bli förvandlade till fängelse. Fougstedt uteblev emellertid även denna gång.

Genom slutligt beslut den 25 januari 1956 förvandlades böterna till fängelse 28 dagar. Villkorlig dom meddelades icke. I beslutet, som vann laga kraft, anfördes att omständigheterna föranledde till antagande, att Fougstedt av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna samt att straffets verkställande erfordrades för hans tillrättaförande.

I anledning av vad jag sålunda iakttagit anförde jag — efter erinran om innehållet i 4 § lagen om villkorlig dom — följande: Möjligheten att ådöma förvandlingsstraff villkorligt hade införts i lagstiftningen såsom ett led i strävandena att nedbringa antalet fall, i vilka böter måste avtjänas genom frihetsstraff. För bedömandet av förutsättningarna för villkorlig dom erfordrades viss utredning. Detta krav hade före ikraftträdandet den 1 juli 1956 av vissa ändringar i tillämpningskungörelsen till lagen om verkställighet av bötesstraff i allmänhet ansetts tillgodosett genom den redogörelse av indrivningsmyndigheten, vilken — försedd med de ytterligare av åklagaren inhämtade upplysningar som erfordrades för bedömande av frågan om böternas förvandling — skulle enligt stadgande i 4 § tillämpningskungörelsen av åklagaren överlämnas till domstolen i samband med ansökning om bötesförvandling; i tveksamma fall kunde ock särskild personundersökning komma i fråga. Såvitt den vid inspektionen företagna granskningen av förvandlingsmål vid rådhusrätten givit vid handen, hade — något som i och för sig syntes ej helt kunna undgå erinran — åklagarna regelmässigt ansett det icke erforderligt att införskaffa några ytterligare upplysningar samt rätten godtagit detta. Genom omförmälda

ändringar i tillämpningskungörelsen (SFS nr 135/56) hade i 4 § föreskrivits skyldighet för åklagaren att särskilt låta utreda, huruvida förutsättningar för villkorlig dom kunde föreligga, och därvid hålla förhör med den bötfällda. I nu ifrågavarande mål — som avgjorts före nyssnämnda författningsändring — hade icke förelegat annan utredning rörande Fougstedts personliga förhållanden än vad som upptagits i indrivningsmyndighetens här ovan återgivna redogörelse. Denna syntes enligt min mening närmast giva vid handen, att förutsättningar för villkorlig dom förefunnits för Fougstedts del, och den kunde i varje fall ej anses innefatta tillräckligt stöd för att icke meddela villkorlig dom. Såvitt av handlingarna framginge hade åklagaren icke heller motsatt sig villkorlig dom. Den omständigheten att Fougstedt trots de honom delgivna kallelserna uteblivit från rätten borde icke rimligtvis påverka avgörandet av frågan om villkorlig dom, då därav icke kunde anses framgå vare sig att Fougstedt av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna eller att straffets verkställande erfordrades för hans tillrättaförande. Jag ifrågasatte därför starkt, huruvida utredningen i målet verkligen motiverat att förvandlingsstraffet ålades ovillkorligt. I varje fall hade det bort åligga rätten att närmare angiva vad som föranlett den att — gentemot indrivningsmyndighetens uppgifter och åklagarens ståndpunktstagande — ålägga Fougstedt ovillkorligt förvandlingsstraff.

Vidare anmärkte jag, att även i ett annat dylikt mål — avseende förvandling av böter, som vid två skilda tillfällen ålagts försäljaren Fred Ragnar Emanuel Eriksson för förseelser mot bland annat 2 § första stycket ordningsstadgan för rikets städer — syntes ha förelegat det förhållandet att, oaktat utredningen icke syntes giva vid handen att villkorlig dom ej borde ifrågakomma och oaktat åklagaren icke motsatt sig villkorlig dom, rätten på enahanda sätt som i föregående fall ålagt ovillkorligt förvandlingsstraff.

Målen mot Fougstedt och Eriksson hade handlagts av polisdomaren Gösta Berglund.

Denne anförde i avgivet yttrande till en början: Vid prövning av frågan huruvida villkorligt eller ovillkorligt förvandlingsstraff skulle åläggas hade det alltid syntes Berglund angeläget pröva, om tredska eller uppenbar vårdslöshet förelegat med avseende å böternas gäldande eller ock straffets avtjänande måste anses erforderligt för vederbörandes tillrättaförande. I fall då svarande icke kommit tillstådes men oklarhet syntes föreligga i frågan om villkorligt eller ovillkorligt förvandlingsstraff hade svaranden på nytt kallats till förhör, därvid vederbörande av kallelsen bort förstå, att underlåtenhet att efterkomma kallelsen kunnat föranleda ovillkorligt förvandlingsstraff. I vissa fall hade, då ej heller denna andra kallelse efterkommits, rätten hos polisens ordonnansavdelning påkallat särskild utredning

för bedömande av frågan om villkorligt eller ovillkorligt förvandlingsstraff skulle åläggas. Vid frågans avgörande hade givetvis det förhållandet, att svarande visat tredska genom underlåtenhet att inställa sig till förhör, ofta påverkat avgörandet. Däremot hade ofta hänsyn ej tagits till att åklagaren i sin ansökan ej anfört något hinder mot villkorlig dom. I fall, då vederbörande ej kommit tillstådes men det syntes Berglund som om anstånd enligt lagen om villkorlig dom möjligen hade lämnats om vederbörande kommit tillstådes, hade Berglund i god tid före besvärstidens utgång med posten expedierat en avskrift av beslutet till den beslutet avsett.

Angående de båda vid inspektionen påtalade fallen anförde Berglund: Fougstedt hade underlåtit inställa sig till förhör såväl den 11 som den 25 januari 1956, ehuru han behörigen kallats därtill. Ej heller hade han låtit på annat sätt avhöra sig. Det bötesstraff, varom i målet varit fråga, hade utgjort 25 dagsböter om 2 kronor eller sålunda 50 kronor. Bötesstraffet hade således varit ganska ringa. Vid dagsbotsbeloppets fastställande hade domstolen tagit hänsyn till Fougstedts möjlighet att betala böterna. Det hade då syntes Berglund ganska uppenbart, att Fougstedt, om han så velat, under de elva månader som förflutit mellan domen och förvandlingsbeslutet kunnat betala böterna. Det förhållandet att Fougstedt underlåtit inställa sig till förhör hade bestyrkt uppfattningen att tredska förelegat jämväl med avseende å böternas gäldande. Berglund hade därför ej ansett, att förvandlingsstraffet borde åläggas villkorligt. Slutligen kunde anmärkas, att Fougstedt tidigare, dock ej senare än under år 1949, ett flertal gånger fällts till ansvar för fylleri och förargelseväckande beteende. Detta förhållande hade dock saknat betydelse vid avgörandet av frågan om förvandlingsstraff. — Vad beträffade Eriksson hade denne, ehuru han tre gånger kallats till förhör, underlåtit att komma tillstådes. Ej heller på annat sätt hade han låtit sig avhöra. Av handlingarna i målet hade framgått, att Eriksson den ena gången efter den andra gjort sig skyldig till olaga försäljning. Vid kontroll å åklagarmyndighetens centralregister hade blivit upplyst, att Eriksson under åren 1949—1953 rapporterats för olovlig försäljning ej mindre än 17 gånger. Villkorligt anstånd med förvandlingsstraffet hade därför ansetts ej böra meddelas. Slutligen kunde beträffande Fougstedt och Eriksson framhållas, att de ägt kännedom om när rådhusrättens beslut i målet varit att vänta. Båda hade tidigare haft med domstol att göra så mycket, att man måste förutsätta att de väl känt till att, om de ej åtnöjdes med rådhusrättens beslut, talan mot besluten kunde föras.

Vid avgörande av dessa ärenden den 9 februari 1957 gjorde jag följande uttalanden.

Beträffande det vid rådhusrätten i Kristianstad handlagda målet mot

Andersson får jag till en början erinra om att talan om förvandling av böter skall väckas genom ansökan, som delgives den bötfällda, och icke genom stämning.

I fråga om den ändring Grönwall företagit i protokollet och beslutet i nyssnämnda mål låter jag bero vid en erinran om att protokoll, sedan det blivit uppsatt, icke må ändras samt att rättelse i beslut må ske endast i den ordning som angives i 30 kap. 13 § RB; inkommer ny upplysning om exempelvis parts adress, är det naturligtvis ej hinder för att den anteckning därom, som finnes böra upptagas i akten, göres å protokollet.

I anledning av tjänstförrättande JO:s påpekande, att i nyssnämnda mål skäl kunnat finnas att hänskjuta saken till ny behandling av indrivningsmyndigheten, har Grönwall gjort gällande att dylikt skäl ej varit för handen, eftersom Andersson ej låtit sig avhöra vid rätten. Av utredningen framgick emellertid, att Andersson icke förrän den 19 november 1955 anträffats med krav å betalning av böterna, att han därvid var anhöllen såsom misstänkt för brott, som sedan föranledde hans häktande, samt att Andersson den 10 december 1955 fortfarande var häktad. På grund härav synes det mig uppenbart, att frågan om böternas uttagande icke varit av indrivningsmyndigheten tillräckligt prövad vid tiden för bötesbeslutet; Grönwall har icke heller undersökt, huruvida häktningen då fortfarande bestod eller om Andersson eljest alltjämt var berövad friheten, utan utgått från att så var förhållandet. Oavsett att Andersson icke låtit sig avhöra, anser jag därför, att det på grund av stadgandet i 12 § lagen om verkställighet av bötesstraff ålegat Grönwall att självantaga frågan om sakens hänskjutande till indrivningsmyndigheten för ytterligare prövning i fråga om anstånd eller avbetalning eller åtgärd för indrivning av böterna, och enligt min mening borde dylikt hänskjutande ha skett. För den händelse Grönwall med sin utgångspunkt att Andersson var intagen å fångvårdsanstalt skulle ha uppfattat Anderssons underlåtenhet att ge sig tillkänna såsom en önskan eller ett medgivande från dennes sida att böterna skulle förvandlas, så att han omedelbart kunde undergå förvandlingsstraffet, vill jag framhålla, att prövningen av frågan om förvandling av böter enligt lag skall ske främst på grund av andra förutsättningar än den bötfälldes egen inställning till frågan.

Vad angår frågan om villkorlig dom i de tre fall, som påtalats vid inspektionerna, får jag anföra följande.

Möjligheten att vid förvandling av böter ådöma förvandlingsstraff villkorligt infördes genom 1937 års lagstiftning om verkställighet av bötesstraff, varvid 2 § i den då gällande lagen angående villkorlig straffdom kom att innehålla stadgande om att villkorlig dom kunde beviljas då någon ålades förvandlingsstraff för böter, såframt omständigheterna ej föranledde till antagande att den bötfällda av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att straffets verkställighet erfordrades för hans

tillrättaförande. De sålunda angivna förutsättningarna för villkorlig dom å förvandlingsstraff överensstämde helt med vad som nu gäller enligt stadgandet i 4 § i 1939 års lag.

Genom villkorlig dom i mål om förvandling av böter har lagstiftaren enligt uttalanden i motiven (se t. ex. lagrådet i NJA II 1938 s. 95) åsyftat att i möjligaste mån upphäva bötesstraffets olika verkan för personer i olika förmögenhetslägen.

Med avseende å de förutsättningar för villkorlig dom å förvandlingsstraff, som med denna utgångspunkt borde uppställas, framhöll lagrådet bland annat, att villkorlig dom ej borde komma i fråga, då omständigheterna föranledde till antagande att den bötfällde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna eller då med hänsyn till den bötfälldes karaktär och vandel hans tillrättaförande icke kunde väntas utan att straffet verkställdes.

Om det sålunda — fortsatte lagrådet — vore klart att möjligheten till den bötfälldes tillrättaförande utan straffets verkställande måste beaktas, vore det emellertid icke lika påtagligt vilka fordringar borde ställas på bevisningen för att i mål om bötesförvandling villkorlig dom finge tillämpas. Enligt de sakkunnigas förslag förutsattes, att den bötfällde icke givit anledning till antagande att straffets verkställande erfordrades för hans tillrättaförande, varemot det till lagrådet remitterade förslaget formulerade förutsättningen så, att skäligen anledning funnes till antagande att den bötfällde skulle utan förvandlingsstraffets undergående låta sig rättas. Vid jämförelse med de sakkunnigas förslag kunde det förefalla som om det remitterade förslaget innebure en betydande inskränkning i den villkorliga domens användningsområde. Enligt sistnämnda förslag förutsatte ådömandet av villkorlig dom en utredning, som positivt visade sannolikheten av att den bötfällde skulle utan straffets undergående låta sig rättas, under det att sakkunnigförslaget angåve den villkorliga domen såsom den regelmässiga domsformen, vars åsidosättande med hänsyn till möjligheterna för den bötfälldes tillrättaförande fordrade förebringandet av skäl som talade emot densamma. I verkligheten syntes likväl skillnaden ej visa sig vara av denna betydelse. Även med de sakkunnigas formulering borde, då fråga ju vore om brottmål, domstolen vaka över att tillfredsställande utredning av åklagaren förebragtes angående den bötfälldes förhållanden.

Emellertid syntes — anförde lagrådet vidare — de av de sakkunniga föreslagna ordalagen vara att föredraga, då de tydligare anslöte sig till reformens syfte att den villkorliga domen i största möjliga utsträckning finge komma till användning. Även ur praktisk synpunkt erbjöde en sådan formulering fördelar. Det måste vara ett önskemål att ett i viss mån summariskt förfarande komme till användning i mål om bötesförvandling. Bland annat syntes, såsom ock framhållits i remissprotokollet, ej vara fråga om att anordna förundersökning på långt när i samma utsträckning som då det

gällde omedelbart ådömd urbota bestraffning. Detta skulle med den av de sakkunniga föreslagna avfattningen på ett lämpligt sätt komma till uttryck. Med hänsyn till skillnaden i brottslighet kunde det knappast anses oberättigat att i fråga om förvandlingsstraff uppställa mindre stränga krav än då det gällde omedelbart ådömt frihetsstraff. Icke heller syntes mot den förordade avfattningen kunna invändas, att den vore ägnad att leda till ett ovarsamt bruk av den villkorliga domen. Det måste förutsättas att domstolarna tillsäga, att tillräcklig utredning föreläge angående de omständigheter som kunde inverka på frågan.

Med avseende å den nu behandlade förutsättningen för villkorlig dom förordade lagrådet sålunda en återgång till de sakkunnigas förslag.

I propositionen anslöt sig departementschefen till lagrådets ändringsförslag, och erhöll 2 § den lydelse som sedan fastställdes av riksdagen.

Under riksdagsbehandlingen av lagförslaget uttalade första lagutskottet följande: Inom utskottet hade ifrågasatts att 2 § i lagen angående villkorlig straffdom borde erhålla en mera kategorisk avfattning, utmärkande att villkorlig dom skulle beviljas i de fall som där angäves. Ehuru utskottet ansågo att domstolen borde döma till villkorlig dom när den funne de i 2 § angivna förutsättningarna vara för handen, hade utskottet icke ansett erforderligt att föreslå någon jämkning i avfattningen för fastslående därav, då det tillräckligt tydligt syntes framgå redan av propositionens lydelse att detta vore lagens mening, i det att bevisbördan med avseende å antagandet, att den bötfälde skulle låta sig rättas utan straffets undergående, i 2 § vore omkastad i förhållande till vad som gällde vid villkorlig dom å omedelbart ådömt frihetsstraff.

Vad sålunda förekommit under förarbetena ger klart vid handen, att det varit lagstiftarens avsikt att frågan om villkorlig dom vid förvandling av böter skall bedömas enligt andra förutsättningar än vad som är fallet vid villkorlig dom, som beviljas i samband med ådömande av straff eller vid sakerförklaring. Syftet med bevisregelns utformning i förevarande hänseende är att villkorlig dom bör underlätas endast då positiv utredning ger anledning till sådant antagande som angives i 4 § lagen om villkorlig dom.

Vid Grönwalls handläggning av målet mot Andersson framgick av indrivningsmyndighetens redogörelse, att krav å betalning av böterna icke delgivits Andersson förrän den 19 november 1955, då Andersson var anhållen såsom misstänkt för brott, samt att Andersson vid tiden för redogörelsens upprättande — den 10 december samma år — var häktad.

Med hänsyn härtill har Grönwall enligt min mening icke haft anledning till antagande att Andersson av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälta böterna; ej heller förelåg anledning att verkställighet av förvandlingsstraffet erfordrades för hans tillrättaförande, i all synnerhet som Andersson tidigare icke ådömts annat straff än böter. Jag finner därför,

i likhet med tjänstförrättande JO, det anmärkningsvärt att Grönwall ej funnit skäl meddela villkorligt anstånd med förvandlingsstraffet.

Emellertid anser jag mig härutinnan — liksom i fråga om övriga mot Grönwall i ärendet riktade anmärkningar — kunna låta bero vid mina i saken gjorda uttalanden.

Vad härefter angår det av Berglund handlagda målet mot Fougstedt finner jag likaledes — i betraktande av vad utredningen däri gav vid handen och med hänvisning till vad jag anfört vid inspektionen den 10 september 1956 — att anledning saknats att ådöma förvandlingsstraff annat än villkorligt. Härvid vill jag särskilt understryka vad jag vid inspektionen framhållit om att Fougstedts underlåtenhet att inställa sig vid rätten icke bort påverka frågan om villkorlig dom.

Med dessa uttalanden låter jag i denna del av ärendet bero.

Vad slutligen angår målet mot Eriksson har jag — med hänsyn till vad Berglund i sitt yttrande anfört om Erikssons tidigare förseelser av enahanda beskaffenhet — funnit mig böra frånfalla min vid inspektionen gjorda anmärkning härutinnan.

De av mig sålunda gjorda uttalandena upptog jag i särskilda till Grönwall och Berglund avlätna skrivelser.

8. Annonsering av domstols kungörelser i ortstidning

I egenskap av redaktör och ansvarig utgivare av tidningen Ölandsbladet, som utgives i Borgholm, anförde redaktören Sven Erik Sjöholm i en den 20 januari 1956 hit inkommen skrift klagomål mot häradshövdingen i Ölands domsaga G. Lindencrona rörande det förhållandet att officiella kungörelser från domsagan sedan några år tillbaka icke infördes i sagda tidning utan i en i Kalmar utgiven tidning. I skriften anförde Sjöholm, bland annat, följande.

Tidigare hade alltid dessa annonser, som gällde norra Öland, Ölands gamla norra mot, införts i Ölandsbladet, vilken tidning enligt Aktiebolaget Tidningsstatistiks siffror helt dominerade detta område. Denna princip hade alltid tillämpats av länsstyrelsen i Kalmar län och dess olika organ. När Lindencrona först kommit till domsagan år 1950, hade han följt den gamla ordningen, och domsagens annonser hade, när de gällde norra hälften av Öland, införts i Ölandsbladet. Men så hade Lindencrona och tidningen kommit att intaga olika ståndpunkter, när Lindencrona velat på tingshusbyggnadsskyldigas bekostnad förvärva en billig bostad och sedermera velat förstöra den ursprungliga disponeringen av det nya tingshuset i Borgholm, så att en häradshövdingbostad skulle kunna inrymmas där, vilket

tidningen motsatt sig. Efter dessa sammanstötningar hade domsagens annonser fullständigt dragits in i Ölandsbladet och i stället placerats i höger-tidningen Barometern i Kalmar. På förfrågan varför så skett hade endast lämnats undvikande svar. Här vore icke fråga om några större ekonomiska summor. Domsagens annonser torde vara något eller några tiotal per år och i pris betinga omkring 500 kronor årligen. Frågan vore alltså av helt principiell natur. Enligt postens uppgifter den 4 mars 1955, då alltså prenumerationen var stabiliserad, visade för Ölands nordligaste kommun, Ölands-Åkerbos, samtliga sex poststationer för Ölandsbladet 1 112 abonnenter och för Barometern 337. På Vedborns poststation hade exempelvis Ölandsbladet 49 exemplar, medan Barometern hade 2.

Vid klagoskriften voro fogade fyra urklipp ur tidningen Barometern med av häradsrätten utfärdade kungörelser, två rörande dödande av in-teckningar i fastigheter inom respektive Köpinge och Dödbo socknar och två rörande dödförklaring av personer, senast i riket bosatta i Föra församling, ävensom urklipp innehållande av rättens ombudsman i konkurser införda kungörelser rörande slutredovisning m. m.

I ett med anledning av klagoskriften infortrat yttrande anförde Lindencrona följande.

Till och med år 1950 hade domsagens kungörelser i vad de avsågo södra delen av Öland införts i Barometern samt i vad de avsågo norra delen av ön i Ölandsbladet. Under år 1951 hade Lindencrona vidtagit den ändringen att domsagens samtliga kungörelser införts allenast i Barometern. Orsaken därtill hade varit, att han bland annat ansett lämpligt att domsagens kungörelser infördes i en och samma tidning. Innan han vidtog denna ändring hade han konfererat med nämndemännen i domsagan ävensom med representanter för de advokater, som brukade uppvakta vid häradsrätten. Samtliga de hörda hade varit ense med Lindencrona om lämpligheten av åtgärden, varvid nämndemännen tillagt att, därest annonsering skulle förekomma i mer än en tidning, de ansåge, att Kalmar Läns Tidning borde ifrågakomma. Till Lindencrona hade icke från något håll framförts något önskemål eller någon anmärkning eller förfrågan beträffande domsagens annonsering. Uppgiften i Sjöholms skrift att på förfrågan om annonseringen endast givits undvikande svar vore alltså i vad Lindencrona beträffade helt oriktig. Domsagens personal hade på Lindencronas förfrågan uppgivit, att de icke heller mottagit några förfrågningar eller hört några anmärkningar, och Lindencrona hade i anledning av Sjöholms uppgift varit i förbindelse med de under de senaste tre åren i domsagan verksamma tingsnotarierna, vilka lämnat Lindencrona enahanda besked. — De tidningar som kunde komma ifråga för domsagens annonsering vore, förutom Barometern, Kalmar Läns Tidning och tidningen Östra Småland, vilka utkomme i Kalmar, samt Ölandsbladet, som utkomme i Borgholm. I slutet av januari

1956 hade Östra Småland på Öland haft 1 042 postabonnerade exemplar och Kalmar Läns Tidning 1 630. Därtill komme lösnummerförsäljning. För första halvåret 1955, som vore den senaste tidpunkt från vilken vid yttrandets avgivande uppgift kunnat erhållas beträffande nettoupplagor, vilket innebure såväl postupplagor som hembärningsabonnemang och lösnummerförsäljning, hade Barometern på Öland haft en nettoupplaga av 3 822 exemplar och Ölandsbladet 3 504. Av Barometerns nettoupplaga hade 1 198 exemplar belöpt på norra delen av Öland och 2 624 exemplar på södra delen samt för Ölandsbladet 2 915 exemplar på norra delen av ön och 589 exemplar på södra delen. Barometerns hela nettoupplaga hade varit 25 590 exemplar och Ölandsbladets 4 172. Den 1 februari 1956 hade Ölandsbladets postupplaga på Öland varit 2 704 exemplar och Barometerns 3 727. Motsvarande siffror den 1 februari 1955 hade för Ölandsbladet varit 2 822 och för Barometern 3 679; alltså för Barometern en mindre ökning och för Ölandsbladet en proportionsvis större minskning. Såsom framginge av nämnda siffror hade Barometern förutom en omkring sex gånger så stor nettoupplaga som Ölandsbladet jämväl den största upplagan på Öland. Det vore emellertid ostridigt, att Ölandsbladets spridning på norra delen av ön vore större än Barometerns.

Domsagans kungörelser — anförde Lindencrona vidare — vore främst konkurskungörelser samt kungörelser jämlikt lagen den 8 april 1927 om dödande av förkommen handling. Annonseringens syfte vore ju icke något annat än att till dem, som kunde vara intresserade eller beroende därav, sprida kännedom om det förhållande som i annonsen omförmäldes. Den stora allmänheten vore ofta ligkiltig för annonser av detta slag. Det syntes Lindencrona vara av vikt att den allmänhet, som vore intresserad av ifrågasvarande annonsering, visste i vilken tidning dylika annonser förekomme. Samtliga domstolar i Kalmar annonserade i Barometern. I Kalmar vore bosatta de flesta advokater, som uppvaktade vid häradsrätten. I allmänhet vore advokater från Kalmar konkursförvaltare vid häradsrätten. De större kreditinrättningarna hade sina kontor i Kalmar liksom också grossist- och andra större firmor. Det syntes alldeles nödvändigt, att berörda intressenter hade tillfälle att följa domsagans annonsering. Detta kunde icke ske, om annonseringen verkställdes i Ölandsbladet, som söder om Borgholm hade en relativt obetydlig spridning och i Kalmar den 23 januari 1956 hade en postprenumererad upplaga på 47 exemplar. Med anledning av Sjöholms hemställan hade Lindencrona nu åter varit i förbindelse med nämndemännen, vilka vidhållit sin tidigare åsikt beträffande domsagans annonsering. Han hade också varit i personlig förbindelse med samtliga de advokater, som brukade uppvakta vid häradsrätten, alla bosatta i Kalmar utom en som vore bosatt i Borgholm. Samtliga hade enstämmigt förklarat, att de ansåge Lindencronas annonsering av domsagans kungörelser vara den enda riktiga, och de hade förklarat att, därest JO önskade besked direkt ifrån

dem, de vore villiga att lämna dylikt. Rättens ombudsman i konkurserna vid domsagan vore av enahanda åsikt. Lindencrona tilläte sig påpeka, att advokaterna införde annonser om sin verksamhet i Barometern, Kalmar Läns Tidning och Östra Småland men icke i Ölandsbladet. Icke ens den i Borgholm verksamme advokaten annonserade i sistnämnda tidning. Vid en undersökning, som Lindencrona gjort, hade det också visat sig, att de flesta personer som hade Ölandsbladet därjämte hade en annan kalmartidning. Att detta främst vore Barometern framginge av ovan nämnda siffror. Med hänsyn till affärslivets på Öland struktur låge det i öppen dag, att legala kungörelser borde spridas förutom å Öland jämväl och i minst lika mån i Kalmar med omnejd. Barometern syntes Lindencrona, och som nämnts delades hans åsikt av andra, vara den därför lämpligaste tidningen. Jämförelsen med länsstyrelsens annonsering vore icke riktig. Denna myndighets annonsering avsåge värnpliktskungörelser och kungörelser om sammanträden med ortsbefolkningen, yttranden över ansökningar om olika tillstånd m.m. Att denna annonsering borde införas jämväl i Ölandsbladet vore givet. Domsagens annonsering avsåge, som anförts, en annan krets. Exempelvis kunde nämnas, att i den sist anhängiga konkursen i domsagan, avseende en köpman från Köpingsvik norr om Borgholm, vore av 78 i borgenärsförteckningen upptagna borgenärer 38 från fastlandet, huvudsakligen Kalmar.

Lindencrona framhöll till slut, att vad Sjöholm insinuerade eller att Lindencrona skulle låta införa annonserna i Barometern av någon sorts politiska eller andra skäl fölle på sin egen orimlighet och avvisades av honom med indignation. Han kunde väl förstå, att redaktören för en liten, tre gånger i veckan utkommande, lokaltidning vore angelägen att erhålla annonser till tidningen, men vad han icke kunde förstå vore, hur man kunde finna lämpligt att använda ett sådant skrivsätt som Sjöholm tagit sig för och som Lindencrona icke funne anledning bemöta.

I avgivna påminnelser anförde Sjöholm, bland annat, följande.

Lindencrona talade i sitt yttrande om hela Öland, medan Sjöholm talade om endast Borgholms spridningsområde, enligt Tidningsstatistikens indelning nr 14 av landets tidningsområden. Först vore Lindencrona angelägen att framhålla, att Barometern på hela Öland skulle ha några hundra exemplar mera än Ölandsbladet och att han av denna anledning ansåge sig böra annonsera i denna tidning framför den egentliga ortstidningen, vilken utkomme i hans egen stad. Därefter vore han lika angelägen att bevisa, att domsagens annonser icke hade något med läsekretsen att göra utan fastmera vore avsedda för advokater och affärsmän i Kalmar i första hand. Vad beträffade tidningsupplagorna inom Borgholmsområdet uppging dessa den 4 mars 1955 till sammanlagt för Barometern 1 383 exemplar och för Ölandsbladet 3 206 exemplar, varav 169 exemplar postprenumererade. Det vore märkligt, att Lindencrona med dessa siffror för ögonen efter ett halvår

som domare plötsligt ansett, att domsagans annonser borde införas i Barometern även för norra Ölands vidkommande. Ölandsbladet hade mer än tre gånger så stor spridning norr om Borgholm som Barometern och inom hela tidningsområdet bortåt 2½ gånger så stor. Lindencronas företrädare, häradshövdingen Harald Wullt, som innehaft domsagan under 12 år, hade under hela sin tid låtit annonserna för norra Öland införas enbart i Ölandsbladet, vilket skett jämväl under hans företrädares tid i domsagan. Enda medgivande Lindencrona gjorde vore att han kommit på andra tankar i fråga om annonseringen 1951, då han indragit annonserna i Ölandsbladet och infört dem i Barometern. Det vore märkligt, att hans sinnesändring inträffat just i sammanhang med olika uppfattningar om ett och annat mellan häradshövdingen och ortstidningen.

På begäran av mig avgav därefter länsstyrelsen i Kalmar län utlåtande i ärendet och anförde däri följande.

Såsom framginge av i handlingarna lämnade uppgifter vore Ölandsbladet den mest spridda tidningen på norra Öland d. v. s. i Borgholms stad samt Ölands-Åkerbo, Köpingsviks och Gärdslösa landskommuner. I Torslunda, Mörbylånga och Ottenby kommuner vore däremot Barometern den mest spridda tidningen. Kommunala meddelanden och kungörelser infördes i Ölandsbladet och Barometern jämte vissa andra kalmartidningar av de kommunala myndigheterna i Borgholm, Ölands-Åkerbo och Gärdslösa. Köpingsviks kommun betjänade sig enligt uppgift endast av Ölandsbladet. Torslunda, Mörbylånga och Ottenby kommuner använde sig icke av Ölandsbladet utan av Barometern, Östra Småland och Kalmar Läns Tidning. Länsstyrelsen utnyttjade för sin del regelmässigt Ölandsbladet då det gällde att nå kontakt med befolkningen på norra Öland. Kungörelser angående t. ex. exekutiva auktioner å fastighet inom Borgholm, Ölands-Åkerbo, Köpingsviks och Gärdslösa kommuner intoges i Ölandsbladet. Såvitt länsstyrelsen kunde finna kunde en myndighet, som önskade bringa något meddelande riktat speciellt till befolkningen på norra Öland, svärligen undgå att därvid betjäna sig av Ölandsbladet.

Efter erhållen del av länsstyrelsens utlåtande anförde Lindencrona i förnyat yttrande, att Torslunda, Mörbylånga och Ottenby kommuner, såsom länsstyrelsen anmärkt, använde sig av Barometern, Kalmar Läns Tidning och Östra Småland. Borgholms stad använde icke såsom länsstyrelsen uppgivit Ölandsbladet och Barometern utan Ölandsbladet och Östra Småland. Ölands-Åkerbo och Gärdslösa kommuner annonserade i Ölandsbladet, Barometern, Kalmar Läns Tidning och Östra Småland. Köpingsviks kommun annonserade beträffande meddelanden till kommunmedlemmarna i enbart Ölandsbladet men såsom framginge av ett Lindencrona tillställt intyg jämväl i Barometern, då annonsen rörde meddelanden som avsågs att nå en

vidare läsekrets. Lindencrona vore helt ense med länsstyrelsen att meddelanden riktade "speciellt till befolkningen på norra Öland" borde annonseras i Ölandsbladet. Som framginge av hans förklaring hyste han dock den uppfattningen att domsagans annonsering på av honom nämnda skäl borde nå en vidare läsekrets än Ölandsbladets och särskilt i Kalmar, som utan tvivel i ekonomiskt hänseende utgjorde huvudorten för hela Öland. I de flesta författningarna angående annonsering stadgades, att allenast en ortstidning skulle användas. Beträffande konkurskungörelserna kunde emellertid två tidningar användas. Då vederbörande konkursförvaltare och rätts ombudsman ansett annonsering i Barometern tillräcklig, hade Lindencrona icke funnit anledning belasta vederbörande konkursbo med kostnaderna för annonsering i ytterligare en tidning. Därest för konkurskungörelser mer än en tidning skulle användas, borde emellertid Ölandsbladet jämväl ifrågakomma. Länsstyrelsens kungörelser om exekutiva auktioner intoges enligt uppgift i såväl Ölandsbladet som Barometern, och för konkursauktioner å norra Öland brukade konkursförvaltningarna använda sig av förutom andra tidningar också Ölandsbladet. Lindencrona ville slutligen uttala att, därest JO skulle anse att domsagans annonsering borde verkställas på annat sätt än som skedde, Lindencrona komme att följa JO:s mening.

Lindencrona förklarade sig därjämte önska framhålla *dels* att han icke hade några förbindelser vare sig direkt eller indirekt med Barometern eller dess redaktion, *dels ock* att han icke hade någon avog inställning till Ölandsbladet. Att Sjöholm särskilt under år 1953 riktat häftig kritik mot Lindencrona för att han i anledning av bostadsbrist förhyrt en notarielägenhet och två andra mindre rum i tingshuset, vilka åsikter till och med framförts i form av ledare i tidningen och vilka Lindencrona icke på något sätt bemött, förändrade icke denna inställning.

Sjöholm inkom därefter med nya påminnelser.

I ett stort antal lagar och författningar har föreskrivits skyldighet för domstol att i ortstidning kungöra visst förhållande. Till belysning av förevarande spörsmål vill jag här erinra om några av de meddelade bestämmelserna härom.

Sålunda skall enligt 19 och 20 §§ konkurslagen i ortstidning intagas kungörelse om beslut om egendomsavträde, om dagen för konkursansökningen, om tid och plats för första borgenärssammanträde samt om den tid inom vilken borgenärerna böra bevaka fordringar. I konkurslagen har vidare föreskrivits kungörande i ortstidning, som av konkursdomaren bestämts, även av åtskilliga andra förhållanden. — Enligt bestämmelser i giftermålsbalken skall kungörelse ske i ortstidning av beslut om fränkännande av behörighet

för make att för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran med förpliktande verkan jämväl för den andre maken ingå rättshandlingar eller om upphävande av dylikt beslut (5 kap. 13 §), om ingivet äktenskapsförord av visst innehåll (8 kap. 11 §) samt om inkommen ansökning rörande boskillnad och om beviljad boskillnad (15 kap. 21 §). — Rörande ansökan om dödförklaring stadgas i 8 kap. 4 § lagen den 9 juni 1933 om boutredning och arvskifte, att kungörelse om sådan ansökan med av rätten beslutad kallelse å den bortovarande och föreskriven anmaning till envar, som kan lämna upplysning i ärendet, skall genom rättens försorg ofördröjligen införas, förutom i allmänna tidningarna, i tidning inom orten. — Enligt 6 § lagen den 8 april 1927 om dödande av förkommen handling skall offentlig stämning rörande förkommen handling med föreläggande för innehavare av handlingen eller den som vet att den finnes i behåll att därom göra anmälan hos rätten införas jämväl i tidning inom orten i fall, där rätten prövar sådant lämpligt. Detsamma gäller, enligt 13 §, beträffande offentlig stämning angående dödning av inteckning i fall, då den intecknade fordringshandlingens icke kan företes. — Då stämning utfärdas i expropriationsmål, skall underrättelse för möjligen befintliga okända sakägare införas i ortstidning (23 § expropriationslagen). — Enligt 10 § andra stycket lagfartsförordningen skall kungörelse i visst fall ske av vilandeförklarad ansökan om lagfart. — Slutligen må nämnas, att delgivningskungörelse enligt 33 kap. 12 § RB enligt rättens beslut kan införas, förutom i allmänna tidningarna, även i annan tidning, om innehållet kan antagas därigenom komma till den söktes kändedom.

Frågan om myndigheternas officiella annonsering berör ett ämne av så pass vidsträckt omfattning och skiftande karaktär, att några på en gång allmängiltiga och fullt enhetliga regler därför icke torde kunna uppställas. Det är emellertid uppenbart, att den annonsering, som i olika författningar ålagts domstol, skall ske så, att syftet med annonseringen bäst tillgodoses.

Syftet med det kungörelseförfarande, som i olika sammanhang ålagts domstol att ombesörja, är att underrätta okända rättsägare och andra intresserade om visst förhållande. Dessa äro att söka inom olika grupper alltefter rättsärendenas beskaffenhet. Givetvis kan kungörelseförfarandet i många fall rikta sig även till andra än i orten bosatta personer. Klart torde emellertid vara, att i de fall, där lagstiftaren angivit att kungörelse skall ske i tidning i orten, grunden härtill varit, att det ansetts ur rättssäkerhetssynpunkt eller eljest angeläget att kungörelsens innehåll blir känt bland ortsbefolkningen. I de nyss angivna exemplen på kungörelseförfarande är det uppenbart, att föreskrift om annonsering i ortstidning föranletts av att flertalet av dem, som kunna vara intresserade av det förhållande som skall kungöras, förutsatts vara att söka inom ortsbefolkningen. Annonsering i ortstidning riktar sig i här avsedda fall icke i första hand till advokater, penninginstitut och dylika. Andra intresserade, vilka ej äro boende i orten,

kunna — om de ha behov därav — förskaffa sig kännedom om dylika kungörelser genom att prenumerera på ortstidning eller på annat sätt, exempelvis genom Post- och Inrikes Tidningar. Vad särskilt angår ärenden rörande dödande av förkommen handling må erinras om att kungörelser därom samlas i första numret av Post- och Inrikes Tidningar för varje kvartal.

Med hänsyn till vad nu anförts om syftet med kungörelse i ortstidning finner åtminstone jag för min del uppenbart, att dylik annonsering principiellt bör ske i den i orten mest spridda tidningen. Det kan därför inom många domsagor vara påkallat att anlita olika tidningar för olika delar av domsagan. Fördelen av att en kungörelse når så många som möjligt av dem, som äro intresserade därav, synes mig böra tillmätas väsentligt större vikt än vad Lindencrona anført om önskvärdheten av att alla kungörelser från en domsaga återfinnas i en och samma ortstidning.

Ha beträffande mål och ärenden, vilka härröra från visst område, kungörelser regelmässigt under en längre tid brukat införas i viss ortstidning, synes mig övergång till annan tidning icke böra ske, såvida icke den senare tidningen inom området vunnit en spridning, som är väsentligt större än den för ändamålet förut anlitate tidningens. Detta är av betydelse, eftersom allmänheten bör kunna räkna med att återfinna kungörelserna i den tidning, där den vant sig vid att de bruka införas.

Av vad i detta ärende blivit upplyst framgick, att vid den tidpunkt, då Lindencrona började övergå till att låta från norra delen av Öland härrörande kungörelser införas i annan tidning än Ölandsbladet, i vilken de förut intagits, sistnämnda tidning hade den största spridningen inom denna del av Öland. Ej heller därefter hade, såvitt utredningen gav vid handen, någon väsentlig ändring därutinnan inträtt.

På grund av vad sålunda anförts ansåg jag för min del, att Lindencrona icke haft tillräckligt vägande skäl för den av honom vidtagna ändringen i tidigare praxis med avseende å annonseringen.

Utredningen gav icke belägg för att Lindencrona härvidlag låtit sig påverkas av ovidkommande hänsyn. Vid sådant förhållande och då Lindencrona förklarar sig beredd att återgå till tidigare praxis, fann jag mig kunna låta bero vid vad i saken förevarit.

Vad jag ovan anført upptog jag i en till Lindencrona avlåten skrivelse, varav avskrift tillställdes Sjöholm.

9. Bör häktad hållas fängslad under rättegångsförhandling?

I tidningen Svenska Dagbladet för den 13 november 1956 var intagen en artikel med rubriken "Juveltjuven i 'bojor' nekade och skyllde allt på fransman". I artikeln anfördes bland annat följande.

Den holländske juveltjuven Hermann Kruithof kom till måndagens huvudförhandling vid Södra Roslags häradsrätt i handfängsel — länkad till en fångkonstapel och bevakad av ytterligare en man. Hans försvarares hemställan om att Kruithof skulle befrias från detta under rättegången ville vaktmännen inte gå med på. "Vi tar inte detta på vårt ansvar." Kruithof fick därför delta i rättegången fastkopplad vid en stol.

Sedan tidningsartikeln för yttrande remitterats till tingsdomaren, numera häradshövdingen Elis Dahlin — som var ordförande i häradsrätten i målet mot Kruithof — anförde Dahlin i avgivet yttrande följande.

Kruithof inställdes till rannsakingen den 12 november 1956 fastlänkad vid en yngre vaktkonstapel; därjämte medföljde en äldre konstapel. Sedan Kruithof jämte förstnämnde konstapel satt sig på de tilltalades plats, ifrågasatte Kruithofs offentlige försvarare, om Kruithof inte kunde lösgivas. Åklagaren och vaktkonstaplarna ville ej gå med härpå. Försvararen föreslog då, med instämmande av Kruithof, att denne skulle övervara rättegången med den ena handkloven fästad om sin vänstra handled och den andra fastsatt i armstödet till en fåtöljstol. Åklagaren och konstaplarna förklarade sig kunna gå med på anordningen. För säkerhets skull lät Dahlin emellertid låsa den dörr till tingssalen, genom vilken rättens ledamöter komma; nyckeln togs om hand av en av nämndemännen. Samma tillvägagångssätt användes vid den fortsatta rannsakingen den 13 november. Då Kruithof första gången skulle höras, reste han sig upp utan någon svårighet, men Dahlin lät honom självfallet sitta hela tiden.

Vid yttrandet fogade Dahlin två av vederbörande befattningshavare vid fångvårdsanstalten å Långholmen utfärdade förpassningar för Kruithofs inställelse vid häradsrätten den 12 och den 13 november. Förpassningarna innehöllo föreskrift att Kruithof skulle forslas fängslad med handbojor.

Slutligen anförde Dahlin följande.

Anledningen till säkerhetsåtgärderna var den i detta fall utomordentliga flyktfaran. Kruithof skulle, om han lösgivits, med stor sannolikhet ha försvunnit, om inte annat så genom ett fönster. Han är nämligen otroligt djärv och vig. Hans egen inställning till omvärlden kan i korthet karakteriseras med hans egna ord under polisförhöret, att han kan vara med på allt utom mord.

Härefter inkom fångvårdsstyrelsen med yttrande av biträdande fångvårdsdirektören vid fångvårdsanstalten å Långholmen Sven Fischier och med eget utlåtande.

Fischier anförde följande.

Den 25 augusti 1956 ankom Kruithof till anstalten som häktad. På där- om gjord framställning av polismyndigheten överfördes Kruithof av säker-

hetsskäl till fasta paviljongen. Under utredningens gång hade nämligen framkommit så graverande saker beträffande Kruithofs brottsliga verksamhet, att polismyndigheten på sannolika skäl misstänkte att Kruithof, om han fick tillfälle, skulle söka rymma och undandraga sig lagföring. Under häktningstiden fram till huvudförhandlingen fortsatte polisutredningen och nya brott kommo i dagen. Av förda anteckningar vid fasta paviljongen framgår, att Kruithof för förhör avhämtades av kriminalpolisen åtta gånger. Vid samtliga tillfällen länkades han fast med handfängsel vid en av polis-männen, varefter han med bil fördes till statspolisens lokaler.

Vid telefonsamtal med den kriminalassistent, som sålunda hämtat Kruithof för angivna förhör, har denne förklarat, att Kruithof vid dessa transporter aldrig befriades från fängslet; således var han under vistelsen i statspolisens lokaler fängslad vid den stol han satt i.

De erfarenheter som polisen under utredningens gång skaffade sig beträffande Kruithofs farlighet ur rymningssynpunkt vidarebefordrades till uppsyningsmannen vid fasta paviljongen. Redan från första dagen av Kruithofs vistelse vid fasta paviljongen stod han under synnerligen noggrann bevakning. Således hade han enskilda promenader under bevakning av två vaktkonstaplar, hans bostadszell visiterades dagligen och fönstren i samma cell förseddes med extra lås.

När fängsvårdspersonal skulle ombesörja Kruithofs inställelse till huvudförhandling rådde ingen tvekan om att han skulle beläggas med fängsel och att detta ej skulle lossas förrän han åter var på fasta paviljongen.

Fängsvårdsstyrelsen anförde till en början följande.

I 19 § 21 punkten förordningen om strafflagens införande stadgas bland annat följande: "Kan häktad person ej säkert vårdas utan särskilt fängsel; då må han därmed beläggas, dock ej annorlunda, eller på längre tid, än säkerheten fordrar."

Med avseende å behandlingen av häktad som är intagen i fängsvårdsanstalt äro föreskrifter meddelade i kungörelsen den 21 juni 1946 med vissa bestämmelser angående häktad (under SP 19: 28); i 8 § föreskrives bland annat: "Vid transport av häktad skall såvitt möjligt iakttagas, att han ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet. Det skall särskilt tillses att, om han är belagd med fängsel, detta döljes under hans dräkt."

Den transportfånge åtföljande förpassningen skall enligt § 5 i instruktionen för fängsgevaldiger den 21 december 1865 (under SP 19: 21) innehålla föreskrift om och huru fången bör vara med fängsel belagd. Föreskriften innebär att valet mellan fängsel och icke-fängsel skall träffas av den, som utfärdar förpassningen, d. v. s. när fråga är om dem som äro intagna på fängsvårdsanstalt av styresmannen eller ställföreträdare för honom; frågan må ej prövas av transportföraren i annan mån än § 7 samma instruktion medgiver. Sistnämnda paragraf innehåller bland annat följande föreskrift: "Från den i förpassningen meddelade föreskrift i avseende å fånges beläggande med fängsel må avvikelser icke ske, såvida ej fånge under förslingen gör försök att rymma eller visar sig trotsig eller våldsam, i vilket fall gevaldigern äger, i mån av behov, belägga fången med fängsel utöver vad i förpassningen kan vara föreskrivet."

Vid rannsakingen med Kruithof inför häradsrätten den 12 och den 13 november — fortsatte styrelsen — innehöllo förpassningarna föreskrift, att Kruithof skulle forslas fängslad med handbojor. Enligt vad Fischier inhämtat och upplyst om i sitt yttrande — Fischier tjänstgjorde icke på

Långholmen vid denna tid — avsågs härmed att fängslet icke skulle lossas, förrän Kruithof återkommit till fasta paviljongen på Långholmen. Av vad häradsrättens ordförande anført i sitt yttrande framgår att denna föreskrift iakttagits med den modifikation, att Kruithof under rannsakingen var fastlänkad vid en stol i stället för såsom avsetts vid en av de åtföljande vaktkonstaplarna.

Att långtgående säkerhetsåtgärder i detta fall voro påkallade är enligt fångvårdsstyrelsens mening uppenbart till följd av Kruithofs ådagalagda djärvhet och förslagenhet och hans opålitlighet ur rymningssynpunkt; enligt vad Fischier meddelat i sitt yttrande placerades han av denna anledning på fasta paviljongen på Långholmen; vidare hade han enligt vad polisen uppgivit under förhör i statspolisens lokaler varit fängslad vid en stol. Under de tider rannsakingen pågick var han på liknande sätt med ena handbojan fastlänkad vid en stol i tingssalen. Att låta en person vara belagd med fängsel under rannsaking har åtminstone tidigare förekommit mycket sällan. I detta fall torde det med hänsyn till vad som var känt rörande Kruithofs person — hans utpräglade farlighet för annans säkerhet till egendom och hans hänsynslöshet — ha framstått såsom i särskild grad indicerat. Även enligt fångvårdsstyrelsens mening ha vägande skäl förelegat att under förhandenvarande förhållanden vidtaga åtgärden.

Å andra sidan har Kruithof genom åtgärden kunnat utsättas för särskild uppmärksamhet av den i tingssalen närvarande allmänheten. Även om det måhända kan ifrågasättas, huruvida denna allmänhet är att hänföra till obehöriga i ovan återgivna 8 §, bör det likväl tillses att under rannsaking fängslet såvitt möjligt döljes under fångens dräkt. Med hänsyn till denna omständighet och enär det av vissa tidningsuppgifter att döma numera möjligen kan föreligga en tendens att låta fångar — även unga fångar — vara belagda med fängsel under rannsakingen, kommer fångvårdsstyrelsen att i skrivelse till anstaltarnas styresmän fästa uppmärksamheten på att den som har att å förpassningen angiva om och huru fången bör vara med fängsel belagd skall noga överväga, huruvida när fråga är om en opålitlig fånge garanti mot flykttfara och våldsgärningar m. m. kan ernås utan anlitande av sådana tvångsmedel, som röja att han är fängslad. I detta sammanhang är att beakta att behovet av säkerhetsåtgärder kan variera efter de olika situationerna under en transport; inne i tingssalen torde sålunda i regel icke behövas samma säkerhetsåtgärder som under färden till och från densamma.

Beträffande de säkerhetsanordningar som stå till förfogande — anförde styrelsen slutligen — må nämnas, att anstalterna ha tillgång till en typ av fängsel som utan att vara synligt betydligt inskränker den fängslades rörelsefrihet. Detta fängsel, som torde vara det oftast brukade inom fångvården, består av en metallkedja, fastsatt runt midjan (under kavajen) och där- efter fästad vid foten eller handen eller vid både fot och hand. Detta fängsel hindrar den fängslade att förflytta sig snabbt. Fängsling under själva rannsakingen torde kunna underlätas eller inskränkas, därest bevakningen vid rannsakingstillfället är tillräckligt manstark. Om man i detta sammanhang bortser från att en sådan åtgärd medför fördryring av transporter (jfr statsutskottets utlåtande nr 2 år 1957, punkt 44), försvåras den därigenom att många anstalter, bland annat Långholmen, lida brist på personal. Styrelsen håller emellertid för sannolikt att, åtminstone i städer med

något så när fulltalig polispersonal, visst bistånd vid bevakning av häktade under rannsaking kan påräknas från polisens sida.

Det är uppenbart, att förebyggande åtgärder ej sällan äro påkallade för att hindra att häktad vid inställelse inför domstol begagnar tillfället att rymma. De åtgärder som härvid särskilt kunna komma i fråga äro val av lämplig lokal, som försvårar rymningsförsök, effektiv bevakning och slutligen den häktades beläggande med fängsel. I fråga om det förstnämnda slaget av åtgärder må erinras, att det åtminstone tidigare var vanligt att förhandlingar förlades till lämpligt rum på häktet. Denna möjlighet står emellertid icke alltid till buds. I de flesta fall torde dock de vanliga domstolslokalerna vara så anordnade, att risken för rymningsförsök är ringa. På andra håll, där domstolslokalernas beskaffenhet icke är ägnad att förekomma rymningsförsök i samband med rättsförhandling, har säkerhetsfrågan i allmänhet lösts genom en effektiv bevakning genom fångvårdens och polisens försorg. Den personalbrist som nu flestades gör sig gällande gör det dock ofta svårt att anordna en effektiv bevakning.

Att hålla den häktade under domstolsförhandling belagd med fängsel är naturligtvis ett effektivt sätt att motverka rymningsförsök och onödiggör andra ofta kostsamma anordningar för förekommande därav.

En tilltalad, som under domstolsförhandling hålles fängslad, lärer väl i allmänhet icke kunna anses rent fysiskt lida någon inskränkning i sina möjligheter att bevaka sin rätt och utföra sin talan. Mot att hålla tilltalad fängslad under rättsförhandling kunna dock anföras vägande skäl. En sådan åtgärd är ju påtagligt ägnad att försätta den tilltalade — som ju i processuellt hänseende är en med övriga jämställd part — i en utpräglad särställning och framstår därför såsom betänkelig ur principiell synpunkt. För den tilltalade måste en så drastisk åtgärd som att hålla honom belagd med fängsel även under själva rättsförhandlingen uppfattas såsom ett höggradigt misstroende mot honom från rättens sida. Ett sådant misstroende kan hos honom lätt inge föreställningen, att rätten har en förutfattad mening om honom och att ett försvar därför icke tjänar mycket till. Hänsyn måste också tagas till att det för den tilltalade kan kännas förnedrande att offentligt inför domstol och allmänhet vid ett tillfälle, då uppmärksamheten är särskilt riktad på honom, uppträda i fängsel. Man kan därför icke bortse från att den omständigheten, att tilltalad vid rättsförhandling hålles belagd med fängsel, av psykologiska skäl är ägnad att hämma hans förmåga att försvara sig.

Det är därför enligt min mening angeläget, att tilltalad icke hålles fängslad under domstolsförhandling, såvida detta icke är oundgängligen påkallat av säkerhetsskäl. Med hänsyn till övriga förut nämnda möjligheter att

motverka rymningsförsök kan det enligt min mening endast i rena undantagsfall vara oundgängligen påkallat att hålla tilltalad fängslad under domstolsförhandling. Om så i något fall måste ske, bör fängslet under alla förhållanden anordnas på sådant sätt, att det icke onödigtvis besväras den tilltalade eller väcker uppmärksamhet. I regel torde i dylikt fall en kedja av det slag, som omnämnes i fångvårdsstyrelsens utlåtande, vara tillfyllest ur säkerhetssynpunkt.

Liksom det är domstolen, som bestämmer platsen för sina sammanträden, torde det i princip få ankomma på domstolen att — i enlighet med dess åliggande att svara för ordningen vid sammanträdena — bestämma, huruvida tilltalad, som är häktad eller eljest berövad sin frihet, skall hållas fängslad vid domstolsförhandling. Om rättens ordförande icke i förväg ägnar erforderlig uppmärksamhet åt hithörande frågor, är det emellertid uppenbart, att domstolens prövning härutinnan måste i praktiken bli betingad av om erforderlig bevakningspersonal åtföljer den tilltalade eller kan tillhandahållas av åklagaren eller på annat sätt. Finner domstolen betryggande bevakning icke kunna ske vid sammanträdet, är den likaså i allmänhet hänvisad att begagna de fängsel, som kunna tillhandahållas av bevakningspersonalen eller åklagaren. I fall, där faran för rymning är överhängande och bevakning genom den personal, som normalt ombesörjer förpassning till domstol, kan antagas icke vara tillräcklig, synes det mig därför vara en lämplig ordning, att i god tid före sammanträdet samråd i hithörande frågor sker mellan rättens ordförande, den som har att besluta om förpassning av den tilltalade samt åklagaren. Rättens ordförande får härigenom möjlighet att bedöma bland annat huruvida förhandlingen av säkerhetsskäl bör hållas å annan plats än domstolens ordinarie sessionssal. Även i övrigt underlättas genomförandet av i varje särskilt fall lämpliga och ändamålsenliga åtgärder. — Initiativ till dylikt samråd bör enligt min mening tagas av envar av nu angivna personer, vilken förmodar, att bevakning genom sedvanlig förpassningspersonal ej är tillfyllest ur säkerhetssynpunkt.

Vad angår det fall, som föranlett upptagandet av nu ifrågavarande ärende, finner jag — på grund av vad i ärendet upplysts om Kruithof — uppenbart, att faran för att denne skulle avvika var högst påtaglig. Det kunde därför ha funnits anledning att före förhandlingen överväga, vilka åtgärder som på grund av denna flyktfara voro påkallade med avseende å förhandlingen. Bestämmelser härom saknas emellertid; ej heller synes någon stadgad praxis i förevarande hänseende ha funnits vid domstolarna. Sedan Kruithof inställts vid förhandlingen och bevakningen befunnits otillräcklig, har läget enligt min mening varit sådant, att någon anmärkning icke kan riktas mot Dahlin för att Kruithof vid förhandlingen hållits fängslad på sätt som skett.

Med hänvisning till mina ovan gjorda uttalanden — vilka jag upptog i en till Dahlin avlåten skrivelse och även delgav fångvårdsstyrelsen för den åtgärd styrelsen kunde anse erforderlig — fann jag därför vad i saken förevarit icke påkalla någon min vidare åtgärd.

10. Åberopande av intyg som bevismedel i rättegång tillåtet i visst fall utan hinder av stadgandet i 35 kap. 14 § RB

Den 22 mars 1957 förehade Göta hovrätt huvudförhandling i mål mellan statens järnvägar och skrothandlaren Tage Söderberg. Målet rörde skadestånd på grund av en sammanstötning den 2 mars 1954 mellan en statens järnvägar tillhörig rälsbuss och en Söderberg tillhörig lastbil.

Bland de spörsmål som förelågo i målet var frågan om lastbilens värde vid olyckstillfället. I detta hänseende hördes vid huvudförhandlingen inför hovrätten fyra vittnen. Vidare anhöll Söderberg genom sitt ombud, advokaten Herbert Gårdlund, att få åberopa ett tidigare till hovrätten ingivet intyg av följande lydelse:

”Med anledning av advokatens förfrågan beträffande priset på den 2,5 tons Fargo lastbil 1940 års modell vilken förolyckats den 2/3 1954 vill jag på begäran meddela att under förutsättning vagnen befann sig i gott och kördugligt skick priset på densamma mycket väl då skulle kunna uppgå till 2 500: - Kr.

Högaktningsfullt
AB Stockholms Bilcentral
Gösta Nilsson

Aterförsäljare för Fargo lastbilar på Stockholmsdistriktet.”

I egenskap av ombud för statens järnvägar bestred förste byråsekreteraren Lennart Hellbing under hänvisning till 35 kap. 14 § RB att intyget finge åberopas som bevis.

Hovrätten tillät emellertid intygets åberopande.

I en den 3 april 1957 till mig inkommen skrift anförde Hellbing följande: Enligt Hellbings mening förelåge icke sådana särskilda förhållanden, att hovrätten i strid mot bestämmelsen i 35 kap. 14 § RB bort tillåta att intyget godtogs som skriftligt bevis. Något som helst hinder hade icke förelegat att intygslämnaren hördes som vittne i målet. Intyget hade rört just huvudfrågan i målet, varom fyra vittnen inkallats till hovrätten och där avgivit icke entydiga utlåtanden. Här hade alltså å ena sidan varit angeläget att jämväl intygslämnaren hörts personligen och å andra sidan icke något hinder mött därför.

Det syntes betänkligt — anförde Hellbing vidare — att under sådana förhållanden godtaga ett intyg, som ”beställts” just för denna rättegång.

På grund därav och för att få fastslaget i vad mån intyg som detta borde godtagas som skriftliga bevis anhöll Hellbing om uttalande huruvida hovrätten i detta fall förfarit riktigt.

I anledning härav tog jag del av hovrättens akt i målet.

I en till Hellbing avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 35 kap. 14 § RB stadgas, att berättelse, som någon skriftligen avgivit i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som i anledning av sådan rättegång avgivits inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, ej må åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillåtas.

Rörande innebörden av stadgandet må hänvisas till Gärde m. fl.: Nya rättegångsbalken s. 491 o. f. Härav framgår, att t. ex. skriftliga vittnesintyg i regel äro uteslutna som bevismedel, men däremot ej sådana handlingar som brev, kvitton eller kontoutdrag och ej heller sakkunnigutlåtanden. Förbudet är dock ej ovillkorligt. Redan i lagen äro vissa undantag angivna. Rätten äger ock att på grund av särskilda förhållanden tillåta användning av uppteckning eller intyg. Om t. ex. en intygsgivare är död eller svårighet möter för att förhöret upptages av domstol, må rätten medgiva, att intyg utfärdat av honom begagnas. Härvid bör emellertid beaktas att, även om hinder föreligger för berättelsens upptagande vid huvudförhandlingen, beviset ofta kan upptagas utom huvudförhandlingen. Något hinder får ej anses föreligga att som bevis godtaga intyg av personer, vilkas trovärdighet varken domstolen eller parterna ha anledning ifrågasätta. Som skäl för undantag från huvudregeln bör däremot icke enbart få gälla att parterna tillerkänna "vitsord" åt det åberopade intyget. Vid bedömande av frågan om intygs åberopande måste hänsyn även tagas till ändamålet härmed och betydelsen av den omständighet som intyget avser. — Vad angår åberopandet av läkarattester och andra jämställda intyg erinras vidare om att fråga härom bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall; de för sakkunnigbeviset gällande reglerna böra härvid tjäna till ledning (jfr 40 kap. 8 och 19 §§ RB).

I förevarande fall var fråga om ett intyg avgivet av en person med särskild sakkunskap beträffande det bilmärke, som den skadade bilen tillhörde. Intygsgivaren hade, enligt vad som var upplyst i rättegången och även framgick av själva intyget, icke besiktigt bilen. Intyget var uttryckligen grundat på den förutsättningen att bilen befann sig i gott och kördugligt skick. Anledning synes icke ha förekommit att ifrågasätta intygsgivarens sakkunskap eller trovärdighet.

Med hänsyn till det nu sagda finner jag hovrättens åtgärd att tillåta

åberopandet av intyget — vilket under föreliggande omständigheter icke varit olikt ett sakkunnigbevis — ej stå i strid mot stadgandet i 35 kap. 14 § RB. Jag lämnar därför klagomålen utan vidare åtgärd från min sida.

11. Fråga om hinder för särskild inskrivningsdomares förordnande till rättens ombudsman i konkurs

I en den 14 juni 1956 hit inkommen skrift anförde tingsdomaren Bo Erichs följande.

Enligt gällande arbetsordningar för Askims och Mölndals domsaga samt Hisings, Sävedals och Kungälv's domsaga finnes en särskild inskrivningsdomare gemensam för båda domsagorna. Hans göromål vore angivna i arbetsordningarna. I 44 § konkurslagen upptoges bestämmelse angående vem, som kunde förordnas till rättens ombudsman i konkurs. Enligt andra stycket i paragrafen finge till sådan ombudsman ej utses rättens ordförande eller på landet någon, som biträdde domaren i hans ämbetsgöromål. Fråga hade nu uppkommit, om jämlikt nämnda stadgande i 44 § andra stycket konkurslagen hinder kunde anses möta mot att den särskilde inskrivningsdomaren i domsagorna förordnades till rättens ombudsman i konkurser vid konkursdomstolen i någon av domsagorna. Enligt Erichs' mening utgjorde stadgandet icke något hinder mot sådant förordnande, eftersom den särskilde inskrivningsdomaren innehade en gentemot övriga domare i domsagorna självständig ställning med särskilda i arbetsordningarna angivna göromål. Då emellertid varken förarbeten eller lagkommentarer syntes ge ledning för bedömning av spørsmålet hemställde Erichs om ett uttalande i frågan.

Presidenten i hovrätten för Västra Sverige Carl Romberg avgav — efter samråd med övriga hovrättspresidenter — följande utlåtande i ärendet.

I praxis hade såvitt kunnat utrönas något analogt spørsmål ej varit föremål för övervägande i hovrätt. Ordalydelsen av 44 § konkurslagen syntes icke innefatta obetingat hinder för den ifrågasatta anordningen. Dock syntes det stå i mindre god överensstämmelse med grunderna för det berörda stadgandet att anlita en av vederbörande häradsrätts egna tjänstemän för det uppdrag varom här vore fråga. I detta sammanhang kunde erinras om att, enligt samma lagrum, i stad "någon, som är anställd vid rätten," ej finge vara ombudsman; till sistnämnda kategori av befattningshavare syntes vara att hänföra exempelvis ordförande och ledamöter å annan avdelning vid rådhusrätten än den som handlade konkursmål.

I en till Erichs avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Enligt 11 § första stycket domsagostadgan åligger det häradshövding att leda och övervaka arbetet i domsagan och att tillse, att de där anställda fullgöra sina åligganden samt att arbetet bedrivs i behörig ordning och på ett ändamålsenligt sätt.

För domsaga, där särskild inskrivningsavdelning finnes, utfärdar Kungl. Maj:t — jämlikt 12 § första stycket domsagostadgan — arbetsordning, vari de åligganden som ankomma på den särskilde inskrivningsdomaren närmare regleras samt beträffande övriga befattningshavares åligganden bestämmas de avvikelser från domsagostadgans föreskrifter, som må anses påkallade.

Med stöd av vad sålunda stadgas i 12 § domsagostadgan ha för de båda omnämnda domsagorna den 19 november 1954 utfärdats två särskilda arbetsordningar (SFS nr 685 och 686). Enligt dessa skall i domsagorna finnas bland annat en för dem gemensam särskild inskrivningsdomare. Vidare skall vardera domsagans kansli bestå av en domaravdelning och en för bägge domsagorna gemensam inskrivningsavdelning. Till inskrivningsavdelningen höra vissa särskilt angivna ärenden och till vardera domaravdelningen övriga förekommande ärenden.

Enligt 5 § i arbetsordningarna åligger det den särskilde inskrivningsdomaren

1. att närmast under häradshövdingarna ha inseendet över personalen och arbetet å inskrivningsavdelningen;
2. att vara inskrivningsdomare; samt
3. att i fråga om andra inskrivningsavdelningen tillagda ärenden fullgöra vad enligt lag eller författning åligger rätten eller häradshövdingen.

Av vad ovan upptagits dels om häradshövdingens åligganden enligt 11 § domsagostadgan och dels om de tjänsteuppgifter, som åvila den för domsagorna gemensamme inskrivningsdomaren, synes mig framgå, att den sistnämnde i sin tjänsteutövning är underkastad tillsyn av häradshövdingarna.

Det kan följaktligen icke anses, att den ifrågavarande inskrivningsdomaren intager en i förhållande till häradshövdingarna fullt självständig ställning. I själva verket torde med större fog kunna göras gällande, att han, på sätt som avses i 44 § konkurslagen, biträder häradshövdingarna i deras ämbetsgöromål. I varje fall måste det — såsom Romberg anført — anses stå i mindre god överensstämmelse med grunderna för stadgandet i 44 § konkurslagen att förordna ifrågavarande befattningshavare till rättens ombudsman i konkurs som är anhängig vid någon av domsagorna.

På grund härav får jag såsom min mening uttala, att dylikt förordnande icke bör ifrågakomma.

**12. Ersättning till av domstol enligt 42 kap. 17 § RB förordnad
medlare för åstadkommande av förlikning mellan
parter i rättegång**

Enligt stadgandet i 42 kap. 17 § RB bör rätten — där saken är sådan att förlikning är tillåten och det finnes lämpligt — under förberedelsen söka förlika parterna. Vidare stadgas i samma lagrum att, om särskild medling finnes böra ske, parterna må föreläggas att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

Beträffande dessa bestämmelser uttalas i Gärdes m. fl. kommentar till rättegångsbalken bland annat följande: Med hänsyn till den ömtåliga ställning som domaren intar kan stundom vara lämpligare att åt särskild medlare anförtros att biträda parterna vid försök till godvillig uppgörelse. För sådant ändamål äger rätten enligt förevarande lagrum utse en eller flera personer till medlare samt förelägga parterna att inställa sig till förlikningssammanträde inför sålunda förordnad medlare. Vållas härigenom mera väsentligt dröjsmål med målets handläggning eller skulle medlingen åsamka parterna annan mera väsentlig olägenhet eller kostnad, bör dock ej förordnas om medling utan båda parternas samtycke. Arvode till medlaren åligger alltid parterna att utgiva; ersättning till medlaren kan icke utdömas i rättegången. Däremot kunna parterna såsom rättegångskostnad göra gällande sina utgifter i detta hänseende. Då ersättning till medlare eller annan utgift för medlingen ifrågakommer, bör därför rätten till förebyggande av tvist mellan medlaren och parterna i denna fråga söka före medlingen åvägabringa överenskommelse om det sätt på vilket ersättningen skall utgå.

I en den 3 december 1956 hit inkommen skrift uttalade f. d. rådmannen vid Göteborgs rådhusrätt Gustaf Bergqvist, att bestämmelsen om medling enligt hans erfarenhet innefattade en utmärkt form för lösande av tvister; i många fall hade genom sådan medling förlikning träffats. Beträffande ersättning till medlaren funnes emellertid ingen bestämmelse. Medlaren hade därför, om han önskade ersättning, att utkräva denna av parterna, vilka enligt Bergqvists erfarenhet ofta vore synnerligen ovilliga att utbetala sådan. Bergqvist ansåge det vara för en av domstolen förordnad medlare nedsättande att behöva köpslå om den ersättning som skulle tillkomma honom.

I skriften förklarade sig Bergqvist önska fästa min uppmärksamhet på nu berörda förhållande, som enligt hans uppfattning borde bli föremål för lagstiftningsåtgärd. Bergqvists förslag vore att framställning om ersättning av medlaren skulle göras hos rätten samtidigt som han anmälde resultatet av medlingen samt att rätten prövade anspråket. Ett sådant förfaringsätt

borde också vara förmånligt för parterna, som ofta hade svårt att bedöma skäligheten av ersättningen.

I en till Bergqvist avlåten skrivelse anförde jag följande.

Vid prövning av ovanberörda framställning har jag visserligen funnit beaktansvärda skäl kunna anföras till stöd för den föreslagna lagändringen. Om emellertid bestämmelserna i 42 kap. 17 § RB oförändrade kompletteras med en föreskrift om att rätten äger bestämma medlare tillkommande ersättning, skulle medlingsinstitutet — vare sig ersättningen skall gäldas av parterna eller av allmänna medel — lätt kunna utvecklas till att domstolarna bleve alltför benägna att före tvists upptagande i rätten förordna om medling. En dylik ordning torde lagstiftaren ha velat undvika. Det må i sammanhanget erinras om att processlagberedningen i sitt förslag till nya RB — i samband med att den avvisade tanken på att bibehålla någon motsvarighet till vidräkningsförfarandet enligt 24 kap. 2 § äldre RB — uttalade, att den uppgift, som företrädesvis ankomme på de för nämnda förfarande anlitate godemännen, nämligen att skilja det ostridiga från det stridiga, inginge i det arbete, som åvilade förberedelsens ledare (se NJA II 1943 s. 531). En medverkande orsak till att vidräkningsförfarandet avskaffades genom nya RB synes ha varit att man icke velat betunga parterna med kostnaden för sådant arbete som bör åvila rätten. I den mån godemännen skulle kunna verka för att förlika parterna övertogs enligt nya RB deras uppgift av sådan medlare, varom i detta ärende är fråga.

Vägande skäl kunna också helt visst anföras mot att tvinga en part att mot hans vilja medverka vid ett förlikningsförfarande, som kan för parten medföra kostnader utan motsvarande nytta. Genom att förevarande lagbud icke upptager någon bestämmelse om ersättning åt medlaren har lagen faktiskt begränsat möjligheten att anlita särskild medlare till fall, där parterna åtaga sig att betala medlaren tillkommande arvode; innan domstol förordnar om medling torde den nämligen i regel förvissa sig om att parterna eller någon av dem är villig att utgiva dylikt arvode.

Med hänsyn till det anförda torde, med den i kommentaren till rättegångsbalken angivna ordningen för tillämpning av medlingsinstitutet, medlarens intressen i allmänhet kunna behörigen tillgodoses. I de undantagsfall, då överenskommelse icke kan träffas mellan medlaren, å ena, samt part, å andra sidan, om storleken av medlaren tillkommande ersättning, kan denne givetvis alltid väcka talan vid rätten genom stämning.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har jag icke funnit tillräckliga skäl föreligga att hos Kungl. Maj:t göra den framställning om lagändring som ifrågasatts.

I denna fråga har jag före ärendets prövning under hand inhämtat f. d. justitierådet N. Gärdes mening om behovet av den ifrågasatta lagändringen.

13. Domstols medverkan till förlikning i brottmål

I en den 21 november 1955 hit inkommen skrift påtalade advokaten Ingemar Steier det sätt, varpå från rättens sida försök gjorts att åstadkomma förlikning mellan parterna i ett vid Göteborgs rådhusrätt under ordförandeskap av rådmannen Sten Lindquist handlagt mål mellan civil-ekonomen Stig Åswald, å ena, samt överläraren Ernst Jungen och hamndirektören Stig Axelson, å andra sidan, angående ärekränkning och medhjälp till sådant brott, i vilket mål Steier såsom ombud företrätt Åswald.

Steier anmärkte i skriften *dels* att Lindquist i egenskap av rådhusrättens ordförande några dagar efter den första förberedelsen i målet den 31 augusti 1955 utan att underrätta Steier kallat dennes huvudman till sig och till honom framfört ett förslag om förlikning, *dels ock* att enligt uppgift av Åswald denne några dagar innan huvudförhandling i målet skulle äga rum blivit i telefon uppringd av assessorn vid rådhusrätten Ulf Grapengiesser, vilken därvid — under framhållande av att Jungen blivit mycket nedbruten med anledning av åtalet — upprepade gånger vädjat till Åswald att återkalla sin talan. Vid telefonsamtalet med Grapengiesser hade det icke varit tal om att Åswalds motparter skulle göra någon motprestation, varför Åswald icke kunnat uppfatta Grapengiessers förslag såsom något försök till förlikning utan blott såsom ett försök att förmå honom att nedlägga sin talan.

I ärendet avgav Lindquist förklaring, vari han beträffande sin egen befattning med frågan om förlikning anförde: Syftet med Lindquists samtal med Åswald i början av september hade varit att närmare underrätta denne om ett genom advokaten Love Mannheimer framfört erbjudande om en eventuell anställning för Åswald och att utröna, om Åswald hade intresse för en sådan anställning som ställts i utsikt. Samtalet hade sålunda utgjort en förberedande åtgärd. Att Lindquist ej anmodat Steier att vara närvarande vid samtalet — vilket förts i närvaro av ledamoten av rätten, assessorn Arne Belanner — hade berott på att Lindquist ansett Steiers närvaro obehövlig och att Åswald förklarat sig vilja komma ensam. Vid samtalet hade Åswald ställt sig helt avvisande till den anställning som var i fråga. På Lindquists förslag att Åswald skulle överlägga med Steier och med sin hustru, innan han toge ställning, hade Åswald förklarat, att han ville träffa avgörandet själv. Lindquist hade dock blivit överens om att Åswald skulle lämna Lindquist definitivt besked per telefon på kvällen samma dag. Åswald hade då bekräftat sin negativa inställning, varför Lindquist ansett, att frågan om förlikning förfallit.

I förklaringen återopades ett av Mannheimer samt advokaten Per Dreijer — vilken sistnämnde i målet företrätt Axelson — till Lindquist avlätet brev, vari de rörande vad som förevarit i målet vid förberedelsen den

31 augusti 1955 anförde följande: Parterna och deras ombud hade enats om att söka uppnå förlikning i saken och om att förlikningsförhandlingarna skulle bedrivas genom Lindquists förmedling såsom ordförande i rätten. Lindquist hade därvid förklarat sig förutsätta, att han ensam eller i förening med en eller flera av rättens övriga ledamöter ägde förhandla med parterna eller deras ombud var för sig och eventuellt med en eller flera av parterna i enrum utan att parternas ombud vore närvarande. Närvarande parter och ombud hade intet att säga emot den av Lindquist föreslagna förhandlingsordningen.

Vid förklaringen fogades vidare ett skriftligt yttrande av Grapengiesser angående det telefonsamtal denne haft med Åswald. Grapengiesser yttrade bland annat: Enär preliminära samtal om förlikning tidigare förts med Åswald direkt, hade Grapengiesser utgått från att Steier icke hade något att erinra mot att Grapengiesser ringde till Åswald för ett samtal av samma slag. Steiers uppgifter om samtalet kunde icke vitsordas. Vid samtalet hade från bägge håll framförts synpunkter på motprestation, dess former och dess värde för Åswald. Grapengiesser hade tidigare på dagen vänt sig till en initierad person och fått det beskedet att, såvitt denne visste, förut gjort erbjudande om förlikning efter vissa linjer stode kvar. Det av Steier anförda yttrandet om Jungen hade icke förekommit. Men Grapengiesser hade yttrat, att parterna i denna gamla tvist kunde haft nog därav och kunde vinna på en uppgörelse i försonlig och vänskaplig anda. Grapengiesser hade handlat helt av eget initiativ.

I avgivna påminnelser anförde Steier bland annat: Steier hade ingen anledning att betvivla, att Mannheimer och Dreijer uppfattat Lindquists yttrande på sätt de uppgivit. Det kunde även vara möjligt, att Lindquist uttalat sig på angivet sätt. I så fall måste uttalandet ha gått förbi Steier. Den möjligheten kunde också förefinnas, att Steier, då detta uttalande skulle ha fällts, icke befunnit sig i rättssalen. Vid den förlikningsförhandling, som förts i samband med förberedelsen den 31 augusti 1955 i målet, hade nämligen förekommit att Lindquist först talat med ena parten och dess ombud, medan den andra parten och dess ombud hade gått ut, varefter sistnämnda part inkallats och den förstnämnda parten gått ut. Enligt vad Steier erinrade sig, hade Lindquist frågat, om parterna hade något emot att han toge initiativet till att sammankalla parterna till förliknings-sammanträde. Ett sådant förfarande avveke från vad som vore vanligt vid förlikningsförhandlingar inom ramen för en process. Där plägade det vara någon av parternas ombud som toge initiativet och, sedan förhandlingar förts i hamn eller misslyckats, anmälde detta till rätten. Lindquists förslag ansåge Steier sig emellertid icke ha någon anledning att opponera sig emot. Förslaget hade måhända förbryllat de närvarande och uppfattats olika. Såväl Steier som dennes huvudman hade uppfattat det såsom det här fram-

ställt, medan Mannheimer och Dreijer syntes ha uppfattat det så, att Lindquist även förbehållit sig rätt att förhandla utan närvaro av parternas biträden. — Skulle Lindquist framlagt saken på detta sätt, syntes detta vara direkt olämpligt. Såväl parten som ombudet hade därigenom skolat komma i en svårbemästrad situation. En protest skulle kunnat tydas — och komme säkerligen att tydas — som bristande förtroende för ordföranden. Alltså hade endast återstått att gå med på förslaget. Med andra ord, redan i och med förslaget, så som dess formulering framginge av Mannheimers och Dreijers brev, hade Lindquist i realiteten satt ombuden ur funktion, såvitt anginge deras befattning med förlikningsförhandlingarna.

Med anledning av Lindquists uppgift att Åswald förklarar sig vilja komma ensam vid ett tillfälle, då Lindquist framfört förlikningserbjudandet till honom, åberopade Steier ett skriftligt yttrande av Åswald, vari denne uppgav, att det mellan Lindquist och honom aldrig varit tal om huruvida Åswald hyste någon önskan att komma utan advokat samt att Åswald ej heller fått något meddelande, att Steier icke skulle komma att kallas till sammanträdet.

Beträffande Grapengiessers förklaring anförde Steier i sina påminnelser, att uppgifter om vad som yttrats vid telefonsamtalet mellan Grapengiesser och Åswald dagen efter lämnats av Åswald å Steiers kontor och upptecknats av Steiers biträdande jurist samt att Åswald samma kväll som samtalet ägt rum ringt upp Steier och därvid, såvitt Steier erinrade sig, lämnat samma uppgifter.

Sedan tillfälle beretts styrelsen för Sveriges advokatsamfund att inkomma med utlåtande, anförde styrelsen i avgivet yttrande följande.

Stadgandet i 42 kap. 17 § RB byggde på den uppfattningen att rätten i tvistemål, där förlikning vore tillåten, stundom borde utöva viss verksamhet i syfte att få en sådan förlikning till stånd. I förarbetena till detta stadgande hade processlagberedningen framhållit vikten av att domaren därvid förföre med stor varsamhet, så att icke parterna utsattes för obehörig påtryckning eller domaren inblandades på sådant sätt att tilltron till hans opartiskhet rubbades (PLB:s motiv s. 437). För brottmålsens vidkommande saknades motsvarighet till nyssnämnda stadgande; icke ens med avseende å de brottmål, i vilka talan väckts genom enskilt åtal, innehölle rättegångsbalken några bestämmelser motsvarande de i 42 kap. 17 § upptagna (Gärdes m. fl. kommentar s. 712). Även om därav icke borde dragas den slutsatsen att i brottmål all verksamhet från domarens sida i syfte att åstadkomma förlikning skulle vara otillåten, vore det dock tydligt, att därvidlag minst samma varsamhet borde iakttagas som i fråga om tvistemålen. — När en part i rättegång anlidade en advokat som ombud eller biträde, torde väl detta regelmässigt bero därpå att parten icke ansåge sig i stånd att själv behörigen tillvarataga sina intressen. Det vore därför av vikt,

att parten icke tvingades att taga ställning till någon med rättegången sammanhängande fråga, innefattande ett spörsmål av rättslig eller ekonomisk natur, utan att få tillfälle till samråd med sin advokat. Detta gällde icke blott processhandlingar i egentlig mening utan även dispositioner i samband med förlikningsförhandlingar. Även i sistnämnda hänseende hade parten rätt att få utnyttja den hjälp han velat förskaffa sig genom att anlita en advokat. Det vore därför enligt styrelsens mening principiellt felaktigt, om domaren föresloge parten att ingå på förlikningsförhandlingar utan att partens advokat därvid finge närvara. Ett dylikt tillvägagångssätt från domarens sida vore olämpligt även ur den synpunkten att domaren därigenom utsatte sig för risken att parten, om han i sin advokats fränvaro inginge på en uppgörelse, efteråt gjorde gällande att förlikningen varit för honom ofördelaktig och att detta berott på att han nödgats taga ställning till förlikningen utan att kunna rådföra sig med sin advokat. Mistankar om bristande opartiskhet från domarens sida kunde därigenom lätt uppstå. — Mot de nu anförda synpunkterna kunde naturligen invändas att det alltid stode parten fritt att vägra deltaga i förlikningsförhandlingar, därest hans advokat icke finge närvara. Denna invändning vore emellertid enligt styrelsens mening icke av avgörande betydelse. Parten finge lätt en känsla av att han stötte sig med domaren och finge denne emot sig, om han vägrade att acceptera ett av domaren framlagt förslag av innebörd som ovan sagts. Domaren åtnjöte höggradig auktoritet; just därför måste han också vara försiktig med att bruka densamma.

Vid avgörande av detta ärende den 31 oktober 1957 gjorde jag följande i skrivelse till Lindquist upptagna uttalanden.

Enligt 20 kap. 2 § äldre RB skulle domaren, ändå att saken var kommen för rätta och under skärskådan, råda parterna till förlikning, om saken var sådan, att det kunde tillåtas. Vid sidan av detta stadgande funnos i 4 § samma kap. inrymda bestämmelser om tillåtligheten av förlikning i brottmål. Detta kan måhända föranleda det antagandet, att 2 § var tillämplig allenast i tvistemål. Den omständigheten, att 4 § uppställde särskilda betingelser för tillåtligheten av förlikning i brottmål, behöver emellertid ej föranleda slutsatsen att föreskriften i 2 § saknade tillämplighet i brottmål. Såväl avfattningen av 2 § som sakliga skäl tala tvärtom för att stadgandet var tillämpligt även i dylika mål. Sakligt sett måste det anses ha funnits minst lika starka skäl att tillämpa stadgandet exempelvis i ärekränkingsmål med enskild part såsom käreande som i tvistemål. Frågan om tillämplighetsområdet för 20 kap. 2 § får dock anses ha varit oklar.

Nyssnämnda stadgande i äldre RB har upptagits i 42 kap. 17 § nya RB, ehuru i avsevärt modifierad form. Det stadgas där till en början: "Är saken

sådan, att förlikning därom är tillåten, bör rätten, om det finnes lämpligt, under förberedelsen söka förlika parterna.”

Om det nya stadgandet behöver det icke råda någon tvekan, att det, åtminstone omedelbart, ej äger tillämpning annat än i tvistemål. Detta framgår redan av dess placering i det avsnitt av avdelningen om rättegången i underrätt, som handlar om förfarandet i tvistemål. Om förlikning i brottmål ges i stället bestämmelser i 20 kap. 12 § RB, vilka närmast motsvara dem i den äldre RB 20 kap. 4 § och vilka icke innehålla någon motsvarighet till stadgandet i 42 kap. 17 §. Skall sistnämnda stadgande kunna tillämpas i brottmål, måste det förty bli fråga om en analogisk tillämpning. Det kan givetvis råda tvekan därom, huruvida en sådan tillämpning skall anses tillätlig, när det är fråga om ett så systematiskt utarbetat lagverk som nya RB och då denna innehåller skilda avsnitt om förlikning i tvistemål och i brottmål. Hade man under förarbetena till nya RB avsett, att rätten i fall, där förlikning i brottmål kan äga rum, borde, om det finnes lämpligt, söka förlika parterna, hade det legat nära till hands att i lagtexten giva uttryck åt ett sådant syfte. Å andra sidan äro de sakskalet, som tala för att rätten, där så finnes lämpligt, bör söka förlika parterna även i vissa slag av brottmål — och icke minst i ärekränkningsmål med allenast enskild part såsom kärke — alltjämt för handen. Det torde därför icke kunna läggas en domare till last såsom fel, om han med beaktande av dessa sakskalet söker förlika parterna jämväl i ett mål av den typ som det förevarande.

Möjligen kan ifrågasättas om initiativ till förlikningsunderhandlingar bör utgå från rättens ordförande. Härutinnan må till en början framhållas, att det enligt äldre rätt icke förelåg något hinder mot att dylikt initiativ utgick från rätten; det ålåg tvärtom rätten att taga sådant initiativ, om sakens beskaffenhet tillät det. Nya RB har modifierat denna ståndpunkt, och under förarbetena till densamma har framhållits att domaren bör ålägga sig varsamhet i fråga om sin medverkan till uppgörelse mellan parterna. I motiven till 42 kap. 17 § yttras sålunda: ”Enligt 20 kap. 2 § RB skall domaren, ändå att saken är kommen för rätta och under skärskådan, råda parterna att sig förena, om saken är sådan, att det kan tillåtas. En dylik allmän föreskrift, att domaren skall söka förlika parterna, synes icke lämplig. I många fall är det från början uppenbart, att ett förlikningsförsök är dömt att misslyckas och därför endast är en formalitet. Då parterna företrädas av advokater, ha dessa i regel redan försökt att få uppgörelse till stånd. Stundom kan det med hänsyn till sakens beskaffenhet, t. ex. då avgörandet beror allenast av en rättsfråga, vara olämpligt att söka förlika parterna, och i vissa fall kan domaren, därest han är verksam i detta syfte, utsättas för misstanke att ha tagit ställning i tvisten. Med hänsyn härtill har i förslaget endast upptagits en regel, att rätten, om det finnes lämpligt, bör söka förlika parterna. Det är uppenbart, att domaren härvid bör

förfara med stor varsamhet, så att icke parterna utsättas för obehörig påtryckning eller domaren inblandas på sådant sätt, att tilltron till hans opartiskhet rubbas.”

Ehuru således den tidigare föreskriften modifierats därhän, att det får bero på en lämplighetsprövning, om rätten bör söka förlika parterna, har den nya RB icke medfört, att initiativet till förlikning frångått rätten. Det kan därför icke betraktas såsom fel, att Lindquist tagit initiativ till förlikningsförhandlingar i målet, såvida han icke därvid brustit i den varsamhet, som en domare enligt uttalandena under förarbetena bör ålägga sig. Att i förevarande fall själva initiativtagandet skulle ha inneburit ett bristande i varsamhet framgår emellertid ej av omständigheterna.

Jag övergår härefter till frågan, huruvida anmärkning kan riktas mot det sätt, varpå Lindquist sökt åstadkomma förlikning i målet.

Beträffande vad som inträffat i samband med detta Lindquists försök har i ärendet icke förebragts utredning, som vederlägger hans uppgifter, i den mån de avvika från vad Steier och Åswald angivit. Vid ärendets bedömning i denna del har jag därför haft att utgå från Lindquists uppgifter om vad som förevarit.

Bortsett från vissa i detta sammanhang ej aktuella stadganden om förlikning under medverkan av en särskilt utsedd medlare, innehåller den nya RB icke någon annan bestämmelse om det sätt, varpå förlikning bör söka åstadkommas, än att försöket bör göras under förberedelsen. Denna föreskrift anses emellertid — såsom framhållits i Gärdes m. fl. kommentar till lagrummet — ej utesluta, att rätten, om anledning därtill förekommer, även under huvudförhandling tillråder parterna att förlikas. I sistnämnda fall, som ej är aktuellt i detta ärende, torde det i regel ej möta svårighet att bestämma till vilka en framställning om förlikning bör riktas. En sådan framställning kan tydligen icke riktas till några andra än dem, som kommit tillstådes i målet, vare sig detta är parterna personligen eller deras ombud. Om däremot, såsom regelmässigt förutsättes skola ske och som också skett i förevarande fall, frågan om förlikning väckts under förberedelsen, blir spörsmålet om de vid förlikningsförsöket medverkande av större betydelse. I förevarande fall har erbjudande om förlikning framställts direkt till part utan att det för honom ställda ombudet ens blivit underrättat.

Om det tillsvidare bortses från uppgiften, att parternas ombud på förhand lämnat sitt samtycke till ett sådant förfarande och att Åswald förklarat sig vilja komma ensam, måste det fastslås, att ett förbigående av ombudet, på sätt som skett, lätt kan giva intryck av att domstolen är av den uppfattningen, att det skulle gå lättare att komma till tals med parten, om icke ombudet vore närvarande. Ett dylikt förfaringsätt synes därför lätt kunna uppfattas såsom ett mistroende mot ombudet och förringa tilltron till domstolens opartiskhet. Känt är att det betraktas såsom stridande mot god advokatsed, om advokat i fall, då huvudmannens motpart före-

trädes av ombud, med förbigående av ombudet upptager förhandlingar med motparten personligen. Läget blir icke väsentligen olikartat, om ett förlikningserbjudande genom förmedling av en domare framställs direkt till part, som företrädes av ombud. Ett dylikt förfaringssätt medför för parten den olägenheten, att han vid ett viktigt avgörande saknar stöd av sin advokat. Såsom advokatsamfundets styrelse framhållit, är detta tillvägagångssätt olämpligt även från den synpunkten, att domaren därigenom utsätter sig för risken att parten, om han i sin advokats frånvaro ingår på en uppgörelse, efteråt gör gällande, att förlikningen varit för honom ofördelaktig och att detta berott på att han nödgats taga ställning till förlikningen utan att kunna rådföra sig med sin advokat. Jag anser det därför, i likhet med samfundets styrelse, principiellt felaktigt, att en domare föreslår part att ingå på förlikningsförhandlingar utan att partens advokat får närvara.

Ett dylikt tillvägagångssätt framstår för mig såsom mindre lämpligt även från annan synpunkt än nu berörs. Rättens verksamhet att söka förlika parterna är ett led i målets handläggning och bör liksom övriga avsnitt av målet icke vara undandragen parternas och deras ombuds kontroll. Om en domare kallar endast den ena partsidan till förlikningsförhandling, har den andra sidan icke någon möjlighet att kontrollera vad som förekommer vid sammanträdet; där kunna framföras synpunkter, som den frånvarande parten aldrig får kännedom om och därför icke får tillfälle att bemöta och som kunna, låt vara omedvetet, påverka domaren vid målets avgörande. I varje fall kan den frånvarande parten lätt fatta misstanke om att vid sammanträdet framförts argument till hans nackdel. Förlikningssammanträdet bör därför enligt min mening ej anordnas på det sätt, att det får sken av en privat sammankomst mellan domaren och den ena parten, utan det bör ha karaktären av en förhandling i båda parternas närvaro, en förhandling, till vilken självfallet även parternas ombud böra kallas.

Lindquist har emellertid åberopat, att Steier vid den muntliga förberedelsen den 31 augusti 1955 godkänt, att Lindquist finge förhandla med parterna utan att deras ombud vore närvarande ävensom att Åswald förklarat sig vilja komma ensam. Vad sålunda uppgivits har dock icke någon avgörande betydelse för bedömning av Lindquists tillvägagångssätt. En domare bör nämligen icke föreslå ett förfaringssätt, som är oförenligt med RB:s principer. Parternas eller deras ombuds godkännande av eller önskemål beträffande förfarandet inverkar icke på lagligheten av detta. Härtill kommer beträffande Lindquists förslag att Lindquist skulle få förhandla direkt med parterna utan medverkan av ombuden, att det — på sätt advokatsamfundet framhållit — kan ställa sig svårt för parterna och deras ombud att motsätta sig förslaget.

I fråga om Grapengiessers samtal med Åswald är annat icke utrett, än vad Grapengiesser uppgivit därom eller att han velat efterhöra, om Åswald

dåmera vore benägen att antaga det tidigare erbjudandet om förlikning. Man kan emellertid icke undgå att även av Grapengiessers yttrande få det intrycket, att han sökt förmå Åswald att antaga förlikningserbjudandet. Vad tidigare sagts om rättens medverkan till uppnående av förlikning äger avseende jämväl å Grapengiessers åtgärd. I detta sammanhang bör dessutom beaktas att Åswald tidigare avslagit det erbjudande om förlikning, som Grapengiesser åsyftar. Med den varsamhet, som det enligt förarbetena till nya RB bör åligga rätten att iakttaga i fråga om sin medverkan till uppnående av förlikning, stämmer det illa överens, att någon rättens ledamot försöker att, sedan part förkastat ett förslag om förlikning, förmå parten att ändra ståndpunkt. Varje åtgärd, som kan tolkas såsom påtryckning på parten, bör undvikas.

Av det sagda framgår att såväl Lindquist som Grapengiesser enligt min mening tillämpat bestämmelsen om rättens medverkan till uppnående av förlikning på ett sätt, som mindre väl överensstämmer med RB:s grundsatser, och utan den varsamhet, som är nödvändig för att icke tilltron till rättens opartiskhet skall kunna rubbas. Det saknas emellertid anledning ifrågasätta annat, än att Lindquist handlat med samtliga parter bästa för ögonen. Med hänsyn härtill och då åtgärderna icke förorsakat skada för någon part, låter jag bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Avskrift av min skrivelse till Lindquist tillställdes Grapengiesser.

Vid personligt besök hos mig den 26 november 1957 gjorde Lindquist — liksom vid tidigare telefonsamtal med mig — vissa påpekanden med anledning av vad jag anfört i min skrivelse till honom. Under besöket — vid vilket även Mannheimer var närvarande för att lämna vissa upplysningar — förklarade Lindquist, att han ville i skrivelse till mig sammanfatta sina berörda påpekanden.

I en den 2 december 1957 till mig inkommen skrivelse anförde Lindquist därefter följande.

JO:s skrivelse innehåller anmärkning mot Lindquists handlingssätt som domare i två avseenden: *dels* skulle han i förevarande fall ha framfört erbjudande om förlikning till part utan att det för parten ställda ombudet ens blivit underrättat och *dels* skulle Lindquist vid tidigare sammanträde i rätten ha föreslagit ett sådant fritt sätt att förhandla om förlikning, som är oförenligt med RB:s principer.

Såvitt gäller att Lindquist skulle ha framfört ett förlikningsförslag är att erinra, att — såsom han med intensitet påvisat — han icke framfört något förlikningsförslag. Lindquists samtal med parten innebar endast en förberedande åtgärd, en sondering, ägnad att få klarlagt huruvida viss förutsättning för förlikningsförhandling i egentlig mening kunde föreligga. Denna förutsättning hade förut berörts i samtliga parter och ombuds närvaro.

Lindquists uppgift vid detta tillfälle var endast att ställa till rätta en fråga, som parten i fråga, Åswald, icke syntes ha rätt uppfattat. Detta tillrättaläggande kunde enligt Lindquists förmenande icke ske offentligen vid ett rättens sammanträde, då i så fall kunde befaras, att den person, som lämnat erbjudande om anställning för Åswald, omedelbart skulle draga sig tillbaka. Lindquist var underrättad om att denne person och hans företag icke vid denna tidpunkt önskade figurera offentligen.

Lindquist är fullt medveten om att försiktigheten bjuder, att en domare i sin verksamhet för åstadkommande av förlikning bör handla med all varsamhet. Det förefaller Lindquist emellertid vara att driva tesen om principfasthet alltför långt, om det uppställes hinder för domaren att genom naturliga och praktiska åtgärder åstadkomma tillrättalägganden, vilka äro nödvändiga förutsättningar för en önskvärd förlikning.

Lindquist tror med andra ord, att det kan förekomma situationer i domarens inledande förhandlingar rörande förlikning, i vilka man av praktiska skäl icke kan och icke bör hålla alltför strängt på att alla faser måste utspelas inför öppen ridå.

Såsom Lindquist i ärendet anfört önskade parten komma ensam till samtalet med honom. Av utredningen framgår ju även, att Lindquist uppmanade parten att konferera med sin advokat och att Lindquist själv kort efteråt underrättade advokaten om vad som förevarit.

Att Lindquists samtal med parten ingick i hans sysslande för att få till stånd förlikning är fullt klart. Det väsentliga är emellertid, att under det att advokatens närvaro i princip är behövlig då part har att förbinda sig eller utfästa sig att förbinda sig till något, som ändrar hans rättsställning, advokatens närvaro i detta fall var meningslös.

Tyvär har den snedvridning som uppstått vid detta ärendes behandling och dess omnämmanden i pressen varit ägnad att inge allmänheten den felaktiga föreställningen, att domaren i detta fall omdömeslöst sökt påverka part till förlikning.

Efter detta klarläggande kan endast kvarstå, att Lindquist som domare handlat utanför den formella ram som enligt JO:s uppfattning om gällande rätt begränsar domares handlingsfrihet. Lindquists handlande torde svårigen kunna betecknas som olämpligt och förtjäna anmärkning. Huru än JO bedömer denna fråga synes ofrånkomligt, att rättelse genom JO:s vidare åtgärd sker, så att den utbredda missuppfattningen i själva saksfrågan såvitt möjligt undanröjes.

I sin senaste skrivelse anmärker Lindquist, att han icke framfört något förlikningsförslag i det mål, varom fråga är, utan att hans samtal med Åswald inneburit endast en förberedande åtgärd, en sondering, ägnad att få klarlagt, huruvida viss förutsättning för förlikningsförhandling i egentlig mening kunde föreligga.

Det är riktigt att Lindquist icke framlagt något förlikningsförslag i den meningen, att därigenom samtliga de förutsättningar angivits, som måste godtagas av parterna å ömse sidor för att förlikning skulle komma till stånd. Då jag — för övrigt i likhet med vad som skett i Grapengiessers yttrande i ärendet — i skrivelsen den 31 oktober 1957 till Lindquist talat om "erbjudande om förlikning", har jag icke avsett annat än det "erbu-

dande om en eventuell anställning för Åswald", som avses i Lindquists eget yttrande i ärendet.

Enligt vad Lindquist anført vid samtal med mig och även antytt i sin senaste skrivelse, framstod det såsom en förutsättning för förlikning, att lämplig anställning kunde beredas Åswald. Vid nyssnämnda samtal har av Lindquist och Mannheimer uppgivits, att Mannheimer vid rådhusrättens sammanträde den 31 augusti 1955 i samförstånd med parterna och deras ombud åtagit sig att undersöka möjligheten av att skaffa Åswald lämplig anställning, att Mannheimer därefter vidtalat viss person — ledare för ett storföretag — vilken erbjudit sig att, såvida han vid sammanträffande med Åswald finge ett fördelaktigt intryck av denne, bereda Åswald en för denne förmånlig provanställning, att Åswald emellertid, då Mannheimer till honom vidarebefordrat företagsledarens önskan att träffa Åswald, ställt sig oförstående och överhuvudtaget icke tyckts ha uppfattat överenskommelsen vid sammanträdet den 31 augusti, att Mannheimer därefter satt sig i förbindelse med Lindquist och redogjort för vad som förekommit samt att detta vore bakgrunden till Lindquists samtal med Åswald i saken.

Att sistberörda samtal utgjorde ett led i försöken att åstadkomma förlikning mellan Åswald och hans motparter är enligt min mening ovedersägligt och framgår för övrigt av vad Lindquist anført i sitt yttrande och vid samtal med mig. Även efter Lindquists nu gjorda påpekanden måste jag sålunda konstatera, att viss omständighet av grundläggande betydelse för en eventuell förlikning framförts eller vidarebefordrats av Lindquist direkt till Åswald utan att hans ombud samt motparterna eller deras ombud blivit underrättade. Genom de nya upplysningar, som nu framkommit, kan det vidare fastslås att Åswald, före Lindquists samtal med honom, vid sammanträffande med Mannheimer ställt sig oförstående till tanken på anställning i det ifrågavarande företaget samt att Lindquist av Mannheimer underrättats därom.

Vad angår frågan, huruvida Lindquists efter min skrivelse till honom den 31 oktober 1957 gjorda påpekanden böra föranleda annan bedömning av Lindquists förfarande än som skett i berörda skrivelse får jag anföra följande.

Lindquist har vid sitt samtal med mig vitsordat, att han vid förberedelsen — i samband med att parterna enats om att förlikningsunderhandlingar skulle bedrivas genom hans förmedling såsom ordförande i rätten — förklarat sig förutsätta, att han ensam eller i förening med en eller flera av rättens övriga ledamöter ägde förhandla med parterna eller deras ombud var för sig och eventuellt med en eller flera av parterna i enrum utan att parternas ombud vore närvarande. Det är mot detta sätt för rättens medverkan till åstadkommande av förlikning, som jag av angivna principiella skäl riktat kritik. Till skillnad från vad som är förhållandet exempelvis vid medling i arbetstvister har en domare, vilken i rättegång tager befattning

med fråga om förlikning, till ämbetsåliggande att — om förlikning icke kommer till stånd — döma i den tvist rättegången avser. Denna domarens ämbetsplikt gör det nödvändigt, att domaren undviker allt som på minsta sätt kan rubba förtroendet till honom. Om domaren kallar endast den ena parten till sig, kan detta, på sätt jag utvecklat i skrivelsen till Lindquist, lätt leda till att den andra parten misstänker, att vid sammanträdet framföras argument till hans nackdel. Domaren bör därför icke föreslå ett sådant tillvägagångssätt. Även om det sker i samförstånd med sistnämnda part, är förfaringssättet olämpligt, enär förstnämnda part lätt kan få det intrycket, att domaren vill påverka honom att ingå förlikning. Förfaringssättet kan därjämte — om partens ombud icke kallats — av ombudet uppfattas såsom ett misstroende mot honom. Dylika sammanträden med endast den ena parten äro därför enligt min mening oförenliga med den varsamhet en domare har att iakttaga. För detta principiella betraktelsesätt är det givetvis oväsentligt, om ämnet för domarens överläggning med den ena parten är ett fullständigt förlikningsförslag eller endast en detalj i detta eller huruvida fråga är blott om en förberedande sondering. Jag kan därför icke frågå min i skrivelsen till Lindquist uttalade uppfattning att hans tillvägagångssätt står i mindre god överensstämmelse med RB:s grundsatser.

Jag vill härutöver tillägga, att det enligt min mening icke funnits något särskilt skäl att kalla endast Åswald till samtalet. Jag kan sålunda icke dela Lindquists mening att, därest han kallat parterna och ombuden att sammanträda inför honom, det skulle ha blivit offentligt vid vilket företag anställning eventuellt skulle kunna beredas Åswald. Eftersom denne redan förut genom Mannheimer fått kännedom därom, hade något namn icke behövt nämnas. Den omständigheten, att Åswald, enligt vad nu blivit upplyst, tidigare vid samtal med Mannheimer ställt sig oförstående till den ifrågasatta anställningen, har — i förening med det förhållandet att Mannheimer tillhörde samma advokatbyrå som Axelsons ombud — enligt min mening utgjort en särskild anledning att, oavsett Åswalds egen inställning härtill, icke underlåta att tillkalla åtminstone Steier, eftersom det lätt kunnat, låt vara med orätt, uppfattas som en påtryckning att Lindquist åter förde saken på tal.

Under hänvisning till det nu anförda, som jag upptog i en till Lindquist avlåten skrivelse, fann jag dennes senaste skrivelse icke kunna föranleda någon min vidare åtgärd.

14. Erinran under förundersökning för brott om påföljden vid lämnande av oriktiga uppgifter vid vittnesförhör

I en den 9 november 1956 hit inkommen skrift anförde köpmannen Rudolf Skärvgard klagomål mot stadsfiskalen Otto Meijer såsom undersökningsledare vid en mot Skärvgard inledd förundersökning i anledning av misstanke om försök till grovt bedrägeri. Härvid gjorde Skärvgard gällande, att Meijer skulle ha med hot om åtal och straff sökt skrämja en person, som vid förundersökningen hörts såsom vittne, att frångå sina vid förhör lämnade uppgifter i saken.

I ärendet avgav Meijer yttrande, varefter Skärvgard inkom med påminnelser.

Meijer anförde i sitt yttrande bland annat: Det vittne Skärvgard avsåge i sin anmälan syntes vara fröken Trude Palmestam, som vid tiden för förundersökningen sammanbodde med Skärvgard men med vilken han, enligt vad han vid förhör uppgivit, icke var trolovad. I anslutning till ett förhör, som Meijer hållit med Trude Palmestam i Växjö den 4 oktober 1956, hade Meijer uppmanat henne att lämna sanningsenliga uppgifter samt vidare yttrat följande: Det vore möjligt att Trude Palmestam komme att inkallas som vittne till domstolen för att höras i saken. Meijer funne det vara sin plikt att varna henne för att i sådant fall av tillgivenhet för Skärvgard eller av annan anledning lämna oriktiga uppgifter i saken och därmed ådraga sig ansvar för mened, för vilket brott påföljderna vore avsevärt stränga. Enligt Meijers åsikt hade den sålunda lämnade varningen varit ur olika synpunkter synnerligen välmotiverad med hänsyn till icke endast det sakliga innehållet i Trude Palmestams berättelse utan även vissa andra, av Meijer närmare angivna förhållanden, som varit för honom kända och vilka utgjorde skäl för antagande att Trude Palmestams uppgifter tillkommit efter obehörig påverkan från Skärvgard och att hon måhända icke skulle draga sig för ett menedsbrott till dennes nytta.

Riksåklagarämbetet, varest Skärvgard anført enahanda klagomål mot Meijer som i förevarande ärende, anförde enligt vad jag inhämtat i beslut den 17 juni 1957 i saken följande.

I 23 kap. 12 § RB stadgades, att under förhör, som hölles under förundersökning, finge ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalanden i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglingar, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Syftet med detta stadgande vore att hindra användandet av alltför inkvisitoriskt lagda förhörsmetoder. Det vore ock uppenbart att de förbjudna metoderna icke vore ägnade att säkerställa ett riktigt fastställande av de faktiska förhållanden som skulle utredas. Skärvgard hade gjort gällande att Meijer vid

förhör med Trude Palmestam skulle medelst hot — och sålunda medelst förbjuden förhörsmetod — sökt förmå henne att frånga hennes vid förhör lämnade uppgifter. Utredningen gäve emellertid icke anledning ifrågasätta Meijers uppgift, att han vid tillfället endast varnat henne för påföljden av att vid ett eventuellt vittnesförhör under edsansvar lämna oriktiga uppgifter. När det gällde att avgöra huruvida en förundersökningsledare ägde varna den hörde för påföljd av mened ville ämbetet till en början framhålla, att en sådan varning ofta kunde framstå som sakligt befogad för att förekomma att vittnet beginge mened. Det vore emellertid att märka att uttalanden, som av förundersökningsledare vore avsedda allenast såsom en varning, av den hörde lätt kunde uppfattas såsom hot, i all synnerhet som innebörden av begreppen varning och hot vore svävande. Därtill komme att undersökningsledaren — utan att fördenskull någon berättigad anmärkning kunde riktas mot hans objektivitet — kunnat få en oriktig uppfattning om sanningsenligheten av den hördes uppgifter. I sistnämnda fall föreläge risk för att den hörde, på grund av rädsla för efterräkningar eller eljest, av varningen — oavsett om denna uppfattades såsom ett hot eller icke — föranleddes att jämka sina uppgifter i överensstämmelse med vad som förefölle att vara undersökningsledarens uppfattning utan att därvid tillräckligt besinna, att syftet med förhöret vore att utröna sanningen. Därvid vore särskilt att beakta att det på förundersökningsstadiet ofta vore svårt att bedöma riktigheten av den hördes uppgifter. Det förtjänade vidare framhållas, att en varning lätt kunde ge den hörde den uppfattningen att undersökningsledaren på förhand tagit ståndpunkt i saken, något som vore särskilt betänkligt om undersökningsledaren vore den, som skulle fatta beslut i åtalsfrågan.

Vad nu sagts syntes visa — uttalade riksåklagarämbetet vidare — att det vore ytterst vanskligt att på förundersökningsstadiet bedöma, om en varning för mened borde ske eller icke. Enligt ämbetets mening borde därutinnan den allra största varsamhet iakttagas. I allmänhet syntes det för en förundersökningsledare, som kände sig övertygad om att den hörde lämnat oriktiga uppgifter, för att förmå den hörde att inse ohållbarheten av sina uppgifter vara fullt tillräckligt att låta den hörde själv jämföra sina uppgifter med vad som i övrigt framkommit i saken. I den mån ur kriminaltaktiska synpunkter hinder icke kunde anses möta mot att tillämpa en dylik metod, syntes den vara att föredraga framför att varna den hörde. Funnes emellertid i något fall en varning vara på sin plats, måste förundersökningsledaren låta sig angeläget vara att giva varningen en sådan form och framföra den på ett sådant sätt, att den icke kunde uppfattas såsom ett otillbörligt hot. Självfallet finge undersökningsledaren icke därvid giva uttryck för någon förutfattad mening om att den hörde, om denne beedigade sina uppgifter, komme att med berätt mod begå mened (jfr JO:s ämbetsberättelse 1912 s. 76). I förevarande fall hade Meijer uppenbarligen

bedömt situationen så, att det varit sakligt befogat att erinra Trude Palmestam om påföljden vid lämnande av oriktiga uppgifter vid vittnesförhör. Mot denna Meijers bedömning ansåge sig ämbetet under de i ärendet föreliggande omständigheterna icke kunna rikta någon erinran. Ej heller kunde någon befogad anmärkning riktas mot det sätt, varpå Meijer enligt egen uppgift uttryckt varningen. Ämbetet lämnade därför klagomålen utan vidare åtgärd.

De av riksåklagarämbetet sålunda gjorda uttalandena stodo i full överensstämmelse med min egen uppfattning. Jag fann därför de av Skärvgård härstädes anförda klagomålen icke föranleda någon min vidare åtgärd.

15. Felaktigt förfarande vid omhändertagande av gods i samband med förundersökning

Av handlingarna i ett genom klagomål av Frithjof Carlsén-Svensson härstädes anhängiggjort ärende framgår, förutom annat som icke är av beskaffenhet att bära här redovisas, följande.

Natten till den 9 januari 1956 rymde Carlsén-Svensson från fångvårdsanstalten i Västervik, där han var intagen. Han greps den 11 i samma månad och återfördes därefter till anstalten.

Under den tid Carlsén-Svensson sålunda var på fri fot förövades natten till den 11 januari inbrott hos firma Varulagret i Gnesta. Därvid tillgrepos diverse klädespersedlar.

Vid polisförhör den 17 januari uppgav Karl Anders Valentin Andersson — vilken rymt från anstalten på kvällen den 9 januari — att han tillsammans med Carlsén-Svensson begått inbrottsstölden i Gnesta.

Därefter begärde landsfiskalen i Daga distrikt hos polisen i Västervik förhör med Carlsén-Svensson. Även från andra polismyndigheter begärdes förhör med denne i anledning av misstanke om brott under rymningen.

Den 4 februari 1956 mottog kriminalassistenten Erik Helge Johansson mot kvitto å fångvårdsanstalten "som lån" vissa kläder, vilka Carlsén-Svensson haft på sig då han återfördes till anstalten, nämligen en svart getskinnsjacka med dragkedja, en blå tröja med vita ränder, ett par gråa långbyxor och en blågrå båtmössa med skinn. I kvittot angavs, att Johansson mottog kläderna för undersökning beträffande dessas ursprung och ägare.

Den 7 februari höll Johansson å anstalten förhör med Carlsén-Svensson. Denne förnekade därvid, att han haft del i inbrottsstölden i Gnesta eller eljest begått brott under rymningen; han hade över huvud taget icke träffat Andersson medan han var borta från anstalten. De av Johansson om-

händertagna kläderna sade han sig ha köpt i Stockholm på eftermiddagen den 9 januari 1956. I förhørsprotokollet antecknade Johansson, att Carlsén-Svensson icke hade något emot att kläderna skickades för identifiering. Resultatet av förhöret redovisades från kriminalpolisen i Västervik i skrivelse den 9 februari, vilken översändes till kriminalpolisen i Linköping och till landsfiskalen i Daga distrikt. Med skrivelsen översändes kläderna först till kriminalpolisen i Linköping, som sedan sände dem vidare till landsfiskalen i Daga distrikt. I skrivelsen, vilken kontrasignerades av Johansson, anfördes bland annat att, i det fall kläderna identifierades och behölls, nödvändigheten att taga desamma i beslag ifrågasattes.

Vid polisförhör den 20 och den 24 februari i Gnesta förklarade innehavaren av firma Varulagret efter att ha besiktigt kläderna, att han vore fullt säker på att dessa stulits vid inbrottet. I förhørsprotokollet, som dagtecknades den 25 februari, antecknades, att kläderna skulle återsändas till kriminalpolisen i Västervik.

Genom landsfiskalen i Daga distrikt I. Huss' försorg verkställdes ytterligare utredning i anledning av inbrottet.

I skrivelse, som den 2 maj 1956 inkom till landsfiskalen i Daga distrikt begärde Carlsén-Svensson, att honom tillhöriga klädespersedlar, som utlånats från fångvårdsanstalten i Västervik och som då förvarades hos landsfiskalen, måtte återsändas. Därest hinder däremot mötte, anhöll Carlsén-Svensson att få sig tillställd en specificerad förteckning samt "kvarstadsbeslutet".

Enligt ett den 12 maj 1956 upprättat protokoll beslöt t. f. landsfiskalen P. G. Björkander verkställa beslag å kläderna, enär dessa kunde antagas äga betydelse för utredningen. Enligt anteckning i protokollet hade kläderna den 14 mars omhändertagits av kriminalpolisen i Västervik och översänts till landsfiskalen i Daga distrikt.

I en den 13 juni 1956 hit inkommen klagoskrift påtalade Carlsén-Svensson — såvitt här är i fråga — att kläderna, vilka voro hans egendom, honom ovetande omhändertagits av Johansson samt att han, trots flerfaldiga hänvändelser till bland andra "åklagaren och polismyndigheten i Gnesta" samt till Johansson, icke lyckats erhålla rättelse.

Efter remiss inkom stadsfiskalen i Västervik Åke Nyberg med en av Johansson upprättad redogörelse och med eget yttrande.

Johansson anförde i redogörelsen vad beträffade omhändertagandet av kläderna följande.

Johansson kunde numera icke erinra sig, huruvida omhändertagandet föranletts av begäran därom från någon polismyndighet. Oavsett huru därmed kunde förhålla sig, skulle han med all sannolikhet ha handlat på det sätt som skett. Johansson vitsordade, att Carlsén-Svensson vid flera

tillfällen genom personalen vid fångvårdsanstalten frågat efter kläderna och att Johansson därvid upplyst att dessa överlämnats till förundersökningsledaren.

Nyberg anförde följande.

I fråga om lånet av kläderna hade Johansson enligt Nybergs mening bort begära undersökningsledarens beslut om beslag, då Johansson själv knappast var berättigad att lägga sådant. På grund av att kläderna förvarades av anstalten hade Johansson tydligen ansett, att det vore tillräckligt med kvitto gentemot anstalten. Som orsak till Johanssons förfaringssätt kunde också ha bidragit, att det mången gång i det praktiska kriminalarbetet förekomme, att föremål, som kunde tjäna till ledning vid utredningsarbetet, utlämnades eller togs i förvar utan att formligt beslag lades å föremålen.

Vidare inkom Huss med yttrande, däri han, bland annat, anförde följande.

Enligt Huss' förmenande vore det tydligt klarlagt, att kläderna vore stöldgods, som åtkommit vid inbrottet i Gnesta. Det kunde icke gärna på allvar sättas i fråga, att de skulle återlämnas till Carlsén-Svensson. Måhända kunde göras gällande, att ett formfel förelupit. Under tjänstledighet för Huss hade hans vikarie den 12 maj 1956 meddelat formligt beslut om beslag å kläderna, vilket beslut översänts för delgivning med Carlsén-Svensson. Då svar därå tillika med delgivningsbevis den 29 juni 1956 anlant från Västervik och Huss' uppmärksamhet därigenom fästs på beslagsbeslutet, hade tiden för ansökan hos vederbörande häradsrätt om tidsförlängning av beslagsbeslutet redan utgått. Huss hade då tyvärr ännu icke kommit att taga del av JO:s uttalande i 1955 års ämbetsberättelse s. 195 rörande förfarandet med omhändertaget gods av förevarande slag och därför bedömt beslagsbeslutet som närmast en nullitet. Kläderna hade därför fått kvarbliva å landsfiskalskontoret i avvaktan på förundersökningens slutförande och beslut i åtalsfrågan. Det borde emellertid i detta sammanhang påpekas, att Carlsén-Svensson under tiden icke haft möjlighet att utnyttja några privata kläder och att han därför icke kunde ha tillfogats någon skada genom Huss' förfarande att kvarhålla kläderna, om nu detta skulle anses vara felaktigt.

Carlsén-Svensson avgav påminnelser.

Genom dom den 23 maj 1957 förklarade Nyköpings domsagas häradsrätt på anförda skäl Carlsén-Svensson saker i enlighet med åtalet samt förordnade, jämlikt 14 § lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, att Carlsén-Svensson tidigare ådömd förvaring skulle avse jämväl de brott, till vilka denne genom domen förklarats saker. Häradsrätten bestämde ny minsta tid för Carlsén-Svenssons fortsatta förvaring till ett år sex månader. Svea hovrätt, varest Carlsén-Svensson full-

följde talan, fastställde genom dom den 18 juli 1957 häradsrättens domslut. Genom beslut den 3 september 1957 fann högsta domstolen ej skäl att meddela Carlsén-Svensson begärt prövningstillstånd, i följd varav hovrättens dom skulle stå fast.

Vad först angår Johanssons åtgärd att den 4 februari 1956 å fångvårdsanstalten omhändertaga ifrågakomna kläder må framhållas följande.

Såsom framgår av det av Johansson utfärdade kvittot å mottagandet av kläderna och vad i övrigt förekommit, har avsikten med hans åtgärd varit att möjliggöra undersökning huruvida kläderna tillgripits vid inbrottet i Gnesta eller möjligen genom annat brott frånhänts ägaren. Åtgärden har sålunda i första hand skett i brottsutredande syfte. Vid angivet förhållande ha — i motsats till vad Johansson synes ha ansett vid ifrågavarande tidpunkt — bestämmelserna i 27 kap. RB om beslag i brottmål varit att tillämpa i fråga om åtgärden.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att i fråga om beslag skillnad icke skall göras mellan sådana fall, då föremålets innehavare samtycker till dess utlämnande, och de fall, då han motsätter sig detta (se härom NJA II 1933 s. 97).

Bestämmelserna i 27 kap. RB innebära — såvitt i nu förevarande fall är i fråga — i huvudsak följande.

Föremål, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, må tagas i beslag (1 § första stycket). Den som med laga rätt griper eller anhåller misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation må lägga beslag å föremål, som därvid påträffas. Föremål, som eljest påträffas, må efter besked av undersökningsledaren eller åklagaren tagas i beslag. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärden vidtagas av polisman. Verkställs i enlighet härmed beslag av annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne ej beslutat beslaget, skall anmälan skyndsamt göras hos honom, som har att omedelbart pröva, om beslaget skall bestå (4 §). Har beslag verkställts, äger den som drabbats av beslaget begära rättens prövning därav (6 §). Åtal skall väckas inom en månad, sedan beslaget verkställts; dock må förlängning av tiden medgivnas av rätten (7 §). Har åtal ej väckts inom sålunda föreskriven tid, skall undersökningsledaren eller åklagaren omedelbart häva beslaget (8 §). Den från vilken beslag sker skall utan dröjsmål underrättas därom (11 §). Över beslag skall föras protokoll (13 §).

Förordnande om beslag må göras även av vederbörande domstol, för vilket fall delvis gälla i vissa hänseenden avvikande regler.

Otvivelaktigt har på grund av i saken förekomna omständigheter förut-

sättning i materiellt hänseende funnits för att jämlikt 27 kap. 1 § RB taga kläderna i beslag. Såvitt framgår av utredningen har emellertid vederbörande undersökningsledare eller åklagare icke före Johanssons berörda åtgärd beslutat taga kläderna i beslag. Eftersom kläderna å fångvårdsanstalten icke voro åtkomliga för Carlsén-Svensson, har någon fara för att de skulle undanskaffas icke förelegat, om Johansson dröjt med att omhändertaga desamma i avvaktan på att han inhämtade behörig myndighets beslut om beslag. Johansson har följaktligen icke ägt formell befogenhet att utan dylikt beslut omhändertaga kläderna.

I skrivelse den 9 februari 1956 till bland andra landsfiskalen i Daga distrikt hade Johansson "ifrågasatt nödvändigheten" av att kläderna toges i beslag. Härmed hade han fäst vederbörandes uppmärksamhet vid beslagsfrågan. Med hänsyn därtill och till omständigheterna i övrigt fann jag, vad angår Johanssons åtgärd att omhändertaga kläderna, mig kunna låta bero vid vad i saken förevarit.

Beträffande härefter landsfiskalens befattning med kläderna har denne enligt min mening redan då dessa första gången överlämnades till honom haft fullgoda skäl att taga dem i beslag. I stället synas kläderna efter förhören den 20 och den 24 februari 1956 med innehavaren av firma Varulagret ha återsänts till kriminalpolisen i Västervik. Därefter ha de — enligt vad som framgår av Björkanders beslagsprotokoll — omkring den 14 mars 1956 ånyo sänts till landsfiskalen, hos vilken de synas ha kvarlegat utan att beslag skett förrän den 12 maj 1956.

Enligt min mening har landsfiskalen icke bort på detta sätt formlöst behålla kläderna utan bort genast efter det han sålunda åter mottagit dessa förordna om beslag. Efter det beslut om beslag meddelats den 12 maj 1956 har det ålegat landsfiskalen att tillse, att underrättelse därom jämlikt 27 kap. 11 § RB delgäves Carlsén-Svensson utan dröjsmål; sådan delgivning har emellertid skett först den 14 juni samma år. Eftersom åtal ej väcktes inom en månad från den 12 maj samt förlängning av beslagstiden ej ens begärdes hos rätten, har landsfiskalen vidare bort på grund av stadgandet i 8 § samma kapitel omedelbart efter utgången av den angivna fristen häva beslaget. Så har icke skett.

De brister i formella hänseenden, som sålunda vidlått landsfiskalens handläggning av beslagsfrågan, hade uppenbarligen berott på förbiseende. På grund därav och då Carlsén-Svensson icke lidit någon skada genom att kläderna sålunda kvarhöllos utan formellt iakttagande av lagliga former, fann jag mig även i denna del kunna låta bero vid vad i saken förevarit.

Vad jag ovan anført upptog jag i en till Johansson avlåten skrivelse, varav avskrift tillställdes Huss och Björkander. Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

**16. Fråga om avvisande av ansökan om betalningsföreläggande.
Tillika fråga om kostnadsersättning åt gäldenären**

I ansökan den 10 augusti 1956 till Linköpings domsagas häradsrätt anhöll direktören Orvar Hellberg om betalningsföreläggande för linjearbetaren Eric Lundgren med avseende å ett belopp av 91 kronor 50 öre jämte ränta och kostnadsersättning.

Efter föreläggande jämlikt 22 § lagsökningslagen anmälde Lundgren bestridande av ansökningen under förmålan, att han icke vore mantalskriven inom domsagan. Lundgren åberopade mantalsskrivningsbevis, varav framgick att han för år 1956 mantalsskrivits inom Gärdserums församling av Kalmar län, samt fordrade ersättning för sina kostnader å målet.

Genom slutligt beslut den 11 oktober 1956 avvisade häradsrätten — bestående av tingsnotarien Peter Grünler såsom ensamdomare — ansökningen om betalningsföreläggande och förpliktade Hellberg att ersätta Lundgren dennes kostnader å målet med fordrade 10 kronor jämte vad Lundgren kunde visa sig ha utgivit för ett exemplar av häradsrättens beslut. I meddelad fullföljdshänvisning föreskrevs, att talan mot beslutet skulle föras genom besvär inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades.

Hellberg besvarade sig i Göta hovrätt och yrkade, att häradsrättens beslut såvitt avsåge kostnadsersättningen till Lundgren måtte undanröjas. Vidare fordrade Hellberg i hovrätten ersättning av Grünler med 200 kronor för sina rättegångskostnader. Genom beslut den 26 april 1957 befriade hovrätten — utan närmare angivna skäl — Hellberg från skyldigheten att ersätta Lundgren dennes kostnader samt lämnade ersättningsyrkandet mot Grünler utan avseende. Mot hovrättens beslut fick enligt 36 § lagsökningslagen talan ej föras.

I en den 25 oktober 1956 hit inkommen skrift anförde Hellberg klagomål över att han icke fått underrättelse från häradsrätten om beslutets meddelande samt över att besvärstiden bestämts "utan hänsyn till honom".

Grünler uppgav i yttrande däröver, att sådant meddelande, som avses i 17 kap. 9 § RB, på grund av viss brådska vid ärendets handläggning av förbiseende icke blivit avsänt till Hellberg.

Därefter anhöll Hellberg i en den 13 juni 1957 hit inkommen skrift — under hänvisning till hovrättens beslut — att JO måtte besluta om åtgärder mot Grünler och att tillfälle måtte lämnas Hellberg att utföra målsägandetalan för utbekommande av 250 kronor utgörande ersättning för lösen av häradsrättens och hovrättens beslut samt för skrifter till hovrätten och JO m. m.

I ett med anledning därav infordrat nytt yttrande förklarade Grünler, att han icke kunde finna någon omständighet föreligga, vilken kunde för

Hellberg grunda rätt till skadestånd. Grünler påpekade att den uteblivna underrättelsen om häradsrättens beslut icke föranlett någon rättsförlust för Hellberg. Vidare gjorde Grünler gällande att, ehuru hovrätten funnit Hellberg i förevarande fall icke kunna förpliktas ersätta Lundgren dennes kostnader, en motsatt uppfattning med visst fog torde kunna förfäktas. Lagsökningslagen innehölle nämligen icke några uttryckliga bestämmelser, enligt vilka rätten vore förhindrad att förplikta en borgenär att ersätta en gäldenär dennes kostnader å mål om betalningsföreläggande.

Vid avgörande av ärendet gjorde tjänstförrättande justitieombudsmanen Lundvik följande i skrivelse till Grünler upptagna uttalanden.

Enligt 34 § lagsökningslagen skall talan mot rättens beslut, varigenom ansökan om betalningsföreläggande enligt 21 § samma lag avvisats, föras genom besvär i hovrätten. Utan uttryckligt stadgande är det uppenbart, att angående sådan besvärstalan skall vad i RB är föreskrivet om besvär mot underrätts slutliga beslut äga motsvarande tillämpning (jfr NJA II 1947 s. 144). Grünler förfor följaktligen riktigt, när han i fullföljdshänvisningen föreskrev, att talan mot beslutet skulle föras genom besvär inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades (se 52 kap. 1 § RB).

Vidare ligger det i sakens natur, att även i fråga om sättet för meddelande av beslut varom nu är fråga RB:s bestämmelser skola iakttagas (jfr NJA II 1947 s. 144). Beslutet skall således hållas tillgängligt å rättens kansli samt underrättelse om tiden för meddelandet senast samma dag avsändas till parterna (se 17 kap. 9 § RB). I sistnämnda avseende har Grünler i förevarande fall brutit. Som Hellberg ändock erhållit kännedom om beslutet i sådan tid, att han blivit i tillfälle att fullfölja talan till hovrätten, och någon rättsförlust alltså icke uppstått genom det begångna felet, låter jag i denna del bero vid vad i saken förevarit.

Enligt 31 § lagsökningslagen skall i mål om lagsökning eller betalningsföreläggande rätten självant pröva sin behörighet. Innehållet i 3 och 21 §§ i lagen, sammanställt med vad som anföres i 4 och 22 §§, tyder på att lagstiftaren närmast tänkt sig att eventuell avvisning skall ske innan ansökningskommuniceras med gäldenären. Därav kan dock ej dragas den slutsatsen, att icke även en av gäldenären i förklaringskriften gjord foruminvändning skall prövas och, om den finnes befogad, medföra att ansökningsavvisas. Att i lagsökningsmål avvisningsbeslut kan meddelas även efter det ansökningskommunicerats med gäldenären torde vara ovedersägligt (se för äldre rätts del Trygger, Kommentarer till utsökningslagen, 2 uppl. s. 34 o. f. samt NJA II 1937 s. 485; jfr ock, rörande tillämpningen av nu gällande lag, SvJT 1954 ref. s. 26). I vad angår mål om betalningsföreläggande skulle kunna ifrågasättas, om icke en foruminvändning borde

betraktas enbart som ett bestridande och alltså icke medföra att ansökningen avvisas. Till stöd för en sådan tolkning skulle kunna åberopas vissa uttalanden under förarbetena till 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående (se NJA II 1908 nr 4 s. 13). Emellertid är att märka, att enligt 26 § i nu gällande lagsökningslag, som på denna punkt skiljer sig från 1907 års lag, borgenären äger, om ansökningen bestritts, påfordra att målet hänskjutes till rättegång. Att hänskjuta målet till rättegång bör dock icke rimligen komma i fråga, därest det av handlingarna klart framgår att rätten icke är behörig (jfr Trygger, anförda arbete s. 35 angående res judicata). Lagtexten, som i huvudsak är densamma för de båda processarterna, lämnar icke heller stöd för antagande att olika principer i detta hänseende skulle vara att tillämpa i lagsökningsmål och i mål om betalningsföreläggande (jfr också ur förarbetena till 1937 års lagsökningslag processlagberedningens yttrande i prop. nr 156/1937 s. 40 o. f.). Enligt min mening bör därför även i mål av sistnämnda slag ansökningen avvisas i händelse av brist i rättens behörighet, oavsett på vilket stadium av förfarandet bristen yppas.

Fråga uppkommer då, om ersättning kan tillerkännas gäldenären för rättegångskostnad, när borgenärens ansökan om betalningsföreläggande avvisas först sedan gäldenären yttrat sig i målet.

Något uttryckligt stadgande i detta ämne förekommer icke i lagsökningslagen. En tillämpning av RB:s principer skulle däremot medföra, att gäldenären finge sina kostnader ersätta (jfr 18 kap. 1 och 5 §§ RB). Såsom uttalats under förarbetena till lagsökningslagen (se NJA II 1947 s. 146) få allmänna bestämmelser om rättegången i tvistemål anses tillämpliga i mål om lagsökning eller betalningsföreläggande, såvitt ej i lagen eller eljest särskilda bestämmelser äro meddelade eller tillämpning är utesluten på grund av sakens natur. Det måste därför undersökas, om man vid lagsökningslagens tystnad på denna punkt äger falla tillbaka på RB:s föreskrifter.

Lagsökningslagen meddelar under särskilda avsnitt bestämmelser om lagsökning (1—17 §§) och om betalningsföreläggande (18—29 §§). I 15 § utsäges, att i fråga om kostnad i lagsökningsmål skall gälla vad i RB är stadgat om rättegångskostnad i tvistemål. Någon motsvarande föreskrift finnes icke beträffande mål om betalningsföreläggande. I denna del givas i stället särskilda regler om kostnaden. I 22 § föreskrives sålunda att, om borgenären fordrat ersättning för kostnader å målet, rätten skall i det föreläggande, som meddelas gäldenären, bestämma vad som, om bestridande ej sker, skall utgå i sådant hänseende utöver kostnaden för blivande delgivning. Om delgivningskostnad stadgas i 25 §. I 27 § — som handlar om det här icke aktuella fallet att parterna kallats till sammanträde inför rätten — stadgas, att målet må hänskjutas till rättegång på gäldenärens yrkande, om han bestritt fordringen eller del därav och vill fordra ersättning för sin kostnad. Av förarbetena (NJA II 1947 s. 138) framgår, att

lagstiftaren härvid tänkt på gäldenärens inställesekostnad. För att sådan kostnad skall kunna tillerkännas gäldenären fordras dock, såsom framgår av lagtexten, att målet hänskjutes till rättegång. Kostnaden kan med andra ord icke utdömas i själva målet om betalningsföreläggande. I övrigt förekommer intet stadgande som här kan vara av betydelse.

Lagstiftaren har sålunda i vad gäller rättegångskostnaderna gjort en skillnad mellan mål om lagsökning och mål om betalningsföreläggande. I lagsökningsmål gälla på grund av uttrycklig hänvisning RB:s regler om kostnad i tvistemål. I mål om betalningsföreläggande gälla däremot särskilda regler. Huruvida man vid sidan av dessa regler äger tillämpa RB:s bestämmelser, är tveksamt. Övervägande skäl synas dock tala för att regleringen i lagsökningslagen är avsedd att vara uttömmande och att därför någon subsidiär tillämpning av RB på denna punkt icke är tillåten (jfr lagrådets uttalande i NJA II 1947 s. 139). Vid lagsökningslagens tystnad skulle det alltså icke vara medgivet att tillerkänna gäldenären ersättning för hans kostnad i mål om betalningsföreläggande.

Av det anförda följer, att jag för min del anser att Grünler förfor oriktigt, då han tillerkände Lundgren ersättning för hans kostnader å målet. Skäl kunna emellertid anföras även för en motsatt uppfattning i denna fråga, och Grünlers förfarande kan uppenbarligen icke för honom medföra ansvar för tjänstefel eller skyldighet att gottgöra Hellberg dennes kostnader. Jag lämnar därför klagomålen även på denna punkt utan vidare åtgärd.

17. Fråga om handpanthavares och retentionsrättshavares rätt vid utmätning

Den 24 mars 1955 registrerades köpmannen Karl A. Jonsson i Bro hos länsstyrelsen i Gävleborgs län såsom ägare till personbilen X 12497.

För uttagande av Jonsson påförd investeringsavgift för bilen jämte restavgift, tillhoppa 93 kronor 60 öre, företog t. f. poliskonstapeln Sven Collin på uppdrag av landsfiskalen i Bergsjö distrikt den 3 februari 1956 utmätning av bilen, som fanns å en bilverkstad i Hassela.

Efter vederbörlig kungörelse höll landsfiskalen i distriktet Efr. Englund den 4 september 1956 exekutiv auktion å bilen vid verkstaden. Därvid yrkade verkstadsägaren Gunnar Teodor Arborén betalning för fordran hos Jonsson å 123 kronor 10 öre för reparation av bilen samt påstod sig ha rätt att kvarhålla bilen tills han fått betalning därför. På grund därav utbjöds bilen med förbehåll för Arboréns rätt att kvarhålla densamma. Därvid bjöd Arborén 123 kronor 10 öre för bilen. Eftersom högre bud ej avgavs, antogs Arboréns bud och ansågs, att Arborén erlagt köpeskillingen genom kvittning med sin fordran.

Efter anmälan av Arborén avfördes bilen den 18 december 1956 ur automobilregistret.

Sedan Jonsson anmodats att till indrivningsmannen i hans dåvarande hemortskommun inbetala dels ovannämnda investeringsavgift och restavgift och dels skatt för bilen för år 1956 jämte restavgift, tillhopa 230 kronor 88 öre, anförde Jonsson i en den 29 november 1956 hit inkommen skrift klagomål i anledning av att han ånyo avkrävts investeringsavgiften och även påförts skatt för hela året, oaktat utmätning och exekutiv försäljning av bilen ägt rum för investeringsavgiften samt äganderätten till bilen egentligen övergått till kronan genom utmätningen. På grund därav anhöll Jonsson att JO måtte upptaga de påtalade förhållandena till omprövning.

I anledning av klagomålen inkom länsstyrelsen med upplysningar, varefter Jonsson lämnades tillfälle att avgiva påminnelser. Därjämte hördes Jonsson muntligen i ärendet.

Vad angår frågan om Englunds åtgärder i samband med den exekutiva auktionen gjorde jag vid ärendets avgörande följande uttalanden, vilka upptogs i en till Jonsson avlåten skrivelse.

Enligt utsökningslagen föreligger viss skillnad i den rättsställning, som tillkommer å ena sidan den, som har löseegendom såsom pant eller eljest under panträtt i handom (handpanthavare), samt å andra sidan annan panträttshavare och den, som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för fordran (retentionsrättshavare). Sålunda är enligt 71 § handpanthavare icke pliktig att lämna från sig utmätt pant, som ej utgöres av fartyg eller av gods i fartyg eller luftfartyg, med mindre full lösen därför gives eller panthavare nöjes med att för sin betalning hålla sig till köpeskillingen. Annan panträttshavare liksom retentionsrättshavare äger enligt samma lagrum allenast rätt till betalning ur köpeskillingen. Olikheten i rättsskydd för de ifrågavarande rättigheterna kommer i betraktande i samband med exekutiv försäljning. Sålunda skall enligt 92 §, om den utmäta egendomen innehaves av någon, som har handpanträtt i denna, försäljningen i princip ske med förbehållande av panthavarens rätt, varom underrättelse skall meddelas före utropet. Har handpanthavaren, såsom i 71 § sägs, förklarat sig nöjas med att för sin betalning hålla sig till köpeskillingen, njuter han enligt 138 § jämförd med 137 § i allmänhet sin rätt till godo sist inom 14 dagar efter försäljningen. Annan panträttshavares än handpanthavare samt retentionsrättshavares rätt att undfå betalning ur köpeskillingen är enligt 139 § första stycket beroende av att yrkande därom framställes före auktionen. Enligt Tryggers kommentar till utsökningslagen (1 uppl. s. 380)

synes det vara tillräckligt att yrkandet göres auktionsdagen, bara det sker före själva auktionen. Beträffande fördelningen av köpeskillingen i det fall att någon borgenär enligt 139 § yrkat betalning utan att själv ha fått utmätning, gäller enligt 141 § andra stycket, att — även om utmättningsborgenären och nyssnämnda borgenär åsämjas därom — den sistnämnde ej äger utan vidare utfå någon del av köpeskillingen, såvida han icke visar att gäldenären medgivit honom betalning därur; gör han icke detta, skall utmättningsmannen hålla inne vad å hans fordran belöper och kalla honom och gäldenären till sammanträde för att sin rätt bevaka. Sammanträdet skall, enligt tredje stycket i samma paragraf, å landet hållas inför överexekutor eller den, som överexekutor för sådant ändamål särskilt förordnar till förrättningsman.

Av det sagda framgår att avgörande för Arboréns rättsställning varit, huruvida han kan anses ha innehaft bilen med panträtt eller med retentionsrätt.

Hantverkares rätt till arvode medför förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § handelsbalken i det gods, som är kvar hos hantverkaren. Frågan om nämnda rätt innebär panträtt eller endast retentionsrätt har icke erhållit sin lösning i det angivna lagrummet och har sedan länge varit omdiskuterad. Trygger uttalar i kommentaren till 71 § utsökningslagen (2 uppl. s. 249), att hantverkare har panträtt för sitt arvode i det gods, som hos honom är kvar. Samma mening uttalas i 1923 års upplaga av Björlings Lärobok i civilrätt (s. 83) liksom ock i Lundberg: Handledning för exekutorer och stämningsmän (s. 94). Enligt 1954 års upplaga av Björlings arbete, utgiven av Malmström, betecknas emellertid hantverkares rätt att till säkerhet för sin fordran kvarhålla godset såsom en retentionsrätt (s. 98). Även Undén anser att endast retentionsrätt föreligger (Svensk Sakrätt I s. 401 samt 416 o. f.; jfr å s. 401 gjorda litteraturhänvisningar).

I detta sammanhang må vidare bemärkas ett uttalande i frågan av lagrådet under förarbetena till lagen den 31 mars 1950 om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. Genom nämnda lag infördes rätt för hantverkare att under vissa angivna förutsättningar sälja gods, som efter utfört arbete icke avhämtats, samt uttaga sin fordran för arbetet ur köpeskillingen. För att så skall få ske föreskrives emellertid, bland annat, att sex månader förflutit efter det arbetet slutförts och fordringen förfallit till betalning samt att hantverkaren minst två månader i förväg anmanat beställaren att lösa godset vid äventyr att detsamma eljest kommer att säljas (se 1 och 2 §§ i lagen). Lagrådets ifrågavarande uttalande hade följande innehåll: Förslaget upptog icke något särskilt stadgande om förhållandet mellan ett förfarande enligt denna lag, å ena, samt exekution enligt konkurs- eller utsökningslagen, å andra sidan. Om beställaren bleve försatt i konkurs, finge tydligen försäljning av godset ske allenast i enlighet med konkurslagens bestämmelser. Huruvida villkoren för försäljningsrätt enligt

den föreslagna lagen blivit uppfyllda eller ej saknade därvid betydelse, eftersom konkurslagen likställde pant- och retentionsrättshavare. Blev godset utmätt, syntes däremot hantverkaren bli att behandla som en pant-havare i utsökningslagens mening, därest såväl sexmånaders- som tvåmånadersfristen utlöpt och villkoren för försäljningsrätt vore uppfyllda, men eljest som en retentionsrättshavare. Vad nu sagts om konkurs syntes utan särskilt stadgande vara uppenbart, och icke heller om förhållandet vid utmätning syntes tvekan behöva råda (NJA II 1950 s. 319 o. f.).

Mot lagrådets uttalande framställdes under lagstiftningsärendets vidare behandling icke någon invändning.

Englund har uppgivit, att han icke före försäljningen undersökt, huruvida förutsättningar föreläge för att Arborén skulle med stöd av 1950 års lag kunna sälja bilen för uttagande av sin fordran. Även om — i enlighet med vad lagrådet enligt ovan uttalat — Arborén, på grund av att de i nyssnämnda lag angivna villkoren ej varit uppfyllda, icke skulle ha haft pant-rätt utan endast retentionsrätt i godset samt stadgandena i 141 § utsökningslagen följaktligen borde ha tillämpats, finner jag det emellertid — med hänsyn till den mening varåt bland andra Trygger givit uttryck i frågan om hantverkares rättsställning i förevarande hänseende — uppenbart, att Englund genom att behandla Arboréns rättighet såsom handpant-rätt icke kan anses ha gjort sig skyldig till tjänstefel. På grund härav och då Jonsson — som i ärendet förklarar sig icke vilja påtala, att Englund vid auktionen ej beaktat att Jonsson måhända icke godtoge Arboréns anspråk — torde vara oförhindrad att, om Jonsson så önskar, föra talan mot Arborén vid domstol beträffande storleken av det denne tillkommande arvodet, finner jag mig i denna del av ärendet kunna låta bero vid vad jag ovan anført.

Vad härefter angår Jonssons skattskyldighet för bilen för år 1956 anförde jag följande.

I 4 § automobilskatteförordningen stadgas, att den, som vid visst kalenderårs början varit eller bort vara i automobilregister antecknad såsom ägare av automobil, är skattskyldig för bilen för kalenderåret. Enligt stadgande i 3 § första stycket sista punkten samma förordning upphör skatteplikten med utgången av den kalendermånad, under vilken bilen avförts ur bilregistret utan att ha blivit i annat sådant register införd. Den omständigheten att bilen utmäts har icke medfört, att Jonssons skattskyldighet upphört; ej heller har den exekutiva försäljningen av bilen haft sådan verkan. På grund av det anförda och då bilen avförts ur bilregistret först den 18 december 1956, finner jag fog saknas för klagomålen i denna del. Jag lämnar därför desamma utan avseende.

Avskrift av min skrivelse tillställdes länsstyrelsen och Englund.

18. Utövandet av brevcensur vid fångvårdsanstalt

I en den 6 februari 1957 hit inkommen skrift anförde å fångvårdsanstalten i Luleå intagne S. E. B. Karlsson klagomål mot styresmannen vid fångvårdsanstalten Hugo Brännström i fråga om brevcensurens utövande vid anstalten. Karlsson gjorde sålunda gällande, att Brännström i ett brev från Karlsson till en kvinnlig bekant gjort en kommentar till vad Karlsson skrivit. Vidare ifrågasatte Karlsson, huruvida Brännström ägde rätt att, utan att underrätta Karlsson, kvarhålla brev som ankomme till honom eller som han ville avsända.

Över klagoskriften avgav Brännström yttrande. På begäran av mig inkom fångvårdsstyrelsen med utlåtande i ärendet, varefter Brännström avgav förnyat yttrande.

I sitt utlåtande anförde fångvårdsstyrelsen följande.

Brännström hade i yttrande till JO medgivit, att han, såsom Karlsson gjort gällande, i ett brev från Karlsson till en kvinnlig bekant till denne gjort anteckningen "K. brevväxlar fortfarande med sin hustru". Brännström hade därigenom enligt fångvårdsstyrelsens mening, ehuru han uppenbarligen handlat i bästa avsikt, överträtt sina befogenheter med avseende å censureringen av de intagnas post. Fångvårdsstyrelsen hade med anledning därav övervägt att erinra Brännström om angelägenheten av att brevcensuren utövades med takt och urskillning samt av att icke några tilllägg eller kommentarer gjordes till de intagnas brevmeddelanden, i varje fall icke utan den brevskrivandes medgivande. Med hänsyn till att ärendet vore föremål för JO:s prövning hade styrelsen före vidtagande av eventuell åtgärd gentemot Brännström först velat avvakta JO:s ställningstagande i detsamma. — Med avseende å frågan huruvida Brännström ägde att, utan att underrätta Karlsson, stoppa in- och utgående brev ville styrelsen erinra om föreskriften i 34 § fjärde stycket gällande straffverkställighetslag, däri stadgades: Om brev till intagen kvarhålls, skall han, där det ej av särskild anledning uppenbarligen kan verka skadligt, underrättas därom, och skall innehållet i brevet, i den mån det ej är olämpligt, meddelas honom. Kvarhålls brev som intagen velat avsända, skall han underrättas därom.

I likhet med fångvårdsstyrelsen fann jag Brännström ha överträtt sina befogenheter genom sitt påtalade förfarande att göra ovan omförmälda anteckning å Karlssons brev till en kvinnlig bekant. Med hänsyn till omständigheterna lät jag dock bero vid en allvarlig erinran till Brännström om angelägenheten av att, såsom fångvårdsstyrelsen framhållit, den åt sty-

resman vid fångvårdsanstalt anförtrodda brevcensuren utövades med takt och urskillning samt utan att kommentarer gjordes i breven.

Vad angår kvarhållandet av brev till eller från intagen fann jag den verkställda utredningen icke giva vid handen, att brev kvarhållits utan att intagen, på sätt i 34 § straffverkställighetslagen stadgas, därom underrättats. Jag fann därför vad Karlsson i denna del anfört icke föranleda någon min vidare åtgärd.

19. Är enskild person, som besöker i fångvårdsanstalt intagen, skyldig att underkasta sig att medförd väska visiteras?

I en den 25 april 1957 hit inkommen skrift anförde K. W. von W — intagen å fångvårdsanstalten i Norrköping för undergående av förvaring — bland annat följande: Fredagen den 19 april 1957 — långfredagen — hade hans fästmö Mary S anlant till anstalten för att besöka honom. Vid kontroll i anstaltens vaktrum hade hennes handväska befunnits innehålla bland annat två mindre flaskor. Hon hade icke tillfrågats om vad flaskorna innehöle men anmodats att lämna väskan i vaktlokalen, medan hon besökte klaganden. Besöket hade ägt rum i annan lokal inom anstalten. Då Mary S efter besöket skolat hämta sin väska, hade hon upptäckt, att väskan, som innehöll hennes personliga tillhörigheter, grundligt genomsökts under hennes bortovaro. Klaganden hade sedermera erhållit kännedom om att det varit tjänstgörande överkonstapeln och den konstapel som vid tillfället tjänstgjort i vaktlokalen, som genomskött väskan i Mary S:s frånvaro.

Klaganden ansåg det inträffade utgöra ett flagrant brott mot Mary S:s personliga integritet och anhöll, att JO måtte vidtaga erforderliga åtgärder i saken.

I anledning av klagoskriften inkom styresmannen vid fångvårdsanstalten i Norrköping med begärda upplysningar, varvid han bland annat anförde följande.

Anhöriga finge besöka de intagna varje lördag och söndag samt vissa helgdagar under tiden kl. 10—16. För att göra det trevligare för de anhöriga finge de därvid samtala med de intagna utan särskild bevakning i skilda små rum. Det vore då av vikt att intet otillåtet medfördes. Därför måste väskor och matpaket noggrant visiteras. — Klagandens fästmö hade vid ifrågavarande besök medfört ett matpaket och i sin handväska två buteljer. Hon hade förbjudits medtaga väskan med flaskorna och därför lämnat densamma i vaktrummet. Hon hade därefter fått träffa klaganden. Då denne förut misstänkts för att genom fästmön söka smugla in sprit i fängelset, hade flaskornas innehåll undersökts. Det hade då befunnits att dessa innehöll brännvin, avsett att insmugglas. Det inträffade, särskilt vid de stora helgerna, att anhöriga försökte smugla med sig sprit eller annan narkotika till de intagna. Vederbörande bevakningspersonal vore

därför särskilt noggrann vid genomgång av de paket som skulle överlämnas. Skulle en smuggling av sprit lyckas, vilket någon gång hänt, bleve följden att vederbörande intern berusade sig, vilket kunde medföra flera otrevliga och för bevakningspersonalen riskfulla uppträden. Bland de förvarade å anstalten funnes många farliga alkoholister.

I avgivna påminnelser anförde klaganden bland annat följande.

Anledningen till att Mary S haft sprit i sin handväska hade varit att hon av en person blivit ombedd att utköpa spriten. Hon skulle omedelbart efter sitt besök hos klaganden uppsöka denne person i vederbörandes hem. För att undvika att åka tillbaka till sin bostad mellan dessa båda besök hade hon medfört spritpaketet vid sitt besök hos klaganden. Till yttermera visso hade hon lagt paketet i sin handväska för att klaganden icke skulle få se det och på så sätt kanske inledas i en onödig frestelse. — Vid ankomsten till anstalten hade Mary S visat sin handväska fullt öppen för vederbörande tjänsteman så att denne sett, att väskan bland annat innehöll två flaskor. Ingen hade frågat vad flaskorna innehölle, ej heller om de vore avsedda för klaganden. Mary S hade emellertid blivit anmodad att ställa ifrån sig väskan i vaktlokalen under besöket, något som hon utan protester gjort. Huru styresmannen kunde få detta händelseförlopp till ett smugglingsförsök vore ofattbart, i all synnerhet som Mary S genom sina många tidigare besök vore medveten om att vaktpersonalen brukade be att få se i de besökandes handväskor. — Styresmannens påstående att Mary S tidigare misstänkts för att smuggla sprit vore helt gripet ur luften. Han hade vid samtal den 23 april 1957 med klaganden medgivit, att det aldrig tidigare förekommit minsta anledning till klagomål, vare sig mot klaganden eller fästmän, i samband med hennes besök. — Klaganden kunde icke betecknas som alkoholist eller narkoman. Han hade icke vid något tillfälle uppträtt spritpåverkad på anstalten. — Slutligen ville klaganden framhålla att han efter hänvändelsen till JO utsatts för repressalier genom inskränkningar i hans besök.

I samband med att styresmannen hit insände klagandens påminnelser anförde han ytterligare bland annat följande.

De å anstalten intagna utgjordes till stor del av svårt alkoholskadade personer och vanemässiga narkotikamissbrukare. — Besöken å anstalten ägde — såsom styresmannen tidigare framhållit — i regel rum utan någon som helst personlig övervakning i för ändamålet särskilt iordningställda rum. Detta besökssystem, som finge betraktas som mycket liberalt och självfallet värdesattes mycket högt av både de intagna och deras besökande, vore emellertid långt ifrån riskfritt. För att detsamma icke skulle medföra alltför många icke önskvärda konsekvenser i form av smuggling m. m., fordrades att noggrann visitation ägde rum vid besöken. Visitationen försigginge på så sätt att alla gåvopaket och eventuellt annat som den besökande kunde ha med sig för att lämna till den intagne genomginges i vaktan före inlämnandet till besöksrummen. Trots dessa noggranna kontrollåtgärder hade det gång efter annan visat sig att insmugglingar förekommit. Intagna hade vid besökstidens slut visat sig vara påverkade av sprit eller narkotika. I andra fall hade berusningsmedel kommit in på anstalten, varvid starka skäl förelegat att misstänka att insmugglingarna härlett från beviljade besök. Erfarenheten hade visat, att det vore särskilt besvärligt i förevarande hänseende vid de större helgerna. Inför påskhelgen

hade styresmannen därför givit order om skärpt uppmärksamhet vid visitationer, varvid särskilt skulle tillses att intet otillåtet medfördes i besökarnas handväskor. Han hade lämnat direktiv att de besökande skulle upplysas om att, därest de önskade medtaga sina handväskor in under besöken, de måste finna sig i att öppna och visa upp dem för tjänstgörande portvakten. Om vederbörande besökare icke ville visa upp sin väska, hade den besökande endast att deponera väskan i vaken tills besöket vore avslutat. I detta sammanhang förtjänade framhållas att två av långfredagens sex besökare å anstalten medfört sprit i sina handväskor. — Styresmannen vore fullt medveten om att det icke föreläge någon laglig rätt till kroppsvitation av de besökande i huru lindrig form densamma än skulle kunna ske. Om någon sådan visitation hade det heller aldrig varit fråga. Vad anginge omständigheterna vid det av klaganden påtalade besökstillfället så hade Mary S — i enlighet med de ovan nämnda direktiven — av personalen upplysts om att hon hade att visa upp väskan eller deponera den i vaken. Hon hade då med en viss tvekan öppnat väskan, varvid portvakten, vaktkonstapeln K. Fridlund, märkt att flaskor legat dolda i väskan under något slags duktyg. Mary S hade med anledning därav tillsagts att lämna väskan i vaken, vilket hon också gjort under viss protest. Då klaganden därefter av fästmon fått reda på vad som förevarit, hade han genast protesterat högljutt och i oförskämnd form först hos Fridlund och därefter hos tjänstförrättande överkonstapeln S. Palmgren. — Klagandens påstående att väskan visiterats efter det att den lämnats i vaken vore så till vida riktigt, att innehållet i flaskorna kontrollerats och konstaterats vara cirka en halv liter brännvin. Att denna åtgärd vidtagits hade emellertid i första hand berott på den omständigheten, att Mary S själv öppnat väskan i och för uppvisning för portvakten och tydligen gjort ett desperat försök att trots allt få med sig väskan med flaskorna in under besöket hos klaganden. Därest hon direkt lämnat väskan för förvaring i vaken, hade väskan självfallet icke visiterats. En annan starkt bidragande orsak till att väskan öppnats hade varit att klaganden under sina nyssnämnda protester mot att väskan kvarhållits i vaken öppet hotat med att anmäla vederbörande tjänsteman för detta förfarande. Med sin kännedom om klagandens "advokatiserande" hade Palmgren även räknat med att klaganden med största sannolikhet skulle förneka varje försök till smuggling från fästmons sida. Att Palmgren därvidlag icke misstagit sig framginge av att klaganden sedermera bestämt påstått, att flaskorna innehållit en svag formalinlösning.

I avgivet utlåtande anförde därefter fängvårdsstyrelsen bland annat följande.

Straffverkställighetsreglerna medgäve icke att visiteringsåtgärder tvångsvis vidtoges mot besökande eller andra personer som icke vore intagna på anstalten. Sådan visitation syntes få företagas endast under de förutsättningar, som angäves i 28 kap. RB med därtill anslutna föreskrifter.

Under förarbetena till den nu gällande straffverkställighetslagen hade till behandling upptagits frågan om visitering såsom en åtgärd för att i ökad omfattning möjliggöra tillämpning av besök å fängvårdsanstalt utan bevakning. I sitt betänkande med förslag till lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering (SOU 1944: 50) framhöll sålunda strafflagberedningen (s. 183) bland annat, att smuggling syntes kunna före-

byggas på annat sätt än genom bevakning under besök. Såsom exempel på åtgärder i detta syfte erinrades om det vid vissa sinnessjukhus praktiserade systemet att en tjänsteman från sitt rum genom en glasruta hade insyn över besöksrummet. Strafflagberedningen uttalade vidare, att — därest den intagne hellre ville underkasta sig visitation än bevakning i samband med besök — hinder däremot icke borde möta. I detta sammanhang framhölls uttryckligen att visitation av besökande naturligtvis icke borde ifrågakomma. Sistnämnda uttalande syntes enligt styrelsens uppfattning i huvudsak avse sådana ingripande åtgärder som kroppsvisitering. Däremot borde det icke anses uteslutet att, om man därigenom väsentligt främjade den ur behandlingssynpunkt och av humanitära skäl önskvärda tillämpningen av besök utan bevakning, i varsam utsträckning låta de besökande frivilligt underkasta sig viss visitering.

Vid den slutna säkerhetsanstalten i Norrköping vore det med hänsyn till behandlingsformen (långvarigt frihetsberövande på obestämd tid) särskilt angeläget att i största möjliga utsträckning låta de intagna mottaga besök utan bevakning. Med hänsyn till beskaffenheten hos anstaltens klientel, som till icke ringa del utgjordes av narkotikamissbrukare samt av alkoholiserade och i övrigt opålitliga element, vore det svårt att förena ett sådant besökssystem med ordningens och säkerhetens krav. Det finge därför anses överensstämma med verkställighetens syfte, då man på anstalten praktiserade ett system, som innebure att de besökande finge välja mellan att i vaken avlämna paket och handväskor eller tillåta att dessa undersöktes, innan de medfördes till det enskilda besöksrummet.

De anförda klagomålen gällde — fortsatte styrelsen — ej nyssnämnda system utan frågan, huruvida det varit berättigat att, sedan den besökandes väska framvisats och kvarhållits i vaken därför att den visat sig innehålla två flaskor, därefter i den besökandes frånvaro närmare undersöka innehållet i väskan. Såsom förklaring därtill hade från styresmannens sida framhållits dels att den besökandes åtgärd att med en viss tvekan öppna väskan med flaskorna dolda under något slags duktyg uppfattats som ett försök att få med sig flaskorna in under besöket, dels att det funnits anledning antaga att klaganden sedermera skulle göra gällande att väskan icke innehållit sprit och att man därför förfarit oriktigt genom att behålla väskan i vaktrummet. Såsom framginge av styresmannens yttrande i ärendet hade det tidigare vid flera tillfällen i samband med besök förekommit smuggling till intagna av narkotika och alkoholhaltiga drycker, vilket äventyrat ordningen och säkerheten inom anstalten. Det hade särskilt med hänsyn till den stundande påskhelgen funnits grundad anledning misstänka att försök komme att göras att insmuggla berusningsmedel i anstalten, varför skärpt uppmärksamhet vid visitationer påbjudits. Styresmannens uttalande att klagandens fästmö misstänkts för spritsmuggling finge enligt vad han under hand uppgivit ses mot bakgrunden av nämnda förhållande. — Enligt styrelsens mening förtjänade klagandens uppgift, att den besökande utköpt spriten för utomstående persons räkning, icke tilltro. Styresmannen syntes därför ha fog för sin uppfattning att spriten varit avsedd att insmugglas. I varje fall hade vederbörande tjänstemän vid anstalten uppfattat saken så. Att de vid sådant förhållande och med hänsyn till klagandens kverulans velat skaffa bevis för att flaskorna innehållit sprit genom att undersöka innehållet syntes förklarligt.

Det förtjänade framhållas, att närmare föreskrifter saknades angående tillvägagångssättet i en situation som den förevarande. I samband med

fullföljandet av en påbörjad översyn av tillämpningsbestämmelserna till straffverkställighetslagen hade styrelsen emellertid för avsikt att reglera frågan om åtgärder till förekommande av insmuggling på fångvårdsanstalt av alkoholhaltiga drycker m. m.

Även om styrelsen med hänsyn till de föreliggande särskilda omständigheterna funne den av klaganden påtalade åtgärden icke vara av beskaffenhet att böra för vederbörande föranleda disciplinär påföljd, framstode åtgärden dock i efterhand såsom icke lämplig. Sedan faran för ordning och säkerhet inom anstalten väl undanröjts genom väskans kvarhållande i vaktrummet, hade nämligen anstaltspersonalen enligt styrelsens bedömande icke haft tillräckligt starka skäl för att i ägarens frånvaro undersöka väskan. Styrelsen hade i skrivelse till styresmannen framhållit sin uppfattning om den vidtagna åtgärden, varom vederbörande tjänstemän skulle under rättas.

Vad slutligen anginge klagandens i påminnelserna framförda påstående att han fått vidkännas inskränkningar i sina besök hade styresmannen under hand meddelat styrelsen att besöksrätten icke inskränkts men att besöken tillsvidare ägde rum under bevakning.

Under återopande av vad i utlåtandet anförts hemställde fångvårdsstyrelsen, att klagandens anmälan icke måtte föranleda vidare åtgärd.

I sin nyssnämnda skrivelse till styresmannen anförde fångvårdsstyrelsen följande: Styrelsen hade i utlåtande till JO uttalat, att den av klaganden påtalade åtgärden i efterhand framstode som icke lämplig, även om styrelsen med hänsyn till de föreliggande särskilda omständigheterna funne åtgärden icke vara av beskaffenhet att böra för vederbörande föranleda disciplinär påföljd. Bakom det av styrelsen sålunda gjorda bedömandet låge uppfattningen, att visitation som med tillåtelse av besökande i deras närvaro ägde rum av förvaringspersedlar, som de besökande medhade, borde göras så fullständig, att besked kunde lämnas att persedeln *antingen* finge medföras till besöksrum *eller* under besöket skulle omhänderhas av personalen. I senare fallet borde förvaringspersedeln icke annat än i trängande fall ytterligare undersökas; den besökande borde kunna lita på att omhändertagna persedlar förvarades med fullständig diskretion.

Angående rätt för å fångvårdsanstalt intagna att mottaga besök stadgas i 35 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. I paragrafens tredje stycke föreskrives, i fråga om besök av annan än ledamot av anstaltsnämnd, att styresmannen vid vederbörande anstalt må förordna, att tjänsteman vid anstalten skall vara tillstädes. Av förarbetena till denna bestämmelse framgår att bevakning vid besök bör tillgripas endast när det är erforderligt ur ordnings- och säkerhetssynpunkt eller av andra särskilda skäl.

Det ur humanitär synpunkt önskvärda systemet med besök utan bevakning är uppenbarligen ägnat att medföra betydande risker för insmuggling

å anstalterna av exempelvis narkotika och spritdrycker. Bestämmelser saknas angående vilka kontrollåtgärder som från anstaltspersonalens sida böra vidtagas för att förhindra att dessa besök medföra sådana förordningen och säkerheten inom anstalterna vådliga konsekvenser. Såsom framgår av fångvårdsstyrelsens utlåtande i ärendet gjorde emellertid strafflagberedningen i sitt förslag till straffverkställighetslag vissa uttalanden i frågan. Det framhölls sålunda bland annat, att hinder icke borde möta mot att den intagne underkastades visitering i samband med besök utan bevakning men att visitation av besökande icke borde ifrågakomma.

Enligt min mening bör den kontrollåtgärd, som i samband med besök utan bevakning i första hand må ifrågakomma, vara visitation av den intagne omedelbart efter besöket. Tydligt är emellertid att risken för insmuggling av otillåtna varor därigenom icke kan helt undanröjas. Det torde nämligen ofta möta praktiska svårigheter att efter besök visitera den intagne så grundligt som kan anses erforderligt till förekommande av insmuggling av narkotika och rusgivande medel, i all synnerhet om dessa ha tablettform. Hänsyn måste också tagas till risken att spritdrycker, som av den besökande medtagits, kunna förtäras av den intagne under själva besöket. I de fall, där med hänsyn till vad som är känt om den intagne anledning finnes att befara försök till insmuggling, synes av nu anförda skäl någon befogad anmärkning icke kunna riktas mot att väskor och andra dylika persedlar, som medföras av de besökande, utan att undersökas omhändertagas av vaktpersonalen för förvaring medan besöket pågår. Ej heller kan med fog erinran göras mot att i sådana fall besökande — som önskar medföra väska eller annan persedel till besöksrummet — såsom villkor härför får underkasta sig att personalen dessförinnan i den besökandes närvaro kontrollerar att persedeln icke innehåller gods som den intagne ej får mottaga. Med hänsyn till vad nu anförts och med beaktande av vad i ärendet upplysts angående klientelet å fångvårdsanstalten i Norrköping finner jag — i likhet med fångvårdsstyrelsen — icke anledning till anmärkning mot det kontrollsystem som i allmänhet tillämpas vid anstalten vid besök utan bevakning, innebärande att den besökande får välja mellan att i vaktlokalen avlämna väskor och dylikt eller tillåta att dessa undersökas, innan de medföras till besöksrummet.

Vad angår det av klaganden påtalade fallet så hade — såsom fångvårdsstyrelsen framhållit — faran för ordning och säkerhet inom anstalten undanröjts genom att den av Mary S medförda väskan kvarhållits i vakttrummet. Vid sådant förhållande hade anstaltspersonalen saknat anledning att därefter befatta sig med väskans innehåll. Jag fann därför att vederbörande tjänstemän vid anstalten förfarit klart felaktigt genom att — såsom skett — sedan väskan avlämnats i vaktrummet undersöka innehållet i densamma, i all synnerhet som denna undersökning företagits i Mary S:s

frånvaro. Sedan fångvårdsstyrelsen fäst styresmannens uppmärksamhet på det förelupna felet samt anmodat styresmannen att bringa skrivelsens innehåll till vederbörande tjänstemäns kännedom, fann jag mig dock — med beaktande jämväl av de särskilda omständigheter som förelegat — kunna låta i saken bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till styresmannen avlåten skrivelse.

Vad klaganden i övrigt anfört fann jag icke föranleda någon min vidare åtgärd.

20. Olämpligt förfarande vid fångtransport

I en den 6 mars 1957 hit inkommen klagoskrift gjorde Per-Olof Sjödin gällande, att han den 19 februari 1957 blivit misshandlad av vissa namngivna fångvårdsmän vid fångvårdsanstalten å Härlanda samt att han vid transport samma dag till fångvårdsanstalten i Karlstad nödgats färdas å järnväg belagd med handfängsel, som icke kunde döljas utan väckt pinsam uppståndelse bland övriga passagerare. Sjödin anhöll, att jag måtte företaga utredning i saken samt vidtaga erforderliga åtgärder.

Efter företagen utredning — innefattande bland annat förhör med åtskilliga befattningshavare å Härlandaanstalten och med Sjödin — avgav fångvårdsdirektören vid anstalten yttrande i ärendet. Därefter inkom fångvårdsstyrelsen med utlåtande.

Fångvårdsdirektören upplyste i sitt yttrande till en början följande.

Sjödin hade den 16 februari 1957 — under det han undergick honom ådömd förvaring — blivit överförd från säkerhetsanstalten i Karlstad till anstalten å Härlanda för att inställas i ett tvistemål vid Göteborgs rådhusrätt. Under den kortvariga vistelsen på Härlanda hade Sjödin varit ytterst irriterad och besvärlig. Tjänstemännen, som väl känt till hans obändiga lynne sedan föregående vistelser där, hade haft svårt att hålla honom lugn. Strax före återresan till Karlstad hade han varit särskilt besvärlig, och överkonstaplarna hade måst hålla honom för att snabbt få honom lugn, då transporten skolat avgå inom någon timme.

Beträffande omständigheterna vid den påstådda misshandeln framkom följande vid de av fångvårdsdirektören hållna förhören med berörda fångvårdstjänstemän.

På morgonen ifrågavarande dag hade en sjukvårdare efter kraftiga påtryckningar av Sjödin gett honom två nervlugnande tabletter och dessutom löfte om att få några med sig på transporten. Sjödin hade strax efteråt sökt tränga sig in i en cell för att tigga cigaretter av en häktad person. Då samme sjukvårdare, som uppehöll sig på platsen, hindrade honom därifrån, råkade Sjödin i affektillstånd. Sjödin fördes härefter av sjukvårdaren till överkonstapelsexpeditionen. Tjänstgörande överkonstapeln sökte genom

upprepade tillsägelser få honom att lugna sig, men dessa försök hade icke avsedd verkan. Under uppträdet utfor Sjödin i okvädinsord och blev allt mer aggressiv. Då tillsägelsena icke hjälpte, lade en överkonstapel ned Sjödin på golvet, där han kvarhölls tills han lugnat sig. — Samtliga de hörda befattningshavarna förnekade, att någon av dem slagit eller på annat sätt misshandlat Sjödin.

I fråga om omständigheterna vid transporten framkom vid förhören med fångvårdstjänstemännen följande.

Vid transporten medfördes ytterligare en fånge. Bevakningspersonalen utgjordes av tre man. Då Sjödin belades med handfängsel, gjorde han icke något motstånd. Åtgärden ansågs motiverad i det förhandenvarande läget. Under transporten till järnvägsstationen, som skedde med bil, förhöll sig Sjödin tämligen lugn. Under tågresan var han emellertid ytterst besvärlig. Bland annat tilltalade han övriga passagerare på ett ohyfsat sätt, visade dem på ett demonstrativt sätt sina handbojor — bland annat genom att hålla upp händerna — samt ondgjorde sig i skarpa ordalag över den behandling han fått utstå på Härlandaanstalten och andra anstalter. Sjödin begärde i ett tidigt skede i pockande ordalag att få gå till serveringsvagnen. Då denna begäran icke omedelbart villfors, hotade han att slå sönder ett kupéfönster. I serveringsvagnen, dit fångförarna tämligen snart nödgades föra honom, fick han ett vredesutbrott, emedan fångförarna icke ville låta honom få en flaska öl, som servitören serverat av misstag. För att Sjödin skulle lugna sig tilläts han dricka ölet. Under resan klämde Sjödin sina handleder mot handbojorna, så att kraftiga märken uppstodo runt handlederna. Sjödin var störande för övriga passagerare, vilka blevo märkbart irriterade och förargade. På grund av hans uppträdande läto fångförarna tillkalla förstärkning av två polismän, vilka stego på tåget i Trollhättan. Vid åsynen av polismännen blev Sjödin ursinnig och ett allvarligt intermezzo uppstod. Härunder slog Sjödin med handbojorna sönder ett kupéfönster. Då polismännen skulle gripa tag i honom, uppstod handgemäng. Härvid lades Sjödin omkull på golvet i kupékorridoren. Stämningen i kupén blev synnerligen upphetsad. En dam svimmade, en annan fick en chock. Slutligen lyckades man få bukt med Sjödin. Eftersom det ansågs, att resan icke kunde fortsättas med tåg, fördes Sjödin av tåget och till polisstationen i Trollhättan. Där fick han sina under tumultet i järnvägsvagnen uppkomna blessyrer tillsedda av en läkare. Denne gav honom även en spruta med något lugnande medel. Sedan bevakningen förstärkts med en civilklädd polisman, fortsatte transporten i taxibil till Karlstad. Något intermezzo av allvarligt slag inträffade icke under den fortsatta resan. I Säffle nödgades man dock, för att Sjödin skulle förhålla sig lugn, uppsöka sjukhus, där Sjödin fick ett par lugnande tabletter.

Fångvårdsdirektören framhöll i sitt yttrande, att personalen å Härlandaanstalten på grund av Sjäodins beteende före avresan övervägt att uppskjuta

transporten men att detta på grund av överbeläggning å anstalten icke lämpligen låtit sig göra.

I övrigt anförde fångvårdsdirektören — under framhållande att utredningen visade, att Sjödin icke utsatts för misshandel — följande.

När en intagen vid transport måste beläggas med fängsel, brukar man vanligen koppla ihop fången med en tjänsteman. Beträffande Sjödin vågade man ej använda denna metod, då han i så fall skulle ha haft en hand fri, vilket på grund av hans kända våldsamhet varit uppenbart olämpligt. Även om en intagens båda händer kopplas samman, är det mycket lätt att dölja detta för omgivningen om fången själv vill medverka härtill. Så var icke fallet med Sjödin, som i stället var synnerligen angelägen att demonstrera för omgivningen att han belagts med fängsel. Genom sina egna åtgöranden härvidlag åstadkom Sjödin att hans händer fingo märken av handbojorna.

Det är förbjudet för fångförare att under transportresor dricka eller låta fånge dricka alkoholhaltiga drycker, inklusive pilsner. Att Sjödin trots detta fick dricka en pilsner kan på grund av omständigheterna icke läggas bevakningspersonalen till last, dels därför att Sjödin blev serverad en pilsner genom missförstånd från serveringspersonalens sida, dels emedan fångförarna hade att välja mellan att låta Sjödin förtära det beställda eller giva anledning till ett ytterst pinsamt och med all sannolikhet även våldsamt uppträde i serveringskupén.

Fångvårdsstyrelsen anförde i sitt utlåtande till en början följande.

Beträffande den misshandel, som Sjödin säger sig ha varit utsatt för i vaktrummet på Härlanda innan transporten avgick därifrån på morgonen den 19 februari 1957, finner styrelsen i likhet med styresmannen att förhörsprotokollet icke ger något stöd åt Sjödins påståenden i detta hänseende. — Med hänsyn till den irriterade sinnesstämning i vilken Sjödin befann sig före och under tågresan anser styrelsen vidare, att någon erinran icke kan göras mot fångförarnas åtgärd att under förhandenvarande förhållanden låta Sjödin under resan förtära en flaska starköl i byffévagnen.

Styrelsen anförde vidare: Vad härefter angår transportsättet synes en återblick på utvecklingen beträffande fångtransporter vara belysande. Från 1880-talet och under decennier framåt verkställdes en mycket stor del av fångtransporterna — de s. k. ordinarie — med fångvagnar, som efter en särskild turlista kopplades till persontågen å de större järnvägslinjerna. Dessa fångvagnars konstruktion var sådan, att de icke uppfyllde ens mycket lågt ställda anspråk på ett människovärdigt färdstätt; de voro trånga och obekväma, indelade i små burar eller celler, heta på sommaren och kalla på vintern. En i början av 1940-talet verkställd ombyggnad av dessa vagnar skapade något drägligare förhållanden men visade sauntidigt, att en verklig förbättring icke kunde komma till stånd annat än genom att överge systemet med särskilda fångvagnar. Nu hade sedan länge på smalspåriga järnvägslinjer, där fångvagnar icke kunde begagnas, varit medgivet att företaga s. k. extra fångtransporter, varmed menades färd med fånge i vanlig järnvägsvagn; detta färdstätt fick enligt medgivande av Kungl. Maj:t användas även parallellt med de ordinarie transporterna, om därigenom vunnos avsevärd besparing i tid eller väg och den ökade kostnaden icke vore oskäligen. Från och med 1938, då Kungl. Maj:t påbjöd extra fång-

transport för alla till ungdomsfängelse dömda, blev användandet av detta transportsätt successivt utvidgat, tills slutligen frågan om fängstransporter reglerades i 39 § verkställighetslagen, som därvid fick följande, alltjämt gällande lydelse.

”Vid transport av intagen skall såvitt möjligt iakttagas, att han ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet. Det skall särskilt tillses att, om han är belagd med fängsel, detta döljes under hans dräkt. Transport å järnväg bör i regel företagas i vanlig personvagn.

Kvinna skall vid transport åtföljas av kvinnlig befattningshavare.

Är den intagne sjuk eller kan det eljest befaras att transport skulle medföra skada för hans hälsa, må sådan ej äga rum utan läkares medgivande. Vad sist sagt gäller även beträffande kvinna som är havande.”

Två fångvagnar av typ, som användes före verkställighetslagens ikraftträdande, finnas alltjämt tillgängliga, men dessa äro närmast avsedda att tagas i bruk vid landets avspärrning från tillförsel av drivmedel för bilar.

De färdstätt, som numera stå till buds för transport av intagna till lands — fortsatte fängvårdsstyrelsen — äro färd med bil och färd med järnväg i personvagn. I den mån anstalt förfogar över bil — så är fallet vid Härlanda — användes denna huvudsakligen för transport av intagna (till och från sjukhus, domstol m. m. och vid förflyttning mellan anstalter), i första hand för sjuka (även sådana som misstänkas vara sinnessjuka) och interner som äro våldsamma eller beträffande vilka rymningsrisken är stor. Om anstalten saknar bil eller om tjänstebil ej är tillgänglig vid transporten äger styresmannen förhyra bil.

Det största antalet transporter företages med järnväg, därvid i ordinära fall fångförare och intagen färdas i kupé upplåten även för andra resande, i mera komplicerade fall i abonnerad kupé. Utfallet av de transporter som utföras med järnväg får i stort sett betecknas såsom gynnsamt; kostnaderna för transport på järnväg ställa sig därtill i regel lägre än vid transport med bil.

Den i förhørsprotokollet lämnade beskrivningen av Sjödins beteende i vaktrummet på Härlanda synes ge vid handen, att starka skäl hade förelagat för antagandet att en transport på järnväg icke skulle kunna genomföras utan störningar; härpå tyder bland annat åtgärden att belägga Sjödin med fängsel som av säkerhetsskäl måste anbringas så att det knappast kunde döljas. Nu nämnda omständigheter hade enligt styrelsens mening bort leda till att frågan hur transporten skulle verkställas hade hänskjutits till styresmannen för omprövning, eventuellt efter samråd med läkare (jfr tredje stycket i 39 § verkställighetslagen), ehuru detta sannolikt hade lett till visst uppskov.

Att så icke skedde torde få ses mot bakgrunden av de olidliga förhållanden som råda vid anstalten, vilken under de två senaste åren av alla fångvårdsanstalter haft den största överbeläggningen. Den dag när transporten av Sjödin ägde rum hyste anstalten 318 intagna på 175 platser, en överbeläggning alltså med omkring 80 procent. Enligt vad styrelsen inhämtat verkställdes samma dag utom transporten av Sjödin ytterligare tre transporter — samtliga på morgonen — nämligen en till Mariestad (fyra män), en till S:t Lars sjukhus (en man) och en till Växjö (en kvinna). Den hårt slitna personalen torde under sådana förhållanden knappast ansett sig ha tid till överväganden; ansträngningarna ha nämligen dagligen måst inriktas

på att så snart en bortflyttning av intagen kunnat komma i fråga snabbt verkställa denna för att bereda plats för nykomlingar.

Med hänsyn till de särskilda förhållanden som sålunda rått och alltjämt råda vid fångvårdsanstalten å Härlanda till följd av överbeläggningen anser styrelsen sig sakna anledning att rikta klander mot befattningshavare vid anstalten för att i förevarande fall icke visats den förtänksamhet som under normala förhållanden hade varit naturlig.

I fångvårdsstyrelsens utlåtande upplystes slutligen, att styrelsen, som vid en konferens med samtliga fångvårdsdirektörer den 22 och den 23 maj 1957 berört frågan om transporter av intagna med anledning av förevarande fall, hade för avsikt att i rundskrivelse till samtliga styresmän erinra om bestämmelserna i 39 § verkställighetslagen och lämna vissa kompletterande anvisningar.

I en till fångvårdsdirektören vid fångvårdsanstalten å Härlanda avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Utredningen synes närmast giva vid handen att Sjödin vid det tillfälle å Härlanda, då han nekats tillträde till en cell, där en häktad förvarats, blivit mycket upphetsad och uppträtt mycket obalanserat samt att Sjödin, då fångvårdsmännen icke lyckats lugna honom genom tillsägelse, blivit av dem dragen omkull å golvet och där kvarhållen, till dess han lugnat sig. Visserligen kan genom utredningen icke anses helt klarlagt, att det använda sättet för att lugna Sjödin varit av förhållandena oundgängligt påkallat. Å andra sidan har icke blivit utrett eller ens gjorts sannolikt, att fångvårdsmännen vid tillfället använt större våld än nöden krävt eller att de eljest förfarit felaktigt. Jag finner dock anledning framhålla, att våld i en situation som den förevarande bör användas med största urskillning och endast såsom en yttersta åtgärd, när andra medel visat sig verkningslösa. Det synes mig sålunda som om fångvårdsmännen i detta fall åtminstone bort försöka föra Sjödin till läkare.

Ehuru det väl svårligen i förväg kunnat beräknas, att sådana elakartade och för alla berörda parter ytterst obehagliga händelser, som ovan angivits, skulle inträffa under järnvägstransporten, finner jag det dock ha varit uppenbart, att risken var överhängande för att Sjödin i den sinnesförfattning han befann sig skulle under tågresan komma att visa prov på samma obehärskade beteende som vid uppträdet omedelbart före transporten. I likhet med fångvårdsstyrelsen finner jag därför, att Sjödins beteende under berörda uppträde bort föranleda till grundligare överväganden beträffande frågan huruvida i det uppkomna läget transporten av Sjödin bort äga rum samma dag samt huruvida icke i varje fall bil bort användas för transporten. Det är svårt att förstå att de tjänstemän, som bedömt Sjödins sinnestillstånd vid uppträdet på Härlanda så allvarligt att det var nödvändigt att tillgripa våld, icke insett, att transporten icke borde ske så kort efter upp-

trädet och under alla förhållanden icke utan att läkare dessförinnan konsulterats. Om det emellertid med hänsyn till överbeläggningen å anstalten ansetts att transporten icke kunde uppskjutas, hade denna enligt min mening bort ske med bil. Hänsyn till Sjödin, fångförarna och icke minst medresenärerna ha nämligen med styrka talat för att icke låta transporten ske med järnväg.

Då nu transporten med järnväg likväl kom till stånd, kan det i och för sig icke föranleda någon berättigad anmärkning att Sjödin med hänsyn till vad som förevarit belades med handfängsel. Utredningen visar ock, att det varit främst genom Sjödens eget beteende som medresenärernas uppmärksamhet fästes vid handbojorna.

I betraktande av vad fångvårdsstyrelsen upplyst angående de ytterligt besvärliga och pressande förhållanden, under vilka personalen å Härlanda-anstalten hade att arbeta vid ifrågavarande tid, finner jag den bristande förtänksamhet som visats med avseende å transporten icke böra läggas vederbörande tjänstemän till last såsom fel. Med hänsyn härtill och då fångvårdsstyrelsen förklarat sig ämna i rundskrivelse till samtliga styresmän vid fångvårdsanstalterna lämna vissa kompletterande anvisningar till bestämmelserna i 39 § straffverkställighetslagen, låter jag bero vid mina här gjorda uttalanden.

I skrivelsen anhöll jag slutligen, att fångvårdsdirektören måtte delge berörda tjänstemän mina i saken gjorda uttalanden.

21. På vilken myndighet ankommer det att förelägga icke häktad, till frihetsstraff dömd person att inställa sig å fångvårdsanstalt för straffets avtjänande?

Den 18 juli 1957 införpassade t.f. landsfiskalen i Byske distrikt Åke Mellquist en person G. V till fångvårdsanstalten i Härnösand för avtjänande av honom ådömt frihetsstraff.

I en den 10 oktober 1957 hit inkommen skrift anförde V klagomål över att han icke erhållit föreläggande att själv inställa sig å anstalten.

I infortrat yttrande anförde Mellquist följande: Den 13 juli 1957 hade till honom inkommit en resolution från fångvårdsstyrelsen, vari begärts handräckning för införpassande av klaganden, som var bosatt inom landsfiskalsdistriktet, till fångvårdsanstalten i Härnösand. Mellquist hade med anledning därav tagit kontakt med Härnösandsanstalten för att kontrollera, huruvida klaganden av fångvårdsstyrelsen erhållit föreläggande att själv inställa sig å anstalten. En tjänsteman hade förklarat, att klaganden erhållit sådant föreläggande, samt tillagt att begäran om handräckning aldrig

brukade utsändas förrän den dömde underlätit att efterkomma en från fångvårdsstyrelsen utsänd uppmaning att frivilligt inställa sig. — Mellquist redogjorde vidare för omständigheterna vid klagandens omhändertagande.

Med anledning av vad Mellquist anfört infordrades yttrande av fångvårdsdirektören vid Härnösandsanstalten F. Karlström. Denne anförde: När domen mot klaganden vunnit laga kraft, hade fångvårdsstyrelsen i vanlig ordning översänt resolution jämte verkställighetshandlingar till fångvårdsdirektören vid norra anstaltsgruppen i och för klagandens placering å anstalt inom nämnda grupp. Dessa handlingar hade inkommit till anstalten i Härnösand den 11 juli 1957 och dagen därpå vidarebefordrats till landsfiskalen i Byske distrikt med påteckning att klaganden skulle intagas å fångvårdsanstalten i Härnösand. — Fångvårdsstyrelsen förelade icke dömd person att själv inställa sig å anstalt. Sådant föreläggande meddelades av vederbörande polismyndighet. Vad anginge Mellquists uppgift om hans samtal med en tjänsteman vid anstalten kunde ingen å anstalten erinra sig något sådant samtal. Karlström kunde svårligen tänka sig att en tjänsteman, som tillfrågats, verkligen kunnat lämna en sådan förklaring som Mellquist angivit. En dylik uppgift skulle nämligen vara fullständigt absurd. Det vore möjligt, att Mellquist kontaktat anstalten och därvid fått ett svar på sin förfrågan, men det vore tydligt, att han helt missuppfattat svaret.

I ett därefter infordrat nytt yttrande anförde Mellquist bland annat följande: När fångvårdsstyrelsens resolution inkom till Mellquist hade han observerat, att på handlingen saknats uppgift, huruvida klaganden av fångvårdsstyrelsen förelagts att själv inställa sig å fångvårdsanstalten i Härnösand. Det hade varit av denna anledning som Mellquist satt sig i förbindelse med anstalten, där han samtalat med en kvinnlig tjänsteman, vars namn han numera icke kunde erinra sig. De upplysningar, som därvid lämnats, hade Mellquist redovisat i sitt tidigare yttrande i saken. Någon missuppfattning från Mellquists sida rörande vad vid samtalet förekommit förelåge knappast.

Vid ärendets avgörande gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik följande i skrivelse till Mellquist upptagna uttalanden.

Rörande förfarandet vid straffdoms befordran till verkställighet, då den dömde icke är häktad och ej avgivit nöjdförklaring, stadgas i 13 § andra stycket lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. följande: "Är den dömde icke häktad i målet, skall polismyndigheten i den ort, där han vistas, för verkställighet förpassa honom till fångvårdsanstalt, vari han enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skall intagas. — — — Finnes det kunna ske utan fara för att han avviker, må den dömde i stället

för att förpassas till fångvårdsanstalt föreläggas att inställa sig vid sådan anstalt.”

Redan ordalydelsen av det nu återgivna stadgandet tyder på att det i nu angivna fall är förpassningsmyndigheten och icke fångvårdsstyrelsen eller annan fångvårdsmyndighet som har att under angiven förutsättning förelägga den dömde att inställa sig å fångvårdsanstalt. Denna tolkning vinner stöd av uttalanden under förarbetena till lagrummet (se prop. nr 127/1949 s. 13 o. f. och s. 20) och bestyrkes ytterligare av stadgandet i 5 § tredje stycket kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. Däri utsäges bland annat följande: ”Sedan domen vunnit laga kraft mot den dömde såvitt angår honom ådömt ansvar, skall fångvårdsstyrelsen ofördröjligen översända domen jämte därvid fogade handlingar till fångvårdsdirektören vid den anstaltsgrupp, inom vilken straffet eller skyddsåtgärden skall verkställas. Det åligger fångvårdsdirektören att vidarebefordra domen till polismyndigheten i den ort där den dömde har sitt hemvist eller eljest veterligen vistas och därvid meddela, i vilken anstalt straffet eller skyddsåtgärden skall verkställas.” Fångvårdsdirektören skall således alltid översända domen till polismyndigheten. Tanken bakom denna regel måste vara den, att det är polismyndigheten som skall avgöra, om den dömde skall förpassas eller föreläggas att själv inställa sig.

Enligt vad jag inhämtat har också fångvårdsstyrelsen städse tolkat bestämmelsen i 13 § andra stycket straffverkställighetslagen på nu angivet sätt. I enlighet härmed förelägger styrelsen — som i regel saknar kännedom om på vilken anstalt vederbörande kommer att intagas — icke den dömde att inställa sig å fångvårdsanstalt. Icke heller fångvårdsdirektören vid vederbörande centralanstalt — som placerar den dömde å viss anstalt inom anstaltsgruppen — meddelar sådant föreläggande, utan det ankommer på förpassningsmyndigheten att besluta därom. Detta förhållande har även kommit till uttryck i ett fångvårdsstyrelsens cirkulär den 21 december 1956, nr 7, angående straffdoms befordran till verkställighet m. m.

I förevarande fall har det således ankommit på Mellquist att avgöra, om klaganden skulle förpassas till fångvårdsanstalten eller föreläggas att själv inställa sig å denna, och anledning har saknats att efterhöra, om fångvårdsstyrelsen meddelat klaganden sådant föreläggande. Vad som förekommit vid det telefonsamtal Mellquist haft med Härnösandsanstalten kan numera icke klarläggas. Framhållas bör emellertid att, om beskedet haft det av Mellquist angivna innehållet, det varit oriktigt. Huru därmed än må förhålla sig, kan någon anmärkning icke riktas mot Mellquists åtgärd att förpassa klaganden till fångvårdsanstalten. Av den utredning som Mellquist härstädes förebragt framgår nämligen, att åtgärden i och för sig varit befogad. Jag låter därför i ärendet bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

22. Fråga om frihetsstraff må bringas i verkställighet under tid då ansökan om att av nåd beviljas anstånd med verkställigheten är beroende på Kungl. Maj:ts prövning

Av handlingarna i ett genom klagomål av Nils Sjunne Brorsson härstädes anhängiggjort ärende framgår följande.

Genom dom den 24 oktober 1955 dömdes Brorsson av rådhusrätten i Malmö till straffarbete åtta månader. Domen vann laga kraft vid fullföljdstidens utgång den 14 november 1955.

I ansökan den 18 november 1955 anhöll Brorsson att av nåd bliva befriad från det honom ådömda straffet. Enligt beslut den 30 december 1955 fann Kungl. Maj:t icke skäl att bifalla ansökningen.

På ansökan av Brorsson beviljade länsstyrelsen i Malmöhus län genom beslut den 9 februari 1956 anstånd med straffets verkställande till och med den 12 maj 1956.

Efter en den 13 april 1956 inkommen ansökan av Brorsson beviljade Kungl. Maj:t genom beslut den 15 juni 1956 ytterligare uppskov med straffverkställigheten till den 12 juli 1956.

Brorsson hade emellertid den 24 maj 1956 av polismyndigheten i Malmö förpassats till fångvårdsanstalten i Malmö för verkställighet av straffet. Den 28 juni 1956 delgavs han på nämnda anstalt Kungl. Maj:ts beslut den 15 juni 1956. I enlighet med Brorssons önskan blev straffverkställigheten icke avbruten.

I den hit inkomna klagoskriften anförde Brorsson följande.

Brorsson bedreve hönserirörelse. Den egentliga högsäsongen i rörelsen inträffade under första hälften av året och brukade vara avslutad omkring mitten av juli månad. Sedan Brorsson den 24 oktober 1955 ådömts förenämnda straff, hade han, med hänsyn till skötseln av rörelsen, hos länsstyrelsen ansökt om uppskov med straffverkställigheten. Omsider hade det stått klart för honom, att det uppskov, han beviljats av länsstyrelsen, icke skulle vara tillräckligt för att han skulle hinna avsluta arbetet för säsongen. Han hade därför hos Kungl. Maj:t ansökt att av nåd erhålla ytterligare uppskov. Då Brorsson på aftonen den 18 maj 1956 återvänt till sitt hem från en resa, hade hans hustru upplyst honom, att polisen anmodat henne att till Brorsson framföra att han skulle söka kontakt med polisen. Efter som Brorsson kommit hem sent och det påföljande dag varit pingstafton, hade Brorsson först efter pingsthelgen eller den 22 maj 1956 ringt till polisen. Därvid hade han fått besked att han inom tjugufyra timmar skulle inställa sig på fångvårdsanstalten i Malmö för verkställighet av straffet. Då Brorsson invänt, att han hos Kungl. Maj:t ansökt om förlängt uppskov med straffverkställigheten, hade han fått det beskedet att berörda omständighet icke utgjorde hinder för verkställighet. Påföljande dag, den 23 maj,

hade Brorsson vid telefonsamtal med polisen anhållit om en dags uppskov med verkställigheten med hänsyn till brådskande göromål. Polisen hade icke lämnat uttryckligt besked, och Brorsson hade fått den uppfattningen att hinder icke förelegat. Den 24 maj klockan 6 hade polisen emellertid utan föregående varning hämtat Brorsson i hans hem och fört honom till fångvårdsanstalten. Enligt Brorssons åsikt hade han bort medgivnas anstånd med straffets verkställande till dess nådeansökningen behandlats. Polisen hade känt till nådeansökningen; dessutom hade polisen varit medveten om att anledning icke förelegat att misstänka, att Brorsson skulle söka undandraga sig verkställigheten genom att avvika.

På anmodan inkom t. f. polismästaren i Malmö Bertil Finnberg med yttrande i ärendet. Finnberg återopade därvid en den 2 augusti 1956 inom polisen upprättad promemoria. I denna anfördes: Sedan Kungl. Maj:t den 30 december 1955 avslagit Brorssons första nådeansökan, hade polisen erhållit ärendet för verkställighet av straffet. Ärendet hade tilldelats förste poliskonstapeln Göte Nordh. Denne hade den 1 februari 1956 uppsökts av Brorsson, som därvid medfört en till länsstyrelsen ställd ansökan om uppskov med verkställigheten av straffet till och med den 12 maj 1956. Brorsson hade förfrågat sig om möjligheten att erhålla ytterligare uppskov. Nordh hade upplyst Brorsson om möjligheten att hos Konungen ansöka att av nåd få uppskov utöver den tid länsstyrelsen kunde bevilja. Samtidigt hade Nordh påpekat, att Brorsson i så fall borde ingiva sin ansökan snarast möjligt, när sagda ansökan icke medförde anstånd med straffverkställigheten på samma sätt som den av Brorsson tidigare inlämnade nådeansökningen. Besked i saken måste nämligen komma polisen tillhanda, innan det av länsstyrelsen eventuellt beviljade anståndet utgått. Brorsson hade förefallit tveksam om lämpligheten att ingiva dylik nådeansökan. Han hade nämligen yttrat någonting om att, om denna beviljades, han då komme i samma belägenhet beträffande sin rörelse 1957 och kanske då skulle komma att göra ännu större förluster. Sedan länsstyrelsen beviljat uppskov med verkställigheten till och med den 12 maj 1956, hade Brorsson någon dag i mitten av april 1956 meddelat, att han ämnade ansöka hos Konungen om ytterligare uppskov. Samtidigt hade han förfrågat sig om möjligheterna därtill och erhållit samma besked som tidigare. Samma dag som uppskovet utgått, den 12 maj 1956, hade Nordh försökt att per telefon komma i förbindelse med Brorsson i dennes bostad men hade av Brorssons hustru, som svarat, fått besked om att Brorsson var bortrest. Först den 22 maj 1956 hade Nordh kommit i kontakt med Brorsson per telefon. Brorsson hade därvid omtalat, att han ingivit ansökan om att av nåd få uppskov med straffverkställigheten. Nordh hade upprepat, att polisen genom fångvårdsstyrelsen måste erhålla besked om att uppskov beviljats för att kunna handla därefter. Nordh hade vidare förklarat, att eftersom

sådant besked icke kommit polisen tillhanda, komme införpassningen att verkställas, och anmodat Brorsson att påföljande dag, den 23 maj 1956, infinna sig å Nordhs tjänsterum för sagda åtgärd. Brorsson hade lovat att infinna sig men underlätit detta. Den 24 maj 1956 klockan 6.15 hade Brorsson påträffats i sin bostad och efter omkring en timme avförts till fängvårdsanstalten i Malmö.

Fängvårdsstyrelsen inkom därefter med infortrat utlåtande, däri styrelsen anförde: Bestämmelser om verkställighetens inledande när någon, som icke vore häktad i målet, dömts till straffarbete eller fängelse, funnes intagna i lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. samt i kungörelserna den 21 juni 1946 nr 298 angående översändande av domar i vissa brottmål och nr 300 angående straffdoms befordran till verkställighet, i deras lydelse enligt ändringskungörelser den 21 juli 1954 nr 597 och 598, ävensom i ett av fängvårdsstyrelsen den 25 september 1954 utfärdat cirkulär, nr 4, angående straffdoms befordrande till verkställighet m. m. Enligt 13 § straffverkställighetslagen skulle den dömda, när straffet skulle verkställas, förpassas till fängvårdsanstalt eller, om det kunde ske utan fara för att han avveke, föreläggas att själv inställa sig vid sådan anstalt. Från denna huvudregel om omedelbar verkställighet gällde enligt 15 § nämnda lag vissa undantag innebärande dels att verkställigheten skulle under vissa förutsättningar anstå när ansökan om nåd ingivits före verkställighetens början, dels att länsstyrelse kunde i vissa fall på ansökan av den dömda bevilja honom uppskov med straffverkställigheten, i regel högst sex månader räknat från den dag, då domen vann laga kraft mot honom. Till dessa stadganden anslöte sig vissa tillämpningsbestämmelser innebärande att underrättelse till fängvårdsstyrelsen så snart ske kunde skulle sändas från nedre justitierevisionen, när till revisionen inkommit nådeansökning som kunde föranleda anstånd med verkställighet, och från länsstyrelse, när denna meddelat beslut om uppskov med verkställighet. De i 15 § första stycket verkställighetslagen meddelade bestämmelserna om anstånd med verkställighet när nådeansökan ingivits åsyftade icke att tillgodose den dömdes intresse av att med hänsyn till särskilda förhållanden få uppskov med straffets påbörjande — detta syfte tillvaratoges genom den i 15 § andra stycket anvisade möjligheten att hos länsstyrelsen anhålla om sådant uppskov — utan att förhindra att den dömda tvingades påbörja avtjänandet av ett straff, vilket sedermera av nåd helt efterskänktes eller nedsattes till böter eller utbyttes mot villkorlig dom, varjämte till stöd för anståndsregeln anförts att Konungens fria prövning av nådeansökningen skulle i viss mån åsidosättas genom att straffet redan börjat avtjänas (se prop. 1945 nr 342 s. 141). Härmed sammanhängde, att regeln om anstånd icke gällde vid alla slag av nådeansökningar utan endast när ansökningen avsåg att den dömda skulle av nåd bli befriad från straffet eller få detta

nedsatt till böter eller erhålla villkorlig dom och vidare endast när nåd icke tidigare sökts i målet. Den för nedre justitierevisionen föreskrivna skyldigheten att underrätta fångvårdsstyrelsen när nådeansökan inkommit gällde endast sådan nådeansökan som kunde föranleda anstånd med verkställigheten. Underrättelse till fångvårdsstyrelsen om ingiven nådeansökan sändes av nedre justitierevisionen i form av diariebevis, som fångvårdsstyrelsen, om verkställighetshandlingarna ej kvarlåge hos styrelsen, omedelbart vidarebefordrade till vederbörande polismyndighet med hänvisning till tidigare resolution och med erinran att i anledning av nådeansökningen vidare åtgärder för domens befordran till verkställighet skulle inställas (se prop. 1945 nr 342 s. 224). I nedre justitierevisionens diariebevis angåves i regel endast att ansökan om nåd ingivits och således ej i vilket avseende den dömde sökt nåd. Fångvårdsstyrelsen finge i regel icke något diariebevis, när en tidigare nådeansökan hade prövats, och torde vanligen ej heller erhålla sådant bevis när den dömde endast begärt att av nåd få uppskov med straffverkställigheten. När styrelsen, vilket undantagsvis inträffade, i sådana fall finge underrättelse om nådeansökningen genom diariebevis eller på annat sätt, t. ex. genom telefonsamtal från vederbörande revisionssekreterare, brukade styrelsen omedelbart vidare befordra underrättelsen till den polismyndighet som erhållit verkställighetshandlingarna. Härvid brukade styrelsen, om den dömde tidigare sökt nåd eller om det vore känt att nådeansökningen endast avsåge uppskov, utelämna den erinran som eljest gjordes om att vidare åtgärder för verkställighet ej skulle äga rum. Vid förfrågningar från polismyndighet — telefonsamtal i detta avseende förekomme ibland även i fall då polisen men ej fångvårdsstyrelsen fått vetskap om nådeansökningen — ansåge sig fångvårdsstyrelsen icke böra meddela några bindande anvisningar om förfarandet men brukade upplysa om att det i praxis ej sällan förekomme att polismyndighet även i fall som nu sagts uppskjutit verkställigheten i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i nådeärendet, självfallet under den alltid gällande förutsättningen att fara för avvikande ej ansåges föreligga. Undantagsvis förekomme att fångvårdsstyrelsen — på begäran av polisen eller av vederbörande revisionssekreterare eller på eget initiativ — förmedlade en underrättelse om den ungefärliga tidpunkt, då beslut i anledning av nådeansökningen komme att föreligga.

I förevarande fall — fortsatte fångvårdsstyrelsen — hade den av Brorsson åberopade nådeansökningen, som föregåtts av en tidigare ansökan om nåd, endast avsett förlängt uppskov med straffverkställigheten utöver den maximitid av sex månader som länsstyrelsen ägt bevilja. Fångvårdsstyrelsen hade icke genom diariebevis eller på annat sätt fått vetskap om nådeansökningens ingivande. Av handlingarna framginge att polismyndigheten däremot haft kännedom därom. Någon skyldighet för polismyndigheten att låta verkställigheten anstå i avvaktan på beslut i nådeärendet hade icke förelegat. Den fakultativa möjlighet därtill, som i praxis ansåges föreligga,

hade i förevarande fall icke utnyttjats av polismyndigheten. Huruvida detta bort ske vore en fråga som — åtminstone på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet — undandroge sig fångvårdsstyrelsens bedömande. Detsamma gällde den av Brorsson berörda, på polismyndighetens prövning ankommande frågan huruvida han, efter utgången av det enligt länsstyrelsens beslut beviljade uppskovet, hade bort föreläggas att själv inställa sig vid fångvårdsanstalt i stället för att under bevakning förpassas dit. Fångvårdsstyrelsen ville slutligen till förebyggande av missförstånd framhålla, att straffverkställigheten hade bort avbrytas när nådebeslutet om ytterligare uppskov med verkställigheten ankommit till fångvårdsanstalten, därest den dömde icke såsom i förevarande fall hade avstått från att begagna sig av uppskovet.

Brorsson lämnades härefter tillfälle att inkomma med påminnelser.

I en till polismästaren i Malmö avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Såsom fångvårdsstyrelsen påpekat har Brorssons ansökan att av nåd erhålla anstånd med verkställigheten av straffet icke medfört hinder för verkställigheten. Ej heller eljest ha omständigheterna varit sådana, att fog finnes för anmärkning mot polismyndigheten för att beslutet i nådeärendet icke avvaktats.

Det kan ur vissa synpunkter förefalla att vara en brist i gällande bestämmelser att frihetsstraff kan bringas i verkställighet under tid som ansökan om att av nåd beviljas anstånd med verkställigheten är beroende av Kungl. Maj:ts prövning. Å andra sidan skulle införande av föreskrift om hinder för verkställighet under angivna förhållanden kunna leda till missbruk. I praxis förekommer emellertid att polismyndighet — om i samband med åtgärd för verkställighet upplyses, att ansökan gjorts hos Kungl. Maj:t att av nåd erhålla anstånd med verkställigheten — efter upplysningar av vederbörande tjänsteman i justitiedepartementet eller justitierevisionen dröjer en kortare tid med verkställigheten, om skälen för ansökningen synas tungt vägande och fara ej anses vara för handen att den dömde kommer att avvika. Mot denna praxis kan någon befogad erinran ej riktas.

Vidkommande frågan, huruvida Brorsson efter utgången av det enligt länsstyrelsens beslut beviljade uppskovet hade bort föreläggas att själv inställa sig vid fångvårdsanstalten i stället för att under bevakning förpassas dit, får jag framhålla, att avgörande för polismyndighetens prövning härutinnan bort vara, huruvida fara förelåg för att Brorsson skulle avvika, om han betrodde med ett sådant föreläggande (jfr departementschefen i prop. nr 342/1945 s. 138). Ett dylikt bedömande är ofta vanskligt. Såvitt

utredningen ger vid handen kan det enligt min mening icke komma i fråga att lägga någon tjänsteman vid polismyndigheten till last såsom tjänstefel, att man i förevarande fall ansett det lämpligare att utan sådant föreläggande förpassa Brorsson till anstalten.

På grund av vad sålunda anförts finner jag klagomålen icke föranleda någon min vidare åtgärd.

D. Framställningar till Konungen m. m.

23. Yttrande över betänkande med förslag till instruktion för riksdagens ombudsmän

Genom remiss den 19 januari 1957 beredde Kungl. Maj:t justitieombudsmannen tillfälle att avgiva yttrande över ett av särskilt tillkallade sakkunniga den 16 januari 1957 avgivet betänkande — ”JO och kommunerna” — med förslag till instruktion för riksdagens ombudsmän (SOU 1957: 2).

Med anledning därav avgav jag den 12 februari 1957 yttrande, däri jag beträffande 27 § i instruktionsförslaget ifrågasatte lämpligheten av att föreskrifter rörande sättet för tillsättning av tjänstemän vid ombudsmans-expeditionerna intoges i instruktionen för ombudsmännen samt förklarade att, då övriga bestämmelser i förslaget syntes mig väl avvägda, jag därutöver icke hade något att erinra mot vad kommittén föreslagit.

Sedan proposition i ämnet, nr 127, förelagts 1957 års riksdag samt riksdagen med viss ändring antagit ett vid propositionen fogat förslag till instruktion för riksdagens ombudsmän, utfärdades den 24 maj 1957 instruktion (SFS nr 165).

24. Framställning angående bättre tillgodoseende av skyddskonsulents behov av kännedom om den, som dömts villkorligt med övervakning utan att personundersökning ägt rum i målet, m. m.

Den 16 mars 1957 avlät tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik till Konungen följande framställning:

Enligt 4 § kungl. kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom skall, då domstols avgörande, varigenom villkorlig dom med övervakning meddelats, vunnit laga kraft mot den dömda, till statens skyddskonsulent i

distriktet översändas avskrift av domen jämte ett exemplar av berättelsen om särskild förundersökning (numera personundersökning).

Vid en av mig i maj månad 1956 företagen inspektion av Stockholms rådhusrätts tionde avdelning iakttog jag följande. I ett mål, B 30/56, hade rådhusrätten dömt en person till straffarbete fyra månader, villkorlig dom med övervakning. I målet hade ej verkställts personundersökning, men motsvarande utredning hade på annat sätt varit tillgänglig för rätten. Sedan domen vunnit laga kraft, hade till vederbörande skyddskonsulent expedierats endast ett exemplar av domen.

Med anledning därav påpekade jag vid inspektionen, att det i enlighet med syftet med stadgandet i 4 § kungörelsen den 31 oktober 1947 kunde vara lämpligt att, när personundersökning icke verkställts i målet, tillstålla skyddskonsulenten avskrift av den motsvarande utredning som legat till grund för domstolens bedömning av den tilltalades personliga förhållanden.

Rådmannen Gunnar Hedelius, vilken såsom ordförande å avdelningen var tillstädes vid inspektionen, förklarade sig skola upptaga ifrågavarande spörsmål till överläggning med skyddskonsulenten.

På anmodan av mig avgav därefter rådhusrätten yttrande i ärendet och anförde däri följande.

Det syntes lämpligt att i fall av ifrågavarande art genom domstolens försorg verkställdes utdrag ur de handlingar, som i målet tjänat till underlag för bedömning av den brottsliga person, och att detta utdrag jämte domen överlämnades till skyddskonsulenten. Skyddskonsulenten, med vilken spörsmålet dryftats, hade uttalat att det från hans synpunkt icke erfordrades, att personutredningen i dess helhet redovisades, utan att det för överskådlighetens skull snarare vore att föredraga, att endast det väsentligaste för bedömning av den brottsliga levnadsomständigheter medtoges i utdraget. — I det mål, som närmast föranlett att spörsmålet av JO upptagits, hade upplysts att den tilltalade år 1951 dömts villkorligt av Stockholms rådhusrätt, varvid rådhusrätten skolat vara övervakningsdomstol, samt att han år 1953 dömts till ungdomsfängelse. Man torde med hänsyn till dessa förhållanden ha utgått från att personutredning rörande den tilltalade redan funnits tillgänglig hos skyddskonsulenten och därför icke närmare reflekterat över frågan, huruvida ytterligare utredning om den tilltalades person lämpligen borde tillställas skyddskonsulenten.

Sedan jag därefter anhållit att fängvårdsstyrelsen måtte, efter hörande av lämpligt antal skyddskonsulenter, inkomma med utlåtande, överlämnade fängvårdsstyrelsen yttranden från skyddskonsulenterna i Stockholms distrikt för unga, Stockholms distrikt för äldre, Upplands och Södertörns distrikt, Södermanlands-Östergötlands distrikt, Skåne-Blekinge distrikt, Göteborgs distrikt för unga och för Halland, Göteborgs distrikt för äldre och för Bohuslän, Västgöta-Dals distrikt, Gävleborgs distrikt och Norrbottens distrikt samt anförde i eget utlåtande följande.

För att erhålla kännedom om en tilltalads personliga egenskaper och miljöförhållanden till ledning vid valet av behandlingsform m. m. hade domstolen i regel tillgång till viss personutredning. Denna utredning kunde vara mer eller mindre omfattande och bestå av upplysningar vid förundersökning, personundersökning enligt lagen om personundersökning i brottmål, läkarintyg enligt 4 § sistnämnda lag, med personundersökning jämställd utredning (såsom personakt förd inom ungdoms- eller alkoholistvården eller av internerings- eller ungdomsfängelnsnämnden eller — i form av behandlingsjournal — förd å fångvårdsanstalt eller av skyddskonsulent) samt undersökning enligt sinnessjuklagen. Enligt fångvårdsstyrelsens mening vore det av synnerlig vikt att samma personutredning, som förelegat vid domstolen, bleve tillgänglig för de myndigheter, som hade hand om verkställigheten av de av domstolen beslutade åtgärderna, för att dessa myndigheter skulle få nödiga informationer för behandlingen av den dömd. Vissa bestämmelser hade i detta syfte meddelats i olika författningar. För fångvårdens del funnes dessa bestämmelser dels i den ovan återgivna 4 § kungl. kungörelsen den 31 oktober 1947, dels ock i kungl. kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. i dess lydelse enligt kungl. kungörelse den 5 oktober 1956, som trätt i kraft den 1 november 1956. I 2 § av denna författning stadgades att om tilltalad, som vore häktad eller eljest intagen i fångvårdsanstalt, dömts till straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering, skulle till styresmannen för anstalten (föreståndaren för häktet) i förekommande fall översändas ett exemplar av berättelse om personundersökning enligt lagen om personundersökning i brottmål och av läkarintyg, som enligt nämnda lag avgivits beträffande den dömd, så ock av utlåtande över verkställd sinnesundersökning. I 5 § föreskrevs att om tilltalad, som icke vore häktad eller eljest intagen i fångvårdsanstalt, dömts till straffarbete, fängelse, förvaring eller internering, skulle till fångvårdsstyrelsen översändas de handlingar, som omnämnts i 2 § (berättelse om personundersökning, läkarintyg, utlåtande över sinnesundersökning) eller, när personundersökning eller sinnesundersökning ej ägt rum och där ej allenast vore fråga om förvandlingsstraff för böter, avskrift av akten i målet såvitt rörde den dömdes personliga förhållanden. I 6 § stadgades att om tilltalad, som icke vore häktad eller eljest intagen i fångvårdsanstalt, dömdes till ungdomsfängelse och domen skulle gå i verkställighet utan hinder av att den ej vunnit laga kraft, till polismyndigheten i den ort, där den dömd hade sitt hemvist eller eljest veterligen vistades, skulle översändas de handlingar, som omnämnts i 2 § (berättelse om personundersökning, läkarintyg, utlåtande över sinnesundersökning). Slutligen stadgades i 14 § att domstolen, om den dömd i fall som avsåges i 2, 5 eller 6 § ålagts att undergå straffarbete i sex månader eller däröver eller fängelse under sådan tid eller dömts till ungdomsfängelse, förvaring eller internering, skulle till

befattningshavare eller myndighet, som i de sistnämnda tre paragraferna angivits, jämväl översändas avskrift av akten i målet såvitt anginge den dömd, varvid avskriften, om det funnes lämpligt, kunde begränsas till att avse vad som vore av betydelse för vinnande av kännedom om den dömdes personliga förhållanden eller om bevekelsegrunderna till eller de huvudsakliga omständigheterna vid brottet; varjämte 14 § innehölle en generell föreskrift att handlingar, som enligt 2, 5, 6 och 14 §§ skulle översändas, alltid skulle komma styresmannen vid den anstalt, där straffet eller skyddsåtgärden verkställdes, tillhanda.

Om man utginge — anförde fångvårdsstyrelsen vidare — från den principiella synpunkten att kriminalvårdens tjänstemän — bland dem skyddskonsulenterna — skulle få del av samma personutredningsmaterial som domstolarna haft till sitt förfogande, vore de i ämnet hittills utfärdade, ovan återgivna bestämmelserna icke tillfyllest. Bäst tillgodosett vore materialet beträffande till tidsbestämt straff i minst sex månader eller ungdomsfängelse, förvaring eller internering dömda personer; här tillhandahölles i regel alla behövliga handlingar (berättelse om personundersökning, läkarintyg och utlåtande över sinnesundersökning samt därutöver avskrift av akten i målet såvitt anginge den dömd). Enligt fångvårdsstyrelsens mening borde de sist berörda bestämmelserna utsträckas att gälla även övriga kategorier dömda, särskilt dem som erhållit villkorlig dom. I fråga om villkorligt dömda borde skyddskonsulenten — i överensstämmelse med nu på åtskilliga håll tillämpad praxis — utöver berättelse om personundersökning erhålla läkarintyg enligt lagen om personundersökning i brottmål, utlåtande över verkställd sinnesundersökning samt därutöver, särskilt när personundersökning eller sinnesundersökning ej ägt rum, avskrift av akten i målet såvitt rörde den dömd; detta vore det fall som direkt berördes i remissen. Det vore önskligt, att den avskrift av akten i målet, som enligt vad nu för vissa fall vore stadgat skulle överlämnas till befattningshavare eller myndighet, skulle omfatta all den personutredning, som funnes tillgänglig i målet. Av särskilt intresse vore här det material, som av domstolarna infordrades såsom lån och som i regel icke införlivades med akten i målet. Detta material utgjordes i huvudsak av olika myndigheters personakter. En del av dessa, exempelvis ungdomsfängelse- och interneringsnämndernas akter, kunde styresmännen vid fångvårdsanstalterna och skyddskonsulenterna utan svårighet själva erhålla till låns. Annorlunda förhölle det sig med akter tillhörande vissa kommunala organ, såsom nykterhetsnämnder och barnavårdsnämnder, samt anstalter inom alkoholistvårdens och ungdomsvårdens områden. Dessa akter vore många gånger så vidlyftiga, att utskrift av dem ej rimligen kunde ombesörjas av domstol. Frågan om tillhandahållandet av sådant personutredningsmaterial åt kriminalvården syntes därför böra lösas från fall till fall. Ett minimum av information finge anses vara, att vederbörande fångvårdsmyndighet (fång-

vårdsstyrelsen, styresman vid fångvårdsanstalt, skyddskonsulent) — i de fall då personundersökning ej skett — underrättades om vilket personutredningsmaterial som förelegat vid domstolens avgörande och var materialet förvarades. I detta sammanhang kunde hänvisas till ett i yttrandet av skyddskonsulenten i Upplands och Södertörns distrikt gjort uttalande att akt, som domstolen erhållit till låns från barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd, borde kunna av domstolen överlämnas till skyddskonsulent för återbefordran till nämnden. På grund av dessa överväganden funne styrelsen anledning föreslå en generell bestämmelse, vilken skulle sammanfatta och fullständiga de spridda stadganden som nu reglerade ifrågavarande område, av innehåll att domstolen skulle, i förekommande fall, tillstålla vederbörande myndighet ett exemplar av berättelse om personundersökning enligt lagen om personundersökning i brottmål och av läkarintyg, som enligt nämnda lag avgivits beträffande den dömd, så ock av utlåtande över verkställd sinnesundersökning ävensom att det ålåg domstolen att översända avskrift av vad akten i målet i övrigt innehölle rörande den dömd eller, därest så befundes lämpligare, till myndigheten såsom lån överlämna de handlingar, som legat till grund för domstolens bedömning av den dömdes personliga förhållanden, eller, om dessa handlingar ej längre förvarades hos domstolen, meddela myndigheten var handlingarna förvarades.

Enligt instruktionen den 1 oktober 1943 för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter har skyddskonsulent att inom sitt distrikt taga befattning med övervakning, tillsyn och annan verksamhet beträffande villkorligt dömda och villkorligt frigivna. Han skall därvid söka främja åtgärder för omhändertagande av villkorligt dömda och frigivna ävensom lämna råd och upplysningar åt föreningar och enskilda, vilka inom distriktet utöva sådant hjälparbete, samt söka stödja deras verksamhet. Konsulent har vidare att bistå övervakare för villkorligt dömda med råd och upplysningar i vad som rör deras uppdrag ävensom söka lämna villkorligt dömd hjälp och stöd vid förefallande behov.

För att skyddskonsulent skall kunna fullgöra vad sålunda åligger honom måste han uppenbarligen äga kännedom om den villkorligt dömdes förhållanden icke blott i vad angår den brottsliga gärning, för vilken denne blivit dömd, utan även beträffande hans levnadsomständigheter såväl vid tiden för brottet som dessförinnan. Då personundersökning ägt rum och häröver upprättad berättelse jämte dom i målet överlämnas till skyddskonsulenten, erhåller denne ett någorlunda tillräckligt material för fullgörande av sitt uppdrag. Då däremot villkorlig dom med övervakning meddelats utan att personundersökning skett i målet, finnes ingen dylik berättelse om den dömdes förhållanden att tillstålla skyddskonsulenten.

Emellertid skall i sådant fall utredning i annan ordning ha förebragts om den tilltalades levnadsomständigheter m. m. (se 2 § andra stycket lagen om personundersökning i brottmål). Starka skäl tala för att domstolen då bör bringa denna utredning till skyddskonsulentens kännedom. På många håll synas domstolarna också i dessa fall av eget initiativ giva skyddskonsulenten del av utredningen. Att så sker är dock icke regel, och någon skyldighet att översända utredningen är icke stadgad. Enligt min mening föreligger därför behov av en bestämmelse, som ålägger domstol skyldighet att — då villkorlig dom med övervakning meddelats utan att personundersökning verkställts i målet — låta skyddskonsulenten få del av den motsvarande utredning som förebragts om den dömdes levnadsomständigheter.

Då det vidare måste anses önskvärt att skyddskonsulent regelmässigt och utan att nödgas själv vidtaga efterforskningar får del av de uppgifter rörande den dömdes person, som må ha lämnats utöver vad som framgår av berättelsen om personundersökningen, synes det mig kunna ifrågasättas, om icke domstol, när ett exemplar av verkställd personundersökning översändes, bör vara skyldig att tillika låta skyddskonsulenten få del av de i målet åberopade ytterligare handlingar, som innefatta kompletterande upplysningar om den dömdes förhållanden.

I sitt utlåtande har fångvårdsstyrelsen påpekat önskvärdheten av att jämväl fångvårdsmyndigheter, som ha att verkställa ådömda frihetsstraff, erhålla bättre kännedom om de dömdas personliga förhållanden. Vad fångvårdsstyrelsen härom anfört synes mig värt allt beaktande, och jag kan i huvudsak instämma i styrelsens förslag i denna del.

Om en vidgad skyldighet ålägges domstolarna att giva skyddskonsulent eller annan myndighet del av utredningen, uppkommer fråga om hur denna skyldighet lämpligen bör utformas. Närmast till hands kan synas ligga att föreskriva, att — om ej duplettexemplar kunna anskaffas av de ifrågasvarande handlingarna — domstolen skall låta avskriva dem. En annan lösning, som ur vissa synpunkter måhända är mera lämplig, är att domstolen översänder handlingarna till vederbörande såsom tillfälligt lån, varefter skyddskonsulenten eller fångvårdsmyndigheten — som bäst kan bedöma i vilka delar handlingarna äro av intresse — låter ombesörja avskrifter. Slutligen kan förfarandet ordnas så, att domstolen lämnar vederbörande uppgift om vilka handlingar som åberopats och var de finnas att tillgå för eventuellt lån. Särskilt när fråga är om vidlyftiga akter som införskaffats från annat håll kan sistnämnda metod vara att föredraga. Vilken lösning som än väljes måste ett visst utrymme lämnas att laga efter lägligheten i varje särskilt fall.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

Vid en av mig den 30 november 1956 företagen inspektion av fångvårdsanstalten i Malmö anförde fångvårdsdirektören vid södra anstaltsgruppen Einar Svensson följande.

Då straffdom översändes till anstalten för verkställighet, skulle enligt särskilt stadgande vid domen fogas — där personundersökning icke ägt rum — avskrift av akten i målet, såvitt rörde den dömdes personliga förhållanden. I de flesta fall vore uppgifterna i sistnämnda hänseende mycket knapphändiga. Sålunda framginge därav i regel icke något om den dömdes hälsotillstånd och dylikt. Ofta förekomme ej heller uppgift om den dömdes senaste arbetsanställningar. Uppgifter i nu nämnda hänseenden vore av stor betydelse, då det gällde att avgöra, var den dömda skulle placeras. Ofta hade det inträffat, att någon, som anvisats plats på koloni, visat sig på grund av svag hälsa eller andra orsaker icke kunna sysselsättas med där förekommande arbete. Omplacering hade då blivit nödvändig. — Enligt Svenssons mening vore det angeläget att så fullständiga uppgifter som möjligt lämnades angående omständigheter, vilka vore av betydelse i nu förevarande hänseende.

Sedan jag med överlämnande av utdrag av det vid inspektionen förda protokollet i sagda del anhållit att fångvårdsstyrelsen måtte avgiva utlåtande i ämnet, inkom fångvårdsstyrelsen den 5 mars 1957 med dylikt utlåtande. Efter att ha fått del av detta utlåtande förklarade Svensson i en den 23 april 1957 till mig inkommen skrivelse sig icke ha något ytterligare att anföra i ärendet.

Vid prövning av ärendet den 16 maj 1957 fann jag vad däri förevarit icke föranleda annan åtgärd från min sida än att, då innehållet i handlingarna syntes förtjänt av beaktande vid behandlingen och avgörandet av ovanintagna av tjänstförrättande JO gjorda framställning, handlingarna överlämnades till chefen för justitiedepartementet för kännedom.

Framställningen har remitterats till 1956 års eftervårdsutredning för avgivande av yttrande.

25. Framställning angående den i 13 § lagen om fri rättegång stadgade återbetalningsskyldigheten i vissa fall för part, som åtnjutit fri rättegång

Den 5 november 1957 skrev jag till Konungen följande:

I 13 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång stadgas att om part, som åtnjutit fri rättegång, finnes efter rättegångens avslutande kunna utan intrång i de medel som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet gälda rättegångskostnad,

som enligt nyssnämnda lag utgått av allmänna medel, må han på yrkande av kronans ombudsman i den ort där parten har sitt hemvist förpliktas att ersätta statsverket sådan kostnad, dock att, om dylik återbetalningsskyldighet ålagts motpart eller annan, talan som nu sagts ej må väckas med mindre det visas, att kostnaden icke kunnat uttagas av denne. Talan får ej väckas senare än fem år efter rättegångens avslutande. I sak motsvarande regler gälla i fråga om kostnad, som av allmänna medel guldits för verkställighet av dom eller utslag.

I anslutning till nu återgivna stadgande gäller enligt 10 § tredje stycket tillämpningskungörelsen till nyssnämnda lag, att domstol är skyldig att, då återkravs rätt till belopp överstigande 100 kronor föreligger och motparten eller annan ej ålagts återbetalningsskyldighet till statsverket, därom underrätta utmätningsmannen i den ort där den som åtnjutit fri rättegång har sitt hemvist. Vidare stadgas i 11 § samma kungörelse motsvarande underrättelseplikt för länsstyrelse, då återbetalningsskyldighet av domstol ålagts motpart eller annan men därmed avsedd kostnad ej kan uttagas hos den förpliktade. Flyttar den, som åtnjutit fri rättegång, anses den utmätningsman, som mottagit underrättelse som förut sagts, vara pliktig att vidarebefordra denna till utmätningsmannen å den nya bostadsorten.

Vid min inspektion den 28 november 1956 hos andre stadsfogden i Malmö Börje Bjernstad anförde denne, att stadgandet i 13 § lagen om fri rättegång åsamkade myndigheterna besvär och kostnader, vilka icke stode i rimlig proportion till de belopp, som kunde uttagas på grund av stadgandet. Bjernstad ifrågasatte därför, om icke stadgandet borde upphävas.

I en den 6 december 1956 till mig inkommen promemoria utvecklade Bjernstad — i anslutning till en samtidigt ingiven sammanställning över samtliga de fall, i vilka under tiden 1948—november 1956 underrättelser enligt förenämnda stadganden i tillämpningskungörelsen inkommit till stadsfogden i Malmö — ytterligare sina synpunkter i frågan. Bjernstad kände icke till något fall, vare sig i Malmö eller annorstädes, där det i 13 § lagen om fri rättegång omförmälda tillvägagångssättet tillgripits, nämligen att talan väcktes vid domstol med yrkande om återbetalningsskyldighet för den som tidigare åtnjutit fri rättegång. De som en gång haft denna förmån hade tydligen icke inom femårsperioden efter rättegången fått sin ekonomiska ställning så förbättrad, att den motiverat ett så kostnadskrävande förfaringsätt som domstolsförfarandet skulle innebära. I praktiken ginge det till så att i samband med den undersökning, som genom exekutionsbiträden på utmätningsmannens uppdrag verkställdes vart eller vart annat år i varje ärende, någon erbjöde sig att göra smärre avbetalningar. Dylika avbetalningar emottoges givetvis. Oftast erlades dock endast en eller annan avbetalning. Av sammanställningen framginge, att medel influtit i blott omkring 3 procent av fallen. Sammanlagt hade under åtta år influtit endast 4 662 kronor 55 öre av det belopp om tillhopa 325 164

kronor 21 öre, som upptagits i underrättelserna för dessa åtta år. Mot det influtna beloppet stode allt det arbete, som nedlagts på ärendena av domare och kontorspersonal vid domstolarna (alla instanser vore representerade), av utmätningsmannen och hans biträde med diarieföring och kontroll flera gånger om året, av exekutionsbiträdena (i Malmö f. n. 18 st.) med undersökning minst en gång om året angående vederbörandes ekonomiska ställning samt — i de fall avbetalningar inflöte — av personalen, som ombesörjde uppdebitering och redovisning till länsstyrelsen genom den s. k. månadsräkningen.

Länsstyrelserna i Malmöhus län och Stockholms län avgåvo härefter infordrade yttranden i ärendet. Härvid voro fogade dylika av utmätningsmännen i länen upprättade sammanställningar avseende åren 1950—1956 samt yttranden från de flesta av utmätningsmännen. De ingivna sammanställningarna gåvo klart vid handen, att endast en försvinnande liten del av här ifrågavarande belopp kunnat uttagas, nämligen i Malmöhus län 0,9 procent och i Stockholms län 0,6 procent.

Samtliga de utmätningsmän, vilka avgivit egna yttranden, tillstyrkte — på något enstaka undantag när — att frågan om avskaffande av återbetalningsskyldighet för part, som åtnjutit fri rättegång, upptoges till övervägande.

Länsstyrelserna gåvo i sina yttranden uttryck för enahanda ståndpunkt.

Genom stadgandet i 13 § lagen om fri rättegång möjliggöres för statsverket att — i händelse part, som åtnjutit fri rättegång, sedermera får sina ekonomiska villkor förbättrade — vinna åläggande för parten att återbetala det allmännas kostnader i anledning av den fria rättegången. Vid lagens införande yppades vissa betänkligheter gentemot lämpligheten av att på dylikt sätt på grund av den lämnade förmånen tillskapa ett gäldförhållande mellan statsverket och den, som åtnjutit fri rättegång. Härvid anfördes att, särskilt i de fall, då de kostnader, som av statsverket guldits, uppginge till mera avsevärda belopp, skulden kunde för den mindre bemedlade lätt komma att kännas såsom ett tryckande hot vid hans strävan att förbättra sina villkor (se NJA II 1919 s. 664). Vid de senare tillfällen då fråga varit före om vissa jämkningar i tidigare lydelse av 13 § ha, såvitt bekant, dylika betänkligheter icke anförts. Sålunda framhöll 1941 års utredning om fri rättegång i sitt betänkande (SOU 1942: 50 s. 120), att part, som åtnjutit fri rättegång, borde vara pliktig att till statsverket återgälda kostnaderna för den fria rättegången, därest hans ekonomiska förhållanden ändrats på sådant sätt att han vore i stånd att betala.

Parts på nyssnämnda stadgande grundade återbetalningsskyldighet för egen fri rättegång synes endast i obetydlig utsträckning ha tagits i anspråk.

En jämförelse mellan visst siffermaterial, som framlades av 1941 års utredning (se dess betänkande s. 24), och det material, som framkommit i detta ärende, synes — åtminstone vad beträffar de båda nu undersökta länen — föranleda den slutsatsen, att de på förslag av 1941 års utredning införda bestämmelserna om underrättelse till utmätningsmännen icke — såsom eftersträvats — medfört någon nämnvärd förbättring av indrivningsresultatet. Med största sannolikhet äro förhållandena mer eller mindre ensartade i de övriga länen. Det är härvidlag att märka, att utmätningsmännen — mot vad 1941 års utredning förutsatte vara nödvändigt (se betänkandet s. 121) — synas ha, åtminstone i vissa distrikt, bedrivit fortlöpande undersökningar av alla de särskilda fallen, där fri rättegång förekommit. Enligt min mening skulle ock det föreskrivna underrättelseförfarandet vara tämligen meningslöst, om utmätningsmännen icke låte göra dylika undersökningar rörande personer, vilkas ekonomiska förhållande icke i annat sammanhang tid efter annan bli föremål för utredning.

Det är enligt min mening tvivelaktigt, huruvida de belopp, som inflyta till statsverket på grund av utmätningsmännens ifrågavarande verksamhet, täcka kostnaderna för det därmed förenade arbetet. Jag vill därför ifrågasätta om icke återbetalningsskyldigheten enligt 13 § lagen om fri rättegång bör upptagas till förnyat övervägande. I varje fall synes det mig böra övervägas, huruvida icke — på grund av penningvärdets försämring och de ökade reella kostnaderna i bland annat familjemålen, där förutsättningar för senare återbetalningsskyldighet ytterligt sällan torde uppkomma — en icke obetydlig höjning bör ske av det minsta belopp, för närvarande 100 kronor, som skall föranleda underrättelse till utmätningsman.

Ehuruväl denna framställning närmast föranletts av det irrationella i nuvarande ordning och en önskan att de redan förut tungt arbetsbelastade befattningshavarna inom exekutionsväsendet befrias från ett arbete, som icke torde betala sig, vill jag icke underlåta att till stöd för en reform i förevarande hänseende även framhålla det enligt min mening från principiell synpunkt otillfredsställande i att part, som åtnjutit fri rättegång, därefter kan gång på gång pressas av exekutionsbiträden till smärre återbetalningar av kostnaderna för den fria rättegången utan att skäligheten av ett återkrav prövats av domstol mot bakgrunden av partens hela ekonomiska ställning i den ordning som angivits i 13 § lagen om fri rättegång.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag — med överlämnande av handlingarna i ärendet — i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna påkallad.

Framställningen har den 22 november 1957 överlämnats till 1951 års rättegångskommitté.

E. Särskild utredning

26. Undersökning rörande åklagarnas och domstolarnas tillämpning av lagstiftningen om trafikonykterhet

I. Grunderna för s. k. tillbakaräkning

I skrivelse den 28 maj 1956 till Konungen har jag i egenskap av särskilt förordnad utredare av vissa frågor rörande statens rättskemiska laboratoriums verksamhet m. m. behandlat spørsmålet angående s. k. tillbakaräkning i mål om trafikonykterhet. Skrivelsen är i sin helhet intagen såsom bilaga till mitt den 25 oktober 1956 avlämnade betänkande "Alkoholblodprovet" (SOU 1956: 37). En redogörelse för de i skrivelsen anförda synpunkterna har lämnats av hovrättsassessorn Holger Nordqvist i SvJT 1956 s. 598 o. f.

Beträffande grunderna för tillbakaräkning må här anföras följande.

Analys av blodprov, som tagits i mål om trafikonykterhet, ger upplysning om alkoholkoncentrationen i en motorförarens blod vid tidpunkten för blodprovstagningen. Avgörande för det rättsliga bedömandet är emellertid alkoholkoncentrationen vid körningen. I nyssnämnda skrivelse behandlas frågan i vilken utsträckning man med ledning av alkoholkoncentrationen vid provtagningen kan draga några säkra slutsatser rörande motsvarande koncentration vid körningen. För att sådan tillbakaräkning — som sålunda omfattar samtliga slutsatser som kunna dragas med utgångspunkt från alkoholkoncentrationen vid provtagningen — skall kunna ske måste man kunna beräkna alkoholens omsättning i kroppen mellan körningen och provtagningen.

Alkoholomsättningen åskådliggöres genom den s. k. blodalkoholkurvan. Denna har en stigande fas, en topp, då blodalkoholkoncentrationen når sitt högsta värde, och en nedåtgående fas. Av olika anledningar kan kurvan vid toppen ha ett mer eller mindre utdraget förlopp. Kurvan är resultatet av skillnaden mellan den mängd alkohol, som upptagits i blodet, och den samtidigt skeende fördelningen och förbränningen av alkohol. I början av kurvans förlopp överväger uppsugningen, sedan kan ett stadium uppnås, då alkoholens avgång från blodet (utdiffusion) är av samma storleksordning som uppsugningen och kurvan alltså genomlöper ett horisontellt förlopp, varefter så småningom förbränningen börjar få överhanden och kurvan går i en nedåtgående fas, vilket givetvis icke behöver innebära, att uppsugningen ännu är avslutad.

I skrivelsen redogöres närmare för två faktorer, som äro av vikt vid tillbakaräkning, nämligen dels det skede av blodalkoholkurvans förlopp, i vilket den misstänkte befann sig vid tiden för körningen, och dels den hastighet, med vilken alkoholhalten i blodet sjunker.

I förstnämnda hänseende framhålles, att man med ledning av alkohol-koncentrationen i blodet vid provtagningstillfället kan draga säkra slutsatser om alkoholkoncentrationen vid körningen endast om alkoholkurvan nått sitt maximum före eller under körningen. Om kurvan under körningen var i stigande, är det nämligen på vetenskapens nuvarande ståndpunkt icke möjligt att med erforderlig säkerhet bestämma alkoholkoncentrationen i blodet med ledning av analysen av ett efter körningen taget blodprov.

Den tidpunkt, då blodalkoholkurvan når sitt maximum, växlar emellertid avsevärt från fall till fall. Härvid inverkar icke endast den viktsmängd alkohol, som förtärts — en större mängd alkohol kräver oftast längre tid för att fullständigt uppsugas i blodet — utan även åtskilliga andra förhållanden i samband med förtäringen. Sålunda har förtäring av mat i samband med alkohol, speciellt starksprit, en fördröjande inverkan på uppsugningen; samma är förhållandet om alkoholen intages i utspädd form, såsom grogg, vin eller öl. Vid förtäring på fastande mage uppsuges alkoholen, särskilt om den ingår i starksprit, förhållandevis snabbt. Undantagsvis kan den nå sin högsta koncentration i blodet redan efter 15—20 minuter, i genomsnitt efter 1 timme men ibland först efter 2—2 ½ timme. I regel sjunker i dessa fall alkoholkoncentrationen undan för undan så snart toppen är nådd. Om alkohol förtäres i samband med föda, har blodalkoholkurvan mestadels ett annat förlopp, i det att maximum ofta uppträder senare, ibland först efter 2—3 timmar. I vissa fall torde toppen icke nås förrän efter 4 timmar; i sällsynta undantagsfall läser toppen ha nåtts först efter 6 timmar. När spritförtäring skett i samband med mat, dalar kurvan långsammare än efter förtäring på fastande mage; ibland kan den under viss tid löpa horisontellt, d. v. s. alkoholkoncentrationen ändras icke (utsträckt uppsugning).

Vad nu sagts angående blodalkoholkurvans stigande och dalande förlopp avser de förhållandevis enkla fall, då spritförtäringen ägt rum under en begränsad tidrymd. Förekommer spritförtäring vid flera tillfällen under en mera utsträckt men dock sammanhängande tidrymd, kompliceras bilden avsevärt. Detta gäller i synnerhet om förtäringen omfattat olika slag av alkoholhaltiga drycker eller om föda intagits i samband med viss del av spritförtäringen.

I skrivelsen redovisas ett från 1944 års nykterhetskommittés betänkande (SOU 1951: 44) hämtat fall, som även återgivits i trafiknykterhetsutredningens betänkande (SOU 1953: 20). En person hade förtärt 15 cl. brännvin tillsammans med måltid. Kurvan steg efter omkring 1 ½ timme till 0,5 promille, varefter den löpte horisontellt under omkring 2 ½ timme. Först efter 4 timmar började den nedåtgående fasen. Det synes ha varit förtäringen tillsammans med måltid, som förorsakade det utdragna förloppet. Efter förtäring av samma spritmängd på fastande mage gick kurvan

mycket snabbt uppåt till maximum, varefter den vände och gick rätlinjigt nedåt.

Tidigare synes man i rättspraxis i allmänhet ha utgått från att blodalkoholkurvan nått maximum, om 1—2 timmar förflutit mellan förtäringens slut och körningen. Av det ovan anförda framgår, att i det enskilda fallet maximum kan nås betydligt senare. Det nyss återgivna exemplet visar, att det kan dröja åtminstone 4 timmar, innan kurvan börjar gå nedåt, om mat intagits i samband med alkoholförtäringen. Helt allmänt må vidare framhållas, att vår kännedom om alkoholomsättningen vid de i praktiken mycket vanliga fall, då förtäringen utsträckts över en längre tidrymd och omfattat olika slag av alkohol, fortfarande är ringa.

Man kan alltså icke räkna med att blodalkoholkurvan alltid når maximum senast två timmar efter förtäringens slut. I det enskilda fallet kan maximum nås betydligt senare. Om endast omkring två timmar förflutit mellan förtäringens slut och körningen är det alltså i allmänhet icke möjligt att med säkerhet avgöra alkoholkoncentrationen vid körningen med utgångspunkt från alkoholkoncentrationen vid provtagningen. Det är ur rättssäkerhetssynpunkt av största vikt att detta beaktas vid rättstillämpningen.

En viss ledning vid bedömandet av huruvida uppsugningen av alkohol i blodet avslutats vid tiden för provtagningen kan numera, då urinprov regelmässigt tages jämte blodprov, erhållas genom att jämföra de vid analysen fastställda alkoholvärdena i blodet och urinen. Vetenskapliga undersökningar visa nämligen att, sedan uppsugningen avslutats, ett relativt konstant förhållande kan iakttagas mellan alkoholvärdena i blodet och urinen. Detta förhållande varierar enligt uppgift mellan talen 1: 1,31 och 1: 1,63; medeltalet utgör 1: 1,47. Om enligt analysbeviset i ett visst fall blodalkoholvärdet är högre jämfört med urinalkoholvärdet än som motsvarar förhållandet 1: 1,31, finnes anledning räkna med att uppsugningen i blodet ännu icke fullständigt avslutats vid provtagningen. Förhållandena äro dock komplicerade. Särskilt urinmängden spelar en stor roll.

Av det anförda framgår vikten av att i rattfyllerimål alla omständigheter i samband med spritförtäringen noggrant undersökas. Särskilt gäller detta omfattningen av förtäringen, tidpunkterna för densamma och vari den bestått samt huruvida mat intagits i samband med spritförtäringen och tidpunkterna härför. Om man i något fall icke är säker på att maximum nåtts vid körningen, bör yttrande inhämtas från rättskemiska laboratoriet.

Om det nu i särskilda fall kan konstateras, att alkoholkurvan nått toppen senast under körningen — vilket givetvis ofta är fallet — uppkommer fråga om den hastighet, varmed alkoholen försvinner ur blodet per tidsenhet. Det är nämligen nödvändigt att känna denna hastighet för att med utgångspunkt från analysbeviset kunna genom tillbakaräkning fastställa blodalkoholkoncentrationen vid körningen. I skrivelsen påpekas, att gjorda

försök visa, att i genomsnitt 0,15 promille alkohol försvinner ur blodet per timme, att siffran dock i olika fall varierar mellan gränsvärden, som brukas angivas till 0,08 och 0,22 promille, samt att det sålunda icke synes vara förenligt med rättssäkerheten att i det enskilda fallet räkna med genomsnittsvärdet 0,15 promille. För att vara på den säkra sidan torde man vid tillbakaräkning, om särskild anledning ej finnes till annat förfarande, böra begagna sig av det lägsta angivna värdet, 0,08 promille. Som alkoholens uppsugning i blodet icke behöver vara helt avslutad därför att alkoholkurvas maximum nåtts, är det icke säkert, att kurvan närmast efter maximum sjunker lika mycket som svarar mot förbränningen.

I min ovannämnda skrivelse har jag vidare framhållit, att de i skrivelsen diskuterade problemen rörande tillbakaräkning ha sin största betydelse i de fall, där blodalkoholkoncentrationen ligger i närheten av något av de två gränsvärdena 0,8 och 1,5 promille.

Sedermera har genom lagändring, som trätt i kraft den 1 juli 1957, den lägre straffbarhetsgränsen sänkts till 0,5 promille. I samband härmed ha vissa frågor av principiellt intresse dryftats (se prop. 72/1957 och första lagutskottets utlåtande 16/1957).

I anslutning till min skrivelse har riksåklagarämbetet i cirkulärskrivelse den 17 september 1956 till rikets åklagare anbefallt dessa att beakta de i min skrivelse anförda synpunkterna såväl vid förundersökningens bedrivande som vid åtalsfrågans bedömande i trafikonykterhetsmål.

Då det ur rättssäkerhetssynpunkt syntts mig angeläget att undersöka på vilket sätt tillbakaräkning praktiserats vid domstolarna har jag från ett antal häradsrätter och rådhusrätter i olika delar av landet infordrat dessas akter i samtliga mål, i vilka tilltalad under tiden den 1 juli 1955—den 30 juni 1956 dömts *antingen* jämlikt 4 § 1 mom. tredje stycket trafikbrottslagen på grund av analysbevis, enligt vilket alkoholkoncentrationen i blodet vid provtagningen — beräknad med hänsyn tagen till de i beviset angivna felmöjligheterna — uppgått till mindre än 1,80 promille, *eller* jämlikt 2 mom. samma paragraf på grund av analysbevis, enligt vilket motsvarande koncentration, beräknad på enahanda sätt, uppgått till mindre än 1,10 promille. Även vissa andra domstolsakter i sådana mål ha på given anledning införskaffats. De sålunda inkomna akterna — omkring 400 till antalet — ha härstädes granskats bland annat för fastställande av huruvida tillbakaräkning skett på betryggande sätt. Härvid ha gjorts en del även i andra avseenden betydelsefulla iakttagelser rörande åklagarnas och domstolarnas tillämpning av trafikonykterhetslagstiftningen.

Vid de överväganden, vartill granskningen givit anledning, har jag samrått med professorn Hugo Theorell och föreståndaren för rättskemiska laboratoriet, professorn Roger Bonnichsen.

II. Vid granskningen gjorda iakttagelser och därav föranledda synpunkter

a) Angående sättet för tillbakaräkning

Granskningen har bland annat avsett, huruvida omständigheterna i de särskilda fallen varit sådana, att det med visshet kunnat uteslutas att blodalkoholkoncentrationen var stigande vid körningen. Uppmärksamhet har också ägnats det moment i tillbakaräkningen som består i fastställande av alkoholomsättningens storlek mellan körningen och provtagningen. Av de vid granskningen uppmärksammade fallen skola här antecknas följande. Vid dessas studerande är att märka, att samtliga promilletal som avse blodprov ha korrigerats med hänsyn till de felmöjligheter, som för varje särskilt fall angivits i analysbevisen. I de fall, där jämförelse mellan alkoholkoncentrationen i blodprov och urinprov ansetts kunna tjäna till ledning, har — eftersom alkoholvärdet i urinen icke korrigerats — alkoholkoncentrationen i blodet angivits även med det värde den hade före korrektionen.

1) Uppgifven *spritförtäring*: 1 glas vin kl. 16 och 1 sup brännvin kl. 18.30—20.30.

Körningen ägde rum kl. strax före 21.55.

Blodprov togs kl. 23.40, utvisande 0,68 promille (ej urinprov).

Dömdes för *rattonykerhet* (jämte vårdslöshet i trafik) till 60 dagsböter, varvid analysbeviset åberopades (en ledamot ville fria från rattonykerhet).

I detta fall har spritförtäringen uppenbarligen varit större än den tilltalade uppgivit. Med ledning av den tilltalades uppgifter om tiden för spritförtäringens början och om alkoholkoncentrationen vid provtagningen samt vad som upplysts angående den tilltalades kroppsvikt kan i detta fall beräknas, att den tilltalade förtärt minst 48 gram och sannolikt 76 gram alkohol (5 cl. brännvin = 16 gram alkohol). Den tilltalade har följaktligen i detta fall uppenbarligen förtärt alkohol motsvarande minst 15 cl. brännvin. Om förtäringen ägt rum under senare delen av den angivna tidrymden, kan blodalkoholvärdet vid körningen ha varit i stigande. Även om emellertid alkoholvärdet skulle ha uppnått maximum vid körningen, är den verkställda tillbakaräkningen med hänsyn till möjligheten av utsträckt uppsugning osäker; det är alltså icke säkert att alkoholvärdet i blodet översteg 0,8 promille vid körningen. Detta fall torde kunna betecknas såsom ett typiskt exempel på hur tillbakaräkning icke får äga rum.

2) Uppgifven *spritförtäring*: 25—30 cl. brännvin i form av groggar kl. 17—20.

Körningen ägde rum kl. 23.40.

Blodprov togs kl. 0.55 samma natt och utvisade 0,66 promille (ej urinprov).

Dömdes för *rattonykerhet* (jämte vårdslöshet i trafik) till 80 dagsböter.

I detta fall synes man kunna utgå från att blodalkoholkoncentrationen

nått sitt maximum senast vid körningen. Tillbakaräkningen — som förutsätter, att under 1 $\frac{1}{4}$ timme en alkoholmängd motsvarande minst 0,14 promille skulle ha blivit omsatt — är dock ännu osäkrare än i närmast föregående fall. Vederbörande borde därför enligt min mening ha friats från ansvar för rattonykterhet.

3) Uppgifven *spritförtäring*: 3 supar och "lite pilsner" kl. 19—23 dagen före körningen samt 3 supar och "pilsner" efter kl. 20 samma dag som körningen ägde rum.

Tidpunkten för *körningen* framgår ej fullt klart av akten men torde ha varit 20.40-tiden.

Blodprov togs kl. 22.40, utvisande 0,98 promille.

Urinprov: 1,67 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* — jämte snatteri och rattfylleri vid annat tillfälle — till fängelse 2 månader, varvid åberopades, såvitt nu är i fråga, erkännande samt verkställd läkarundersökning och analysbevis.

I detta fall, där ju förtäringen dagen innan varit utan betydelse, har uppenbarligen alltför kort tid förflutit mellan den aktuella alkoholförtäringen och körningen för att man skall kunna på analysbeviset grunda något antagande om blodalkoholvärdet vid tiden för körningen.

4) Uppgifven *spritförtäring*: 15 cl. brännvin och 1 flaska pilsner till mat samt $\frac{1}{4}$ l. lättvin, allt kl. 20—21.20.

Körningen ägde rum kl. 21.20.

Blodprov togs kl. 22.30, utvisande 0,91 promille (ej urinprov).

Dömdes jämlikt såvitt här är i fråga 4 § 2 *mom.* trafikbrottslagen för "förande av moped i spritpåverkat tillstånd" (jämte bl. a. grov stöld) till straffarbete 4 månader, villkorlig dom, varvid åberopades erkännande och "andra omständigheter".

I detta fall, där alkoholförtäringen skett i samband med måltid, göra samma synpunkter sig gällande som i närmast föregående fall. — Det kan anmärkas att gärningen i domen erhållit en mindre lämplig rubricering, i det att förseelse enligt det angivna lagrummet icke förutsätter påvisbar spritpåverkan. Enligt min mening kan förseelse varom här är fråga — såsom i praxis vanligen synes ske — lämpligen betecknas såsom rattonykterhet.

5) Uppgifven *spritförtäring*: 5 cl. brännvin till mat vid 19-tiden dagen före körningen samt 5 cl. brännvin i kaffe vid 6-tiden, omkring 4 flaskor pilsner kl. 8—14.30, 5 cl. brännvin och $\frac{1}{2}$ flaska porter till mat vid 14.30-tiden samt 10—12 cl. brännvin och $\frac{1}{2}$ flaska pilsner kl. 17—19.20 samma dag som körningen.

Körningen ägde rum kl. omkring 19.45 (omedelbart efter sista spritförtäringen enligt den tilltalades uppgift).

Blodprov togs kl. 21.45, utvisande 1,02 promille.

Urinprov: 2,05 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* till 50 dagsböter, varvid åberopades erkännande och analysbevis.

Den sist angivna spritförtäringen har ägt rum endast kort tid före körningen. Det är med hänsyn härtill tvivelaktigt huruvida alkoholvärdet uppnått maximum vid körningen.

6) Uppgifven *spritförtäring*: 10—15 cl. brännvin kl. 24 eller något senare.

Körningen ägde rum någon gång mellan kl. 1 och kl. 2 (tiden ej klart fastslagen, vägsträcka 7—8 km.).

Blodprov togs kl. 5, utvisande 0,86 promille.

Urinprov: 1,79 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* (jämte olovlig körning) till fängelse 1 månad, varvid åberopades erkännande och analysbevis (jämte tre tidigare domar å olovlig körning).

Även i detta fall har tiden mellan förtäringen och körningen varit väl kort för att man skall kunna draga några säkra slutsatser om alkoholkoncentrationen i blodet vid tiden för körningen.

7) Uppgifven *spritförtäring*: 5 cl. brännvin, 1 flaska pilsner och 5 cl. "kaptenlöjtnant" till middag, som började vid 16-tiden och pågick i omkring 1 ½ timme.

Körningen ägde rum vid 17.35-tiden.

Blodprov togs kl. 19.40—19.45, utvisande 0,93 promille (före korrektion 1,07 promille).

Urinprov: enligt Widmark-metoden 0,51 promille och enligt ADH-metoden 0,46 promille.

Åtalades och dömdes jämlikt erkännande (dom i tabellform) för *rattonykterhet* till 25 dagsböter.

I detta fall har körningen ägt rum endast omkring 1 ½ timme efter början av spritförtäringen, som skett i samband med måltid. Härtill kommer, att urinalkoholvärdena äro osedvanligt låga i förhållande till blodalkoholvärdet. På grund härav är det möjligt, att alkoholkurvan i blodet vid körningen ännu var i stigande och att blodalkoholkoncentrationen då understeg 0,8 promille.

8) Uppgifven *spritförtäring*: enligt uppgift vid polisförhör 7—8 cl. brännvin i grogg före kl. 11 samt 2 flaskor pilsner kl. 14—16; enligt uppgift till undersökningsläkaren 6 lageröl kl. 13—15.

Körningen ägde rum kl. strax före 16.20.

Blodprov togs kl. 17.25, utvisande 1,03 promille, (före korrektion 1,17 promille).

Urinprov (kl. 18): 1,29 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* till 50 dagsböter, varvid åberopades erkännande, protokoll vid läkarundersökning och analysbevis.

Den uppgivna spritförtäringen kan möjligen förklara alkoholvärdena; sannolikt har dock mera alkohol förtärts. Det är också ovisst hur många

pilsner som förtärts före körningen och när denna förtäring skett. Härtill kommer att alkohol i form av pilsner resorberas långsammare än alkohol i form av starksprit. Det är därför icke säkert att blodalkoholkoncentrationen vid körningen uppgick till 0,8 promille.

9) Uppgiven *spritförtäring*: 1 pilsner till smörgåsar kl. 12—13, 2 pilsner till smörgåsar kl. omkring 18, 8 cl. brännvin och 1 flaska pilsner till mat vid 22-tiden samt samma kvantiteter brännvin och pilsner jämte 7 cl. konjak till mat kl. 22.30—24.

Körningen ägde rum kl. 1 samma natt.

Blodprov togs kl. 1.40—1.50, utvisande 1,66 promille (före korrektion 1,81 promille).

Urinprov: 2,22 promille.

Åtalades och dömdes för *rattfylleri* (mer än 1,5 promille) till fängelse 1 månad 15 dagar, varvid åberopades erkännande (avsåg promillen) och analysbevis.

I detta fall har spritförtäringen ägt rum i samband med måltid delvis ganska kort tid före körningen. Med hänsyn härtill och till det något låga alkoholvärdet i urinen är det icke uteslutet, att alkoholkoncentrationen i blodet vid körningen ännu icke uppnått 1,5 promille. Alkoholvärdet torde dock ha legat så nära nämnda tal, att fängelsestraff var motiverat.

10) Uppgiven *spritförtäring*: 8 cl. brännvin i sockerdricka, varav hälften kl. 18—19 och resten vid 19-tiden, samt strax därefter 1 flaska pilsner till mat.

Körningen ägde rum kl. omkring 20.

Blodprov togs kl. 20.30; utvisande 0,84 promille (före korrektion 0,99 promille).

Urinprov: 0,99 promille.

Dömdes för *rattonykterhet* till 80 dagsböter, varvid åberopades analysbeviset och den tilltalades egna uppgifter om spritförtäringen.

Med hänsyn till den korta tiden mellan förtäringen och körningen samt till det låga urinalkoholvärdet kan man i detta fall icke draga några säkra slutsatser rörande blodalkoholkoncentrationen vid körningen.

11) Uppgiven *spritförtäring*: 10 cl. konjak i grogg på eftermiddagen — efter kl. 16 — samt 1 flaska pilsner till supé kl. 21—24 och 5 cl. brännvin till smörgås strax efter kl. 24.

Körningen ägde rum kl. 1.40.

Blodprov togs kl. 2.20, utvisande 1,00 promille (före korrektion 1,15 promille). På grund av eventuell acetonämi — Gerhards prov svagt positivt — kan enligt analysbeviset värdet 1,15 promille vara 0,1 promille för högt.

Urinprov: 1,15 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* till 20 dagsböter, varvid åberopades erkännande och "utredningen i målet".

Även detta fall är tveksamt med hänsyn till att spritförtäringen delvis

skett så sent som 1 ½ timme före körningen, varvid föda intagits, och till att urinprovet uppvisar ett förhållandevis lågt alkoholvärde.

12) Uppgifven *spritförtäring*: 8 cl. brännvin och ½ flaska pilsner till middag, som började kl. 20, 5 cl. konjak till kaffe efter middagen samt 5 cl. whisky i sodavatten strax före körningen.

Körningen ägde rum kl. 1.45 på natten.

Blodprov togs kl. 2.20, utvisande 1,07 promille.

Urinprov: 1,81 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* till 30 dagsböter, varvid åberopades erkännande och analysbevis.

Spritförtäringen synes i detta fall vara för lågt uppgiven. Med hänsyn härtill och då viss alkoholförtäring skett strax före körningen, är det ovisst huruvida blodalkoholkoncentrationen vid körningen uppgick till 0,8 promille.

13) Uppgifven *spritförtäring*: 15—16 cl. brännvin i läskedryck kl. 18—19.30 (enligt uppgift vid polisförhör: strax före kl. 19.30).

Körningen ägde rum kl. omkring 20.

Blodprov togs kl. 23.50 utvisande 0,87 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes jämlikt 4 § 2 *mom.* trafikbrottslagen för "förande av bil i spritpåverkat tillstånd" till 50 dagsböter, varvid åberopades erkännande och analysbevis.

I varje fall om förtäringen i huvudsak skett under senare delen av den uppgivna tidrymden (jfr den tilltalades uppgift härom vid polisförhöret), är det osäkert huruvida blodalkoholkurvan uppnått maximum vid körningen. Några säkra slutsatser rörande alkoholkoncentrationen vid körningen kunna följaktligen icke dragas med ledning av analysbeviset. — I fråga om gärningens rubricering hänvisas till vad härom anförts ovan under fallet 4).

14) Uppgifven *spritförtäring*: 1 pilsner tidigt på morgonen, 1 sup brännvin, 1 grogg och en pilsner till mat vid 15-tiden samt 5 pilsner "eller fler" kl. 18—19-tiden—20.15.

Körningen ägde rum kl. 21.

Blodprov togs kl. 22.24, utvisande 1,57 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *rattfylleri* (mer än 1,5 promille) till fängelse 2 månader, varvid åberopades "erkännande" (avsåg promillen) och "övrig utredning".

I detta fall måste den tilltalade ha förtärt mera alkohol än han uppgivit. Med hänsyn till pilsnerförtäringen närmast före körningen kan blodalkoholkoncentrationen ha befunnit sig i stigande ännu vid körningen men torde ha legat så nära 1,5-promillegränsen, att fängelsestraff var motiverat.

15) Uppgifven *spritförtäring*: 8 cl. brännvin och 4 cl. gin (till mat) kl. 17—18.45.

Körningen ägde rum kl. 20.30.

Blodprov togs kl. 21.05 utvisande 1,51 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *rattfylleri* (mer än 1,5 promille) — jämte vårdslöshet i trafik — till fängelse 2 månader 15 dagar, varvid åberopades analysbevis och erkännande av promillen.

Även i detta fall måste uppgiften om spritförtäringen vara oriktig; den tilltalade har uppenbarligen förtärt mera alkohol. Med hänsyn särskilt till att den uppgivna spritförtäringen skett i samband med måltid är det möjligt, att blodalkoholvärdet vid körningen var lägre än 1,5 promille; värdet torde dock i vart fall ha legat så nära detta tal, att fängelsestraff var motiverat.

16) Uppgifven *spritförtäring*: $\frac{1}{2}$ pilsner, uppvärmd, med 2 magnecytabletter, kl. 21—21.30.

Körningen ägde rum kl. 22—23.

Blodprov togs kl. 2 nästa dag, utvisande 0,83 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *ratttonykterhet* (jämte olovlig körning och fortkörning) till 70 dagsböter, varvid åberopades erkännande och "övrig utredning".

Uppenbarligen har den tilltalade druckit betydligt mera alkohol än en halv pilsner; tablettorna ha icke kunnat inverka på alkoholvärdet. Har den ytterligare spritförtäring, som måste ha förekommit, ägt rum inom den tidrymd den tilltalade angivit, är det mycket tveksamt om alkoholvärdet uppnått maximum vid körningen.

17) Uppgifven *spritförtäring*: $\frac{1}{2}$ pilsner till mat vid 16.30-tiden samt 8 cl. brännvin och 4 cl. gin (grogg) i vardera av två omgångar kl. 19—21.

Körningen ägde rum vid 22.30-tiden.

Blodprov togs kl. 0.10 samma natt och utvisade 1,54 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *rattfylleri* (mer än 1,5 promille) till fängelse 1 månad, varvid åberopades "erkännande" (avsåg promillen) och "övrig utredning".

Som åtminstone en del av alkoholförtäringen synes ha skett under senare delen av den sist angivna tidrymden är det något osäkert, huruvida alkoholvärdet vid körningen uppgick till 1,5 promille. Det torde dock ha legat så nära detta tal, att fängelsestraff var motiverat.

18) Uppgifven *spritförtäring*: 10 cl. brännvin till middag vid 16-tiden samt 15 cl. genever kl. 22.30—23.30.

Körningen ägde rum vid 24-tiden.

Blodprov togs kl. 0.50, utvisande 1,03 promille (före korrektion 1,18 promille).

Urinprov: 0,33 promille.

Dömdes för *ratttonykterhet* till 50 dagsböter, varvid åberopades analysbeviset och "vad som eljest upplysts i målet".

Detta fall är något tveksamt, eftersom körningen ägde rum kort efter

spritförtäring. Urinvärdet är också anmärkningsvärt lågt, så lågt att man har anledning misstänka att den tilltalade haft tillfälle hälla vatten i provet.

19) Uppgifven *spritförtäring*: 5 cl. brännvin och 1 flaska pilsner till middag vid 14-tiden, 1 grogg om 6 cl. konjak efter middagen samt 5 cl. konjak kl. 23.45—1.30.

Körningen ägde rum kl. 2.30.

Blodprov togs kl. 3.05, utvisande 0,84 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* till 50 dagsböter, varvid åberopades erkännande och analysbevis.

Med hänsyn till att den sista spritförtäringen ägt rum så pass kort tid före körningen, torde alkoholkoncentrationen vid denna icke kunna anses ha med säkerhet uppgått till 0,8 promille.

20) Uppgifven *spritförtäring*: 8 cl. konjak och ett glas pilsner till mat, 1 lättgrogg på konjak samt tillsammans med två andra personer $\frac{1}{2}$ l. konjak till kaffe och smörgåsar, allt kl. 19—22 dagen före körningen, samt 3 pilsner, 1 vid 12.30-tiden och 2 vid 13.30-tiden till smörgås, samma dag som körningen.

Körningen ägde rum kl. 13.50.

Blodprov togs kl. 15.30, utvisande 0,94 promille (ej urinprov).

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* (jämte vårdslöshet i trafik) till 45 dagsböter, varvid åberopades erkännande och analysbevis.

I detta fall har alkoholvärdet vid körningen sannolikt uppgått till minst 0,8 promille; att så varit förhållandet kan dock icke med full säkerhet fastställas.

I de åberopade fallen kan man — enligt Theorells, Bonnichsens och min samstämmiga mening — på vetenskapens nuvarande ståndpunkt av alkoholkoncentrationen vid blodprovstagningarna icke med full säkerhet draga de slutsatser om alkoholkoncentrationen vid körningarna, på vilka domsluten bygga.

Theorell och Bonnichsen ha vid överläggningarna med mig med skärpa betonat, att det är en ytterst vanskelig uppgift att — på grundval av tillgänglig utredning om mängden av förtärd sprit och tidpunkten för förtäringen samt med ledning av alkoholkoncentrationen i blodet vid tidpunkten för blodprovstagningen — med tillräcklig grad av säkerhet beräkna alkoholkoncentrationen i blodet vid tiden för körningen. Erfarenheten ger nämligen vid handen att förarens uppgifter om omfattningen av spritförtäringen och tidpunkten därför i mycket stor utsträckning äro otillförlitliga. Utredning för kontroll av förarens uppgifter — där sådan över huvud förekommer — är ofta bristfällig. Vidare äro, på sätt framgår av det förut sagda, åtskilliga på tillbakaräkningen inverkan faktorer — framför allt den tid

som under olika förhållanden åtgår för alkoholens uppsugning i blodet — på vetenskapens nuvarande ståndpunkt ofullständigt kända.

Av anförda skäl är det vid tillbakaräkning icke nu möjligt att annat än med en tämligen betydande marginal ange alkoholkoncentrationen i blodet vid tiden för körningen. Det är självfallet, att bedömningen av alkoholkoncentrationen i blodet vid tiden för körningen på grundval av ett material med så många ovissa moment ofta måste bli mindre säker än vad som kan anses tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Den nu verkställda utredningen ger ett starkt stöd för denna uppfattning. Då gällande bestämmelser om rattfylleri och annan trafikonykterhet vila på den förutsättningen, att tillbakaräkning kan med erforderlig grad av säkerhet ske i väsentligt större utsträckning än som nu visat sig möjligt, kunna bestämmelserna åtminstone delvis icke anses vila å hållbara grunder. Jag har också i min förenämnda skrivelse till Konungen förordat en utredning för att söka utforma lagstiftningen mera i anknytning till vetenskapens rön om alkoholsättningen under olika förhållanden.

Det sagda innebär ingalunda att blodprovet skulle sakna bevisvärde. Blodprovet utgör för visso ett mycket starkt stöd för annan bevisning om alkoholpåverkan och ger dessutom möjlighet att kontrollera förarens uppgifter om spritförtäringens omfattning. Man kan nämligen med utgångspunkt från blodanalysen fastställa den mängd alkohol, som föraren minst måste ha förtärt. Vidare är det i många fall möjligt att med ledning av blodprovet och övriga omständigheter med bestämdhet angiva, att alkoholkoncentrationen överstigit vissa promillegränser, därvid dock säkerhetsmarginalen måste vara rätt betydande. Det är emellertid — på sätt framgår av det sagda — uppenbart att största försiktighet måste iakttagas vid all tillbakaräkning. Syftet med denna sammanställning har ock närmast varit att fästa uppmärksamheten på vikten härav. Därjämte har sammanställningen ansetts kunna tjäna till ledning vid bedömandet av likartade fall.

Jag är angelägen framhålla, att domsluten i de åberopade fallen i allmänhet stå i överensstämmelse med domstolarnas tidigare praxis. Mot denna praxis ha några egentliga invändningar tidigare icke gjorts. Härtill kommer att icke i något av fallen med bestämdhet kan sägas att alkoholkoncentrationen understigit de i domsluten angivna promillegränserna. Det finnes fastmera mycket som talar för att alkoholkoncentrationen i många av här berörda fall överstigit de av domstolarna angivna promillegränserna, ehuru detta icke kan göras gällande med tillräcklig grad av säkerhet. I intet av de angivna fallen ha omständigheterna varit sådana, att jag ansett mig böra hos riksåklagarämbetet påkalla framställning om resning. Ej heller har jag funnit skäl att rikta någon anmärkning mot de domare som deltagit i här berörda avgöranden.

I detta sammanhang vill jag erinra om vad förut nämnts om lämplig-

heten av att i tveksamma fall yttrande — såsom ock ofta sker — inhämtas från rättskemiska laboratoriet. Härvid kan det vara lämpligt, att förfrågningen avser icke blott vilken alkoholkoncentration som kan ha funnits i blodet vid körningen utan även i förekommande fall andra förhållanden som kunna vara av betydelse, t. ex. huruvida förarens uppgifter om spritförtäringen kunna vara riktiga.

b) Några synpunkter på erkännande i mål om rattfylleri eller rattonykterhet

I de ovan upptagna fall, i vilka angivits, att domen grundats på bland annat erkännande, ha åtalen avsett att den tilltalade vid körningen skulle ha haft en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver, respektive av minst 0,8 promille. Erkännandena ha sålunda avsett i stämningsansökningarna angiven blodalkoholkoncentration; också i de mål, där ansvar yrkats för rattfylleri, ha erkännandena icke gällt huruvida alkoholpåverkan förefanns.

Även i ett mycket stort antal andra vid granskningen uppmärksammade fall ha motsvarande iakttagelser gjorts. Det synes sålunda vara mycket vanligt, att tilltalads erkännande av alkoholkoncentrationen åberopas som domskäl. De faktorer, som vid tillbakaräkning inverka på bestämmandet av alkoholkoncentrationen i blodet vid körningen, äro emellertid så svåra att beräkna och torde vara så föga kända bland allmänheten, att det för praktiskt taget varje tilltalad, som icke biträdades av en i denna fråga erfaren försvarare, synes ogörligt att verkställa för bedömningen erforderlig tillbakaräkning. Oftast torde en tilltalad icke ens ha klart för sig, att erkännandet avser något annat än det promilletal som angivits i analysbeviset. Ett sådant erkännande, varom här är fråga, kan därför enligt min mening i regel icke tillmätas något bevisvärde. Förhållandet är givetvis ett annat om erkännande vid åtal för rattfylleri avser graden av påverkan; härvidlag kan nämligen den tilltalade antagas ha helt andra förutsättningar för sitt bedömande av om han vill erkänna eller förneka den åtalade gärningen.

I många fall, där i domen antecknats att den tilltalade erkänt åtalade gärningen, saknas uppgift i domen beträffande tidpunkt för spritförtäringen. Eftersom denna tidpunkt är av avgörande betydelse för all tillbakaräkning, böra den tilltalades uppgifter härom även i dylika fall antecknas i domen.

Erkännande, som avser alkoholkoncentrationen har, såsom nyss sagts, i allmänhet ej något bevisvärde. Det synes därför vara mindre lämpligt att — såsom skett i fallet 7) — utfärda dom i förenklad form i mål där dylikt erkännande skett.

c) Några synpunkter på åtalspraxis i mål om rattfylleri

I detta sammanhang vill jag något beröra den praxis, som på åtskilliga håll utvecklats i fråga om angivandet av gärningen vid åtal för rattfylleri.

Rattfylleri föreligger enligt 4 § 1 mom. trafikbrottslagen då någon vid förande av bil, motorcykel, traktor eller motorredskap är så påverkad av starka drycker (momentets första stycke) eller av annat berusningsmedel (andra stycket), att det kan antagas att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet.

I tredje stycket av momentet har uppställts den regeln att, om förare av bil eller motorcykel eller av traktor med släpfordon hade en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver, han skall anses ha varit så påverkad som nyss sagts. Regeln gäller icke förare av traktor utan släpfordon eller av motorredskap. Samma är för övrigt förhållandet med stadgandet i 2 mom. om straffansvar för förare med en alkoholkoncentration i blodet av 0,5—1,49 promille; sist angivna stadgande grundar ett särskilt slags brott — gemenligen kallat ratttonykterhet — vilket ur straffsynpunkt behandlas lindrigare än rattfylleri enligt 1 mom.

Ehuru bestämmelsen i 1 mom. tredje stycket icke innefattar beskrivning av viss brottslig gärning utan allenast en bevisregel av innebörd att, om där angivet förhållande är för handen, föraren skall presumeras vara så påverkad som sägs i brottsbeskrivningen i första stycket, har det — enligt vad denna undersökning och annan erfarenhet visa — i betydande utsträckning blivit brukligt, att åklagare i sina stämningar och stämningsansökningar yrka ansvar för det tilltalad vid körningen haft en alkoholkoncentration i blodet av minst 1,5 promille. Härvid anges ofta det promilletal, som — efter korrektion för felmöjligheterna — framgår av analysbeviset. Denna praxis har — synbarligen av praktiska skäl — godtagits av domstolarna, vilka döma för rattfylleri på grund av sålunda angiven gärningsbeskrivning. Enligt min mening bör, av skäl som framgår av det redan sagda, åklagarnas ifrågavarande praxis icke uppehållas. Även i de fall, där påverkan icke kan utrönas och åtal därför grundas enbart på nyssnämnda presumtionsregel, synas åklagarna böra yrka ansvar enligt en gärningsbeskrivning, som direkt anknyter till ordalagen i 1 mom. första stycket. Gärningsbeskrivningen bör sålunda angiva, att den tilltalade var så påverkad av starka drycker, att det kan antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet. Därjämte synes böra tilläggas, att påståendet härom grundas på att den tilltalade vid körningen hade en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver.

I åtskilliga fall har uppmärksammats, att åklagarna yrkat ansvar aningen för att alkoholkoncentrationen i blodet uppgått till 1,5 promille eller däröver eller endast för ratttonykterhet enligt 4 § 2 mom., oaktat i själva verket omständigheterna varit sådana, att — oavsett vad här ovan sagts —

åtalet synes ha bort grundas på påstående om alkoholpåverkan, varvid i förekommande fall även vittnesbevisning bort förebringas. Såsom exempel härpå må anföras följande fall.

21) I det fall, som anmärkts under 14) ovan, förklarade den tilltalade vid polisförhör, att han, då han började körningen, kände sig påverkad av spriten och pilsnern han druckit, samt erkände, att han gjort sig skyldig till rattfylleri. Färden, som skedde med lastbil, slutade med att den tilltalade körde upp på en gångbana, varvid lastbilen körde över ett mindre träd och skadade bl. a. en pojkeykel, som stod i ett cykelställ, samt där- efter å motsatta sidan av gatan påkörde och skadade tio parkerade bilar. Den tilltalade kunde vid polisförhöret icke lämna någon förklaring till sitt körsätt; han visste bara att bilen törnat emot flera fordon, varefter han stannat den. Att bilen varit uppe på gångbanan kunde han icke komma i håg. Det må nämnas, att den tilltalade uppgav sig ha sovit sju timmar natten före händelsen och att han sålunda knappast kan ha varit uttröttad av brist på sömn. Enligt undersökningsläkaren var den tilltalade (1 ½ timme efter körningen) sannolikt så påverkad av starka drycker som anges i 4 § 1 mom. trafikbrottslagen.

I detta fall ha enligt min mening den tilltalades erkännande vid polisförhöret av rattfylleri och vad som utretts om hans sätt att föra bilen bort föranleda att åtalet direkt grundades på påstående om alkoholpåverkan. Vederbörande har visserligen i detta fall dömts för rattfylleri, men detta har skett med stöd av ett analysbevis, av vilket man enligt min mening icke kan draga någon säker slutsats om att alkoholkoncentrationen i blodet vid tiden för körningen uppgått till 1,5 promille.

22) Uppgifven *spritförtäring*: ½ l. brännvin kl. 12—13.

Körningen ägde rum vid 13.30—14-tiden.

Blodprov togs kl. 15.55, utvisande 1,07 promille (före korrektion 1,21 promille).

Urinprov: 1,68 promille.

Åtalades och dömdes för *rattonykterhet* (jämte bl. a. försök till grovt egenmäktigt förfarande) till straffarbete 4 månader, villkorlig dom.

I detta fall uppgav den tilltalade vid polisförhör, att han, som nyss fyllt 18 år, vid körningen känt sig ganska kraftigt påverkad av spriten; han hade, som han själv uttryckte sig, varit "halvfull". Enligt undersökningsläkaren var den tilltalade (något mer än två timmar efter körningen) så påverkad som i 4 § 1 mom. sägs.

Med hänsyn till den kraftiga spritförtäringen och den tilltalades uppgift om påverkan torde åklagaren i detta fall ha kunnat förvänta en fällande dom för rattfylleri, därest ansvar yrkats för sådant brott. Däremot ha — med hänsyn till den korta tid som förflutit mellan spritförtäringen och körningen och den därav föranledda ovissheten om alkoholkurvans maximum nåtts redan vid körningen — omständigheterna knappast varit sådana, att

man därav kunnat med säkerhet sluta, att alkoholkoncentrationen i blodet vid körningen var minst 0,8 promille.

23) Uppgifven *spritförtäring* (enligt förundersökningsprotokollet): *dels* dagen före körningen vid 11-tiden 10 cl. brännvin till frukost, vid 18-tiden 10 cl. brännvin till kaffe och några smörgåsar, dessutom 3—4 pilsner ”under dagen”, samt kl. 19—1.30 25 cl. brännvin och 4—5 pilsner, *dels ock* samma dag som körningen vid 5.30-tiden 10 cl. brännvin till kaffe med bröd, vid 9.30-tiden 1 pilsner till frukost och vid 13-tiden 10 cl. brännvin.

Körningen ägde rum kl. 7—14 med avbrott för bl. a. måltider.

Blodprov togs kl. 15.45, utvisande 1,65 promille (före korrektion 1,79 promille).

Urinprov: 2,64 promille.

Undersökningsläkarens konklusion: är så påverkad som angives i 4 § 1 mom.

Åtalades och dömdes med stöd av blodprov för *rattfylleri* (mer än 1,5 promille) till fängelse 1 månad 15 dagar.

Den tilltalade förde den aktuella dagen en sophämningsbil. Han stoppades av polisen, sedan en anonym person uppgivit honom vara spritpåverkad och olämplig att föra bil. Enligt den polisman, som grep den tilltalade, visade denne tydliga tecken på spritpåverkan genom ”slött tal”, glansiga ögon, spritluktt från munnen och något osäker gång. En person, som arbetat tillsammans med den tilltalade ifrågavarande dag, uppgav vid polisförhör bl. a., att han under de sista timmarna innan polisen stoppade bilen märkt, att den tilltalade var något påverkad.

Även i detta fall synes med hänsyn särskilt till polismannens och arbetskamratens uppgifter åtalet ha bort grundas på direkt påstående om alkoholpåverkan; de nämnda personerna hade bort höras såsom vittnen.

24) Uppgifven *spritförtäring*: 8 cl. brännvin till middag kl. 12.30—13 samt 30 cl. brännvin i grogg 5—15 min. före körningen (utan samband med föda).

Körningen ägde rum kl. 18.30.

Blodprov togs kl. 20.05—20.10, utvisande efter korrektion 1,37 promille.

Urinprov (kl. 19.30): 1,94 promille.

Kroppsvikt: 112 kg.

Undersökningsläkarens konklusion: är så påverkad som angives i 4 § 1 mom.

Åtalades för rattonykterhet.

I yttrande till domstolen anförde *rättskemiska laboratoriet*: Hur mycket av den sist förtärda alkoholen, som resorberats klockan 18.30, vore svårt att uttala sig om. Det syntes dock ingen grund till att antaga att alkoholkoncentrationen var under 0,8-gränsen vid anmärkningstillfället, då alkohol i form av grogg resorberades ganska fort på fastande mage (där vore en marginal på ca 0,6 promille). Alkoholen verkade också mycket snabbt efter förtäring på tom mage, så att den tilltalade i varje fall icke var nykter när

han körde bilen och sannolikt var påverkad som vid läkarundersökningen — om icke mera.

Dömdes för rattonykterhet till 50 dagsböter.

Enligt min mening hade den avsevärda alkoholmängd, som den tilltalade förtärt kort stund före körningen, i förening med allmän erfarenhet angående en sådan alkoholmängds inverkan bort föranleda åklagaren att yrka ansvar för rattfylleri. Det hade varit lämpligt att redan före åtals väckande inhämta yttrande från rättskemiska laboratoriet.

25) Uppgifven *spritförtäring*: 25 cl. brännvin till mat kl. 16—17.

Körningen ägde rum kl. omkring 17.15—omkring 17.30. Under körningen, som skedde med bil, parkerade den tilltalade bilen framför en kiosk, varvid den kom att stå delvis på ett övergångsställe för gående. Då den tilltalade av tillstädeskommen polisman tillsades att flytta bilen, gjorde han, utan att med körriktningvisaren markera ändrad färdriktning, en av förhållandena på platsen icke motiverad gir åt höger, varvid en lindrig sammanstötning ägde rum med en bakifrån kommande bil.

Blodprov togs kl. 19.30, utvisande efter korrektion 1,14 promille.

Urinprov: 2,33 promille.

Kroppsvikt: ca 61 kg.

Undersökningsläkarens konklusion: ej så påverkad som anges i 4 § 1 mom.

Åtalades för rattonykterhet (jämte vårdslöshet i trafik).

I yttrande till domstolen anförde *rättskemiska laboratoriet*: Man kunde icke fullständigt utesluta, att "promillen" i den tilltalades blod var under 0,8-gränsen under körningen. Däremot syntes det rimligt att antaga, att den tilltalade var påverkad efter att ha druckit 25 cl. på så kort tid.

Frikändes från rattonykterhet, enär det icke ansågs tillförlitligen styrkt, att alkoholkoncentrationen i blodet uppgått till minst 0,8 promille vid körningen. (Dömdes för vårdslöshet i trafik till 15 dagsböter.)

Även med de grunder för tillbakaräkning, som allmänt praktiserades vid ifrågavarande tid, synes det mig uppenbart, att åtalet i detta fall icke bort grundas på alkoholkoncentrationen i den tilltalades blod. Däremot har enligt min mening skäl förelegat för väckande av åtal för rattfylleri, grundat på alkoholpåverkan. Den tilltalade har nämligen förtärt en sådan mängd alkohol, att han, enligt vad allmän erfarenhet giver vid handen, med största sannolikhet blivit påverkad därav (jfr även den ringa kroppsvikten). Det är att märka att graden av påverkan är avsevärt högre, då blodalkoholkurvan är i stigande än då den är i nedåtgående. Dessutom har i detta fall all anledning funnits att räkna med att den tilltalades körsätt berott på spritförtäringen.

Det nu behandlade fallet är belysande för hurusom alltför stor bundenhet vid promilletänkande vid åtalsprövningen kan leda till helt frikännande dom i det avseende varom här är fråga, ehuru åklagaren med ganska stor

sannolikhet kunnat förvänta fällande dom mot den tilltalade för rattfylleri, om åtalet avsett sådant brott.

26) Uppgifven *sprittförtäring*: en grogg innehållande högst 7,5 cl. gin kl. 21—22 (ingen mat under dagen utom två bröd till kaffe tidigt på morgonen).

Körningen ägde rum någon gång mellan kl. 22 och 23. Den slutade med att den tilltalade körde i diket, varefter han satte sig att sova i bilen. En passagerare lämnade bilen genast efter dikeskörningen.

Blodprov togs kl. 24, utvisande efter korrektion 1,74 promille.

Urinprov: 2,78 promille.

Undersökningsläkarens konklusion: är så påverkad som angives i 4 § 1 mom.

Vederbörande åtalades för att alkoholkoncentrationen i blodet överstigit 1,5 promille (samt för olovlig körning). Domstolen dömde för *rattfylleri* (jämte olovlig körning) till fängelse en månad, varvid följande domskäl anfördes: Genom åberopat analysbevis sammanställt med att bilen utan annan särskild anledning förts på sådant sätt, att den gått av vägen, funne domstolen att, även om alkoholkoncentrationen i den tilltalades blod vid körningen varit något mindre än vid provtagningen, det likväl måste anses styrkt, att den tilltalade vid körningen var så påverkad av starka drycker, att han icke kunnat på betryggande sätt föra fordonet. Den tilltalade vore förty förvunnen till ansvar för rattfylleri.

Det synes mig uppenbart, att ansvarsyrkandet i detta fall bort grundas — icke på antagande om alkoholkoncentrationen i blodet — utan på påstående om alkoholpåverkan, vilken tagit sig uttryck i bl. a. dikeskörningen och den tilltalades beteende därefter. Eftersom den uppgivna alkoholförtäringen kunde ha skett så sent som omkring en timme före körningen, har någon säkerhet icke funnits för att alkoholkoncentrationen i blodet vid körningen uppgick till 1,5 promille. Det är visserligen på grund av analysresultatet uppenbart, att den förtärda alkoholmängden måste ha varit avsevärt större än vad den tilltalade uppgivit, men anledning har saknats till antagande, att den ytterligare förtäringen skett tidigare än vid den av den tilltalade uppgivna tidpunkten. Däremot synes situationen ha varit sådan, att åklagaren haft all anledning räkna med att den tilltalade var påverkad.

Vid sin prövning av målet har domstolen synbarligen å ena sidan varit väl medveten om att en fällande dom för rattfylleri icke kunde grundas enbart på antagande om blodalkoholkoncentrationen men å andra sidan bedömt omständigheterna i samband med körningen vara sådana, att de i förening med analysbeviset gävo vid handen att den tilltalade varit så påverkad som sägs i 4 § 1 mom. Genom att åtalet haft det ovan angivna innehållet har domstolen försatts i ett dilemma, vilket ytterligare belyser olägenheterna av att åtal för rattfylleri formuleras på sätt här varit fallet.

Härvid har domstolen valt den utvägen att grunda domen på att den tilltalade var påverkad vid körningen. Rent sakligt synes detta vara ett riktigt bedömande. Det är emellertid ägnat att ingiva principiella betänkligheter att grunda dom på omständigheter, vilka icke kunna direkt härledas ur åklagarens i stämningsansökningen angivna gärningsbeskrivning och beträffande vilka den tilltalade sålunda icke haft anledning att förbereda något svaromål eller någon motbevisning (jfr uppsats av Ekelöf i SvJT 1954 s. 353 o. f.).

Beträffande åklagarnas praxis må slutligen anmärkas, att det i flera fall uppmärksammas, att — oaktat körningen skett under en längre tidrymd — ansvarsyrkandet så formulerats, att det avsett endast den tidpunkt, då trafikolycka inträffat eller tilltalad eljest anträffats förande motorfordon. Då trafikonykterhetsbrott, som tilltalad i dylika fall kan ha begått, icke är begränsat till nyssnämnda tidpunkt, synes gärningen böra angivas på sådant sätt, att även körningen i övrigt inbegripes.

*d) Synpunkter i övrigt på utredningen och bevisvärderingen
i rattfyllermål*

Införandet år 1941 av regler om fasta promillegränser — vilka regler efter 1951 års trafiklagstiftning återfinnas i 4 § 1 mom. tredje stycket och 2 mom. trafikbrottslagen — synes ha haft till följd, att man vid utredning och bevisprövning i rattfyllermål ofta underlåtit att i önskvärd omfattning beakta de bevismöjligheter, som finnas vid sidan av blodprovet. Anledningen härtill torde i huvudsak vara att blodprovet betraktats såsom ett så förnämligt och på samma gång enkelt och arbetsbesparande bevismedel, att annan bevisning ansetts kunna lämnas åsido. En omisskännlig tendens i den riktningen framgår klart av den nu företagna undersökningen. Denna tendens kommer till synes vid alla stadier av brottsutredningen. Under förundersökningen visar den sig bl. a. på det sättet, att önskvärd kontroll av den misstänktes uppgifter om spritförtäring och tidpunkten därför samt om hans förehavanden i övrigt under aktuell tidrymd i många fall icke företages ens i de ofta förekommande fall, då verkställd blodanalys visar, att uppgifterna om förtärd alkoholmängd äro uppenbart oriktiga. I fråga om åklagares handläggning kommer tendensen till uttryck dels genom att åklagare icke före åtal föranstaltar om ytterligare utredning i hänseende, som sålunda efterlåtit vid polisutredningen, och dels genom att åklagare ofta — på sätt anmärkts under c) ovan — yrkar ansvar icke för påverkan utan under åberopande av alkoholkoncentrationen i den tilltalades blod vid körningen även i fall där utredningen på olika sätt giver positivt stöd för alkoholpåverkan. Även vid domstolarnas handläggning kommer samma tendens till synes, i det att domstolarna i förekommande fall i regel icke

begagna sig av möjligheten att förordna om fullständigande av förundersökning eller att självmant inkalla vittnen, vilkas hörande icke begärts av åklagaren. Vidare synes i rattfylleri-mål vissa domstolars värdering av annan bevisning än analys av blodprov stundom präglas av större försiktighet än som kan anses betingat av omständigheterna.

Den utveckling, som sålunda ägt rum och som allmänt sett kännetecknas av att tyngdpunkten vid rattfylleriutredning kommit att läggas å blodprovsanalysen, torde icke ha varit avsedd av lagstiftaren och kan enligt min mening icke anses tillfredsställande. Det är nämligen vid utredning om rattfylleri liksom i all annan brottsutredning angeläget att samtliga omständigheter, som kunna ha betydelse, tillvaratagas och tillmätas det värde som tillkommer dem.

27) Såsom exempel på de talrika fall, där förundersökning varit på nyss angivet sätt ofullständig, må anföras följande, vilket ur andra synpunkter anmärkts ovan under 14) och 21). I detta fall uppgav den misstänkte vid förundersökningen, att alkoholförtäringen skett i sällskap med tre andra namngivna personer, av vilka emellertid endast en — en broder till den misstänkte — hördes av polisen. Brodern var närvarande endast vid pilsnerförtäringen, som skedde närmast före körningen. Enligt min mening hade det varit av betydelse att även de båda andra vittnena hörts under förundersökningen. På så sätt skulle viss kontroll ha kunnat erhållas beträffande den misstänktes uppgifter om tidpunkterna för och måhända även om omfattningen av alkoholförtäringen, vilken av resultatet av blodprovsanalysen att döma varit större än den misstänkte själv uppgivit.

Till ytterligare belysning av vad nu sagts om angelägenheten av att förundersökningen inriktas på erforderlig kontroll av den misstänktes uppgifter må följande tilläggas. Erfarenheten visar, att man vid blodanalyser mycket ofta erhåller alkoholvärden, vilka icke kunna förklaras genom vad den misstänkte uppgivit angående sin alkoholförtäring. Bland de här ovan redovisade fallen finnas åtskilliga exempel på att den misstänkte måste ha förtärt mera alkohol än han uppgivit. Den straffrättsliga bedömningen är i sådana fall i princip beroende av bland annat vid vilken tidpunkt den förtäring ägt rum som den misstänkte förtigit. Härvid kompliceras tillbakaräkningen av att denna förtäring kan ha skett så sent, att uppsugningen icke var avslutad vid körningen; å andra sidan kan förtäringen ha ägt rum många timmar före körningen.

Det torde vidare icke vara ovanligt, att den misstänkte anpassar sina uppgifter icke blott om spritförtäringens storlek utan även om tidpunkten därför på ett sätt, som han tror vara för honom fördelaktigare än verkliga förhållandet. Därvid kan det emellertid mycket väl hända — och detta har även förekommit — att han felbedömer läget och att resultatet blir motsatt mot vad han tänkt sig.

Det anförda understryker vikten av att den misstänktes uppgifter så noggrant som möjligt kontrolleras genom annan utredning. Den nu företagna undersökningen har givit vid handen, att det mycket ofta brister i detta hänseende.

Otvivelaktigt förekomma fall, där det icke är möjligt ens genom den noggrannaste utredning att vinna klarhet beträffande de här avsedda förhållandena. I dessa fall ställas åklagare och domstolar inför vanskliga avgöranden. Att uppdraga några riktlinjer till ledning härutinnan synes icke vara möjligt inom ramen för denna undersökning.

Vad härefter angår värderingen av bevisningen i rattfyllerimål vill jag i anledning av vad som framkommit vid utredningen understryka, att bevis om alkoholkoncentrationen måste vid sidan av annan bevisning tillmätas synnerlig betydelse, när det gäller att styrka, att föraren varit så påverkad som sägs i 4 § 1 mom. första stycket trafikbrottslagen.

Presumptionsregeln i 4 § 1 mom. tredje stycket samma lag synes i praxis ha medfört, att man i viss utsträckning icke beaktat, att påverkan ofta förekommer även vid betydligt lägre alkoholkoncentration i blodet än 1,5 promille. De ovan under 22), 24) och 25) anmärkta fallen må härvidlag tjäna såsom exempel på fall, där åklagare väckt åtal endast för rattonykterhet, oaktat viss utredning om påverkan förebragts. I själva verket torde det vara ganska vanligt, att påverkan kan iakttagas redan vid betydligt lägre alkoholkoncentration än 1,5 promille. Belysande är härvidlag vad som framkommit vid en undersökning, som verkställdes inom rättskemiska laboratoriet. Till grund för undersökningen lågo 12 000 fall, där blodanalys skett i mål om rattfylleri eller rattonykterhet. Av dessa medtogos vid undersökningen vart sjätte eller sålunda tillhoppa 2 000, av vilka därefter utslötos 129, i vilka uttalanden icke förelågo av läkare huruvida påverkan ansetts föreligga. Återstående 1 871 fall grupperas nedan efter de promilletal som framkommit vid analysen och med angivande av i vilken utsträckning undersökningsläkarna ansågo påverkan kunna påvisas.

Promilletal	Antal fall	Påverkan i procent av fallen
0 —0,40	141	31,9
0,41—0,80	138	42,7
0,81—1,20	228	60,9
1,21—1,60	390	74,6
1,61—2,00	435	86,6
2,01—2,40	344	88,9
2,41—2,80	133	92,4
2,81—3,20	44	97,7
3,21—3,60	18	94,4
3,61—4,00	0	0

Liknande undersökningar ha skett i Danmark och visa samma tendens.

Beträffande värderingen av bevisningen i rattfyllerimål i övrigt har det redan antytts, att nämnda värdering ofta är mycket försiktig. Särskilt synes detta vara förhållandet med bedömningen av vilket bevisvärde som må tillmätas den tilltalades sätt att föra sitt fordon. I detta hänseende torde man ofta resonera på det sättet att vårdslöshet i trafik många gånger förekommer utan att ha samband med alkoholförtäring. Detta synes ha medfört viss obenägenhet att vid åtal för rattfylleri tillägga någon egentlig betydelse åt sådana omständigheter, som i och för sig ådagalägga att fordonet icke förts på betryggande sätt. Det är också enligt min mening uppenbart, att bevisvärdet av dylika omständigheter är obetydligt i de fall där det icke förekommer andra fakta, som tyda på alkohelpåverkan. Har det emellertid framkommit sådana fakta — t. ex. att någon i samband med förande av motorfordon förtärt alkohol i sådan mängd, att anledning finnes att han var påverkad därav vid körningen — och har vidare fordonet icke förts på betryggande sätt, torde man dock enligt min mening oftare än som synes ske i nuvarande praxis kunna utgå från att det föreligger orsakssammanhang mellan spritförtäringen och körsättet (jfr vad ovan anförts beträffande fallen 21), 25) och 26)).

Vad här ovan sagts angående utredningen i rattfyllerimål hänför sig närmast till tidigare praxis. Det förhållandet, att alkoholens uppsugning i blodet ofta kan taga avsevärt längre tid i anspråk än man förut räknat med, läser medföra att analysbevisen numera i större utsträckning än man tidigare antagit icke kunna giva erforderlig ledning för fastställande av blodalkoholkoncentrationen vid körningen. Man är därför nu i högre grad än som tidigare antagits hänvisad till annan bevisning i rattfyllerimål. På grund härav är det desto mera angeläget att sådan bevisning säkras under förundersökningen och förebringas i rättegången.

Dylik bevisning synes vara av betydelse även i de fall, där det på grund av blodanalys är ställt utom varje tvivel att alkoholkoncentrationen i blodet uppgick till 1,5 promille eller mer vid körningen; därigenom erhålles nämligen bättre möjlighet att anpassa straffmätningen efter påverkansgraden, vilken synes vara förtjänt av särskild uppmärksamhet vid straffmätningen. Helt visst har det promilletänkande, som i stor utsträckning förekommit i rättstillämpningen, bidragit till att straffmätningen i rattfyllerimål kommit att präglas av slentrianmässighet.

I detta sammanhang vill jag peka på vissa domstolars benägenhet att, oavsett de närmare omständigheterna i det särskilda fallet, så gott som alltid i mål om rattfylleri utmäta det straff som i domstolen uppfattas såsom normalstraff för dylikt brott. Hänsyn bör enligt min mening i större

utsträckning än som nu sker tagas till i varje särskilt fall föreliggande för- mildrande eller försvårande omständigheter.

Förestående synpunkter, i vilka Theorell och Bonnichsen förklarat sig helt instämma, ha sammanställts i en den 16 september 1957 dagtecknad promemoria, vilken hållits tillgänglig för därav intresserade.

F. Anteckningar rörande iakttagelser vid inspektioner m. m.

27. Arbetsbalanser hos domstolar och åklagare m. fl.

Under senare år har arbetsbördan hos de flesta domstolar och åklagare liksom hos polisens brottsutredande organ ökat betydligt. Sålunda ha inkommande mål och ärenden ökat i antal och även visat tendens att bli allt mera invecklade och svårbedömda. Det därav betingade behovet av förstärkning av arbetskrafterna har på många håll icke blivit genast tillgodosett i den utsträckning, som i och för sig varit erforderlig. Till följd därav har, trots övertidsarbete i avsevärd omfattning från befattningshavarnas sida, det icke kunnat undvikas, att på många håll en besvärande arbetsbalans uppkommit. Att så är förhållandet har jag kunnat iakttaga i första hand vid mina inspektioner. Men även genom utredning, som skett med anledning av anförda klagomål över dröjsmål med handläggningen av särskilda mål och ärenden, ha missförhållanden i förevarande hänseenden i vissa fall blottats. Beträffande arbetsförhållandena vid polis- och åklagarmyndigheterna i Göteborg upplystes i anledning av anförda klagomål, att kriminalpolisen därstädes på grund av arbetsbalans måst uppskjuta förundersökning i anledning av en i maj 1950 inkommen anmälan mot en person för galdenärsbrott så att förundersökningen kunde avslutas först i oktober 1954. Ansökning om stämning gjordes först den 19 oktober 1955. Genom dom den 14 december samma år dömdes den tilltalade till åtta månaders straffarbete, villkorlig dom. I detta fall utreddes, att dröjsmålet berott på avsevärd arbetsbalans och till följd därav övermäktig arbetsbörd hos de för brottsutredningen och åtalets anhängiggörande ansvariga befattningshavarna. Arbetsbördan har varit så stor, att man ansett sig tvungen att uppdelat ärendena efter den återstående preskriptionstidens längd, så att de som ur denna synpunkt varit mest brådskande kommit i första hand. Nyssnämnda arbetsbalans är emellertid, enligt vad jag inhämtat, numera avarbetad.

Vad särskilt angår brottmålen, så måste det anses såsom ur rättssäkerhetssynpunkt ytterst otillfredsställande, att avsevärd tid förflyter mellan brottet och huvudförhandlingen. Parter och vittnen få härigenom svårare

att minnas vad som skett, med påföljd att det för rätten blir svårare att fastställa sanningen. Även av humanitära skäl bör domstolens handläggning ske så snart som möjligt, så att den tilltalade icke behöver gå onödigt lång tid och oroa sig för vad som kan bli påföljden av brottet. Jämväl i familjerättsmålen är det naturligen ofta av särskilt stor betydelse för parterna att få ett avgörande till stånd utan oskäligt dröjsmål.

Det pressande övertidsarbete, som på grund av arbetsbelastningen blivit oundgängligen nödvändigt på många håll för att arbetsbördan i görligaste mån skall kunna bemästras, måste i längden verka förslitande på personalen. Det är också ur rättssäkerhetssynpunkt mycket otillfredsställande, om domare och åklagare under trycket av en alltför stor arbetsbörda finna sig tvingade att skilja sig från av dem handlagda mål och ärenden utan att de haft erforderlig tid för behandlingen därav.

Vad angår Stockholms rådhusrätt har jag — i anslutning till företagen inspektion — med borgmästaren Yngve Kristensson ingående dryftat vid rådhusrätten förefintlig besvärande arbetsbalans. Kristensson har härvid tillhandahållit utförliga uppgifter rörande läget vid rådhusrätten per den 1 september 1956. Dessa utvisade bland annat, att antalet oavgjorda familjerättsmål utgjorde 819 och antalet oavgjorda trafikmål av beskaffenhet att skola handläggas av tre domare 1 550. För de allmänna tredomarbrottmålen uppgick antalet till 2 076, motsvarande ungefär sju månaders arbete, samt för nämndmålen till 1 026 och för endomarbrottmålen till 3 016.

Enär dessa siffror visade en betänklig arbetsbalans, inhämtades yttrandet i saken från stockholmsavdelningen av Sveriges advokatsamfund, Stockholms magistrat samt direktionen för Stockholms stads rätts- och polisväsen. Av direktionens yttrande framgick, att direktionen, med förståelse för vikten av att arbetsbalansen vid rådhusrätten nedbringades, för sin del i allt väsentligt godkänt av magistraten gjord framställning om tillfällig förstärkning av domarpersonalen vid vissa av rådhusrättens avdelningar. Som den medgivna förstärkningen syntes mig väl avpassad i förhållande till behovet, fann jag i beslut den 11 maj 1957 vidare åtgärd i saken från min sida icke vara påkallad. I samband därmed förklarade jag, att jag även i fortsättningen komme att med uppmärksamhet följa här ifrågavarande, för rättskipningen i Stockholm ytterst betydelsefulla förhållanden. Enligt vad jag senare erfarit ha stadsfullmäktige i december 1957 beviljat medel, som möjliggöra — utöver personaltillgången under 1957 — en ytterligare förstärkning under första halvåret 1958 med tre extra ledamöter.

Till belysning av huru förhållandena utvecklats vid rådhusrätten efter den 1 september 1956 må nämnas, att enligt uppgifter, som införskaffats från rådhusrätten, antalet oavgjorda allmänna tredomarbrottmål ökat från 2 076 till 2 355, under det att motsvarande antal för övriga ovan an-

givna grupper minskat, för familjerättsmålen från 819 till 585, för trafikmålen från 1 550 till 1 282, för nämndmålen från 1 026 till 850 och för endomarbrottmålen från 3 016 till 2 651. Den tid, som i allmänhet förflyter från det målen inkomma och till dess de avgöras, har från rådhusrättens sida uppgivits numera utgöra för de allmänna tredomarbrottmålen tio till tolv månader, för trafikmålen tre till fyra månader och för endomarbrottmålen omkring fyra månader. I fråga om familjerättsmålen har upplysts, att några väntetider — utöver vad som betingas av att motparten måste ha skäligt rådrom för förberedande av sin talan — icke nu förekomma. Ej heller vad angår nämndmålen anses numera besvärande arbetsbalans föreligga. Vidare har meddelats, att de tre extra ledamöter, som tillkomma under första halvåret 1958, komma att tagas i anspråk för inrättande av ytterligare en avdelning för behandling av tredomarbrottmål.

28. Smärre brister i formellt hänseende vid rättegångsförfarandet

Det har syntts mig lämpligt att här i korthet redogöra för vissa vid inspektioner av domstolar och åklagare ofta iakttagna smärre brister i formellt hänseende med avseende å rättegångsförfarandet.

I mål om äktenskapsskillnad jämlikt 11 kap. 4 § GB, anhängiggjorda genom gemensam ansökning, bruka i stor utsträckning intyg godtagas såsom bevis om söndring och särlevnad. Dessa intyg äro ofta bristfälliga. Angående nu berörda praxis har jag såsom min mening uttalat, att något principiellt hinder visserligen icke kunde anses föreligga att i dessa mål tillämpa undantagsbestämmelsen i 35 kap. 14 § RB och sålunda tillåta intyg såsom bevisning om att makar levat åtskilda på grund av söndring. Jag har emellertid på given anledning påpekat, att vissa minimikrav måste ställas på sådana intyg (jfr Gärde m. fl.: Den nya rättegångsbalken s. 492). Härvidlag har jag till att börja med framhållit, att det borde krävas, att domstolen hade anledning utgå från att intygsgivarna vore trovärdiga. De måste ock genom egna iakttagelser ha erhållit nödiga förutsättningar att bedöma de för frågan om äktenskapsskillnad relevanta omständigheterna. Med hänsyn till ändamålet med dylikt intyg och betydelsen för målet av nyssnämnda omständigheter måste intyget vara någorlunda utförligt avfattat. Det måste med full tydlighet angiva samtliga de förhållanden, som vore av betydelse för själva saken och för bedömningen av intygsgivarnas nyssnämnda förutsättningar. Intyget måste sålunda innehålla klara och otvetydiga upplysningar om att särlevnad utan avbrott förekommit under hela den tid, varom vore fråga, och att särlevnaden berott på söndring i äktenskapet. Vidare borde framgå i vilket förhållande intygsgivarna stode till parterna och på vad sätt de förvärvat kännedom om särlevnaden och söndringen. Motsvarade intyget icke samtliga de ovan

angivna kraven, borde enligt min mening domstolen föranstalta om att ytterligare bevisning förebringades, varvid förhör med parterna eller någon av dem under sanningsförsäkran eller vittnesförhör närmast komme i fråga.

I flera fall har vid inspektionerna iakttagits, att domstolarna dömt till hemskillnad jämlikt 11 kap. 1 § GB, oaktat en av makarna uteblivit från medling samt medling sålunda icke ägt rum (jfr 15 kap. 7 § GB; se ock JO:s ämbetsberättelse 1949 s. 172 o. f. samt 1950 s. 143 o. f.).

I några fall har uppmärksammats, att — sedan i mål om betalningsföreläggande gäldenären förklarar sig icke bestrida kapitalfordringen men väl av borgenären framställt kostnadsyrkande eller gäldenären sagt sig medgiva viss del av det fordrade kapitalbeloppet — målen i deras helhet hänskjutits till rättegång. I dessa fall har jag — med hänvisning till 25 § första stycket sista punkten och 26 § första stycket lagsökningslagen — anmärkt, att slutbevis bort meddelas beträffande det medgivna kapitalbeloppet respektive den medgivna delen därav samt att målen skolat hänskjutas till rättegång endast i de delar, som bestritts.

Sedan en firma hos en häradsrätt anhållit om stämning med yrkande, att svaranden måtte förpliktas utge viss resterande köpeskilling, tillskrev häradsrätten kändan och anförde därvid, att det icke visats att svaranden hade hemvist i domsagan. Därjämte förelade häradsrätten kändan att senast å viss dag ha botat angivna brist i stämningsansökningen, vid äventyr att ansökningen eljest avvisades.

I anledning härav anmärkte jag, att såsom framginge av innehållet i 10 kap. 18 § RB häradsrätten i detta fall icke kunnat utan invändning från svarandens sida ingå i prövning av sin behörighet att upptaga kärålet samt att häradsrätten följaktligen icke heller ägt meddela det nyssnämnda föreläggandet.

I 57 § lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård stadgas, att — om den, som tvångsintagits å allmän vårdanstalt eller, på sätt i 58 § samma lag sägs, frivilligt ingått å sådan anstalt och därvid förbundit sig att kvarstanna å anstalten ett år, misstänkes att ha före utskrivning från anstalten begått brott, varå enligt lag icke kan följa högre straff än böter eller fängelse i sex månader, och brottet hör under allmänt åtal eller av målsäganden angivits till åtal — det ankommer å statsåklagaren att efter hörande av anstaltens styrelse avgöra, huruvida åtal lämpligen bör ske. Har brottet begåtts innan den intagne fyllt aderton år, skall frågan om åtal prövas i nämnda ordning ändå att högre straff än nyss sagts kan följa å brottet.

Vid inspektion av en rådhusrätt uppmärksammades några fall, där olika personer ställts under åtal för fylleri och förargelseväckande beteende. När åtalen väcktes, förelåg icke upplysning om att de tilltalade vore på

sätt i stadgandet angives intagna å anstalt som i stadgandet sägs. Emellertid inkommo till rätten — från vederbörande åklagare eller genom bevis om hinder för delgivning — uppgifter, varav framgick, att de tilltalade vistades å sådana anstalter. Det oaktat utfärdades kallelser å dem till huvudförhandling. I ett av fallen kom ock den tilltalade tillstädes, varefter huvudförhandlingen inställdes. I de övriga fallen inställdes huvudförhandlingen — sedan anstaltspersonalen fäst uppmärksamheten på förhållandet — redan före de utsatta dagarna. I ett par av fallen förklarade rätten målen vilande i avbidan på resultatet av statsåklagarens åtalsprövning. Detta skedde mera än ett år före inspektionen. Såvitt framgick av handlingarna, hade efter beslutet om vilandeförklaring någon åtgärd i målen icke vidtagits från rättens sida. Vederbörande domare upplyste dock, att vissa förfrågningar gjorts hos åklagaren.

I samband med inspektionen införskaffade jag upplysning om att intagningarna på anstalt skett tvångsvis.

I anledning av vad sålunda iakttagits anmärkte jag till en början, att någon åtgärd för att kalla de tilltalade till huvudförhandling icke bort vidtagas, innan statsåklagaren beslutat om åtal. Vidare påpekade jag, att, eftersom statsåklagarens prövning icke behövt medföra något mera varaktigt hinder för målens handläggning, vilandeförklaring icke lämpligen bort äga rum (jfr RB 32: 5 och Gärde m. fl.: Den nya rättegångsbalken s. 438 o. f.). I stället hade rätten bort, såsom förutsattes i 32 kap. 1 § RB, angiva viss bestämd tidsfrist, inom vilken åklagaren hade att inkomma med besked om statsåklagarens beslut. Jämte det jag framhöll, att det ålegat underordnad åklagare att självmant lämna rätten besked om nämnda beslut, påpekade jag slutligen, att rätten — på grund av sin processledande skyldighet — haft att tillse, att besked därom inkomme inom rimlig tid.

Vid samma rådhusrätt iakttogos åtskilliga andra fall, där vilandeförklaring skett av brottmål av bagatellartad beskaffenhet. Åtgärderna hade skett för icke närmare angiven utredning från åklagarens sida. Även i dessa fall framgick icke av handlingarna, att utredningen efterhört eller åtgärd eljest vidtagits av rätten; efter beslutet om vilandeförklaring hade avsevärd tid förflutit.

I anledning härav anförde jag i huvudsak följande: Det ankomme på åklagaren att tillse, att utredningen vore fullständig innan åtal väcktes. Sedan åtal väckts, kunde det emellertid förekomma, att enligt rättens bedömande förundersökningen borde i något hänseende fullständigas eller, om förundersökning icke ägt rum, att sådan borde företagas. Fördens skull funnes regler i 45 kap. 11 § RB om befogenhet för rätten att meddela åklagaren erforderligt föreläggande. Beslut därom borde i allmänhet, såsom ock syntes vara förutsatt i nyssnämnda lagrum, i första hand meddelas

innan målet av rätten utsattes till huvudförhandling. När rätten sålunda funne utredningen böra kompletteras, borde den skriftligen ange i vilket hänseende komplettering skulle ske; detta vore av betydelse, bland annat om målet därefter komme att handläggas av annan domare. Att för en utredning av den i regel begränsade räckvidd, varom kunde vara fråga i mål av detta slag, förklara mål vilande kunde icke vara nödvändigt eller lämpligt; viss kortare tid borde i stället föreläggas åklagaren. Enligt 32 kap. 5 § RB medgaves vilandeförklaring endast vid hinder av längre varaktighet. I motiven till lagrummet uttalades, att vilandeförklaring borde äga rum allenast i sådana fall, då den påkallades av starka processuella skäl eller hinder av allvarlig beskaffenhet (se Gärde m. fl.: Nya rättegångsbalken s. 439). Då i de nu ifrågavarande målen rätten likväl meddelat beslut om vilandeförklaring, hade det ålegat den att tillse, att den utredning, varom vore fråga, inom rimlig tid inkomme till rätten.

I 6 kap. 5 § RB finnas bestämmelser om vad som skall upptagas i protokoll vid huvudförhandling. Enligt första stycket 3. skall antecknas vilka vittnen eller sakkunniga höras och vilka bevis i övrigt förebringas.

Vid åtskilliga domstolar har iakttagits, att anteckning icke — på sätt sålunda stadgas — skett i protokollen rörande vid huvudförhandlingen förebragta skriftliga bevis, såsom analysattester och protokoll över läkarundersökning i rattfyllerimål samt skisser och fotografier i trafikmål. Även sakkunnigutlåtanden — avseende t. ex. verkställd sinnesundersökning — äro bevis, om vilkas förebringande anteckning skall ske. Så har icke alltid skett.

I sådana brottmål, där — för tillämpning av stadgandet i 4 kap. 3 § SL — utredning måste förebringas om brott, för vilka tilltalad i tidigare mål blivit dömd, saknas icke sällan anteckning i huvudförhandlingsprotokollen angående på vad sätt sådan utredning skett. Ibland har antecknats, att akten i det tidigare målet varit tillgänglig vid handläggningen av det nya målet. Dylik anteckning är emellertid enligt min mening icke tillfyllest; den omständigheten, att viss akt varit tillgänglig, har icke medfört, att akten blivit processmaterial. Jag har i nu förevarande hänseende framhållit vid inspektionerna, att vad som i s. k. 4: 3-situationer förekomme till utredning angående tidigare lagförda brott vore av beskaffenhet att skola antecknas i protokollet. Angående sättet för utredningens förebringande har jag såsom min mening anfört, att — i varje fall om den tidigare domen vore något så när fullständig — det ofta torde vara tillräckligt, att denna föredroges vid huvudförhandlingen i det nya målet.

Jag har även haft anledning framhålla att, då utredning om tilltalads personliga förhållanden eller sinnesbeskaffenhet inhämtades från sådan personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning, som före-

bragts i något tidigare mål, anteckning därom borde göras i protokollet i det nya målet.

Återkallar kärende i dispositivt tvistemål sin talan, sedan svaranden ingått i svaromål, skall jämlikt 13 kap. 5 § RB, om svaranden yrkar det, målet dock prövas. Avskrivs mål på grund av att part återkallat sin talan, skall han jämlikt 18 kap. 5 § RB ersätta motparten hans rättegångskostnad, om ej särskilda omständigheter föranleda, att ersättningskyldigheten bestämmes annorlunda.

För att svaranden, när kärenden under ovan angivna omständigheter i svarandens frånvaro återkallat sin talan, skall kunna framställa yrkande enligt nyssnämnda stadganden, bör han, innan återkallelsen leder till målets avskrivning, av rätten underrättas om återkallelsen. Härom har jag i förekommande fall erinrat.

Vid inspektioner har iakttagits, att domstolar i flera fall till biträde enligt lagen om fri rättegång åt barn i mål om faderskap till barnet förordnat en person, som var utsedd till dess barnavårdsman. Det har även i mål angående barns äktenskapliga börd förekommit att till sådant biträde åt barnet utsetts person, som var förordnad att såsom god man för barnet tillvarata dess rätt i just den rättegången. Jag har anmärkt, att barnavårdsmannen och gode mannen i dessa sina egenskaper hade att såsom ställföreträdare bistå barnen i rättegångarna samt att sålunda och i betraktande av innehållet i 5 § lagen om fri rättegång förutsättning saknats att förordna dem till biträden enligt nämnda lag (jfr ock ämbetsberättelsen 1948 s. 120 o. f.).

Vid inspektion av en rådhusrätt uppmärksammade jag en äktenskaps-skillnadsdom, i vilken bland annat förordnats, att hustrun skulle ha vårdnaden om ett makarnas barn "med rätt dock för mannen till umgänge med barnet på sätt makarna bestämt". Innehållet i makarnas överenskommelse i umgägesfrågan framgick av deras gemensamma ansökning i målet men var icke angivet i domen. Jag anmärkte, att det närmare innehållet i överenskommelsen skolat angivas i domen; detta vore av betydelse särskilt för den händelse verkställighet i den delen bleve aktuell.

I 14 § andra stycket lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff stadgas att, om någon avtjänat förvandlingsstraff för böter och om därefter andra böter förekomma till förvandling, vilka ådömts innan förstnämnda straff till fullo verkstälts, må för dessa böter ej åläggas högre förvandlingsstraff än som skolat återstå, därest gemensamt förvandlingsstraff — på sätt föreskrives i första stycket av paragrafen — beräknats för samtliga böter och därifrån avräknats det förut verkställda förvandlingsstraffet.

Har nedsättning enligt nyssnämnda stadgande icke skett vid böternas

förvandling, skall jämlikt 18 § samma lag fångvårdsstyrelsen, när det senare beslutet förekommer till verkställighet, förordna om dylik nedsättning.

Vid inspektion av en rådhusrätt uppmärksammade jag, att rätten genom beslut den 18 januari 1956 förvandlat 15 dagsböter, som ådömts viss person den 18 augusti 1954, till fängelse 20 dagar. I målet var upplyst, att samme person den 13 oktober 1953 ådömts vissa böter och att dessa förvandlats till fängelsestraff. I samband med inspektionen inhämtade jag upplysning från fångvårdsstyrelsen, att verkställigheten av det tidigare förvandlingsstraffet slutat den 24 januari 1955 och att fångvårdsstyrelsen den 14 april 1956 förordnat, att det genom beslutet den 18 januari 1956 ålagda förvandlingsstraffet skulle nedsättas till 5 dagar.

Härefter anmärkte jag, att rådhusrätten i det senare förvandlingsmålet — med hänsyn till vad som var upplyst angående den tidigare bötesförvandlingen — bort före sitt avgörande införskaffa upplysning, huruvida de böter, som därvid förelågo till förvandling, ådömts innan det tidigare förvandlingsstraffet till fullo verkstälts.

Hos en rådhusrätt uppmärksammades, att rätten i två mål om avhysning på grund av uraktlåten hyresbetalning åberopat 192 § UL vid förordnande om vräkning.

I anledning härav påpekade jag, att det åberopade lagrummet — vilket reglerade överexekutors befogenhet att förordna om vräkning — icke vore tillämpligt vid domstols handläggning av dylika mål. Överexekutors utslag i avhysningsmål kunde — framhöll jag vidare — under förutsättningar, som angåves i 193 § UL, verkställas utan hinder av att utslaget icke vunnit laga kraft. Beträffande domstols dom å avhysning gällde däremot, att verkställighet icke finge ske, förrän domen vunnit laga kraft, såvida icke domstolen meddelat förordnande jämlikt 17 kap. 14 § första stycket RB. Rådhusrättens åtgärd att åberopa 192 § UL kunde icke anses sakna materiell betydelse, när åtgärden kunde medföra, att exekutiv myndighet verkställde domen i enlighet med 193 § samma lag.

Har körkortsinnehavare åtalats för förseelse som sägs i 80 § 2 mom. första stycket vägtrafikkungörelsen — bland annat rattfylleri — och har körkortet enligt 33 § 3 mom. vägtrafikförordningen återkallats tills vidare eller beslut meddelats om körkortets omhändertagande enligt 35 § samma förordning, skall — jämlikt stadgande i 80 § 2 mom. andra stycket vägtrafikkungörelsen — allmän underrätt, om åtalet nedlägges eller rätten frikänner den tilltalade, ofördröjligen översända underrättelse härom till den länsstyrelse, som utfärdat körkortet. Den sålunda föreskrivna underrättelseplikten syftar till att möjliggöra, att körkortet utan dröjsmål återställes.

I anledning av uppmärksammade fall av försummelse att lämna länsstyrelse dylik underrättelse har jag framhållit den ur rättssäkerhetssyn-

punkt utomordentliga vikten av att underrättelseplikten behörigen fullgöres. Försummelse därutinnan kan leda till långvarigt dröjsmål med återställande av körkort.

Någon skyldighet att, utan att begäran därom framställts, expediera utskrift av dom till åklagare finnes icke föreskriven vad avser vanliga brottmål. Man torde dock i allmänhet kunna utgå från att landsfogde önskar dylik utskrift i mål, där han fört talan. Det är därför enligt min mening en lämplig ordning att domstolen i sådana mål inom den vanliga expeditionstiden tillställer landsfogden en sådan utskrift, även om han icke framställt uttrycklig begäran därom. I samband med inspektionerna har jag i några fall ansett mig böra fästa domstolarnas uppmärksamhet på detta förhållande. I allmänhet torde dock landsfogde även utan särskild begäran erhålla domsutskrift i sina mål.

I ämbetsberättelsen 1950 s. 231 har påpekats, att av lagakraftbevis i tvistemål borde framgå, huruvida dom, som avsåges med dylikt bevis, vunnit laga kraft till följd av att vad ej anmälts eller därför att anmält vad icke fullföljts. Då ofullständiga lagakraftbevis uppmärksammats i ett flertal fall, finnes anledning att här ånyo erinra om vad sålunda påpekats.

I ämbetsberättelsen 1953 s. 359 har uttalats, att ansökning i mål angående fastställande av arvoden till förvaltare och rättens ombudsman i konkurs bör beläggas med stämpel på samma sätt som är fallet med annan ansökning, varigenom mål anhängiggöres vid domstol. Vid de allra flesta domstolarna i landet brukar ock numera stämpel uttagas i dessa fall. Undantagsvis har jag emellertid iakttagit, att så icke sker. Jag har då hänvisat till nyssnämnda uttalande. I detta sammanhang har även den frågan uppkommit, huruvida motsvarande stämpelbeläggning bör ske i mål om tvistig fordran i konkurs eller om klander mot utdelningsförslag. Jag har därvid framhållit att, eftersom talan i dessa mål icke väckes genom ansökning, stämpel enligt min mening icke skall uttagas vid sådan talans anhängiggörande.

Om i konkursförvaltares enligt 55 § konkurslagen avgivna berättelse uppgives, att anledning finnes till antagande att konkursgäldenären gjort sig skyldig till brottsligt förhållande mot sina borgenärer, åligger det jämlikt 218 § samma lag konkursdomaren att därom underrätta allmänna åklagaren. Ibland förekommer det, att dylik underrättelse av konkursdomaren sändes till distriktsåklagare. Eftersom denne icke äger utan särskilt förordnande utföra åtal för gäldenärsbrott (se 4 § 1 mom. landsfogdeinstruktionen), bör underrättelse enligt 218 § av konkursdomaren sändas direkt till landsfogden, vilken är allmän åklagare i dessa mål. Detta har i förekommande fall framhållits vid inspektionerna.

29. Återkallelse av strafföreläggande

I 48 kap. 3 § RB föreskrives bland annat, att — därest strafföreläggande ej omedelbart godkännes av den misstänkte — det skall delgivas honom på sätt om stämning i brottmål är stadgat med tillkännagivande, att han har att inom viss av åklagaren utsatt tid, högst två veckor, från dagen för delgivningen till åklagaren återställa föreläggandet försett med godkännande vid påföljd att åtal eljest må äga rum. I 4 § stadgas, att strafföreläggande, som godkänts av den misstänkte, gäller som dom, vilken vunnit laga kraft.

I åtskilliga fall har iakttagits, att åklagare — sedan misstänkt vägrat godkänna strafföreläggande — underlåtit att fullfölja förfarandet genom åtal. Härvid har — mestadels till följd av upplysningar från den misstänkte och annan ny utredning — ärendet avskrivits eller eljest fått förfalla; i vissa fall har åtalseftergift meddelats.

I samband med dylika iakttagelser har jag erinrat om att åklagare icke under några omständigheter ägde återkalla eller ändra ett strafföreläggande som godkänts; enligt 48 kap. 4 § RB gäller ju sådant strafföreläggande såsom lagakraftvunnen dom. Har strafföreläggande icke godkänts, vore — har jag vidare uttalat — läget ett annat. I sådant fall torde hinder ur principiell synpunkt icke möta mot att åklagaren underlåte att fullfölja förfarandet genom åtal. Efter föreläggandets utfärdande kunde sådana omständigheter framkomma, att vad däri lagts vederbörande till last icke längre kunde anses innefatta straffbelagd gärning eller att beslut om åtalseftergift framstode såsom befogat. Jag har emellertid understrukt angelägenheten av att redan före utfärdande av strafföreläggande sådan utredning företoges, att dylika situationer endast undantagsvis uppkomme. Kravet på att erforderlig utredning föregår utfärdandet av strafföreläggande får sålunda icke eftersättas.

30. Dröjsmål med överförande av straffriförklarade från sinnessjukavdelning vid fångvården till sinnessjukhus

I 47 § 3. sinnessjuklagen stadgas, att om någon, som förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården, genom laga kraftägande utslag förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri, skall han för vård förbli vid nämnda avdelning, intill dess plats å något statens sinnessjukhus kan beredas honom.

Den platsbrist, som för närvarande råder å sinnessjukhusen, har medfört svårighet att inom rimlig tid bereda straffriförklarade plats därstädes. Dessa måste under mellantiden kvarbli å fångvårdens sinnessjukavdelningar. Antalet sådana expektanter uppgick den 23 augusti 1957 för hela riket till

39 bortsett från ett antal, som beräknades kunna utskrivas direkt. Av dessa 39 hade angivna dag 13 ännu icke blivit tilldelade visst sjukhus. Motsvarande siffror för enbart anstalten å Långholmen voro 18 respektive 7. Den tid, under vilken dylika personer få stanna å fångvårdens sinnessjukavdelningar, är ofta oskäligt lång, i vissa fall åtskilliga månader. Detta är ur flera synpunkter otillfredsställande. De straffriförklarade själva ha i några fall reagerat mot att kvarhållas å fångvårdsanstalt även efter det den dom, varigenom åtalet mot dem lämnats utan bifall, vunnit laga kraft. Vidare sakna de den möjlighet att hänvända sig till utskrivningsnämnd, som står till buds för straffriförklarad, intagen å sinnessjukhus.

G. Rättelse

31. Rättelse av uttalande återgivet i ämbetsberättelsen till 1957 års riksdag

Såsom framgår av den av mig till 1957 års riksdag avgivna ämbetsberättelsen har jag genom skrivelse den 9 maj 1956 till länsstyrelsen i Norrbottens län avgjort ett härstädes anhängigt ärende avseende, såvitt nu är i fråga, klagomål av John Elis Sunna rörande viss utmätning av fast egendom (se ämbetsberättelsen s. 175 o. f.).

Av den i berättelsen lämnade redogörelsen för ärendet framgår, att utmätningen, vilken ägt rum den 11 februari 1955, skett för uttagande av John Elis Sunna påförda, resterande utskylder och böter jämte restavgift och förrättningskostnad. Böterna samt vissa av utskylderna ha ålagts Sunna först efter det dennes hustru den 22 maj 1951 avlidit. Å den utmätta fastigheten, Kieksisvaara 3¹⁵, har John Elis Sunna erhållit lagfart den 4 juli 1942. I klagomålen gjorde John Elis Sunna gällande, att fastigheten vid tiden för utmätningen tillhörde hans son Sven-Eric Sunna. Denne å sin sida påtalade i en vid John Elis Sunnas påminnelser i ärendet fogad skrift, att fastigheten utmätts för faderns skuld, oaktat Sven-Eric Sunna förvärvat fastigheten, till hälften — såsom ende bröstarvinge — genom arv efter sin moder och till andra hälften genom köp den 4 februari 1955 av fadern. Från utmätningsmannens sida invändes, att fastigheten alltjämt vore lagfaren för John Elis Sunna. Angående de närmare omständigheterna i ärendet får jag hänvisa till redogörelsen i ämbetsberättelsen.

I skrivelse den 16 januari 1957 till ordföranden i riksdagens första lagutskott anförde jag — efter upptagande av ovanstående redogörelse — följande.

Vid ärendets behandling härstädes uppkom fråga, huruvida stadgandet i 82 § utskökningslagen — vilket innebär ett undantag från den i 68 § utskökningslagen uttalade allmänna regeln att det som hör annan till icke får utmätas för gäldenärens skuld — vore tillämpligt vid förändring i

äganderätten genom dödsfall. Denna fråga gjordes till föremål för grundlig undersökning. Såsom framgår av mina i ämbetsberättelsen upptagna uttalanden, kom jag härvid till den uppfattningen att 82 § icke vore tillämplig i hithörande fall. Härigenom kom jag till den slutsatsen, att fastigheten såsom tillhörande dödsboet efter John Elis Sunnas hustru icke fått i förevarande fall utmätas för annan gäld än sådan, som åvilat dödsboet eller för vilken fastigheten enligt lag svarat oberoende av förändringar i äganderätten (t. ex. skatteskuld med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB), varom jag lät genom expeditionsskrivelse den 30 april 1956 underrätta t. f. landssekreteraren i länet T. R. Segrell.

Vid denna prövning kom emellertid att förbises, att bestämmelserna i 12 kap. nya GB varit tillämpliga å makarna Sunnas äktenskap. Enligt 4 § nämnda kapitel har sålunda John Elis Sunna även efter hustruns död intill dess bodelning skett ägt råda över fastigheten, vilken var hans giftorättsgods. Vidare har enligt 6 § i kapitlet fastigheten utan hinder av hustruns död kunnat utmätas för John Elis Sunnas gäld. Att därmed avses även gäld ådragen efter hustruns död framgår av förarbetena (se NJA II 1921 s. 175).

Av det sagda framgår, att min ovan angivna slutsats icke varit riktig och att hinder icke förelegat för utmätning av fastigheten för skuld som John Elis Sunna ådragit sig efter hustruns död. Hade de för äldre äktenskap gällande bestämmelserna däremot varit att tillämpa, synes förhållandet ha varit att bedöma i enlighet med mitt ställningstagande i ärendet.

Jag tillade i skrivelsen, att till följd av nämnda förbiseende vid min behandling av ärendet vederbörande landsfiskal återkallat utmätningen såvitt avsåge böterna och de skatter, som uppkommit för John Elis Sunna efter hustruns död, jämte därå belöpande restavgift.

I skrivelse den 22 januari 1957 till utskottets ordförande anmälde jag, att jag ersatt statsverket de belopp, som sålunda kommit att felaktigt undantas vid utmätningen och alltjämt kvarstode såsom oguldna.

Utskottet uttalade därefter i sitt utlåtande i anledning av verkställd granskning av min ämbetsförvaltning, att min handläggning av ifrågasvarande ärende icke, efter av mig vidtagen åtgärd, föranledde någon erinran (se utskottets utlåtande nr 1 s. 5).

II. Redogörelse för ärenden rörande de administrativa myndigheterna

A. Åtal

32. Försummelse av landssekreterare vid handläggning av beredskapsärende

I ett under år 1951 till samtliga länsstyrelser utfärdat hemligt brev har Kungl. Maj:t meddelat föreskrifter rörande viss beredskap. Åtgärder enligt brevet skola vidtagas dels av länsstyrelse och dels av vissa lokala myndigheter. I brevet föreskrives således, att det åligger de lokala myndigheterna att uppgöra de planer och vidtaga de förberedelser i övrigt, som påkallas av föreskrifterna i brevet, samt att planerna skola granskas av länsstyrelsen.

Såsom av 1957 års berättelse (s. 120 o. f.) framgår hade justitieombudsmannen Rudewall förordnat om åtal mot dåvarande landssekreteraren i Västernorrlands län Sven Johan Nilsson för försummelse vid handläggning av beredskapsärende. I dom den 2 november 1956 hade hovrätten för Nedre Norrland, under uttalande att länsstyrelsen i länet vid ärendets handläggning visat försummelse, för vilken Nilsson vore ansvarig, på anförda skäl funnit försummelsen så ursäktlig, att den icke skäligen borde föranleda ansvar för tjänstefel, samt lämnat åtalet utan bifall.

Mot hovrättens dom hade jag fullföljt talan under yrkande att Nilsson måtte fällas till ansvar för sin ifrågavarande försummelse.

Kungl. Maj:t har i dom den 10 oktober 1957 yttrat följande.

Av länsstyrelsens yttrande den 21 maj 1955 och Nilssons yttrande den 23 januari 1956, båda avgivna till JO, ävensom av utredningen i målet i övrigt framgår, att syftet med expedierandet den 6 juli 1951 till vissa lokala myndigheter i länet utav avskrifter av 1951 års brev icke var, att dessa myndigheter omedelbart skulle igångsätta den i brevet anbefallda planläggningen eller vidtaga där sagda förberedelser i övrigt, utan att med åtgärderna finge anstå till dess länsstyrelsen utfärdat närmare anvisningar därför. Så hava ock de lokala myndigheterna så gott som genomgående uppfattat delgivandet av brevet. Det hade emellertid ålegat länsstyrelsen att föranstalta om att berörda åtgärder så snart som möjligt bleve verkställda. Länsstyrelsen hade fördenskull bort, så skyndsamt det göras kunde, låta utarbeta de tillämnade anvisningarna och tillställa de lokala myndigheterna dem. Detta har länsstyrelsen först den 16 juli 1954 fullgjort. För dröjsmålet vid länsstyrelsens handläggning av ärendet är Nilsson ansvarig.

Utredningen i målet får anses giva vid handen, att anledningen till dröjsmålet var, att utarbetandet av anvisningarna — vilket arbete ankom på landsfogden och av denne ansågs bära samordnas med det länsstyrelsen

enligt 1944 års kungörelse åliggande och inom landsfogdekontoret påbörjade planlägningsarbetet — från tid till annan sköts åt sidan för andra enligt landsfogdens av Nilsson godtagna uppfattning mera brådskande arbetsuppgifter.

För samordnandet av anvisningarnas utarbetande med annat likaledes brådskande planlägningsarbete har på grund av de båda arbetsuppgifternas inbördes samband fog ej saknats.

Även om det med hänsyn till betydelsen av att anvisningarna skyndsamt komma till stånd måste anses, att Nilsson — liksom landsfogden — felbedömt ärendets angelägenhetsgrad vid jämförelse med landsfogdekontorets övriga arbetsuppgifter, får denna felbedömning likväl i betraktande av omständigheterna anses så ursäktlig, att den icke bör för Nilsson medföra straffpåföljd.

Kungl. Maj:t prövar förty lagligt fastställa hovrättens domslut, varigenom åtalet lämnats utan bifall.

Ett justitieråd, med vilket ytterligare ett justitieråd förenade sig, var av skiljaktig mening och anförde:

”I det under år 1951 till samtliga länsstyrelser utfärdade, i målet omförmälda kungliga brevet föreskrives, att förberedande åtgärder för en vid behov av länsstyrelse förordnad beredskap skall vidtagas av vissa länsstyrelserna underställda lokala myndigheter ävensom att sålunda vidtagna åtgärder skola granskas av länsstyrelserna.

Med beaktande av såväl länsstyrelsernas förvaltningsrättsliga ställning till berörda lokala myndigheter som brevet innehåll och syfte får dess översändande till länsstyrelserna anses innefatta en dem av Kungl. Maj:t given befallning att tillse att ändamålsenliga åtgärder av åsyftat slag skyndsamligen vidtoges.

I målet är utrett att ifrågavarande brev den 19 juni 1951 mottagits av länsstyrelsen i Västernorrlands län att avskrift av detsamma den 6 juli samma år översänts till berörda lokala myndigheter att i anledning därav vissa av dessa självmant vidtagit av dem såsom lämpliga befunna förberedande åtgärder för beredskap medan andra — i några fall i avvaktan på instruktioner från länsstyrelsen — åtnöjt sig med att taga kännedom om brevet innehåll samt att först under år 1954 i brevet åsyftade förberedande åtgärder — dock med visst undantag — blivit för hela länet planlagda av befattningshavare vid länsstyrelsen samt bragta till verkställighet.

För det dröjsmål vid verkställandet av Kungl. Maj:ts befallning som sålunda förekommit är Nilsson ansvarig.

Nilsson har såsom förklaring till nämnda dröjsmål huvudsakligen anført att han funnit de i brevet åsyftade förberedande åtgärderna såvitt dessa ankomme på länsstyrelsen böra samordnas med den planläggning av vissa andra tidigare föreskrivna beredskapsåtgärder som uppdragits åt lands-

fogden *att* han vid skilda tillfällen muntligen påmint denne att i brevet åsyftade och med nyssnämnda planläggningsarbete samordnade förberedande åtgärder skulle vidtagas *att* han på grund av anhopning av andra brådskande ämbetsuppgifter för landsfogden låtit vid dessa påminnelser bero *samt att* brevet innehöлле tämligen utförliga föreskrifter om de lokala myndigheternas åligganden vid beredskap.

Vad Nilsson sålunda och i övrigt åberopat till sitt försvar är, med hänsyn till att de i brevet åsyftade förberedande beredskapsåtgärderna varit såväl erforderliga för att de lokala myndigheterna vid beredskap skolat kunna fullgöra i brevet givna föreskrifter som — särskilt under då rådande utrikespolitiska läge — brådskande samt att de, åtminstone i viss mån, kunnat igångsättas utan att samordnas med den beordrade planläggningen av andra beredskapsåtgärder och utan allvarligt åsidosättande av landsfogden och länsstyrelsen åvilande viktiga tjänsteåligganden, icke av beskaffenhet att befria honom från straffpåföljd.

På nu anförda skäl prövar jag, med ändring av hovrättens dom, lagligt att jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen döma Nilsson för tjänstefel att till kronan utgiva 15 dagsböter om 35 kronor.”

33. Försummelse av landssekreterare och landsfogde vid handläggning av beredskapsärende

Med anledning av vad som vid inspektioner av vissa länsstyrelser iakttagits rörande behandlingen av ovan omförmälda hemliga brev anhöll justitieombudsmannen Rudewall i skrivelser den 29 mars 1955 till samtliga övriga länsstyrelser om redogörelse för de åtgärder, som från länsstyrelsernas sida vidtagits i anledning av innehållet i det hemliga brevet. Sålunda begärda redogörelser avgåvos därefter av vederbörande länsstyrelser, däribland länsstyrelsen i Hallands län.

Med hänsyn till vad sistnämnda länsstyrelse upplyst i sin redogörelse inforrades yttrande från länsstyrelsen, som vid sitt svar fogade särskilda yttranden av de tjänstemän som tagit befattning med det hemliga brevet, bland andra landssekreteraren Robert Magnusson och landsfogden Nils Lorentz Eklund.

Efter remiss inkommo därefter Magnusson och Eklund med särskilda yttranden till JO.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde därefter justitieombudsmannen Rudewall, bland annat, följande.

Av handlingarna framginge att, sedan brevet inkommit till länsstyrelsen i Hallands län den 20 juni 1951, en avskrift därav samma dag översänts till Eklund, varefter brevet påföljande dag överlämnats till Magnusson. Denne

hade icke vidtagit annan åtgärd i ärendet än att han någon gång mellan den 21 och den 28 juni 1951, sannolikt efter konferens med Eklund, beslutit att avskrift av brevet skulle expedieras till viss avdelning inom länsstyrelsen, varefter Magnusson antecknat på brevet, att det skulle läggas ad acta. Därigenom hade ärendet avförts ur länsstyrelsens diarium såsom slutbehandlat. Det hade ålegat Magnusson att tillse, att ärendet icke hos länsstyrelsen antecknades såsom avslutat samt att vederbörliga åtgärder däri bleve inom behörig tid vidtagna. Magnussons underlåtenhet att fullgöra vad sålunda ålegat honom hade bland annat medfört, att den i brevet anbefallda planläggningen ej kommit att utföras av de lokala myndigheterna, vilka icke ens erhållit kännedom om brevets existens. Först den 16 april 1955 — efter det JO infordrat upplysningar i saken — hade avskrifter av brevet tillställts sistnämnda myndigheter med anmodan att verkställa planläggningen. Genom sin angivna underlåtenhet hade Magnusson gjort sig skyldig till försummelse i sin tjänsteutövning.

Beträffande Eklunds befattning med ärendet anfördes i skrivelsen: Sedan Eklund erhållit avskriften av brevet, hade Eklund haft vissa samtal med en befattningshavare vid länsstyrelsen. Samtalen hade avslutats med att Eklund den 23 juli 1951 gjort en anteckning att brevet skulle intagas i en beredskapskalender, med vars uppgörande den förenämnde befattningshavaren var sysselsatt. Därefter hade från Eklunds sida intet vidare åtgjorts i ärendet. Oavsett att Eklund icke av länsstyrelsen erhållit uttrycklig anmodan att inkomma med yttrande eller eljest vidtaga viss åtgärd i anledning av brevet, hade det ålegat Eklund att vidtaga åtgärder i syfte att bringa det i brevet anbefallda planlägningsarbetet till utförande, antingen genom att till länsstyrelsen avgiva förslag i frågan eller genom att själv beordra arbetets igångsättande. Genom sin uraktlåtenhet därutinnan hade Eklund gjort sig skyldig till försummelse i sin tjänsteutövning.

JO fann, att vad Magnusson och Eklund sålunda låtit komma sig till last icke kunde undgå beivran, samt uppdrog åt riksåklagarämbetet att vid hovrätten för Västra Sverige väcka och utföra talan mot Magnusson och Eklund för deras berörda försummelser. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

I särskilda domar *den 11 januari 1957* fann hovrätten för Västra Sverige utrett, att Magnusson och Eklund förfarit på sätt åklagaren påstått, vilket innefattade tjänstefel för vilka de ej kunde undgå ansvar. Hovrätten dömde envar av Magnusson och Eklund jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 20 dagsböter, varje dagsbot bestämd för Magnusson till 35 kronor och för Eklund till 25 kronor.

Mot hovrättens domar ha Magnusson och Eklund fullföljt talan. Målen äro beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

34. Försummelse av vice ordförande i statens hyresråd att tillse, att utslag i besvärsmål meddelats inom tillbörlig tid efter det beslut fattats i hyresrådet. Tillika fråga om behov av arbetsordning för hyresrådet och av åtgärder för nedbringande av arbetsbalansen hos rådet

I en den 18 februari 1956 hit inkommen skrift anförde Föreningen Munklägret u. p. a. klagomål mot statens hyresråd för obehörigt dröjsmål med avgörande av ett hos hyresrådet anhängiggjort mål mellan revisionssekreteraren G. Graffman, å ena, och föreningen, å andra sidan, (hyresrådets d:nr 2 B 658).

I klagoskriften anförde föreningen i huvudsak följande: Såvitt föreningen hade sig bekant, hade skriftväxlingen i målet avslutats i februari 1953. Föreningen hade vid upprepade tillfällen gjort skriftliga framställningar hos ordföranden för den avdelning varå målet handlades — hovrättsrådet Gunnar Ekedahl — om att målet skulle avgöras. En representant för föreningen hade även per telefon haft kontakt med Ekedahl i saken. Under sommaren 1954 hade föredraganden i målet per telefon meddelat föreningen att utslag skulle meddelas den 7 augusti 1954. Målet hade emellertid ännu icke avgjorts, och föreningen hade icke ens erhållit besked om anledningen till dröjsmålet. Föreningen hemställde om JO:s medverkan till att målet avgjordes.

Sedan genom remiss den 18 februari 1956 hyresrådet anmodats att inom en månad från handlingarnas mottagande inkomma med yttrande i anledning av klagomålen, avgav hyresrådet genom dess ordförande, f. d. landshövdingen Karl Levinson, ett den 25 maj 1956 dagtecknat yttrande, vid vilket fogats särskilt yttrande av Ekedahl.

Ekedahl anförde i sagda yttrande följande.

Sedan målet föredragits i hyresrådet den 27 maj 1953, hade Ekedahl vid den honom såsom ordförande åliggande kontrolläsningen av målet funnit, att han behövde samråda med övriga i avgörandet deltagande ledamöter. Uppenbarligen på grund av semesterförhållanden hade han icke kunnat komma i kontakt med ledamöterna, varför målet lagts åt sidan. — Han vitsordade de i föreningens skrift lämnade uppgifterna angående föreningens kontakter med honom. Likaledes vitsordade han föreningens uppgift att utslag i målet förklarats vara att förvänta den 7 augusti 1954. Att sådant besked lämnats kunde han visserligen icke erinra sig. Uppenbart vore emellertid, att föredraganden icke kunnat lämna en sådan förklaring utan att ha varit i förbindelse med Ekedahl. — Anledningen till att utslag i målet icke expedierats sommaren 1954 vore helt säkert att söka i samma

förhållande som nyss nämnts. Målet hade därefter ånyo kommit att läggas åt sidan. För det långa dröjsmål, som således uppkommit, vore Ekedahl ensam ansvarig. Till sitt försvar kunde han endast åberopa en stor arbetsbörda och att han varit lätt uttröttbar.

I sitt yttrande till JO anförde hyresrådet: Med anledning av remissen finge hyresrådet överlämna det av Ekedahl avgivna yttrandet. Utöver vad detta yttrande innehöller kunde framhållas, att utslag numera expedierats i målet samt att Ekedahl under de senaste åren såsom ordförande å avdelning i hyresrådet handlagt ett mycket stort antal mål, vanligen minst ett trettiotal varje vecka. Av dessa hade en betydande del varit uppsägningsmål av brådskanande natur. Därjämte hade så gott som samtliga inhibitionsfrågor avgjorts av Ekedahl.

Av akten i det mål som avsågs med klagomålen framgick, att detta föredragits den 27 maj 1953 samt avgjorts genom utslag den 28 april 1956. Genom samma utslag hade avgjorts ytterligare två den 27 maj 1953 inför Ekedahl föredragna mål, ett mellan föreningen, å ena, och advokaten Stig Helleberg, å andra sidan, (d:nr 2 C 343) samt ett mellan föreningen, å ena, och Graffman, å andra sidan, (d:nr 2 C 344). Å de tre till målen hörande akterna hade antecknats, att målen bordlagts den 27 maj 1953. I förevarande mål hade föreningen hos vederbörande hyresnämnd yrkat, att grundhyran för en av Graffman förhyrd lägenhet måtte höjas från 6 000 till 7 000 kronor och för en av Helleberg förhyrd lägenhet från 3 500 till 4 000 kronor för år. Hyresnämnden höjde grundhyran för Graffmans lägenhet till 6 500 kronor men ogillade föreningens talan beträffande Hellebergs lägenhet. Hyresrådet, där såväl föreningen som Graffman besvarade sig, höjde grundhyran för Graffmans lägenhet till 6 750 kronor och för Hellebergs lägenhet till 4 000 kronor.

Enär jag vid granskningen av hyresrådets och Ekedahls yttranden hade en känsla av att vad från hyresrådets och Ekedahls sida anförts icke gav en fullständig bild av orsakerna till ett för svensk administration så anmärkningsvärt dröjsmål med handläggningen av ett förhållandevis enkelt mål, anmodade jag Ekedahl att för förhör inställa sig å min expedition. Vid förhöret, som hölls den 27 juli 1956, uppgav Ekedahl följande.

Vid sammanträdet den 27 maj 1953 hade deltagit — förutom Ekedahl — vattenrättsdomaren Fredrikson, t. f. revisionssekreteraren Nyquist, f. d. majoren Wibom och ombudsmannen Fredricsson. Därvid hade målet företagits till avgörande, och det beslut som fattats hade varit i överensstämmelse med innehållet i utslaget den 28 april 1956. Den anteckning, som gjorts å hyresrådets akt i målet om att detta bordlagts, vore således missvisande. Ekedahl hade emellertid vid kontrolläsningen av målet, såsom ej sällan inträffade, blivit tveksam om utgången och därför önskat ytter-

ligare samråda med övriga ledamöter. Han kunde icke erinra sig vad som föranlett hans tveksamhet i förevarande fall. — Han hade aldrig kallat ledamöterna till någon ny överläggning i målet. Anledningen till att sådan överläggning icke ofördröjligen ägt rum kunde Ekedahl icke angiva. Det förekomme emellertid ofta, att hyresrådets ledamöter befunno sig på tjänsteresa eller eljest vore upptagna av olika göromål, varför det i hyresrådets verksamhet vore förenat med stora svårigheter att anordna ett förfarande, motsvarande den i hovrätterna förekommande återställningen av mål. Huru därmed förhållit sig i förevarande fall kunde Ekedahl icke angiva. Att intet åtgjorts i saken under hösten 1953 hade berott på förbi-seende från Ekedahls sida genom att han glömt bort målet. Orsaken till att målet ej heller därefter, trots föreningens påstötningar, företagits till slutligt avgörande hade varit oföretagsamhet hos Ekedahl. Därmed avsåges, att det vore ett särdrag hos honom att han hade svårt att taga itu med en sak, som blivit liggande alltför länge. — Det förtjänade framhållas att det, när tveksamhet uppstått angående utgången i ett mål, i vissa fall — med hänsyn till de ovan angivna svårigheterna att kalla ledamöter till ny överläggning — kunde bli nödvändigt att ordföranden förordnade om bordläggning av målet. Ofta utsändes i sådana situationer en skriftlig promemoria i saken till ledamöterna. Så hade emellertid icke skett i förevarande fall. Enligt vad Ekedahl erinrade sig hade han vid ett tillfälle under sommaren 1955 dryftat målet med Nyquist, som då varit byråchef i hyresrådet. Föredraganden, som numera icke tjänstgjorde i hyresrådet, hade icke — annat än sommaren 1954 — påmint Ekedahl om målet. Någon skyldighet därutinnan hade icke heller ålegat föredraganden, eftersom ansvaret för expedieringen av utslag i föredragna mål sedan målen överlämnats till vederbörande ordförande finge anses åvila denne ensam. Ej heller övriga ledamöter hade frågat Ekedahl efter målet, men dessa hade icke att taga någon befattning med mål efter det utslag beslutats. Utslag under-tecknades endast av ordföranden efter kontrasignering av föredraganden. — Liksom de övriga ordförandena hade Ekedahl fört särskilda anteckningar, ett s. k. manual, vari beträffande varje mål antecknades datum för föredragningen, målets återställande till ordföranden, justeringen av förslaget till utslag och expedieringen av utslaget. Ekedahl hade emellanåt för granskning genomgått sitt manual, men då detta upptog mer än 100 mål i månaden, hade ett eller annat mål lätt kunnat förbises. — Ekedahls arbetsbörda i hyresrådet vore ytterst betungande. Arbetsbördan vore avsevärt större än den som åvilade exempelvis ledamot i hovrätt. Regelmässigt tjänstgjorde Ekedahl varje vecka såsom ordförande vid tre sammanträden om fyra timmar. Samtliga därvid föredragna mål — mer än ett hundratal i månaden — kontrollästes av Ekedahl. Därjämte hade han hand om samtliga i hyresrådet förekommande mål, som enligt instruktionen för hyresrådet kunde avgöras av ordföranden ensam, ävensom samtliga inhibitions-

frågor. På grund av denna sin stora arbetsbörda hade han tidvis känt sig mycket trött. Han ville dock icke anföra detta förhållande såsom förklaring till dröjsmålet i förevarande fall, eftersom detta mål icke kunde anses vara omfattande. — Den tid, som förflöte från det att ett mål föredragits till dess utslag i målet expedierades, uppginge i allmänhet till ungefär tre veckor. Det förekomme dock ej sällan, särskilt i vidlyftiga mål, att expeditionstiden vore längre. Dröjsmål med expediering av utslag — ehuru icke i sådan grad som i förevarande fall — hade förekommit även i åtskilliga andra mål, som handlagts av Ekedahl. Ibland hade parterna i dessa fall ringt eller skrivit och frågat efter anledningen till dröjsmålen. Därest arbetsbördan bleve alltför betungande för någon av dem som tjänstgjorde såsom ordförande å avdelning i hyresrådet, funnes möjlighet för vederbörande att hänvända sig till ordföranden i hyresrådet för att få till stånd viss överflyttning av mål till annan avdelningsordförande.

I anledning av vad som framkommit angående dröjsmål med justering och expediering av utslag beslöt jag att genom inspektion hos hyresrådet verkställa undersökning rörande förekomsten av sådana dröjsmål samt angående arbetsbalansen i övrigt och personaltillgången vid hyresrådet.

Vid inspektionen, som förrättades den 19 oktober 1956, framkom bland annat följande.

Ekedahl hade tjänstgjort såsom icke ordinarie ordförandesuppleant i hyresrådet från och med den 18 april 1952 till och med den 30 september 1953 samt varit ordinarie ordförandesuppleant och ledamot i hyresrådet sedan den 1 oktober 1953. Under den tid Ekedahl sålunda tjänstgjort i hyresrådet hade avsevärda dröjsmål i ett stort antal fall förekommit i fråga om justering och expediering av utslag i mål, vilka föredragits inför avdelning, å vilken Ekedahl varit ordförande.

I fråga om omfattningen av nämnda dröjsmål kan här anföras följande.

Sedan Ekedahl vid inspektionstillfället för granskning till mig överlämnat sitt manual, avseende samtliga mål som föredragits inför honom såsom ordförande å avdelning under tiden den 16 september 1952—den 2 mars 1956, lät jag upprätta en förteckning i form av ett utdrag ur manualen omfattande, såvitt här är i fråga, de mål, vari — utan att godtagbar anledning till dröjsmålen syntes föreligga — sex månader eller längre tid förflutit från dagen för föredragningen till dagen för expediering av utslag. Tiden sex månader hade valts uteslutande av lämplighetsskäl. Självfallet må härav icke dragas den slutsatsen, att jag anser att ett dröjsmål av något kortare längd skulle vara försvarligt.

Vid förteckningens upprättande biträdde Ekedahl samt lämnade därvid vissa kompletterande upplysningar. I fråga om vissa i manualen upptagna mål, vari lång tid förflutit mellan dagen för föredragningen och dagen för expediering av utslag, hade i manualen endast antecknats att målen bord-

lagts. Ekedahl upplyste i anledning därav, att i ett mindre antal av dessa mål beslut om bordläggning sannolikt fattats vid sammanträde med avdelningen, att han emellertid i flertalet av dessa fall gjort anteckningarna om bordläggning vid kontrolläsningen av målen samt att anledningen därtill varit antingen att han blivit tveksam om målens utgång och därför önskat ånyo samråda med övriga ledamöter eller att målen varit av omfattande natur. — Beträffande vissa av de i manualet upptagna målen, där anteckning om dagen för expediering av utslag saknades, fanns i manualets anmärkningskolumn antecknad datum då målet ”avgjorts”. Ekedahl upplyste, att i samtliga dessa fall utslag expedierats kort tid efter datum för avgörandet men att han icke kunde angiva vilken dag expedieringen ägt rum. Med anledning av denna Ekedahls upplysning beräknades vid förteckningens upprättande den ovan angivna tiden av sex månader i dessa fall med dagen för avgörandet som slutdag.

Sedan Ekedahl beretts tillfälle att genomgå förteckningen, utmönstrades ur densamma vissa mål, vilka Ekedahl med säkerhet kunde angiva såsom bordlagda efter beslut vid sammanträde. Övriga mål, som bordlagts utan att anledningen till bordläggningen angivits, intogos i förteckningen. I förteckningen upptogos jämväl vissa mål, vari vederbörande föredragande gjort sig skyldig till anmärkningsvärt långa dröjsmål med målens överlämnande till Ekedahl efter föredragningarna (enligt meddelad föreskrift skola målen med förslag till utslag överlämnas till ordföranden senast en vecka efter föredragningen, där ej denne medger längre tid).

Såvitt avser dröjsmål från Ekedahls sida av ovan angiven längd upptog förteckningen 306 mål. Med avseende å nämnda 306 mål uppgingo dröjsmålen i 44 fall till mellan två och tre år, i 161 fall till mellan ett och två år och i 78 fall till mellan sex månader och ett år. Återstående 23 mål kvarstodo vid inspektionstillfället såsom alltjämt oavgjorda. Av dessa sistnämnda mål hade föredragits 9 under 1953, 5 under 1954, 3 under 1955 och 6 under 1956.

Den avsevärda omfattning, vari dröjsmål från Ekedahls sida enligt manualet förekommit, bestyrktes av följande vid inspektionstillfället framkomna förhållanden.

Registratorn vid hyresrådet Ann Mari Enquist upplyste, att hon — såvitt hon kunde erinra sig — under förra delen av hösten 1954 för Ekedahl uppvisat en av henne omedelbart före uppvisandet upprättad förteckning över de under ordförandeskap av Ekedahl handlagda mål, vari vid nyssnämnda tidpunkt utslag icke expedierats. Ifrågavarande förteckning upptog sammanlagt 219 mål, föredragna under tiden oktober 1952—december 1953. Den 17 september 1955 hade enligt förteckningen kvarstått 13 i densamma upptagna mål, vari utslag då ännu icke expedierats. Sistnämnda mål hade föredragits under tiden januari—november 1953.

Därjämte upplyste byråchefen vid hyresrådet Inge Lekman att han,

sedan han uppmärksammat att i ett flertal fall ytterst långvariga dröjsmål med expediering av utslag i föredragna mål förekommit från Ekedahls sida, den 24 april 1956 upprättat en förteckning, upptagande — bland annat — samtliga vid nyssnämnda tidpunkt oavgjorda mål, vilka inkommit till hyresrådet före den 1 januari 1955 och föredragits inför Ekedahl före 1955 års utgång. Antalet sådana mål uppgick enligt förteckningen till 85, föredragna under åren 1952—1955. Av dessa hade 44 antecknats såsom bordlagda. Vid inspektionstillfället kvarstodo — enligt förteckningen — 27 av målen såsom alltjämt oavgjorda. Av dessa mål hade 10 antecknats såsom bordlagda. Lekman upplyste, att flertalet av de i förteckningen såsom bordlagda redovisade målen icke torde ha bordlagts genom beslut vid sammanträde.

Slutligen uppgav Lekman i förevarande sammanhang, att han i en den 21 augusti 1956 till Ekedahl avläten skrivelse förtecknat 32 vid nyssnämnda tidpunkt oavgjorda mål, vilka föredragits inför Ekedahl 10 under 1953, 5 under 1954, 8 under 1955 samt återstående 9 mål under tiden januari—mars 1956. Såvitt Lekman hade sig bekant hade utslag ännu vid inspektionen icke expedierats i något av dessa mål.

Med anledning av vad som framkommit angående omfattningen av de dröjsmål från Ekedahls sida, varom var fråga, upplyste hyresrådets ordförande, Levinson, vid inspektionstillfället bland annat följande.

Sedan Levinson i början av 1955 erhållit kännedom om att betydande eftersläpning förekomme beträffande expediering av utslag i Ekedahls mål, hade Ekedahl i februari samma år erhållit ledighet från andra mål för att avarbeta nämnda balans. Levinson hade då även haft ett samtal med Ekedahl och framhållit angelägenheten av att utslagen i de äldre målen expedierades, innan Ekedahl ägnade sig åt nyare mål. Ekedahl hade dock, även under den tid han varit tjänstledig, deltagit i alla plenarsammanträden och handlagt de löpande mål, vilka varit av beskaffenhet att kunna avgöras av ordföranden ensam. Sedan Ekedahl senare under 1955 anmält för Levinson att balansen avarbetats, hade han återinträtt i full tjänstgöring. På våren 1956 hade Levinson emellertid erhållit kännedom om att Ekedahl alltjämt hade äldre, föredragna mål, vari utslag icke expedierats. Levinson hade då blivit ytterst förvånad, eftersom Ekedahl — såsom nyss nämnts — tidigare anmält att balansen avarbetats. Levinson hade utgått från att denna Ekedahls uppgift varit riktig och ansett sig sakna anledning att kontrollera densamma. Med anledning av den nya upplysning angående balans i fråga om Ekedahls mål, vilken Levinson erhållit under våren 1956, hade han haft ett nytt samtal med Ekedahl. Man hade då kommit överens om att Ekedahl ånyo skulle erhålla tjänstledighet på samma sätt som året dessförinnan. — Under sin tjänstgöring i hyresrådet hade Ekedahl utfört ett gott arbete. Han hade arbetat strängt och hållit ett mycket stort antal sammanträden. Ekedahl vore oerhört noggrann i sitt arbete och lade ner

stor möda på den formella utformningen av utslagen. Levinson kunde för sin del icke förstå orsaken till att det hos Ekedahl uppstått en så omfattande balans i fråga om expediering av utslag i föredragna mål. Den enda tänkbara förklaringen syntes vara en sjuklig benägenhet hos Ekedahl att låta äldre mål ligga oavgjorda. Levinson vore orolig för Ekedahls hälsa. Enligt Levinsons uppfattning måste det ha hänt något speciellt med Ekedahl under 1955. Levinson funne det sålunda ytterst egendomligt, att Ekedahl icke hållit sitt då givna löfte att avarbeta den uppkomna balansen. — Under våren 1956 hade Ekedahl expedierat utslag i ett stort antal av de äldre målen. Från och med slutet av augusti 1956 hade emellertid denna avarbetning av balansen helt upphört.

I anslutning till vad Levinson sålunda anfört framhöll Lekman, att i ett icke ringa antal av de inför Ekedahl föredragna målen vissa föredragande dröjt avsevärd tid — ibland närmare ett halvt år — med att efter föredragningarna lämna målen till Ekedahl för justering av förslag till utslag.

Jag hade vid inspektionstillfället ett samtal med Ekedahl, som därvid uppgav följande.

Såsom han tidigare framhållit hade han haft en mycket stor arbetsbörda under sin tjänstgöring i hyresrådet. En omfattande eftersläpning i fråga om justering och expediering av utslag i föredragna mål hade uppstått för hans vidkommande. Antalet sådana mål kunde vid något tillfälle ha uppgått till ett hundratal. — I början av 1955 hade han erhållit kännedom om att Levinson mottagit skriftlig förfrågan angående ett av dessa mål. Med anledning därav hade Ekedahl då anmält för Levinson, att han hade ett större antal äldre, föredragna mål, vari utslag icke expedierats. Det torde då ha varit fråga om minst 100 sådana mål, av vilka vissa varit mycket gamla. Sedan Ekedahl anmält nyssnämnda förhållande för Levinson, hade man överenskommit att Ekedahl — för att bli i tillfälle att avarbeta balansen — under viss tid skulle erhålla ledighet från avdelningssammanträden och vara befriad från att erhålla nya mål. Ekedahl hade sålunda varit helt befriad från arbete i nyssnämnda hänseenden under januari 1955 samt delvis åtnjutit sådan tjänstledighet under februari och mars samma år. Under hela nämnda tid hade han dock handlagt sådana löpande mål, som varit av beskaffenhet att kunna avgöras av ordföranden ensam. Arbetet med dessa mål kunde beräknas taga i anspråk sammanlagt ungefär en dag i veckan. Under den tid som han i enlighet med vad nyss nämnts åtnjutit tjänstledighet hade han avarbetat de flesta av de äldre målen. — Han hade icke gjort framställning om att några av de äldre målen skulle överföras till annan avdelning, eftersom det, om sådan överföring ägt rum, skulle ha blivit nödvändigt att ånyo föredraga målen. Dessutom hade målen i stor utsträckning varit bränslemål, och Ekedahl hade varit den av avdelningsordförandena som haft den största erfarenheten i fråga om sådana mål. — Omedelbart innan Ekedahl börjat sin semester sommaren 1955 hade han

till Nyquist lämnat vissa mål — däribland det som avsåges med de klagomål hos JO, vilka föranlett inspektionen — med justerade koncept till utslag. Han hade därvid givit Nyquist i uppdrag att expediera utslagen, därest vederbörande parter framställde förfrågan angående målen under hans semester. Därest parterna icke läte sig avhöra under denna tid, hade han för avsikt att ytterligare diskutera målen med sina kolleger. Enär vederbörande parter icke frågat efter målen under Ekedahls semester, hade utslag i målen då icke expedierats. — Under början av hösten 1955 hade balansen i fråga om äldre, föredragna mål varit relativt liten. Under 1956 hade Ekedahl haft tjänstledigt under maj och juni för att kunna avarbeta den återstående balansen. Därefter hade han återinträtt i tjänstgöring i full utsträckning. För närvarande kvarstode alltjämt 32 äldre, föredragna mål, vari utslag icke expedierats. I dessa, liksom i den tidigare avarbetade balansen, inginge ett fåtal uppsägningsmål. — Ekedahl önskade framhålla att det i vissa fall kunnat dröja så lång tid som närmare ett halvt år efter föredragningarna, innan vederbörande föredragande lämnat målen till Ekedahl med förslag till utslag. I dessa fall hade Ekedahl i allmänhet icke frågat efter målen hos föredragandena. Någon gång hade han dock gjort detta. — Såvitt han nu kunde erinra sig hade han, innan Lekman i april 1956 tillträtt byråchefstjänsten i hyresrådet, endast vid ett tillfälle, troligen i januari 1955, från registratorn fått en samlad förteckning över äldre mål, vari utslag icke expedierats. Emellertid hade han vid upprepade tillfällen erhållit påminnelser från kanslipersonalens sida om speciella sådana mål, vilka påminnelser föranletts av förfrågningar hos kansliet från parternas sida. — Ekedahl kunde icke giva någon förklaring till de dröjsmål som från hans sida förekommit i fråga om justering och expediering av utslag i föredragna mål. Han ansåge sig dock böra framhålla, att han sedan några år tillbaka tidvis känt sig mycket trött, att han på grund därav under 1955 konsulterat verksläkaren och då erhållit ett flertal vitamininjektioner samt att han till följd av sin arbetsbörda under de två senaste åren icke ansett sig böra taga ut full semester.

I och för fortsättning av inspektionen av hyresrådet anmodade jag Nyquist att den 24 oktober 1956 inställa sig å min expedition för att lämna upplysningar angående förekomsten av dröjsmål i fråga om expediering av utslag i föredragna mål och rörande arbetsbalansen i övrigt under Nyquists tjänstgöringstid i hyresrådet. Nyquist uppgav därvid bland annat följande.

Nyquist hade tillträtt byråchefstjänsten i hyresrådet den 1 januari 1953. Under senare hälften av 1954 hade han erfarit att det å Ekedahls avdelning i icke ringa utsträckning förekomme så långa dröjsmål med expediering av utslag i föredragna mål att parterna framförde upprepade förfrågningar angående anledningen till dröjsmålen. Med anledning därav hade Nyquist

talat med Ekedahl, som förklarar att han vore medveten om att dröjsmål i nyssnämnda hänseende förekomme och lovat att utslagen skulle expedieras. Nyquist hade då ej omnämnt saken för ordföranden i hyresrådet. Någon mera detaljerad kontroll beträffande de av Ekedahls mål, vari utslag icke expedierats, hade icke förekommit förrän under hösten 1954, då Ann Mari Enquist av eget initiativ upprättat en förteckning över sådana mål. Sedan Nyquist sett denna förteckning, hade han haft ett nytt samtal med Ekedahl. Denne hade förklarar, att han på relativt kort tid skulle kunna avarbeta balansen. Nyquist hade framhållit att han vore villig att hjälpa Ekedahl med vissa av målen, men denne hade varit angelägen att själv avarbeta den uppkomna balansen. Nyquist hade emellertid hjälpt Ekedahl med vissa mål. Ekedahl hade förklarar, att han förstode att de dröjsmål som uppkommit kunde tänkas giva Nyquist anledning att tala med Levinson om saken samt understrukit att Nyquist icke av kollegialitetshänsyn skulle avhålla sig från att göra detta. I januari 1955 hade Ekedahl emellertid själv talat med Levinson. Nyquist hade icke varit närvarande vid samtalet, men Ekedahl hade underrättat honom om detta. Efter samtalet med Levinson hade Ekedahl erhållit ledighet från sammanträden för att avarbeta balansen. Ekedahl hade förklarar, att han endast behövde en månads ledighet för att göra detta. Denna tid hade emellertid visat sig otillräcklig, varför Ekedahl erhållit ledigt från flertalet sammanträden under ytterligare två månader. Därefter hade han anmält, att endast en ringa del av balansen återstode, varför han önskade återinträda i full tjänstgöring. Nyquist hade uppmanat honom att ej träda i tjänst förrän balansen vore helt avarbetad. Ekedahl hade emellertid genmält, att den återstående balansen vore så obetydlig att han skulle hinna avarbeta denna samtidigt som han började syssla med nya mål. Ekedahl hade därför återträtt i tjänst, och Nyquist hade därefter trott att balansen varit avarbetad. Nyquist hade dock icke kontrollerat att så varit fallet. — Därefter hade Nyquist icke företagit någon ytterligare granskning i fråga om eftersläpningar från Ekedahls sida med expediering av utslag förrän i början av 1956. Ann Mari Enquist hade då upprättat en ny förteckning över äldre, oavgjorda mål, varav framgått att dröjsmål i nyssnämnda hänseende alltjämt förekomme från Ekedahls sida. Sedan Nyquist företett förteckningen för Levinson, hade denne förklarar att han skulle tala med Ekedahl. Nyquist hade då ansett, att han saknat anledning att vidare syssla med saken. — Under sin tjänstgöring i hyresrådet hade Ekedahl haft en stor arbetsbörd, Ekedahl vore ytterst noggrann och arbetsam. Dröjsmålen från Ekedahls sida i fråga om expediering av utslag i föredragna mål hade enligt Nyquists uppfattning berott på att Ekedahl varit fysiskt och även i viss mån psykiskt uttröttad.

På sätt framgår av Nyquists uppgifter hade Ekedahl, innan han återinträdde i sin vanliga tjänstgöring efter den partiella ledighet han åtnjutit i

början av år 1955, för Nyquist förklarat, att då endast obetydlig balans i fråga om meddelande av utslag i föredragna mål kvarstode. Vidare hade Levinson uppgivit, att Ekedahl återinträtt i tjänst först efter det att han för Levinson anmält att balansen avarbetats. Då jag ansåg det vara av betydelse att söka utröna huruvida dessa Ekedahls uppgifter till Nyquist och Levinson varit riktiga, lät jag undersöka huru många äldre mål som kvarstodo oavgjorda, då Ekedahl slutade den partiella tjänstledigheten år 1955. Ekedahls, Levinsons och Nyquists uppgifter angående den tid ledigheten omfattade syntes icke sinsemellan helt överensstämmande. Ekedahl hade emellertid själv förklarat att ledigheten sträckt sig till och med mars 1955. För att erhålla betryggande marginal antog jag vid förevarande undersökning att Ekedahl varit partiellt tjänstledig till och med april 1955. Vid denna tidpunkt kvarstodo enligt utdraget ur Ekedahls manual såsom oavgjorda 74 mål, föredragna mer än sex månader dessförinnan (nr 1, 3—6, 14—19, 27—29, 32, 59, 68, 78—84, 86, 90, 94, 106—108, 112, 116, 117, 124, 126, 133, 147, 158, 159, 166—168, 171, 172, 175, 176, 185—187, 199—201, 204, 206—214, 221, 226, 228, 229, 231 och 234—240 i utdraget ur manualet). Dessa mål hade föredragits 1 i december 1952, 34 under första halvåret 1953, 14 under andra halvåret 1953, 19 under första halvåret 1954 och övriga 6 mål under tiden juli—oktober 1954. Av dessa 74 mål kvarstodo — enligt utdraget ur manualet — 12 såsom alltjämt oavgjorda vid den av mig den 19 oktober 1956 förrättade inspektionen av hyresrådet.

I en den 24 oktober 1956 hit inkommen skrift anhöll advokaten Stig Helleberg om utredning angående orsaken till det dröjsmål som förelupit i fråga om meddelande av utslag i det ovan omnämnda målet mellan föreningen, å ena, och Helleberg, å andra sidan, (hyresrådets d:nr 2 C 343, nr 106 i utdraget ur manualet).

Såsom ovan angivits hade det i Hellebergs skrift angivna målet — i likhet med det mål som avsågs med föreningens klagomål — föredragits inför Ekedahl den 27 maj 1953 och avgjorts genom utslag den 28 april 1956.

I därefter av mig infordrat yttrande, dagtecknat den 7 december 1956, anförde hyresrådet in pleno — såvitt nu är i fråga — följande.

Det förtjänade understrykas, att Ekedahls arbetsbörda i hyresrådet varit mycket omfattande samt att Ekedahl nedlade ett synnerligen stort arbete på de mål, som handlades under ordförandeskap av honom. Dessa mål vore i allmänhet till sin natur mycket invecklade och svårbedömbara, varför de krävde avsevärt större efterarbete än övriga mål. Med kännedom om Ekedahls pliktkänsla hölle hyresrådet för sannolikt, att förklaringen till de dröjsmål som förekommit från Ekedahls sida vore att finna i omständigheter, för vilka Ekedahl skäligen icke borde lastas.

I ett till hyresrådet avgivet yttrande, dagtecknat den 28 november 1956,

anförde förutvarande ordföranden i hyresrådet, f. d. lagmannen Gustaf Lindstedt, bland annat, *att* han under närmare två års tid haft tillfälle att bedöma Ekedahls tjänstgöring i hyresrådet, *att* han därunder bildat sig den uppfattningen att Ekedahl ägde en ovanlig arbetsförmåga samt vore synnerligen noggrann, plikttrogen, kunnig och omdömesgill, *att* de mål, som handlagts under ordförandeskap av Ekedahl, ofta varit av svårbedömbart och invecklad natur *samt att* Ekedahl såsom heltidsanställd ordförandesuppleant i hyresrådet haft en väsentligt större arbetsbörda än den som i allmänhet åvilade en ordinarie domare; den omfattande balansen i fråga om expediering av beslutade utslag kunde enligt Lindstedt icke förklaras på annat sätt än att Ekedahl haft för stor arbetsbörda och blivit överansträngd därav.

Jag beredde därefter Ekedahl tillfälle att taga del av den verkställda utredningen samt att ange den ytterligare utredning han ansåge sig böra påfordra ävensom anföra vad han eljest aktade nödigt.

Med anledning därav inkom Ekedahl med nytt yttrande, dagtecknat den 10 januari 1957. I yttrandet anförde Ekedahl till en början bland annat följande.

Vid inspektionstillfället den 19 oktober 1956 hade Ekedahl — såsom jämväl antecknats i protokollet över inspektionen — uppgivit, att hans sysslande med sådana mål som enligt hyresrådets instruktion kunde avgöras av ordföranden ensam kunde beräknas taga i anspråk en tid av sammanlagt ungefär en dag i veckan. Vid närmare eftertanke hade Ekedahl funnit att nämnda tidsangivelse — som avsåge icke endast nyssnämnda mål utan även s. k. inhibitionsärenden, av vilka han avgjorde det ojämförligt största antalet — knappast kunde vara fullt korrekt. Det syntes vara riktigare att beräkna den tid, som förevarande mål och ärenden toge i anspråk, till närmare en halv än en hel arbetsdag per vecka. — Efter JO:s inspektion av hyresrådet den 19 oktober 1956 hade Ekedahl och Lekman gemensamt granskat den av Lekman vid inspektionstillfället omnämnda, den 21 augusti 1956 till Ekedahl avlätna skrivelsen, som upptagit 32 äldre, inför Ekedahl föredragna mål, vari utslag vid nyssnämnda tidpunkt icke meddelats. Vid granskningen hade beträffande de i skrivelsen upptagna målen framkommit följande. Ett av de mål, som föredragits under 1953, hade föredragits inför annan ordförande än Ekedahl. Fyra av målen, vilka föredragits tre i slutet av 1955 och ett i februari 1956, hade förklarats vilande på begäran av part och, sedan besvären återkallats, avskrivits. Ett i mars 1956 föredraget mål hade varit omlottat å annan ordförande än Ekedahl. Ett i november 1955 föredraget mål hade av Ekedahl återställts till föredraganden för ny föredragning. Slutligen hade ett mål, som föredragits i december 1955, bordlagts för inhämtande av visst yttrande, vilket inkommit först under december 1956.

I anledning av Ekedahls uppgifter angående nyssnämnda mål må framhållas, att av dessa mål endast två funnos upptagna i det verkställda utdraget ur Ekedahls manual, nämligen *dels* ett av de tre i slutet av 1955 föredragna målen, som förklarats vilande på begäran av part och, sedan besvären återkallats, avskrivits (hyresrådets d:nr 5 B 417, nr 297 i utdraget ur manualet), *dels* det i november 1955 föredragna målet, vilket av Ekedahl återstälts till föredraganden för ny föredragning (hyresrådets d:nr 5 F 500, nr 295 i utdraget ur manualet).

Beträffande de i utdraget ur hans manual upptagna målen anförde Ekedahl: Det förtjänade framhållas, att ej få av de i utdraget upptagna diarie-numren varit konfererade, varför antalet mål, vari utslag icke expedierats i rätt tid, i själva verket vore mindre, sannolikt icke oväsentligt mindre, än vad utdraget gäve vid handen. Då Ekedahl icke funnit detta förhållande vara av större betydelse, hade han icke ansett det erforderligt att utföra det tidsödande arbete, som en kontroll i förevarande hänseende skulle innebära. Han hade dock velat omnämna saken.

I sitt yttrande anförde Ekedahl vidare: Som han redan tidigare uppgivit hade han alltid haft en viss svårighet att taga itu med saker, som en gång blivit lagda åt sidan. På senare år hade emellertid denna svårighet vuxit i avsevärd grad. Därjämte hade han — såsom han även tidigare omnämnt — känt sig mycket trött och ofta nog märkt en för honom tidigare okänd svårighet att träffa avgöranden. Vidare tillkomme i förevarande sammanhang följande omständigheter. I januari 1953 hade hans fader insjuknat samt därefter vårdats å lasarett och sjukhem tills han i maj 1953 avlidit. Faderns sjukdom hade gripit Ekedahl hårt och medfört att Ekedahl fått markerade svårigheter med sin sömn. Såsom framginge av utdraget ur hans manual hade den ojämförligt största eftersläpningen i fråga om expediering av utslag i föredragna mål uppkommit under faderns sjukdomstid. Visserligen hade han under nämnda tid endast varit deltidsanställd vice ordförande i hyresrådet och således själv ägt bestämma antalet sammanträden, varvid han haft att tjänstgöra såsom ordförande. Emellertid hade han varit angelägen att söka tillmötesgå från hyresrådet framställda önskemål i förevarande hänseende samt även varit i behov av de extrainkomster som tjänstgöringen i hyresrådet inbringat. — Den arbetsbalans, som uppstått under första halvåret 1953, hade han haft för avsikt att söka avarbeta under sin semester sommaren samma år. Detta hade emellertid icke lyckats, främst beroende på följande förhållande. Sedan hans äldsta syster i juni 1953 förlorat sin man och lämnats ensam med en minderårig son, hade Ekedahl ansett sig varken kunna eller vilja motsätta sig en av systemen framställd begäran om att han skulle tillbringa semestern tillsammans med henne för att om möjligt vara henne till tröst och hjälp. Då systemen varit djupt deprimerad, hade semestern för Ekedahl inneburit föga vila. Tvärtom hade hans sömnsvårigheter förvärrats, varför det blivit omöjligt för honom att

avarbeta balansen. Denna hade alltså kvarstått, då han den 1 oktober 1953 tillträtt tjänsten som heltidsanställd vice ordförande i hyresrådet, och finge anses vara av betydelse även för de därefter uppkomna dröjsmålen. — Slutligen förtjänade framhållas, att hans hälsotillstånd numera i icke ringa grad förbättrats, sedan han slutat röka. Framför allt hade den tidigare trötthetskänslan i hög grad reducerats.

I sitt yttrande åberopade Ekedahl vidare ett av överläkaren vid Långbro sjukhus Gunnar Lundquist den 29 december 1956 avgivet läkarutlåtande, vari Lundquist uttalade följande.

Lundquist hade den 27 december 1956 undersökt Ekedahl. Han hade dessutom tagit del av handlingarna i förevarande ärende samt inhämtat vissa upplysningar från hyresrådets anvisningsläkare och Ekedahls hustru. — Efter sin undersökning av Ekedahl och på basis av de inhämtade upplysningarna hade Lundquist kommit till den uppfattningen, att Ekedahl från och med våren 1953 lidit av ett nedsatt hälsotillstånd, som menligt inverkat på hans arbetsförmåga. Personliga bekymmer under år 1953 (faderns sjukdom och död, en svågers död och systemens till följd därav svåra depression m. m.), en sedan flera år märkbar infektionsbenägenhet med upprepade halsinfektioner, öron- och käkhåleinflammation, ett mångårigt nikotinmissbruk och en betydande arbetsbörd med avstående av en stor del av semesterledighet hade allt samverkat till att skapa ett allt starkare trötthetstillstånd med sömnsvårigheter. Den nedsatta vitaliteten hade även medfört en viljehämning, som gjort det svårt för Ekedahl att få arbetet att löpa och att fatta beslut. Sedan Ekedahl gjorts uppmärksam på sitt nikotinmissbruk och från mitten av november 1956 lyckats radikalt nedbringa sin rökning, hade en förut envis hosta med stark slembildning väsentligt gått tillbaka, och allmäntillståndet hade förbättrats. Det vore emellertid av vikt att Ekedahl dessutom bereddes minst en månads fullständig vila med avkoppling av allt arbete, varefter hans hälsotillstånd och arbetsförmåga åter kunde förväntas bli fullgoda. — Därest Ekedahl icke på tillfredsställande sätt hade fullgjort sina tjänsteåligganden, sammanhänge detta enligt Lundquists uppfattning med svag hälsa och nedsatt arbetsförmåga, som dock finge anses vara av övergående natur.

I en den 30 januari 1957 hit inkommen skrift upplyste Ekedahl, att samtliga mål, som till och med den 11 januari 1957 föredragits i hyresrådet under hans ordförandeskap, av honom slutjusterats samt att vederbörliga utslag i dessa mål expedierats.

Med anledning av vad sålunda förekommit förordnade jag e. o. hovrättsfiskalen Tomas Löfstedt att väcka och utföra åtal mot Ekedahl för

tjänstefel enligt en av mig utfärdad instruktion. I denna instruktion anförde jag följande.

Varken i den för hyresrådet gällande instruktionen eller eljest finnas bestämmelser meddelade angående den tid, inom vilken utslag skola meddelas i mål, som föredragits inför hyresrådet. Det förtjänar emellertid understrykas, att parterna ha berättigade anspråk på att utslag i målen meddelas inom rimlig tid. Med hänsyn till arten av hyresrådets verksamhet äro avgörandena regelmässigt av stor praktisk betydelse för parterna. I fråga om målen angående uppsägning av hyresavtal tarvar detta förhållande ingen närmare förklaring. Beträffande målen angående hyresersättnings storlek må framhållas, att avgörandena i dessa fall ofta kunna medföra ytterst betydande ekonomiska konsekvenser för parterna. Därest avsevärd tid förflyter mellan dagen för föredragningen och dagen för meddelande av utslag, torde det vidare av naturliga skäl vara så gott som omöjligt för den ordförande, som har att svara för utslagens avfattning, att erinra sig allt av betydelse som förekommit vid föredragningen och den därpå följande överläggningen. Ett längre dröjsmål är därför ägnat att äventyra ordförandens möjligheter att kontrollera riktigheten av föredragandens framställning, vilken — såsom liggande till grund för överläggningen — är av avgörande betydelse för ledamöternas vid överläggningen framförda uppfattningar i saken. Risk föreligger även för att utslagen av förbiseende erhålla en utformning, som icke överensstämmer med den uppfattning i saken varom hyresrådets majoritet varit ense vid överläggningen. Med hänsyn till nu angivna förhållanden måste det anses uppenbart, att hyresrådets utslag skola meddelas så snart ske kan efter målens föredragning. På grund av målens skiftande svårighetsgrad och omfattning torde det vara ogörligt att bestämt angiva den tid, inom vilken utslag skola meddelas i föredragna mål. Ekedahl har själv uppgivit, att hyresrådets utslag vanligen expedieras ungefär tre veckor efter det att målen föredragits. Enligt min mening böra utslagen i allmänhet meddelas inom den sålunda angivna tiden.

Tillsynen över att utslag i hyresrådets mål meddelas inom behörig tid efter föredragningen ankommer på den ordförande, inför vilken målen föredragits.

I 306 av de i Ekedahls manual upptagna målen ha utslag meddelats först sex månader eller längre tid efter föredragningen. Dessa mål — vilka redovisats i det i samband med min inspektion av hyresrådet den 19 oktober 1956 upprättade utdraget ur manualet — ha föredragits inför Ekedahl under tiden december 1952—januari 1956. Dröjsmålen i förevarande hänseende ha i 44 fall uppgått till mellan två och tre år, i 161 fall till mellan ett och två år och i 78 fall till mellan sex månader och ett år. Övriga 23 mål kvarstodo den 19 oktober 1956 såsom allttjämt oavgjorda men ha enligt vad Ekedahl uppgivit numera avgjorts. Dessa sistnämnda mål hade föredragits 9 under 1953, 5 under 1954, 3 under 1955 och återstående 6 under

1956. Vissa av ovan angivna 306 mål ha avsett i huvudsak samma rättsförhållande eller eljest haft nära samband med varandra. Ekedahl har icke gjort annan anmärkning mot utdraget ur manualet än att han beträffande två av de under 1955 föredragna målen, vilka den 19 oktober 1956 kvarstodo såsom alltjämt oavgjorda (nr 295 och 297 i utdraget) lämnat vissa upplysningar, vilka jag finner mig kunna godtaga såsom tillfyllestgörande förklaring i dessa båda fall. Övriga nyss angivna dröjsmål i fråga om meddelande av utslag i föredragna mål måste med hänsyn till såväl antalet dröjsmål som dröjsmålen längd anses såsom ytterst anmärkningsvärda.

Den omständigheten att omfattande balans uppstått i en befattningshavares arbete är icke ett förhållande som i och för sig giver vid handen att befattningshavaren åsidosatt sin tjänsteplikt. Orsaken till balansen kan vara att finna i att denne haft en övermäktig arbetsbörda eller en till följd av försvagat hälsotillstånd nedsatt arbetsförmåga. Därest på grund av någon av nyssnämnda omständigheter besvärande balans uppstår i arbetet, åligger det emellertid befattningshavaren att ofördröjligen tillse att ändamålsenliga åtgärder vidtagas för att balansen skall kunna avarbetas.

Beträffande frågan huruvida Ekedahl vidtagit erforderliga åtgärder för att nedbringa den balans, som uppstått för hans vidkommande, framgår av utredningen bland annat följande. Sedan dåvarande byråchefen i hyresrådet — Nyquist — erfarit att dröjsmål i fråga om meddelande av utslag i föredragna mål förekomme från Ekedahls sida, hade han under hösten 1954 talat med Ekedahl om saken och därvid erbjudit sig att hjälpa denne med vissa av målen. Ekedahl hade emellertid ställt sig avvisande till Nyquists erbjudande samt framhållit, att han på relativt kort tid själv skulle kunna avarbeta balansen. Nyquist hade dock i viss utsträckning hjälpt Ekedahl med de äldre målen. Icke förrän i början av 1955 — och då för övrigt först sedan han erhållit kännedom om att ordföranden i hyresrådet, Levinson, mottagit skriftlig förfrågan angående ett av de äldre, föredragna mål vari utslag icke meddelats — hade Ekedahl underrättat Levinson om den uppkomna balansen. Ekedahl hade därefter under viss tid erhållit partiell tjänstledighet med bibehållen lön för att bli i tillfälle att meddela utslag i de äldre mål, som kvarstått oavgjorda. Han hade återinträtt i full tjänst först sedan han för Levinson anmält, att balansen avarbetats. Denna Ekedahls uppgift till Levinson var oriktig. Ekedahl har själv förklarat, att hans partiella ledighet under 1955 omfattat tiden januari — mars. Enligt utdraget ur hans manual hade emellertid ännu vid utgången av april månad 1955 såsom oavgjorda kvarstått icke mindre än 74 mål, föredragna inför Ekedahl före den 1 november 1954. Dessa mål hade föredragits 1 i december 1952, 34 under första halvåret 1953, 14 under andra halvåret 1953, 19 under första halvåret 1954 och återstående 6 under tiden juli — oktober 1954. Av dessa 74 mål kvarstodo — enligt Ekedahls manual — 12 såsom alltjämt oavgjorda vid den av mig den 19 oktober 1956 för-

rättade inspektionen av hyresrådet. — Sedan Levinson under förra delen av 1956 genom Nyquist erhållit upplysning om att Ekedahl då alltjämt hade ett flertal äldre, föredragna mål, vari utslag icke meddelats, hade Levinson haft ett nytt samtal med Ekedahl. Därvid hade överenskommits att Ekedahl ånyo skulle vara partiellt tjänstledig under viss tid för att bli i tillfälle att avarbeta balansen. Denna ledighet hade enligt Ekedahl omfattat maj och juni 1956. Likväl kvarstodo vid inspektionstillfället den 19 oktober 1956 enligt utdraget ur Ekedahls manual 23 äldre mål, vari utslag då ännu icke meddelats. Endast beträffande två av dessa mål har Ekedahl kunnat lämna nöjaktig förklaring till dröjsmålen.

Enligt min mening hade det ålegat Ekedahl såsom en tjänsteplikt att långt tidigare än som skett underrätta ordföranden i hyresrådet om att balans för Ekedahls vidkommande förefunnes i fråga om meddelande av utslag i föredragna mål, så att erforderliga åtgärder kunnat vidtagas, innan målen blivit alltför gamla. Han hade därjämte uppenbarligen bort i tillräcklig utsträckning begagna sig av de möjligheter till hjälp och ledighet som erbjudits honom. Genom sin underlåtenhet i nyssnämnda hänseenden och genom att på våren 1955 lämna oriktig uppgift till Levinson angående då förefintlig balans har Ekedahl icke endast underlåtit att tillse att balansen nedbringades utan även medverkat till att avarbetandet av densamma ytterligare fördröjdes. Därigenom har ett icke obetydligt antal mål kommit att kvarstå oavgjorda under en högst avsevärd tid.

På grund av det ovan anförda finner jag, att Ekedahl genom vad han låtit komma sig till last gjort sig skyldig till tjänstefel.

Förklaringen till Ekedahls nyss angivna underlåtenhet att tillse att förefintlig balans avarbetades synes vara att finna i den obenägenhet att taga itu med äldre mål, vilken enligt vad Ekedahl själv uppgivit vore ett särdrag hos honom och som torde ha förstärkts till följd av överansträngning och nedsatta krafter. Denna omständighet är dock icke av beskaffenhet att för Ekedahl medföra befrielse från ansvar.

Av utredningen framgår, att Ekedahl under sin tjänstgöring i hyresrådet haft en ytterst betungande arbetsbörda samt att han utfört ett såväl kvantitativt som kvalitativt utmärkt arbete. Med hänsyn därtill har jag övervägt, huruvida jag borde begagna mig av den möjlighet min instruktion giver mig att underlåta åtal. Vid åtalsfrågans prövning har jag emellertid — med beaktande jämväl av den ansvarsfulla ställning Ekedahl haft — funnit de missförhållanden, som blottats vid inspektionen, vara ur allmän synpunkt av den allvarliga natur, att vad Ekedahl låtit komma sig till last icke kan undgå beivran.

Under åberopande av det anförda beslutar jag därför, att talan om ansvar skall väckas mot Ekedahl för att han åsidosatt sin skyldighet att tillse att utslag inom tillbörlig tid efter det beslut fattats i hyresrådet meddelats

i anledning av de här ovan angivna 304 besvären. Ansvar skall yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Svea hovrätt, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 13 maj 1957 följande.

Efter att ha granskat utdraget ur manualet med ledning av tillgängliga handlingar finner hovrätten följande böra anmärkas: Tre av utslagen (nr 17, 29 och 217 i utdraget) ha underskrivits av annan ordförande än Ekedahl. I de två sistnämnda målen har uppenbarligen någon förväxling eller felskrivning förekommit, enär diarienumren i utdraget överensstämmer med dem som angivits i utslagen, medan motsvarande överensstämmelse icke föreligger i fråga om namnen på klagandena och uppgifterna i övrigt. — Beträffande ett mål (nr 301 i utdraget), vari föredragning ägt rum den 14 januari 1956, har någon dag för expediering ej angivits i utdraget ur manualet. Utslaget är emellertid dagtecknat den 16 maj 1956. Det har ej visats, att utslaget expedierats mer än sex månader efter föredragningen. — I 13 mål (nr 251—253, 256—262, 291, 299 och 300 i utdraget ur manualet) ha vederbörande föredragande gjort sig skyldig till dröjsmål med målens överlämnande till Ekedahl efter föredragningarna, uppgående till mellan sex och tio månader, medan Ekedahl expedierat utslagen mellan fyra och tjugusex dagar efter mottagandet av målen från föredragandena.

Ekedahl har framhållit, att åtskilliga av målen varit konfererade. Tillgängliga utslag giva stöd för detta påpekande. Ett flertal utslag, som röra en fastighet eller flera fastigheter i en ägares hand, avse nämligen under skilda diarienummer registrerade besvär av såväl hyresvärd som en eller flera hyresgäster, eller av flera hyresgäster.

Även med bortseende från de ovan förtecknade 17 målen och med hänsyn på så sätt tagen till Ekedahls påpekande rörande beräkningen av målen, att vad som avgjorts genom ett utslag betraktas som ett mål, återstå — enligt vad hovrätten med reservation för viss ofullständighet i utredningsmaterialet kan finna — 224 inför Ekedahl såsom ordförande på avdelning under tiden december 1952—januari 1956 föredragna mål, i vilka utslag expedierats först sex månader eller längre tid efter det att målen företagits till avgörande; dröjsmålen ha uppgått i 5 fall till över 3 år, i 5 fall till mellan 2½ och 3 år, i 27 fall till mellan 2 och 2½ år, i 89 fall till mellan 1½ och 2 år, i 46 fall till mellan 1 och 1½ år samt i 52 fall till mellan 6 månader och 1 år.

Hovrätten finner, att dröjsmål av den längd och i den utsträckning, som sålunda förekommit, betydligt — i vissa fall högst betydligt — överskridit gränsen för vad som kan anses försvarligt. Vidare finner hovrätten, att dröjsmålen väsentligen föranletts av att Ekedahl, som varit ansvarig för att utslagen meddelats inom rimlig tid, icke såsom han bort snarast möjligt sökt åvägabringa erforderliga åtgärder för balansens avarbetande. Han har sålunda ej i tillräcklig utsträckning begagnat sig av de möjligheter till par-

tiell tjänstledighet, som stått honom till buds, och han har alltför sent underrättat hyresrådets ordförande om den uppkomna balansen.

Beträffande frågan om Ekedahl jämväl medverkat till att balansens avarbetande fördröjts därigenom att han, såsom i målet gjorts gällande gentemot honom, lämnat oriktig uppgift till hyresrådets ordförande framgår av utredningen, att Ekedahl erhållit partiell tjänstledighet under viss tid, sannolikt tre månader i början av år 1955 samt under maj och juni 1956. Ekedahl har i hovrätten förklarat sig icke vilja bestrida, att han, innan han återinträtt i full tjänstgöring 1955, uppgivit för Levinson, att balansen helt avarbetats. I fråga om tidpunkten för berörda samtal kan dock annat ej anses utrett än att detta — såsom Ekedahl uppgivit i hovrätten — ägt rum först under sommaren 1955. På sätt Löfstedt framhållit i hovrätten kvarstod emellertid ett antal inför Ekedahl såsom ordförande å avdelning före den 1 november 1954 föredragna mål oavgjorda ännu vid 1955 års utgång. Om hänsyn tages till vad ovan anförts i fråga om utslag underskrivna av annan ordförande än Ekedahl (nr 17 och 29 i utdraget), var sagda antal 17. Därest jämväl Ekedahls påpekande om konferering av mål beaktas, nedgår antalet till 15. Ekedahls uppgift till Levinson var således under alla förhållanden felaktig, dock i väsentligt mindre mån än som antagits i åtalsinstruktionen.

Hovrätten finner, att Ekedahl genom att lämna den oriktiga uppgiften föranlett viss fördröjning i balansens avarbetande.

Vid bedömande av frågan, om Ekedahl för vad han låtit komma sig till last förskyller ansvar för tjänstefel, äro omständigheter, som tala till Ekedahls förmån, att beakta. Det är sålunda uppenbart, att Ekedahl haft en ytterst betungande arbetsbörda, till stor del beroende på att han såsom den ende heltidsanställda vice ordföranden haft att handlägga en förhållandevis stor del av de mera svarbedömda målen, att det arbete han utfört såväl kvalitativt som kvantitativt sett legat på ett mycket högt plan samt att en strävan hos Ekedahl att så långt möjligt själv i vanlig ordning utföra honom åliggande arbete haft betydelse för hans underlåtenhet att i tid påkalla särskilda åtgärder för balansens avarbetande. Vidare tillkommer, att hyresrådets säregna organisation — samtliga ledamöter utom två och de flesta föredragandena synas ha haft tjänstgöringen i rådet såsom bisyssla — utan tvivel medverkat till uppkomsten av balansen och försvårat ett planmässigt avarbetande av densamma samt att avsaknaden av arbetsordning och — åtminstone delvis — av fasta regler i övrigt för målens handläggning tydligen i viss mån verkat i samma riktning.

Även med beaktande av det som sålunda talar till Ekedahls förmån anser hovrätten, som fäster stort avseende vid Ekedahls ansvarsfulla ställning, att han genom vad honom ligger till last gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten av beskaffenhet att för honom böra medföra ansvar för tjänstefel.

Omständigheterna måste emellertid med hänsyn till det anförda anses

vara mildrande, och vad i målet blivit upplyst angående Ekedahls hälsotillstånd och personliga förhållanden i övrigt utgör ytterligare stöd för ett sådant bedömande.

Hovrätten dömer Ekedahl jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel till 15 dagsböter om 25 kronor.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

I sammanhang med att jag förordnade om åtal mot Ekedahl avlät jag den 7 februari 1957 en skrivelse till hyresrådet, däri jag, efter att ha berört vissa inom hyresrådet förelupna dröjsmål av andra befattningshavare än Ekedahl, anförde följande.

Vad angår de åtgärder, som från hyresrådets sida vidtagits i syfte att åstadkomma kontroll över att besvärsmålen utan onödig tidsutdräkt företagas till beredning och avgörande samt att utslag i avgjorda mål utan dröjsmål expedieras, framgår att bestämmelser i sådant hänseende icke utfärdats i arbetsordning, vilken överhuvudtaget saknas för hyresrådet. Där emot ha, enligt vad hyresrådet upplyst, vissa föreskrifter av det slag, som plägar förekomma i arbetsordning, meddelats i form av s. k. kansliorder. Såvitt dessa föreskrifter avse att trygga en skyndsam handläggning av inkomna mål, synas de ha begränsats till den förut berörda, år 1953 utfärdade kansliordern rörande föredragandes skyldighet att inom viss tid efter måls föredragning avlämna handlingarna jämte förslag till utslag. Ehuru närmare bestämmelser rörande tillsynen över att målen med tillbörlig skyndsamhet slutbehandlas sålunda icke förefunnits, har likväl sådan tillsyn i varierande utsträckning kommit till stånd. Sålunda har, enligt vad handlingarna utvisa, innehavarna av byråchefstjänsten verkställt granskning av förda diariér och förteckningar, vilken granskning ursprungligen synes ha skett på sätt som ur kontrollsynpunkt varit tillfyllest. Efter hand har emellertid denna granskning kommit att allt mer inskränkas. Efter år 1952 har — enligt uppgift beroende på att byråchefens arbetsbörda ökat — endast företagits stickprovvis kontroll i fråga om målens förberedande behandling samt viss tillsyn beträffande tiden för föredragning av lottade mål. Någon kontroll i fråga om expedieringen av utslag i föredragna mål synes däremot överhuvudtaget icke ha förekommit under sistnämnda tid. Först i april 1956 har en fortlöpande, allmän tillsyn ånyo tagit sin början.

Det synes mig högst anmärkningsvärt att — oaktat närmare bestämmelser i saken icke förelegat till efterrättelse — den ursprungligen effektiva kontrollen till förekommande av dröjsmål i handläggningen ansetts kunna successivt begränsas på sätt skett. Den omständigheten att arbetsbalansen under senare tid ökat år från år, för att kulminera vid 1953 års utgång, har i och för sig uppenbarligen bort föranleda till en rakt motsatt utveckling.

Att byråchefens arbetsbörda ökat synes mig ingalunda ha gjort en begränsning av kontrollen ofrånkomlig, eftersom en fullgod tillsyn i förevarande hänseende — om blott tillsynen organiserats på lämpligt sätt — icke torde ha behövt innebära något nämnvärt merarbete för denne. En särskild anledning att inom hyresrådet upptaga frågan om åstadkommande av förbättrad allmän kontroll har enligt min mening utgjorts av vad som under senare hälften av år 1954 för dåvarande byråchefen och i början av år 1955 för hyresrådets ordförande uppenbarats rörande Ekedahls betydande balans i fråga om expedieringen av utslag i föredragna mål. Vad som i anledning därav åtgjorts synes mig icke motsvara vad sakens beskaffenhet krävt och förhållandena i övrigt gjort påkallat. Såvitt enbart avser Ekedahls förfarande, kan det dock vara förstaeligt att ordföranden, sedan Ekedahl efter erhållen befrielse från övriga göromål anmält att balansen avarbetats, ansett sig icke behöva särskilt kontrollera denne kvalificerade befattningshavares åtgärder.

Rörande avsaknaden av närmare skriftliga bestämmelser i kontrollhänseende samt frågan om hyresrådets arbetsordning överhuvudtaget får jag anföra följande. I den för hyresrådet utfärdade instruktionen angivas allenast de allmänna grunderna för organisationen och arbetssättet, och därtinnan överensstämmer instruktionen med flertalet av de av Kungl. Maj:t utfärdade verksinstruktionerna. Liksom dessa innehåller hyresrådets instruktion den föreskriften — vartill motsvarighet för övrigt upptagits i den nyligen utfärdade allmänna verksstadgan — att det ankommer på myndigheten själv att utfärda kompletterande detaljföreskrifter rörande arbetets bedrivande. I instruktionens 6 § föreskrives sålunda, att hyresrådet skall i särskild arbetsordning meddela de föreskrifter, som erfordras med avseende å arbetet inom myndigheten utöver vad instruktionen innehåller eller eljest blivit stadgat, varjämte sägs att hyresrådet äger utfärda särskilda bestämmelser till efterrättelse för sina befattningshavare. De av myndigheterna utfärdade arbetsordningarna pläga, i den mån de äro av modernare uppbyggning och konstruktion, innehålla utförliga föreskrifter rörande arbetsformerna och det dagliga arbetet överhuvudtaget såsom — förutom organisationsbestämmelser — föreskrifter rörande t. ex. diariet, registrering, handläggning, expediering, inventering och tillsyn. Vikten av att arbetsordningar instruktionsenligt utfärdas och att de givas ändamålsenlig utformning har särskilt understrukits av riksdagens revisorer i deras för år 1956 avgivna berättelse. Såvitt hyresrådet angår, har frågan om utfärdande av arbetsordning, enligt vad i ärendet upplysts, varit föremål för diskussion, och ett utkast till arbetsordning har även uppgjorts. Svårigheter ha emellertid ansetts möta, därvid åberopats den med hyresrådets karaktär av krisorgan sammanhängande "lösliga" organisationen. Vissa bestämmelser i hithörande hänseenden synas dock ha meddelats i form av kansliorder.

Jag har för min del — ehuru hyresrådet icke närmare utvecklat sin ståndpunkt härutinnan — svårt att förstå vari förklaringen ligger till att arbetsordning för hyresrådet ännu efter så många år icke utfärdats. Den omständigheten att hyresrådet kan sägas ha en i viss mån "lös" organisation och att såsom suppleanter för ordföranden och såsom föredragande tjänstgöra ett stort antal personer, som icke äro fast knutna till hyresrådet, kan enligt min mening knappast utgöra något hinder härutinnan. Nämnda omständighet synes mig tvärtom, framför allt när det gäller frågan om tillsynen över att obehöriga dröjsmål i målens behandling icke förekomma, göra det särskilt påkallat med en fast grundval för arbetets bedrivande. Att behov även förelegat av föreskrifter i tillsynshänseende framgår med utomordentlig tydlighet av vad i förevarande ärende kommit i dagen. Då emellertid hyresrådet numera förklarat sig ämna vidtaga åtgärder för åstadkommande av tillfredsställande kontroll samt i övrigt underkasta tidigare utfärdade arbetsföreskrifter översyn, finner jag mig — under erinran om vad här ovan framhållits rörande vikten av att en arbetsordning i verklig mening kommer till stånd — kunna låta bero vid vad sålunda förekommit.

Jag övergår härefter till frågan om den hos hyresrådet förefintliga balansen av oavgjorda besvärsmål och åtgärderna för dess nedbringande.

Av handlingarna framgår, att antalet inkommande mål ökat för tiden till och med år 1952, under vilket sistnämnda år antalet nya mål utgjorde 5 407. Därefter har en minskning för varje år skett; under åren 1953—1956 voro siffrorna sålunda respektive 4 989, 4 436, 4 094 och 3 960. I fråga om antalet balanserade mål — vilket med hänsyn till det ofta relativt tidsödande skriftväxlingsförfarandet beräknats normalt böra utgöra omkring 1 500 — framgår att balansen stigit för tiden till och med år 1953, då den utgjorde 2 915 mål. Därefter har balansen nedgått, ehuru icke i samma takt som inkommande nya mål minskat. Sålunda uppgick balansen vid utgången av åren 1954—1956 till respektive 2 457, 2 355 och 2 258 mål.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 december 1953 lämnade hyresrådet en redogörelse för den då uppkomna betydande balansen samt anledningarna till att den under senare år ökat. Därvid framhölls, att den främsta anledningen vore att söka i det förhållandet att endast en av de sex ordförandesuppleanterna vore heltidsanställd, vilket medförde att de övriga endast kunde tjänstgöra i den utsträckning deras ordinarie tjänst medgav. En ytterligare anledning vore enligt skrivelsen, att ett växande antal mål vore av den principiella betydelse, att de måste hänskjutas till avgörande av hyresrådet i ordinarie sammansättning. Vidare framhölls, att den ökade arbetsbalansen medförde en betydande försening av avgörandena, något som vore till uppenbar nackdel för berörda parter antingen det gällde frågan om rätten att besitta lägenhet eller storleken av den ersättning, som skulle utgå. Hyresrådet påpekade även, att den omständigheten att sådana

ordförandesuppleanter i stor utsträckning måste anlitas, som hade ordinarie tjänst utom hyresrådet, medförde svårigheter att vidmakthålla en enhetlig rättstillämpning. Enligt hyresrådet syntes den mest framkomliga vägen för att nedbringa arbetsbalansen och upprätthålla enhetlig rättstillämpning vara, att ytterligare en heltidsanställd ordförandesuppleant tillsattes, varom hyresrådet i skrivelsen hemställde.

I skrivelse den 8 maj 1954 utvecklade hyresrådet ytterligare skälen för sin nämnda framställning. Därvid framhölls bland annat att, om den begärda förstärkningen erhöles, balansen torde kunna under loppet av tre år nedbringas till normal storlek. Som ett alternativ föreslogs att — i stället för ytterligare en heltidsanställd ordförandesuppleant — fyra nya ordförandesuppleanter utan fast anknytning till hyresrådet skulle utses jämte visst antal ledamotssuppleanter. Genom beslut den 26 maj 1954 biföll Kungl. Maj:t det alternativa förslaget till arbetskraftsförstärkning.

Därefter har enligt beslut av Kungl. Maj:t den 20 juli 1956 ytterligare förstärkning erhållits genom förordnande av två nya ordförandesuppleanter jämte ett antal ledamotssuppleanter.

Rörande anledningen till att balansen — trots erhållen förstärkning av arbetskrafterna och minskningen i tillströmningen av nya mål — icke kunnat sedan den 1 januari 1954 nedbringas mer än som skett, har hyresrådet i sin i augusti 1956 avgivna petitaframställning anført, att på grund av förhinder för flera av ordförandesuppleanterna sammanträden icke kunnat hållas i planerad utsträckning. Enligt vad i framställningen uttalats torde emellertid genom den under år 1956 erhållna förstärkningen av två nya ordförandesuppleanter möjligheterna att hålla erforderligt antal sammanträden ha väsentligt ökats.

I sistnämnda hänseende synes emellertid hyresrådet numera ha kommit till annan uppfattning. Enligt vad hyresrådet uttalat i förevarande ärende — däri hyresrådet närmare belyst orsakerna till att balansen alltjämt är onormalt hög — är nämligen någon ökning av balansen visserligen ej vidare att befara, men någon minskning kan ej heller förväntas. För att under loppet av ett år kunna nedbringa balansen till såsom normalt ansedda 1 500 mål erfordras, enligt vad hyresrådet framhållit, ytterligare åtgärder, lämpligast tillsättandet av ännu en heltidsanställd ordförandesuppleant. Hyresrådet har därför förklarat sig ämna — sedan balansen vid sista årsskiftet blivit fastställd — ingå till Kungl. Maj:t med därav betingad framställning.

Den avsevärda balans oavgjorda besvärsmål, som sedan ett flertal år föreligger hos hyresrådet, medför otvivelaktigt, såsom hyresrådet även hos Kungl. Maj:t tidigare framhållit, väsentliga olägenheter för därav berörda enskilda parter. Även om balansen, såsom uppgivits, icke omfattar de i särskilt hög grad brådskande uppsägningsmålen samt hyresnämndernas

överklagade beslut i princip lända till efterrättelse tills vidare, måste den hos hyresrådet förekommande eftersläpningen med målens avgörande — som i icke obetydligt antal fall kunnat uppgå till inemot två år eller längre — betecknas som synnerligen betänklig. Det är uppenbarligen, med hänsyn till målens ekonomiska betydelse för parterna, ett befogat anspråk från dessa att hyresrådets avgöranden träffas inom skäligen tid. Angeläget är därför, att rådande arbetsbalans snarast möjligt nedbringas till normal nivå, vilket i enlighet med vad hyresrådet uttalat lämpligen bör ske inom loppet av ett år. Väl vill det synas, som om under senare år vissa speciella omständigheter, såsom t. ex. sjukdomsfall och förhinder i övrigt att disponera vissa ordförandesuppleanter och föredragande, medverkat till att balansen icke kunnat avarbetas i den utsträckning, som varit avsedd och eljest möjlig. Även om dylika omständigheter icke i samma grad framdeles behöva inverka hindrande på arbetet samt detta bedrivs med all tillbörlig planmässighet och intensitet, synes det dock icke genomförbart att utan någon förstärkning av hyresrådet uppnå det angivna målet att inom ett års tid få balansen avarbetad. Hyresrådet har också förklarat sig ämna inom kort göra framställning i denna riktning hos Kungl. Maj:t. På grund härav finner jag — som eljest haft för avsikt att i särskild skrivelse fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på berörda förhållanden — någon annan åtgärd från min sida icke erforderlig än att avskrift av förevarande skrivelse till hyresrådet överlämnas för kännedom till statsrådet och chefen för socialdepartementet.

Slutligen får jag med anledning av hyresrådets till mig avgivna yttrande den 25 maj 1956 — vari icke lämnades upplysning om Ekedahls dröjsmål med expediering av utslag utöver det aktuella fallet och som icke avgivits av hyresrådet in pleno utan av ordföranden — framhålla följande.

I den till hyresrådet remitterade klagoskriften påtalades, att utslag i ett visst besvärsmål, som handlagts under Ekedahls ordförandeskap, ännu tre år efter skriftväxlingens slut icke expedierats. I sitt av hyresrådet infordrade yttrande lämnade Ekedahl vissa upplysningar rörande sin befattning med målet samt förklarade sig ensam ansvarig för det långa dröjsmål som förekommit, därvid Ekedahl som försvar åberopade stor arbetsbörda och att han varit lätt uttröttbar. Hyresrådets första — av Levinson å rådets vägnar — till mig avgivna yttrande innehöll allenast, att utslag i målet dåmera expedierats, ävensom ett vitsordande att Ekedahl haft stor arbetsbörda. Sedan jag i samband med ytterligare remiss till hyresrådet begärt upplysning om anledningen till att hyresrådet icke i yttrandet uppgivit, att dröjsmål från Ekedahls sida förekommit i ett betydande antal andra fall, har hyresrådet anfört att, då den remitterade klagoskriften avsåg endast handläggningen av visst angivet mål, hyresrådet icke kunde finna att remissen givit hyresrådet anledning att yttra sig om andra mål. För den hän-

delse — fortsatte hyresrådet — i frågan skulle ligga en antydning om att hyresrådet avsett att undanhålla JO upplysning om Ekedahls dröjsmål i andra fall, måste en sådan antydning bestämt tillbakavisas. Om JO genom en telefonpåringning eller på annat sätt framställt förfrågan huruvida det aktuella fallet vore det enda i sitt slag, hade klart besked därom utan omgång kunnat erhållas.

I det förevarande ärendet framgick av klagoskriften och Ekedahls däröver avgivna förklaring, att ett synnerligen anmärkningsvärt dröjsmål med expediering av utslag i ett visst mål ägt rum från Ekedahls sida. För min bedömning av detta Ekedahls förfarande var det uppenbarligen av betydelse att erhålla kännedom om huruvida dröjsmålet utgjorde en helt isolerad företeelse, som till äventyrs kunde tillskrivas en i och för sig förklarlig glömska av Ekedahl, eller huruvida ett sådant betraktelsesätt icke kunde anläggas på fallet. Vid tidpunkten för hyresrådets första remissvar var det känt för Levinson, att liknande dröjsmål förekommit i ett betydande antal andra fall och att det med remissen avsedda målet omfattats av den balans, för vars avarbetande Ekedahl på Levinsons föranstaltande i början av år 1955 fått särskild ledighet. Nu berörda omständigheter liksom det förhållandet, att Ekedahl, då han efter ledigheten återinträdde i full tjänst, för Levinson förklarat, att hela balansen avarbetats, oaktat så icke var fallet, ha givetvis varit av väsentlig betydelse för bedömning av det fall, som aktualiserats genom klagomålen. Det måste ha stått klart för Levinson, att avsikten med den första remissen till hyresrådet var — förutom att Ekedahl skulle få tillfälle att yttra sig rörande vad i klagoskriften anförts mot honom — att hyresrådet skulle lämna de upplysningar, som kunde vara av betydelse för sakens klarläggande och bedömning. Jag finner det därför anmärkningsvärt, att Levinson i remissvaret underlåtit att ens antyda nyssnämnda omständigheter. Remissvarets tystnad på denna punkt har medfört risk för att ärendet kunde komma att avgöras utan kännedom om berörda förhållanden och har dessutom varit oförenlig med den naturliga ordningen för åstadkommande av erforderlig utredning i saken. Med hänsyn till omständigheterna och i betraktande av att i den första remissen till hyresrådet icke särskilt angivits vilka upplysningar som önskades — vartill vid nämnda tidpunkt anledning saknades — finner jag mig kunna låta bero vid dessa uttalanden under förväntan att hyresrådet framdeles vid besvarande av remisser i anledning av anförda klagomål lämna JO alla de upplysningar, som vid ett objektiva bedömning kunna antagas vara av betydelse vid prövning av klagomålen.

Enligt 13 § första stycket f) i instruktionen för hyresrådet skola in pleno avgöras ärenden angående fel eller försummelse i tjänsten av befattningshavare hos hyresrådet. Det första remissvaret har emellertid såsom nämnts behandlats som ordförandeärende. Hyresrådet har härom anförts att, även

om lämpligheten av denna handläggning givetvis kunde diskuteras, det dock icke syntes utan vidare klart att förenämnda stadgande i instruktionen vore tillämpligt i det förevarande fallet. Med anledning härav får jag framhålla, att någon tvekan icke lärer kunna råda därom att, då inom hyresrådet fråga väckes om disciplinär bestraffning av någon dess befattningshavare, sådan fråga skall prövas i plenum. Det synes mig icke finnas anledning att på annat sätt bedöma det fall, då JO hemställer om hyresrådets yttrande i anledning av en klagoskrift, som innehåller preciserade påståenden om tjänsteförsummelse, i varje fall icke när — såsom i nämnda ärende var förhållandet — riktigheten av klagoskriftens uppgifter efter företagen utredning bestyrkes. Enligt min mening har därför även det första remissärendet rätteligen bort handläggas icke av ordföranden utan av hyresrådet i plenum.

35. Fråga om olaga omhändertagande av alkoholmissbrukare

Handlingarna i ett av länsstyrelsen i Södermanlands län genom beslut den 1 augusti 1956 avgjort ärende jämlikt nykterhetsvårdslagen utvisa följande.

I en den 29 juni 1956 till poliskammaren i Eskilstuna inkommen skrivelse anförde nykterhetsnämnden i staden: Axel Gideon Söderström, född år 1900, hade av nämnden efterspanats ett flertal gånger utan att anträffas, enär han vore hemfallen åt alkoholmissbruk och i högsta grad en kringflackande alkoholist. Han hade anhållits för fylleri i Köping den 5 april 1956 och i Solna den 13 maj 1956. Han vore ådömd böter för tre fylleriförseelser, begångna i Stockholm den 7 och den 21 oktober 1955 samt den 1 januari 1956. Den 28 juni 1956 hade han anhållits för fylleri vid två tillfällen i Eskilstuna. Nämnden hade hos länsnykterhetsnämnden den 20 juni 1956 hemställt, att Söderström skulle efterlysas genom spärllistan såsom kringflackande alkoholist. Med stöd av 19 § nykterhetsvårdslagen hemställde nämnden, att poliskammaren måtte ombesörja att Söderström omhändertoges såsom kringflackande alkoholist samt att ansökan om hans intagande å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare gjordes genom poliskammarens försorg.

Enligt en den 28 juli 1956 dagtecknad polisrapport blev Söderström fredagen den 27 juli 1956 klockan 17.50 i Eskilstuna omhändertagen av ordningspolisen, varefter ärendet överlämnades till ordonnanspolisen för undersökning och utredning. Förhör med Söderström ägde rum påföljande dag, den 28 juli. Enligt rapporten uppgav Söderström vid förhöret följande: Under de senaste tio åren hade han utfört reparationer av bagerimaskiner. Han hade icke någon särskild yrkesutbildning utan hade genom självpraktisering erhållit erforderlig kompetens inom branschen. Under senaste tiden hade han besökt olika städer och orter i mellersta Sverige.

Han besökte därvid bagerier och konditorier och hörde efter, huruvida man hade behov av smörjning och reparationer av sina maskiner. Inkomsten från dessa arbeten uppginge till omkring 150 kronor per vecka. Han beräknade sin inkomst för år 1955 till 7 000 kronor. Han vore änkeman sedan år 1950. Han hade icke några barn i äktenskapet och vore icke underhållsskyldig till någon person. Han hade fast bostad i Lindesberg, där han bodde hos sin broder, som vore skrotuppköpare. Brodern hyrde en lägenhet om ett rum och kök. Söderström och brodern betalade lika mycket för levnads- och bostadsomkostnader. Under sina arbetsresor till andra orter bodde Söderström på olika hotell och resanderum. Han ansåge sina resor vara förenade med stora omkostnader. — Söderström började bruka rusdrycker i 30-års åldern. Under den tid som motboken ännu funnits kvar hade Söderström brukat rusdrycker i mindre omfattning. Det hade då kunnat gå flera månader, innan han förtärt sprit. Han ansåge sig under de senare åren ha brukat spritdrycker i mindre omfattning. Anledningen till att han likväl därunder allt oftare anhållits för fylleri ansåge han vara, att han just vid dessa tillfällen druckit för mycket sprit. Han förnekade, att han missbrukade rusdrycker. Han skötte sitt arbete och hade fast bostad. Han ansåge sig ej heller i behov av vård för alkoholmissbruk. — Söderström och hans broder hade under våren och sommaren 1956 åkt från ort till ort i mellersta Sverige. Brodern hade därvid varit Söderström behjälplig med reparationer av bageri- och konditorimaskiner. De hade varit boende i ett tält, avsett för fyra personer. Söderström ansåge ej, att han fört ett kringflackande liv, utan hade försörjt sig genom arbete. Beträffande sina bostadsförhållanden ansåge han, att han hade fast bostad hos brodern, och under sina arbetsresor vore han boende på hotell och resanderum.

I rapporten antecknades, att Söderström — såvitt anginge åren 1955 och 1956 — dömts för fylleri två gånger vartdera året, avseende förseelser begångna i Eskilstuna och Stockholm, samt att han dessutom under år 1956 vid fem tillfällen omhändertagits för fylleri i Eskilstuna, Köping och Solna. Vidare antecknades, att Söderström vid införandet å polisstationen medförde 30 cl. brännvin.

I en samma dag — den 28 juli — dagtecknad, av stadsfiskalen Gunnar Rosenqvist i egenskap av t. f. polismästare undertecknad skrivelse anhöll poliskammaren hos länsstyrelsen i Södermanlands län — under åberopande av förenämnda polisrapport och under förmälan att Söderström i anledning av nykterhetsnämndens skrivelse omhändertagits föregående dag — att länsstyrelsen måtte förordna om Söderströms tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. I skrivelsen upplystes, att prästbetyg ännu icke kommit polismyndigheterna till handa, att läkarintyg skulle utfärdas den 30 juli samt att Söderström vore omhändertagen i avbidan på länsstyrelsens beslut.

Skrivelsen inkom till länsstyrelsen den 30 juli — den 29 var söndag — varvid länsstyrelsen utsatte muntligt förhör att äga rum å stadshuset i Eskilstuna följande dag, den 31 juli, klockan 11.

Handlingarna i ärendet kompletterades därefter, förutom med åldersbetyg och utdrag av kontrollstyrelsens straffregister, med intyg avseende läkarundersökning av Söderström den 30 juli samt med en den 31 juli dagtecknad skrivelse från nykterhetsvårdsbyrån i Eskilstuna.

I läkarintyget angavs, bland annat, att Söderströms allmäntillstånd var gott, att yttre tecken på alkoholmissbruk ej förefanns samt att ej heller kroppsliga sjukdomssymtom eller psykiska symtom iakttagits. Enligt läkarintyget förelåg ingen risk att Söderström — som saknade insikt om alkoholmissbruk — kunde vara farlig för annans säkerhet eller hälsa eller för eget liv samt att han icke kunde anses vara ur stånd att taga vård om sig själv. I intyget hade vidare antecknats, att Söderström påstått sig arbeta och ekonomiskt klara sig själv men att han ej visste om och när han senast haft arbete; troligen hade det varit för omkring 10 dagar sedan.

I skrivelsen från nykterhetsvårdsbyrån lämnades en redogörelse för nämndens tidigare befattning med Söderström, varav framgick, att nämnden år 1945 vid två tillfällen tilldelat Söderström allvarlig erinran, att länsstyrelsen år 1951, på framställning av nämnden, förordnat om Söderströms tvångsintagning såsom kringflackande alkoholist, att Söderström intagits på anstalt den 9 september 1951 och efter försökspermittering den 4 februari 1952 utskrivits därifrån i september 1952, att nämnden i januari 1955 hos länsnykterhetsnämnden hemställt om Söderströms efterlysning i spärrlistan, när han anhållits för fylleri och syntes vara i behov av förebyggande åtgärder, att nämnden, sedan upplysts att Söderström i oktober 1955 anhållits för fylleri i Stockholm, överlämnat ärendet till nykterhetsnämnden därstädes, att nämnden den 20 juni 1956 ånyo hos länsnykterhetsnämnden hemställt om efterlysning i spärrlistan av Söderström, som i mars, april och maj nämnda år anhållits för fylleri i Eskilstuna, Köping och Solna, samt att nämnden, sedan Söderström den 28 juni 1956 anhållits i Eskilstuna för fylleri vid två tillfällen, följande dag avlåtits sin skrivelse till poliskammaren med hemställan om Söderströms omhändertagande.

Vidare upplystes i skrivelsen, att Söderström, enligt uppgift från nykterhetsnämnden i Stockholm, under tiden den 25 januari—den 14 mars 1956 varit intagen på Högalids vårdhem i Stockholm samt att anledningen därtill skulle ha varit, att Söderström en längre tid farit illa med sig genom att ligga i trappuppgångar, gamla bilar o. d.

I skrivelsen uttalades ytterligare, att det måste anses styrkt, att Söderström vore hemfallen åt alkoholmissbruk och att han tidvis förde ett kringflackande liv. Ehuru Söderström uppenbarligen tidvis uppehållit egna arbeten genom att resa omkring och reparera olika maskiner, måste det enligt skrivelsen, med hänsyn till hans upprepade fylleriförseelser, anses

omöjligt för honom att upprätthålla ett regelrätt arbete. Det finge också, framhölls i skrivelsen, anses klarlagt att Söderström tidvis vore helt ur stånd att taga vård om sig själv, därvid hänvisades till Söderströms intagning å det omförmälda vårdhemmet i Stockholm.

Vid förhöret inför länsstyrelsen den 31 juli närvaro, förutom Söderström, en assistent vid nykterhetsnämnden samt en konsulent vid länsnykterhetsnämnden.

Enligt det vid förhöret förda protokollet uppgav Söderström i huvudsak följande: Han bestrede, att han vore hemfallen åt alkoholmissbruk och förde ett kringflackande liv. Det vore visserligen sant, att han åtskilliga gånger sakfällts för fylleri — han ville ej bestrida riktigheten av i handlingarna lämnade uppgifter därom, även om han ej erinrade sig varje tillfälle — men han önskade framhålla, att han mellan fylleriförseelserna varit mycket måttlig i sin spritkonsumtion. Sålunda hade han ingalunda druckit sprit varje dag, utan det hade kunnat förflyta flera månader mellan tillfällena. Emellertid hade han då oftast druckit sig berusad. Ibland hade han tappat minnet på grund av alltför kraftig alkoholkonsumtion. Han drack sällan pilsner. För det mesta hade han förtärt vanligt brännvin jämte kaffe. Han hade aldrig berusat sig med tekniska preparat. Under den tid spriten ej varit fri hade han till troligen omkring år 1945 innehaft motbok. Sedan densamma till följd av hans fylleriförseelser blivit indragen, hade han för det mesta skaffat sig sprit genom restaurangbesök men även genom inköp å "svarta börsen". Mera sällan hade han bjudits på alkohol av kamrater. Hans största fritidsintresse vore schackspel, men han vore också intresserad av bridge och andra kortspel. År 1932 hade han erövat första pris i en schacktävling. Han ville framhålla, att han arbetade och försörjde sig själv helt och hållet och att spritbruket ej inverkat menligt på hans arbetsförmåga. Han hade ej någon särskild utbildning för sitt yrke utan vore helt självlärd. Han hade börjat smörja bagerimaskiner för tolv år sedan. Det hade börjat med att en bagare vid ett tillfälle hade tillfrågat honom, om han ville åtaga sig uppdraget att smörja en bagerimaskin. Detta hade han gjort, och sedan hade han fortsatt på den inslagna vägen. Så småningom hade han jämväl börjat åtaga sig reparationer av sådana maskiner. Han brukade tjäna 45 kronor för varje maskin. Som regel brukade han hinna med tre à fyra maskiner i veckan. Han ville framhålla, att den uppgivna inkomsten vore en bruttointäkt, från vilken måste avdragas stora omkostnader för resor m. m. Han hade ej — trots att han varit skyldig därtill — avgivit någon självdeklaration för beskattning under de sist förflutna tio åren, under vilken tid han rest från ort till annan och utövat sin reparationsverksamhet. Han hade vistats långa tidsperioder i Stockholm. I Lindesberg hade han blivit kyrkobokförd först i fjol. Tidigare hade han varit kyrkoskriven i Eskilstuna. På grund av dåligt minne kunde han ej redogöra för, på vilka platser han uppehållit

sig under år 1955. Dock kunde han uppgiva, att han nämnda år besökt Västerås, Örebro, Köping, Hallsberg, Laxå och Stockholm. I sistnämnda stad hade han vistats längst. På mindre orter hade han brukat stanna någon vecka och på större platser längre tid, ibland någon månad. I januari 1956 hade han åter kommit till Stockholm. Efter det att han den 14 mars 1956 utskrivits från Högalids vårdhem, där han den 25 januari 1956 blivit intagen — icke på grund av alkoholmissbruk utan därför att han en längre tid farit illa med sig i Stockholm genom att ligga i trappuppgångar och gamla bilar — hade han besökt Nyköping, Norrköping, Katrineholm och Örebro. Han hade vidare varit i Karlstad, Kristinehamn, Kopparberg och Ludvika. Han hade haft arbete på samtliga platser. Senaste arbetsplatsen hade varit i Laxå veckan innan han kommit till Eskilstuna. Uppgiften i läkarintyget att han ej visste, var och när han senast haft arbete, berodde på hans dåliga minne. Anledningen till att han en tid logerat i trappuppgångar i Stockholm hade varit svårigheterna att få husrum till överkomligt pris. Han hade dock ej saknat pengar. Han ansåge sig ha fast bostad hos sin broder i Lindesberg, där de tillsammans hyrde en bostad om ett rum och kök. Denna lägenhet vore inrymd i en gammal och omodern fastighet, och hyran utgjorde därför bara 20 kronor i månaden. I Eskilstuna hade han utfört arbeten vid ett flertal bagerier, vars innehavare nog kände till honom, såsom Tunabageriet, Skogaholmsbageriet samt Tammerfors' bageri. På sistnämnda bageri hade han reparerat vispar till bagerimaskinerna. Söderström önskade framhålla såsom sin åsikt, att han bleve varken fysiskt eller psykiskt bättre av att vistas å vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Därför önskade han "få en chans i frihet". Hans avsikt vore att slå sig ned hos sin broder i Lindesberg och tillsammans med honom starta en plåtslageriverkstad. Han hade tänkt börja verksamheten med lödning av mjölkkeärl. Meningen vore dock ej, att han skulle övergiva sitt gamla yrke. Han hade dock för avsikt att inskränka resorna till den närmast kringliggande trakten och ej göra längre turer än att han kunde återvända till Lindesberg samma dag. Han skulle gärna vilja bli en ordentlig människa. Brodern vore mycket skötsam.

Den vid förhöret närvarande tjänstemannen vid nykterhetsnämnden yrkade — under framhållande att Söderström tydligen tidvis skött sig i nykterhetshänseende men att de upprepade fylleriförseelserna talade för ett ingripande — att förordnande om tvångsintagning måtte meddelas, i första hand på den indikationsgrunden att Söderström utan att söka ärligen försörja sig förde ett kringflackande liv, därvid nämnden icke hade något att erinra mot villkorligt anstånd med verkställigheten, och i andra hand på den grunden att Söderström dömts för upprepade fylleriförseelser. Om sistnämnda indikationsgrund tillämpades, hade nämnden icke för avsikt att verkställa beslutet, därest Söderström skötte sig i nykterhetshänseende.

Representanten för länsnykterhetsnämnden instämde i det sålunda framförda förstahandsyrkandet.

Efter förhöret tillsades, att länsstyrelsen senare skulle fatta beslut i in-tagningsfrågan, varjämte förordnades att Söderström icke längre skulle vara jämlikt 21 § 1 mom. nykterhetsvårdslagen omhändertagen av polis-myndigheten.

I resolution den 1 augusti 1956 fann länsstyrelsen icke styrkt, att Söderström utan att söka ärligen försörja sig förde ett kringflackande liv samt lämnade förty ansökningsen om dennes tvångsintagning på av polismyndigheten återopade grund utan bifall. Då emellertid Söderström finge anses hemfallen åt alkoholmissbruk och blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar, innefattande fylleri, samt hjälpåtgärder vidtagits och övervakning varit anordnad utan att Söderström kunnat återföras till ett nyktert liv, prövade länsstyrelsen jämlikt 18 § nykterhetsvårdslagen skäligt förordna, att Söderström finge intagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Vid en av mig i april 1957 företagen inspektion av länsstyrelsen blev ovanberörda nykterhetsvårdsärende föremål för granskning av mig.

Under hänvisning till att polismyndighet enligt stadgandet i 21 § 1 mom. nykterhetsvårdslagen ägde, såvitt nu är i fråga, tillsvidare omhändertaga den, som vore hemfallen åt alkoholmissbruk, endast om han *utan att söka ärligen försörja sig* förde ett kringflackande liv och det kunde antagas, att han komme att avvika från orten, innan länsstyrelsen prövat ansökan om tvångsintagning, uttalade jag vid inspektionstillfället, att de i lag angivna förutsättningarna för polismyndighetens omhändertagande av Söderström icke syntes ha förelegat samt att denne följaktligen syntes utan laga grund ha varit berövad sin frihet.

Med anledning av vad sålunda förekommit anmodade jag landsfogden i Södermanlands län att verkställa närmare utredning i saken. Därvid anställdes förhör med poliskonstapeln Nils Bengt Klarin och förste polis-assistenten Gillis Leonard Steen, varjämte yttranden avgåvos av Rosenqvist och polismästaren i Eskilstuna Einar Holmberg. Utredningen överlämnades av landsfogden Börje Holmgren, vilken därvid avgav eget yttrande.

På min begäran inkom därefter Holmberg med kompletterande utredning ävensom eget yttrande.

Genom länsstyrelsens försorg införskaffades vissa uppgifter från nykterhetsnämnden i Eskilstuna samt upplysningar från Söderström.

Rörande Söderströms omhändertagande av polismyndigheten och motiven härför framkom vid den härstädes förebragta utredningen följande.

Enligt en av Steen i ordningspolisens dagbok den 27 juli 1956 gjord anteckning blev Söderström, som av nykterhetsnämnden i Eskilstuna be-

gärts omhändertagen såsom kringflackande alkoholist, av Klarin omhändertagen på Nybroplan i Eskilstuna klockan 17.50 och införd på polisstationen, där Söderström avvisiterades och insattes i arrest.

Klarin uppgav härom vid förhör inför polismästaren: På anslagstavlan på polisvaktkontoret hade funnits uppsatt en skrivelse från nykterhetsnämnden i Eskilstuna, att Söderström skulle omhändertagas som kringflackande alkoholist, om han anträffades. Klarin kände till honom för han hade tidigare omhändertagits för fylleri. Under patrullering den 27 juli 1956 hade Klarin fått se Söderström på Nybroplan och anmodat honom följa med till polisstationen och omtalat, att han var eftersökt som kringflackande alkoholist. Söderström hade gått med frivilligt, och de hade anlänt till stationen klockan 17.50. Vid ankomsten hade Klarin tagit ned skrivelsen från nykterhetsnämnden och överlämnat den till jourhavande polisassistenten. Klarin hade sedan varit med och avvisiterat Söderström, som insatts i förvaringsarrest. Söderström hade icke varit nykter, ty det hade märkts på honom att han druckit öl. Han hade dock ej varit i sådant tillstånd, att han skulle ha kunnat omhändertagas för fylleri. Söderström vore lugn till sin natur men hade verkat apatisk. När han infördes, hade han varit i sådant tillstånd att det enligt Klarins uppfattning icke hade varit lämpligt att hålla något ingående förhör med honom. Efter avvisiteringen hade Klarin ej haft något att göra med Söderström.

Rörande vad som förekom å polisstationen den 27 juli uppgav Steen: Han hade svårt att erinra sig några detaljer angående Söderströms införande på polisstationen. Han erinrade sig dock att Söderström varit retlig och missbelåten. Söderström hade varit synbart påverkad av starka drycker men ej berusad. Steen hade därför kommit till den uppfattningen att Söderström varit i sådant tillstånd, att han icke lämpligen kunde höras vid tillfället. Steen hade därför ansett det bäst, att Söderström finge sova ut och att förhör hölles med honom påföljande morgon. I samband med att Söderström utspisats på kvällen samma dag hade Steen ånyo talat med Söderström, klockan omkring 20.30. Söderström hade då fortfarande varit vresig och bland annat anmärkt på att han serverades fiskrätt. Steen hade försökt tala med Söderström om omhändertagandet och om hans levnadsförhållanden, men Söderström hade vägrat att svara och endast förklarat, att han ville sova ut. Söderström hade icke heller ätit nämnvärt av maten. Steens uppfattning att Söderström icke borde höras på kvällen hade därigenom blivit ytterligare stärkt. Steen hade därför varit av den bestämda uppfattningen att förhöret borde anstå till påföljande morgon. Genom att nykterhetsnämnden gjort gällande, att Söderström vore kringflackande alkoholist, hade Steen varit av den uppfattningen att en utredning måste verkställas i detta avseende. Då ytterligare utredning icke kunnat verkställas under kvällen, hade Steen icke ansett det nödvändigt att underrätta poliskommissarien förrän påföljande morgon, enär han

givetvis icke kunnat erhålla annat besked än att Söderström skulle kvarhållas. Enligt den praxis, som tillämpades i Eskilstuna och jämväl i andra städer, anmäldes icke till poliskommissarien fall av denna art, som förekomme på kvällen eller natten, förrän vid avlösningen klockan 8 på morgonen. Så måste också ha skett i detta fall, varpå Söderström överlämnats till ordonnansavdelningen för utredning. Under sin 20-åriga verksamhet som vakthavande överkonstapel hade Steen fått vana och erfarenhet att bedöma tillståndet hos omhändertagna, och i förevarande fall hade han icke tvekat om att ett förhör med Söderström på kvällen eller natten icke skulle ha lett till något resultat.

Sedan på min föranstaltan Söderström beretts tillfälle uttala sig om vad som förekom, då han den 27 juli 1956 omhändertogs av polisen i Eskilstuna, förklarade Söderström, att han icke hade något som helst minne av dessa händelser och att han på grund av skallskada icke mindes från dag till dag.

Rörande sin befattning med ärendet anförde Rosenqvist: Vid poliskommissariens föredragning på morgonen den 28 juli 1956 hade Rosenqvist upplysts om att Söderström klockan 17.50 föregående dag omhändertagits i anledning av en skrivelse från nykterhetsnämnden med hemställan att Söderström måtte omhändertagas såsom kringflackande alkoholist och att ansökan om hans intagning å vårdanstalt måtte göras av poliskammaren. Om denna skrivelse, som inkommit till poliskammaren den 29 juni 1956, hade Rosenqvist före poliskommissariens föredragning icke haft kännedom. Den utredning, som omedelbart igångsattes och som redovisades i polisrapporten den 28 juli 1956, hade enligt Rosenqvists uppfattning givit vid handen, att förutsättningarna för ett omhändertagande enligt 21 § 1 mom. nykterhetsvårdslagen förelegat. Att Söderström vore hemfallen åt alkoholmissbruk hade Rosenqvist ansett framgå av de många fylleriförseelser, som Söderström gjort sig skyldig till såväl i Eskilstuna som på andra orter. Söderström hade visserligen uppgivit sig ha fast bostad i Lindesberg, där han delade bostad med sin broder, som vore skrotuppköpare. Av utredningen hade emellertid även framgått, att Söderström vid den aktuella tiden — sommaren 1956 — rest mellan olika orter i Mellansverige, därvid han bott i tält. Såsom åklagare hade Rosenqvist haft en del att göra med Söderström och därvid bibringats den uppfattningen att det varit svårt att komma i kontakt med Söderström på grund av hans kringflackande liv. Att denna uppfattning icke varit helt ogrundad syntes styrkas av den omständigheten att Söderström den 31 oktober 1956 av exekutionsmyndigheten i Lindesberg eftersökts å den av honom uppgivna bostadsadressen i Lindesberg men därvid varit oanträffbar och uppgivits vistas å okänd ort. Med hänsyn till dessa omständigheter hade Rosenqvist även ansett,

att man icke kunde sätta tilltro till Söderströms uppgifter om sina arbetsförhållanden. Då Rosenqvist — som ej tidigare handlagt något ärende av detta slag — sålunda på morgonen den 28 juli 1956 ställts inför det faktum att Söderström varit omhändertagen, hade Rosenqvist, med hänsyn till resultatet av utredningen, bedömt läget så, att Rosenqvist ansett sig böra låta omhändertagandet bestå i avbidan på länsstyrelsens beslut. Rosenqvist hade fått den uppfattningen att Söderström vore att betrakta som kringflackande alkoholist och att han på lämpligt sätt borde beredas vård. Den omständigheten att länsstyrelsen först den 1 augusti 1956 fattat beslut av innebörd att det icke vore styrkt, att Söderström utan att ärligen försörja sig förde ett kringflackande liv, varför ansökningen om hans intagning lämnats utan bifall, syntes enligt Rosenqvists mening tyda på att även länsstyrelsen varit tveksam vid bedömandet av fallet. Med hänsyn till det anförda hemställde Rosenqvist, att ärendet ej måtte föranleda vidare åtgärd.

Holmberg anförde: Genom den av ordonnanspolisen verkställda utredningen hade klarlagts, att Söderström vore alkoholist samt att han förde ett kringflackande liv. Däremot hade icke utretts, att Söderström icke sökt ärligen försörja sig. Uppenbarligen hade såväl utredningsmannen som Rosenqvist utgått ifrån att Söderström under sitt kringflackande liv på grund av alkoholmissbruk befunnit sig i sådant tillstånd, att han icke kunnat utföra arbete på sådant sätt att han kunnat försörja sig på det samma. Sannolikt hade de också påverkats av nykterhetsnämndens skrivelse, enligt vilken det gjorts gällande, att Söderström vore kringflackande alkoholist. Vidare framginge av det inför länsstyrelsen hållna förhöret, att Söderström under tiden den 25 januari—den 14 mars 1956 varit intagen på Högalids vårdhem. Söderströms egen förklaring till intagandet syntes giva vid handen, att han på grund av spritmissbruk icke kunnat fullgöra arbete i sådan utsträckning, att han kunnat försörja sig på ett tillfredsställande sätt. En noggrannare utredning om Söderströms omhändertagande och förhållandena därvid skulle möjligen ha kunnat giva belägg för att Söderström borde behandlats som kringflackande alkoholist. Givetvis hade vid den verkställda utredningen förbisetts, att en noggrann undersökning borde ha gjorts om Söderströms möjligheter att ärligen sig försörja. Med hänsyn till omständigheterna syntes detta fel dock icke vara av beskaffenhet att böra föranleda ansvar.

I sitt till mig avgivna yttrande anförde Holmgren: Rosenqvists handläggning av ärendet torde giva anledning till erinran. Oaktat Söderström bestritt, att han icke sökte sig ärligen försörja, hade icke ytterligare utredning därom införskaffats, utan Rosenqvist hade, med stöd av de uppgifter Söderström lämnat och den kännedom Rosenqvist såsom stadsfiskal

erhållit om Söderströms personliga förhållanden, beslutat omhändertaga denne. Då en huvudförutsättning för Söderströms omhändertagande varit att han icke sökte ärligen försörja sig, syntes Rosenqvists åtgärd icke vara lagligen grundad. Emellertid torde — såsom Holmberg anfört — Rosenqvist vid sin handläggning av ärendet ha påverkats dels av nykterhetsnämndens framställning till polismyndigheten, vari nämnden uppgivit Söderström vara ”en i högsta grad kringflackande alkoholist”, dels ock av den förefintliga utredningen om Söderströms levnadsförhållanden, vilka vid ett hastigt betraktande kunde giva anledning till antagande att hans alkoholiserade tillvaro icke möjliggjorde en ärlig försörjning. Hänsyn syntes också böra tagas till att ärenden av förevarande art fordrade snabb behandling med risk för förbiseenden samt därtill att Rosenqvist i sin egenskap av t. f. polismästare saknat erfarenhet av ärenden av denna art. Med hänsyn till omständigheterna hemställde Holmgren, att ärendet icke måtte föranleda vidare åtgärd.

Holmberg och Holmgren uttalade sig vidare rörande Steens förfarande att utan att anmäla saken för vederbörande förman besluta om Söderströms kvarhållande den 27 juli 1956, en fråga som av mig upptagits i särskild ordning. (Se s. 198 o. f.)

Rörande Söderströms vidare förhållanden inhämtades av de på min begäran från nykterhetsnämnden införskaffade upplysningarna, bland annat, att Söderström anhållits för fylleri vid tre tillfällen i september 1956, att nämnden i oktober 1956 — sedan Söderström icke kunnat anträffas för av nämnden begärd införpassning till vårdanstalt — begärt dennes efterlysning i spärrlistan, att Söderström i olika städer anhållits för fylleri i oktober 1956, december 1956, februari 1957 och — senast — den 15 juni 1957 samt att Söderström den 18 i sistnämnda månad intagits å vårdanstalten Östfora.

Sedan handlingarna i ärendet delgivits Rosenqvist, förklarade sig denne icke påyrka ytterligare utredning eller önska anföra något ytterligare i saken.

Med anledning av vad sålunda förekommit förordnade jag sekreteraren C. G. Blomqvist att väcka och utföra åtal mot Rosenqvist för tjänstefel enligt en av mig utfärdad instruktion. I denna instruktion anförde jag följande.

I 15 § lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård angivas de grundförutsättningar, som skola föreligga för att beslut enligt 18 § om tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare skall kunna meddelas. Som första förutsättning gäller, att vederbörande skall vara hemfallen åt alkoholmissbruk, varmed avsetts att markera, att det skall vara

fråga om ett missbruk, som är längre framskridet. Därutöver erfordras, att någon eller några av vissa uppräknade, av alkoholmissbruket orsakade eller därmed vanligen sammanhängande samhällsskador prövas vara för handen. Dessa s. k. specialindikationer avse dels att vederbörande till följd av sitt alkoholmissbruk är i vissa hänseenden farlig för sig själv eller annan, utsätter anhöriga för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brister i sina plikter mot dem, ligger annan till last, är ur stånd att taga vård om sig själv eller för ett för andra grovt störande levnads-sätt, dels ock att alkoholmissbrukaren gjort sig skyldig till upprepade fylleriförseelser eller utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv.

Beslut om tvångsintagning meddelas av länsstyrelsen, hos vilken ansökan göres av nykterhetsnämnden eller, i vissa fall, av polismyndigheten. Sådant ärende skall hos länsstyrelsen handläggas enligt i nykterhetsvårdslagen närmare angiven procedur, därvid den person, som ansökningen avser, skall erhålla del av förebragt material och äger rätt påkalla muntligt förhör. Meddelat beslut om tvångsintagning bringas till verkställighet på föranstaltan av länsstyrelsen eller, i vissa fall, av nykterhetsnämnden. Villkorligt anstånd med verkställigheten kan av vederbörande myndighet beviljas.

Innan ansökan om någons tvångsintagning blivit i sålunda stadgad ordning prövad av länsstyrelsen, kan — fränsett viss länsstyrelsen enligt 25 § andra stycket härutinnan tillkommande befogenhet — vederbörande icke berövas sin frihet annat än under förutsättningar, som omförmälas i 21 § 1 mom. Enligt detta lagrum skall polismyndighet ofördröjligen på lämpligt sätt tillsvidare omhändertaga den som är hemfallen åt alkoholmissbruk, därest han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv och faran är så överhängande att länsstyrelsens beslut om tvångsintagning ej utan våda kan avvaktas, eller om han utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv och det kan antagas att han kommer att avvika från orten, innan länsstyrelsen prövat ansökan om tvångsintagning. Befogenhet att tillsvidare omhändertaga den som är hemfallen åt alkoholmissbruk tillkommer enligt samma lagrum polismyndighet även i det fall att vederbörande på grund av oförmåga att taga vård om sig själv är i trängande behov av omedelbar vård.

Såvitt angår den för ingripande mot alkoholmissbrukare angivna förutsättningen att vederbörande "utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv" — varom i förevarande sammanhang är fråga — må erinras, att nykterhetsvårdslagens stadgande härom innebär en begränsning i förhållande till vad förut gällt. Enligt tidigare lagstiftning gällde nämligen som förutsättning allenast att vederbörande var hemfallen åt alkoholmissbruk och förde ett kringflackande liv. Enligt ordalagen omfattade sålunda bestämmelsen även dem, som på grund av sitt yrke förde

en ambulerande tillvaro såsom handelsresande, sjömän m. fl. Huruvida stadgandet verkligen borde tilläggas sådan räckvidd — lagrådet uttalade sig mot en dylik tolkning vid stadgandets tillkomst — torde emellertid i tillämpningen ha varit föremål för tvekan. I sitt betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård (SOU 1948: 23) förordade 1946 års alkoholistvårdsutredning (s. 70), att såsom kringflackande alkoholister icke skulle betecknas de, som till följd av sitt yrkes karaktär befunne sig på rörlig fot, samt föreslog att indikationen skulle begränsas till att avse det egentliga lösdrivarklientelet och utformas på sätt i nykterhetsvårdslagen sedermera upptagits. För att möjligheten att ingripa mot den grupp alkoholmissbrukare, som på grund av sitt yrke flackade omkring, icke skulle bli illusorisk, föreslog emellertid utredningen, att jämväl dessa alkoholmissbrukare skulle kunna tillfälligt omhändertagas av polismyndigheten, om det kunde befaras att vederbörande komme att lämna orten och därefter bli svår att anträffa.

I propositionen med förslag till nykterhetsvårdslag (prop. nr 159/1954) framhöll departementschefen (s. 89), att en person icke borde sättas i särställning därför att han hade ett yrke, som tvingade honom att föra ett rörligt liv, samt anslöt sig till alkoholistvårdsutredningens förslag att uttryckligen begränsa indikationen på sätt förut angivits. Beträffande åter utredningens förslag i fråga om polismyndighetens befogenhet att tillfälligt omhändertaga kringflackande alkoholmissbrukare framhöll departementschefen (s. 90), att förslaget skulle medföra att de alkoholmissbrukare, som hade ett rörligt yrke, sattes i särställning och riskerade att, oberoende av vilken indikation som åberopades mot dem, omhändertagas av polismyndigheten. Detta vore enligt departementschefen en mindre tillfredsställande ordning, och rena effektivitetssynpunkter borde icke föranleda att den infördes. Departementschefen kunde därför icke ansluta sig till alkoholistvårdsutredningens förslag i nämnda hänseende utan förordade, att jämväl för tillfälligt omhändertagande skulle som en förutsättning gälla den för tvångsintagning föreslagna indikationen. Riksdagen beslöt i enlighet med vad departementschefen sålunda föreslagit.

Såväl av lagtexten som av motiven framgår sålunda, att polismyndighets befogenhet att tillfälligt omhändertaga åt alkoholmissbruk hemfallen person, som för ett kringflackande liv, icke får begagnas gentemot annan än den som icke söker försörja sig på hederligt sätt och således får anses begränsad till den grupp av det egentliga lösdrivarklientelet, som utgöres av vagabonderande arbetsskygga personer som huvudsakligen livnära sig genom bettleri och liknande, samt att befogenheten kan ianspråktagas allenast under förutsättning att risk föreligger för deras avvikande från orten. I dessa fall tjänar alltså omhändertagandet funktionen att vara ett processuellt tvångsmedel. Såsom sådant får det emellertid enligt nykterhetsvårdslagen icke eljest begagnas. I övrigt är nämligen institutet för-

behållet vissa kvalificerat farliga eller vårdbehövande alkoholmissbrukare och fyller där en helt annan uppgift.

Av handlingarna i det föreliggande ärendet framgår, att nykterhetsnämnden i Eskilstuna i skrivelse till poliskammaren den 29 juni 1956 hemställt, att Söderström måtte omhändertagas såsom kringflackande alkoholist och att ansökan om Söderströms tvångsintagning måtte göras. I skrivelsen uppgavs — under förmälan att Söderström vid ett flertal tillfällen anhållits och dömts för fylleriförseelser — att Söderström vore hemfallen åt alkoholmissbruk och i högsta grad en kringflackande alkoholist samt att han efterspanats utan att kunna anträffas. På anmodan av en polis-konstapel, som på eftermiddagen den 27 juli 1956 påträffat Söderström i Eskilstuna, medföljde denne till polisstationen, där han — då förhör med honom icke lämpligen ansågs kunna hållas samma dag — insattes i förvaringsarrest. Sedan saken på morgonen följande dag, den 28 juli, anmälts för Rosenqvist, verkställdes genast utredning genom Söderströms hörande. Söderström bestred därvid såväl att han missbrukade alkohol som att han förde ett kringflackande liv utan att försörja sig genom arbete. Han lämnade en närmare redogörelse för sina bostads- och arbetsförhållanden, varav framgick att han ansåge sig ha fast bostad hos sin broder i Lindesberg, att han försörjde sig genom att resa omkring mellan olika orter och ombesörja smörjning och reparation av bageri- och konditorimaskiner, att han beräknade sin inkomst till omkring 150 kronor per vecka, att han under sina resor brukade bo på hotell och resanderum samt att han under våren och sommaren 1956 rest tillsammans med sin broder, som varit honom behjälplig i arbetet, därvid de bott i tält. Någon ytterligare utredning — fränsett anteckning rörande Söderströms fylleriförseelser — verkställdes icke hos polisen, där man endast beställde vissa för interneringsförfarande erforderliga intyg och registerutdrag. I en samma dag till länsstyrelsen avlåten skrivelse anhöll därefter Rosenqvist, under åberopande av den sålunda verkställda utredningen, att Söderström skulle tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, därvid förmäldes att Söderström i avbidan på länsstyrelsens beslut vore omhändertagen hos polismyndigheten. Sedan ärendet — på grund av mellankommande söndag — inkommit till länsstyrelsen den 30 juli, hölls muntligt förhör inför länsstyrelsen följande dag, därvid förordnades att Söderström ej vidare skulle vara omhändertagen.

För sin uppfattning att Söderström måste antagas vara hemfallen åt alkoholmissbruk har Rosenqvist uppenbarligen haft fog. Vidare var det ostridigt, att Söderström förde ett kringflackande liv i den bemärkelsen att han ofta reste mellan olika orter i Sverige. Såsom förklaring härtill uppgav emellertid Söderström vid polisutredningen, att han sedan länge försörjde sig genom att verkställa smörjning och reparation av bageri- och konditorimaskiner och därför måste föra ett rörligt liv. Rosenqvist har

emellertid lämnat Söderströms uppgift om hur han försörjde sig utan avseende samt grundat sitt ställningstagande — såväl framställningen om tvångsintagningen som beslutet att Söderström skulle i avbidan på länsstyrelsens beslut vara av polismyndigheten omhändertagen — på antagandet att Söderström förde ett kringflackande liv utan att söka ärligen försörja sig.

Befogenheten av detta ställningstagande är att bedöma med hänsyn till vad som framkommit vid polisutredningen och i övrigt var för Rosenqvist känt vid tiden för beslutet. Det är härvid till en början klart, att den omständigheten att Söderström under sina resor ofta brukade dricka sig berusad icke i och för sig utesluter att han kunde förskaffa sig medel till sitt uppehälle på fullt hederligt sätt. Rosenqvists uppfattning att Söderström icke sökte ärligen försörja sig synes emellertid — av Rosenqvists yttrande att döma — närmast ha grundats dels på den av Söderström lämnade uppgiften att denne vid den aktuella tiden, sommaren 1956, skulle ha bott i tält tillsammans med sin broder, dels på att Rosenqvist i sin åklagarverksamhet bibragt den uppfattningen att Söderström var svår att anträffa. Det är emellertid utan vidare uppenbart, att icke någon av dessa omständigheter kunnat berättiga till det av Rosenqvist gjorda bedömandet. Om än Rosenqvist med hänsyn till innehållet i nykterhetsnämndens skrivelse haft anledning misstänka, att Söderström var en kringflackande alkoholmissbrukare i nykterhetsvårdslagens mening och således icke sökte ärligen försörja sig — en misstanke som gjorde det befogat att omhändertaga Söderström i avbidan på närmare undersökning — gav den verkställda polisutredningen icke något som helst stöd för sådant antagande utan talade i rakt motsatt riktning. Det framkom icke vid polisutredningen — och för övrigt ej heller vid länsstyrelsens handläggning — någon omständighet, som kunde ge anledning ifrågasätta riktigheten av Söderströms uppgifter om sina försörjningsförhållanden. Frågan om Söderström sökt ärligen försörja sig blev — fränsett dennes egna uppgifter härom — över huvud icke föremål för undersökning vid polisutredningen. Om Rosenqvist hyst misstro till Söderströms uppgifter härutinnan, hade det ålegat Rosenqvist såsom en tjänsteplikt att söka utreda, huru det i detta avseende förhöll sig, t. ex. genom att låta närmare tillfråga Söderström om de företag, hos vilka denne under senare tid skulle ha utfört arbeten, och — om Rosenqvist likväl haft anledning att misstro därutinnan lämnade uppgifter — att låta kontrollera riktigheten därav, vilket åtminstone i vad uppgifterna avsett Eskilstuna kunnat ske utan svårighet och omgång. Rosenqvist har emellertid icke föranställt om någon som helst sådan utredning.

Av det anförda framgår klart, att Rosenqvist vid sitt berörda ställningstagande objektivt sett saknat varje stöd för antagandet att Söderström förde ett kringflackande liv utan att söka ärligen försörja sig. Rosenqvist har följaktligen lagligen icke ägt grunda sitt avgörande på nämnda

antagande. Vid sådant förhållande har Rosenqvist gjort sig skyldig till tjänstefel genom att utan att kunna åberopa sakligt stöd härför grunda framställning om tvångsintagning av Söderström på angiven indikation och att besluta, att denne skulle vara omhändertagen i avbidan på länsstyrelsens beslut. Som emellertid annan indikation än den nu angivna förelegat för tvångsintagning av Söderström å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, finner jag Rosenqvists åtgärd att på felaktig grund göra framställning om tvångsintagning icke vara av beskaffenhet att böra för honom medföra ansvar. För beslutet om Söderströms omhändertagande i avbidan på länsstyrelsens avgörande ha däremot skäl helt saknats. Rosenqvists tjänstefel har följaktligen härutinnan medfört, att Söderström utan att laga grund härför förelegat varit berövad sin frihet.

Det förtjänar i detta sammanhang understrykas att — såsom förut närmare utvecklats — frihetsberövande enligt nykterhetsvårdslagen icke får, utom i vissa undantagsfall, äga rum med mindre ärendet varit föremål för ett med hänsyn till rättssäkerhetskravet reglerat förfarande inför länsstyrelsen och detta alldeles oavsett svårighetsgraden av vederbörandes alkoholmissbruk. I de undantagsfall, där polismyndigheten tillagts skyldighet och befogenhet att i avbidan å sådant förfarande tillfälligt omhändertaga alkoholmissbrukare, är det ett ovillkorligt krav att — även om fullständig bevisning ej kan krävas — ingripandet grundas på godtagbar utredning, särskilt om vederbörande bestrider att förutsättningar för omhändertagande föreligga och till stöd härför anför omständigheter, som ej framstå såsom osannolika. Det är ur rättssäkerhetssynpunkt av största vikt, att beslut om frihetsberövande icke, på sätt som skett i förevarande fall, fattas utan sakligt stöd och utan att den utredning, som utan svårighet kunnat företagas, skett. På nu anförda skäl finner jag det fel, som Rosenqvist genom att besluta om Söderströms fortsatta omhändertagande låtit komma sig till last, ur allmän synpunkt vara av allvarlig beskaffenhet.

Vad i ärendet andragits till Rosenqvists ursäkt finner jag icke kunna godtagas. Beträffande särskilt den omständigheten att Rosenqvist må ha fäst avseende vid att Söderström i nykterhetsnämndens skrivelse betecknats som ”i högsta grad en kringflackande alkoholist” och att nämnden däri hemställt om Söderströms omhändertagande får jag framhålla, att det av skrivelsen framgick att nämnden icke på länge haft kontakt med Söderström samt att nämndens uppfattning således icke kunnat grundas på kännedom om Söderströms aktuella förhållanden. Även om det givetvis åligger nykterhetsnämnd att icke i oträngt mål hos polismyndighet begära någons omhändertagande, är det dock på polismyndigheten det ankommer att pröva, huruvida förutsättningarna för omhändertagande föreligga, och ansvaret för beslut härom åvilar polismyndigheten ensam. Det skulle vara i hög grad betänkligt om den uppfattningen vunne insteg, att polismyndigheterna i ärenden av detta slag icke behövde verkställa någon mera själv-

ständig prövning utan — under antagande att nykterhetsnämnderna alltid hade fog för sina framställningar — närmast hade att fungera blott som verkställighetsorgan åt dessa.

Det tjänstefel, som Rosenqvist enligt ovan låtit komma sig till last, finner jag därför — med hänsyn såväl till vikten ur allmän synpunkt av att ärenden angående frihetsberövande ägnas sorgfällig prövning som till den frihetsförlust som i förevarande fall drabbat Söderström — icke kunna undgå beivran. Åtal kan desto mindre underlåtas, som Rosenqvist icke ens vidgått att han förfarit felaktigt.

Under åberopande av det anförda beslutar jag därför, att talan om ansvar skall väckas mot Rosenqvist för att han den 28 juli 1956, i samband med framställning till länsstyrelsen om förordnande att Söderström måtte tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, i egenkap av t. f. polismästare beslutat — utan att laga grund härför förelegat — att Söderström skulle vara omhändertagen i avbidan på länsstyrelsens beslut. Ansvar skall yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle skall beredas Söderström att i målet föra talan.

Svea hovrätt, varest åtalet väcktes och Söderström förde talan om skadestånd, yttrade i dom *den 20 december 1957* följande.

Ur rättssäkerhetens synpunkt är det av största vikt, att frihetsberövande icke äger rum i andra fall än där de lagliga förutsättningarna härför blivit fastställda med nödig omsorg. Såsom JO framhållit i sin instruktion för åtalet måste sålunda gälla, då polismyndighet i avbidan på förfarande inför länsstyrelsen tillfälligt omhändertager alkoholmissbrukare, att — även om fullständig bevisning ej kan krävas — ett ingripande grundas på godtagbar utredning, särskilt om vederbörande bestrider att förutsättningar för omhändertagande föreligga och till stöd härför anför omständigheter, som ej framstå såsom osannolika.

Vid bedömande av frågan, huruvida Rosenqvist haft sannolika skäl för sin uppfattning att Söderström icke sökte ärligen försörja sig, bör först beaktas att Rosenqvists ingripande skedde i anledning av en skrivelse från nykterhetsnämnden, vari Söderström betecknades såsom ”i högsta grad en kringflackande alkoholist” och vari nämnden hemställde om hans omhändertagande såsom sådan. Det ålåg visserligen Rosenqvist att självständigt pröva förutsättningarna för Söderströms omhändertagande, men vid denna prövning kunde Rosenqvist med visst fog ha antagit såväl att nämnden ansett de lagstadgade förutsättningarna för ett ingripande föreligga som att denna nämndens uppfattning var grundad på ingående kännedom om Söderströms förhållanden. Vad härefter angår Söderströms vid polisförhöret lämnade uppgifter innebära dessa, att Söderström haft en mycket ovanlig sysselsättning. Det kan ha förefallit ovisst, huruvida Söderström i denna sysselsättning kunde finna regelbundet arbete. Det är därför icke

helt oberättigat, om Rosenqvist antagit, att den uppgivna sysselsättningen väsentligen innebar en förevändning för Söderströms kringflackande liv. Det är vidare sannolikt, att Rosenqvist bland annat på grund av den kännedom som han eljest haft om Söderström funnit, att dennes uppgifter om sina arbetsinkomster icke förtjänade tilltro. Vad Söderström vid polisförhöret anförde om sina bostads- och levnadsförhållanden i övrigt kan icke anses motsäga antagandet att denne icke sökte ärligen försörja sig. Slutligen kan på Rosenqvists beslut icke utan skäl ha inverkat, att Söderströms förmåga och vilja att försörja sig måste bedömas även med hänsyn till hans notoriska alkoholmissbruk.

Emellertid måste en bedömning av Söderströms försörjningsförhållanden, grundad på här upptagna omständigheter, ha tett sig tämligen osäker. Rosenqvist hade därför bort bemöda sig om att införskaffa ytterligare uppgifter om Söderströms arbete, vilket Rosenqvist underlåtit. Det har emellertid förelegat avsevärda svårigheter för Rosenqvist att omedelbart erhålla sådana uppgifter, beroende på att förhållandena i och för sig voro svårkontrollerbara samt att det var helgdagsafton och semestertid för bagerier och konditorier. Rosenqvist hade vidare att mot varandra väga å ena sidan angelägenheten av att iakttaga skyndsamhet med ansökan till länsstyrelsen, därest sådan skulle ingivas, och å andra sidan kravet på saklig och grundlig utredning.

Hovrätten finner vid beaktande av vad sålunda upptagits och i övrigt i målet förekommit att Rosenqvist, som icke kan sägas ha saknat skäl för Söderströms omhändertagande, ej blivit övertygad om fel av beskaffenhet att medföra ansvar och skadeståndsskyldighet.

Åklagarens och Söderströms talan lämnas utan bifall.

Mot hovrättens dom kommer jag att fullfölja talan.

Såsom av åtalsinstruktionen framgår upptog jag i särskild ordning till bedömande frågan huruvida förste polisassistenten Steen ägt att, utan att anmäla saken för vederbörande förman, besluta om Söderströms kvarhållande den 27 juli 1956.

Rörande vad Steen härutinnan anförst må hänvisas till dennes ovan intagna berättelse.

I sitt i ärendet först avgivna yttrande anförde polismästaren Holmberg rörande denna fråga följande: Mot omhändertagandet av Söderström den 27 juli 1956 syntes icke någon anmärkning kunna göras, när nykterhetsnämnden gjort gällande, att Söderström vore kringflackande alkoholist. I och med att Söderström omhändertagits hade givetvis polismyndigheten varit ansvarig för ärendets vidare behandling. Av Steens och Klarins uppgifter framginge, att de ansett att Söderström vid omhändertagandet varit

i sådant tillstånd, att något förhör icke lämpligen kunde hållas med honom. Det torde också vara riktigt, att förhör i sådant ärende som det ifrågasvarande icke borde hållas med en onykter person. Någon anmärkning kunde därför icke riktas mot Steen i detta avseende.

Landsfogden Holmgren anförde: Steens åtgärder vore enligt Holmgrens förmenande icke av beskaffenhet att för denne medföra ansvar för tjänstefel. Möjligen kunde viss anmärkning riktas mot hans underlåtenhet att icke omedelbart anmäla omhändertagandet för polismästaren. Emellertid skulle då med största sannolikhet resultatet ha blivit, att order givits om förhör först påföljande dag, då Söderström var nykter. Steens uppfattning om olämpligheten av att höra en onykter person måste utan tvivel anses vara riktig.

I sitt senare yttrande anförde Holmberg i frågan följande: De åligganden, som polismyndighet hade att fullgöra enligt nykterhetsvårdslagen, ankomme i Eskilstuna på poliskammaren i enlighet med lagen den 15 juni 1944 om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses. Polismästaren vore ensam ledamot i poliskammaren. Enligt 21 § i tjänsteföreskrifter för polispersonalen i Eskilstuna stads polisdistrikt åläge det vakthavande förste polisassistenten, bland annat, att så snart lämpligen ske kunde lämna poliskommissarien underrättelse om allt, som under tjänsten inträffat och vore av beskaffenhet att böra komma till dennes kännedom. Vidare stadgades, att ansvaret för person, som infördes på polisvaktkontoret, åvilade vakthavande polisassistenten, som skulle ge order om de åtgärder, som skulle vidtagas. Då polisassistenten funnit, att vederbörande skulle berövas friheten, skulle han omedelbart ge order om avvisitering och tillse att noggrann avvisitering skedde. Rent formellt skulle man sålunda kunna tänka sig, att vakthavande polisassistenten skulle på kvällen eller natten meddela poliskommissarien, att en person omhändertagits såsom misstänkt för att vara kringflackande alkoholist, men att han vore så berusad eller i övrigt så påverkad av rusdrycker, att något förhör lämpligen icke kunde hållas med honom förrän påföljande dag. Poliskommissarien skulle sedan underrätta polismästaren om förhållandet, varvid polismästaren givetvis endast skulle besluta, att vederbörande skulle omhändertagas för utredning påföljande dag. När det gällde kringflackande alkoholister, skulle detta icke i Eskilstuna bli särskilt betungande, enär dylika alkoholister sällan förekomme. Däremot skulle ett dylikt förfarande beträffande de s. k. samhällsvådliga alkoholisterna, som skulle behandlas på i stort sett samma sätt, bli ytterst betungande. Vanligast vore, att dessa omhändertoges vid familjeuppträden på kvällarna eller nätterna. I praktiken hade utvecklingen blivit den, såväl i Eskilstuna som i andra städer, att vakthavande polisassistenten finge besluta, huruvida vederbörande skulle kvarhållas till morgonen för utredning och förhör. Dessa assistenter hade under många år fått ta hand om dylikt klientel och hade förskaffat

sig så stor erfarenhet av detta, att man utan risk för felaktig behandling av ärendet kunde överlåta åt dem att avgöra, huruvida vederbörande skulle kvarhållas eller frigivas. Därtill komme, att den fortsatta utredningen skedde vid särskilda avdelningar, i Eskilstuna benämnd ordonnansavdelningen. Dessa avdelningar vore än mer skickade för den fortsatta utredningen, som ofta medförde stora svårigheter. Steen hade sålunda handlat i överensstämmelse med den praxis, som förefunnes, och någon anmärkning syntes för den skull ej kunna riktas mot honom. Skulle det angivna förfarandet, som tillämpades i Eskilstuna och i andra städer, kunna anses vara formellt oriktigt, syntes möjlighet förefinnas att jämlikt 2 § lagen om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses hemställa, att vakt-havande polisassistenter skulle vara behöriga att handlägga ifrågavarande slag av ärenden, intill dess de övertoges av polischefen. Detta skulle dock med hänsyn till det stora antalet polisdistrikt bli ett tungarbetat förfarande.

I en till Holmgren avlåten skrivelse — varav Holmberg och Steen erhöello del — anförde jag därefter följande.

Anledningen till Söderströms införande utgjordes av nykterhetsnämndens begäran att Söderström måtte omhändertagas såsom kringflackande alkoholist och att ansökan om dennes tvångsintagning måtte göras. Rörande förutsättningarna för att — innan beslut om tvångsintagning i föreskriven ordning meddelats — besluta om sålunda begärt omhändertagande stadgas i 21 § 1 mom. nykterhetsvårdslagen. Enligt detta lagrum skall polismyndighet ofördröjligen på lämpligt sätt tills vidare omhändertaga den som är hemfallen åt alkoholmissbruk, därest han utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv och det kan antagas, att han kommer att avvika från orten, innan länsstyrelsen prövat ansökan om tvångsintagning. Uppgiften att besluta om omhändertagandet — som i nu angivna fall således utgör ett processuellt tvångsmedel — tillkommer i Eskilstuna poliskammaren, d. v. s. polismästaren.

Vid tidpunkten för Söderströms införande på polisstationen förelåg tydligen icke något beslut av polismästaren om Söderströms omhändertagande. I detta fall gällde det således att utrona, huruvida förutsättningarna för ett sådant beslut kunde anses vara för handen, därvid givetvis i första hand Söderström borde höras. Något förhör med Söderström kom emellertid icke till stånd i samband med hans införande å stationen klockan 17.50 och ej heller senare på kvällen, vilket enligt Steen berott på att Söderström befann sig i sådant tillstånd att han ej lämpligen kunde höras förrän på följande morgon och Söderström för övrigt själv vägrade svara på frågor och förklarade sig vilja sova ut. Utan att förhör sålunda skett och utan att underställa saken poliskommissarien eller polismästaren beslöt Steen,

att Söderström skulle kvarhållas till följande morgon. Enligt vad Holmberg anfört har Steen härutinnan handlat i överensstämmelse med tillämpad praxis i liknande fall.

Såsom förut framhållits ankommer det på polismästaren att besluta om tillfälligt omhändertagande enligt nykterhetsvårdslagen. Steens åtgärd har alltså icke kunnat grundas på denna lag. Ej heller har i förevarande fall, såvitt av utredningen framgår, stöd för åtgärden kunnat härledas ur 12 § allmänna polisinstruktionen eller annat författningsrum.

Anledningen till att Steen förfarit på sätt skett har varit, att han funnit det stå utom tvivel att — om saken hänskjutits till polismästaren — beslut om Söderströms omhändertagande också skulle ha meddelats samt att han därför och med hänsyn till den relativt framskridna tidpunkten på dygnet ansett sig — enligt tillämpad praxis — kunna underlåta att anmäla ärendet för poliskommissarien eller polismästaren.

Vid handläggningen av ärenden av förevarande slag är det emellertid enligt min mening ofrånkomligt att strängt fasthålla vid gällande kompetensregel. Frågor om frihetsberövande enligt nykterhetsvårdslagen äro ofta svårbedömbara, och såväl på grund härav som med hänsyn till åtgärdens ingripande beskaffenhet är det angeläget, att bedömningen — och ansvaret — icke överflyttas på underordnad polispersonal. Visserligen kan väl även i nykterhetsvårdsärenden stundom förekomma fall, där det är uppenbart att omhändertagande måste ske och där således sakens omedelbara hänskjutande till vederbörande polismästare eller polischef kan, om frågan uppkommer vid en sen tidpunkt på dygnet, framstå som en onödlig och obekvämlig formalitet. Detta kan emellertid enligt min mening, med hänsyn till vanskligheten för vederbörande att avgränsa sådana fall, icke motivera någon åtskillnad i beslutsförfarandet, även om denna endast skulle gälla under en begränsad del av dygnet. Än mindre kan jag finna det befogat och lämpligt att, såsom Holmberg ifrågasatt, till vakthavande polisman delegera beslutanderätten i alla ärenden av detta slag och således även sådana som polismannen själv till äventyrs anser tveksamma. Det av Holmberg åberopade stadgandet i 1944 års lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses torde icke ha tillkommit för att möjliggöra delegation av ärenden av den vikt som de nu avhandlade.

Av vad jag förut anfört framgår, att jag funnit Steen ha förfarit felaktigt genom att utan att inhämta polismästarens beslut låta kvarhålla Söderström. Då emellertid, med hänsyn till i ärendet lämnade uppgifter, ett omhändertagande av Söderström ifrågavarande dag i avbidan på utredning, huruvida förutsättningar föreläge för tvångsintagning av Söderström å vårdanstalt, sakligt sett icke kan anses ha varit ogrundat och Steens förfarande synes ha stått i överensstämmelse med dittills tillämpad praxis hos polisen, har jag vid prövning av ärendet funnit mig kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

B. Åtgärd för disciplinär bestraffning

36. Överskridande av befogenhet såsom polisman m. m.

I tidningen Sydsvenska Dagbladet Snällposten för den 18 oktober 1956 var intagen en artikel under rubrik "Vpl-vägrande dansk klagar över polisen". I artikeln angavs bland annat, att en ung semesterfirande dansk, som hos polisen i Malmö sökt nattlogi i samband med återresa till Danmark, blivit obehörigen kvarhållen över ett dygn och därefter utvisad med förbud att återvända till Sverige under de närmaste fem åren. Anledningen till ingripandet hade enligt artikeln varit, att dansken i sitt hemland avtjänat fängelsestraff om 22 månader för uteblivande från militärtjänst. Efter hemkomsten hade dansken — uppgavs det slutligen i artikeln — av danska polisen erfarit, att ett fel tydligen begåtts av polisen i Malmö, varför han nu hänvänt sig i saken till svenska inrikesdepartementet.

Sedan jag i anledning av innehållet i tidningsartikeln anmodat polismästaren i Malmö att till mig inkomma med yttrande, inkom denne med det begärda yttrandet samt protokoll över förhör med vissa befattningshavare vid polisverket i Malmö jämte viss annan utredning.

Härav framgick följande.

Den i artikeln omnämnde dansken var fönsterputsaren Sejer Filtenborg från Frederikshavn. Efter en semesterresa i Sverige anlände denne sent på kvällen den 17 september 1956 till Malmö. Då sista färjan till Danmark för dagen redan avgått, hänvände sig Filtenborg, på uppmaning av en patrullerande polisman, till polisstationen i första vaktområdet. Eftersom Filtenborg var utlänning, ringde man därifrån för kontroll till arrestvakten, som i sin tur hänvände sig till nattvaksstyrkan vid kriminalpolisen. Där omhändertogs ärendet omkring kl. 2 på natten av kriminalassistenten Sten Winckler, vilken vanligen tjänstgjorde vid utlänningsavdelningen. Denne företog kontroll av Filtenborg i tidningen Danske Politi Efterretninger (DPE) och fann därvid, att Filtenborg förekom i en tämligen färsk notis såsom ådömd ett långvarigt fängelsestraff. Winckler, som hade bråttom, lade icke märke till att straffet avsåg brott mot danska militærnægterloven. Eftersom Winckler hade den uppfattningen att Filtenborg kunde ifrågakomma för utvisning enligt utlänningslagen, gav han det beskedet att Filtenborg skulle föras över till kriminalpolisen. Sedan Filtenborg anlant dit, avvisiterades han av Winckler med biträde av arrestvakten, varefter plats anvisades honom i en arrest med bäddad säng. Winckler gjorde i kriminalpolisens minnesbok anteckning att Filtenborg, eftersom han enligt DPE år 1955 ådömts 22 månaders frihetsstraff, fått kvarstanna hos kriminalpolisen för utlänningsavdelningens räkning. Winckler underlättade chefen för nattvakten, förste kriminalassistenten Gotthard Mark-

skog, om att Filtenborg logerade i arresten men klargjorde icke för Markskog, att Filtenborg införts i liggaren såsom tagen i förvar enligt utlänningslagen; jourhavande kommissarien eller passkontrollföreståndaren underrättades icke i saken. Strax före nattvaktspasset slut företog Winckler, som kl. 8 på morgonen skulle överlämna ärendet till utlänningsavdelningen, ny kontroll i DPE och observerade då, att Filtenborgs brott rörde militærnægterloven. Härigenom blev det klart för Winckler, att utvisning av Filtenborg icke kunde komma i fråga. Kl. 8 föredrog Winckler ärendet för förste kriminalassistenten Erik Palmkvist i dennes egenskap av passkontrollföreståndare och chef för utlänningsavdelningen. Palmkvist, som förstod att Filtenborg icke på grund av brottet kunde bli föremål för någon åtgärd enligt utlänningslagen, beordrade genast kriminalassistenten Karl-Axel Kvistberg att hämta Filtenborg och förhöra sig om dennes förhållanden och under vilka omständigheter han vistades i Sverige. Kvistberg hörde Filtenborg och upprättade härom en promemoria, som han överlämnade till Palmkvist. Av Filtenborgs uppgifter vid detta förhör framgick, att det brott, för vilket Filtenborg dömts jämlikt militærnægterloven, avsett vägran att fullgöra militärtjänst. Enligt anteckning å promemorian lämnade Filtenborg kriminalpolisen kl. 9.30 den 18 september.

Vid den till mig överlämnade utredningen var fogad avskrift av en av Filtenborg den 10 oktober 1956 avlåten skrivelse till svenska justitiedepartementet. I samband med den redogörelse Filtenborg däri lämnade rörande ifrågavarande händelser uppgav han bland annat, att han vid förhör hos polisen en halvtimme efter det han anlät dit fått veta att han olovligen rest in i Sverige och att detta kunde medföra att han bleve utvisad. Vidare anförde Filtenborg, att han, då han efter förhör nästföljande morgon släpptes av polisen, tillsagts att fara direkt till Danmark samt förbjudits att resa tillbaka till Sverige de närmaste fem åren. I skrivelsen anhöll Filtenborg om besked, huruvida det vore riktigt att han icke ägde inom den angivna tiden resa till Sverige.

Angående Filtenborgs här återgivna uppgift om vad som under natten förekommit hos polisen uppgav Winckler vid den företagna utredningen, att han visserligen upplyst Filtenborg om att denne nästföljande morgon komme att höras av utlänningsavdelningen, men att Winckler icke nämnt något om utvisning eller om att Filtenborg ej finge vistas i Sverige de närmaste fem åren efter straffavtjänandet. Markskog och Palmkvist uppgåvo, att de icke talat med Filtenborg. Kvistberg — som förklarade, att han redan vid sin första kontakt med ärendet på morgonen förstått att utvisningsbestämmelserna icke vore tillämpliga på Filtenborg — förnekade, att han till denne fällt något av de av Filtenborg påstådda yttrandena. Vidare uppgav Kvistberg, att Filtenborg ställt vissa frågor till honom, vilka givit Kvistberg anledning att något beröra de svenska bestämmelserna om utvisning. Vad därvid förekommit borde emellertid — anförde Kvistberg

— icke ha kunnat inge Filtenborg uppfattningen att han blivit "utvisad" av polisen med förbud att inom fem år återkomma till Sverige; tvärtom hade Kvistberg upplyst Filtenborg om att det i dennes fall icke kunde bli fråga om utvisning.

I sitt yttrande i ärendet anförde polismästaren följande: Såsom av Filtenborgs skrivelse framginge vore de i åberopade tidningsnotis och även i övrigt i pressen om händelsen förekommande referaten byggda på ett delvis felaktigt återgivande av skrivelsens innehåll. Detta vore främst fallet med uppgiften att Filtenborg skulle ha kvarhållits "över ett dygn". Av vad som förekommit i ärendet framginge, att Filtenborg icke kunnat ifrågakomma för någon åtgärd enligt utlänningslagen. Sedan Filtenborg som logisökande infunnit sig hos polisen, hade han emellertid av Winckler felaktigt uppfattats såsom varande ett eventuellt utvisningsfall. Detta hade medfört, att han antecknats, icke som logerande, utan som kvarhållen enligt utlänningslagen. De praktiska följderna därav hade för Filtenborgs del blivit dels att han fått avlämna sina effekter i den omfattning, som enligt tillämplad praxis gällde vid s. k. avvisitering, icke i den mindre omfattande form, som efter omständigheterna brukade tillämpas i fråga om "logerande", dels därjämte att han på morgonen före lämnandet av polishuset i förhørsform fått lämna vissa kortfattade uppgifter om sin person och sin vistelse i Sverige. I övrigt syntes den begångna felaktigheten icke ha inverkat på formerna för Filtenborgs vistelse i polishuset. Filtenborgs uppgift om att han "utvisats" av polisen och förhållits att icke återvända till Sverige inom fem år syntes, såvitt utredningen gäve vid handen, bero på ett missförstånd från hans sida.

Winckler hade icke, anförde polismästaren vidare, ägt befogenhet att själv bestämma om tagande i förvar enligt utlänningslagen. Den förklaring, som i detta avseende lämnats av Winckler, kunde ur disciplinär synpunkt icke anses tillfredsställande. Däremot syntes Wincklers uppgift dels om det brådskande arbete, som icke sällan förekomme för den normalt endast av tre befattningshavare bestående nattvaksstyrkan, dels ock där- om att han av Filtenborgs samtidiga egenskap av frivillig logerare förletts till en mindre grundlig bedömning av ärendet, förtjänt av beaktande. Förståndaren för utlänningsavdelningen, Palmkvist, hade underlåtit att under- rätta rotelchefen eller kriminalpolisintendenten om det inträffade. Dessa hade därför icke kunnat föranstalta om någon åtgärd i ärendet. Då Palmkvist emellertid omedelbart själv vidtagit erforderliga åtgärder för ären- dets tillrättaläggande, syntes vad i denna del förevarit enligt polismäs- tarens mening kunna bero vid ett påpekande av det oriktiga i underlåten- heten att vederbörligen för överordnad anmäla vad i ärendet förekommit. Vad beträffade ärendet i övrigt ifrågasatte polismästaren — på grund av vad han anförde och med hänsyn främst till den obetydliga skada för Filten- borgs del, som föranletts av den begångna felaktigheten — huruvida någon

åtgärd utöver vad i disciplinväg från polischefens sida kunde befinnas befogat vore påkallad.

I infortrat yttrande anförde därefter Winckler följande: Då det från första vaktområdet begärts kontroll av Filtenborg, hade Winckler varit sysselsatt med utredning i ett misshandelsärende. Såsom varande den av nattvaktsstyrkan, som bäst kände till registren på utlänningsavdelningen, hade han blivit beordrad att göra kontrollen. Han hade omedelbart sett, att Filtenborg varit ådömd ett långvarigt frihetsstraff, och därför icke satt straffet i samband med något militärbrott. Han hade icke observerat det för en svensk icke särskilt lättförståeliga ordet "militærnægterloven" utan behandlat Filtenborg som ett utvisningsfall. Avvisiteringen och Filtenborgs placering i förvaringsarresten hade tagit endast några minuter i anspråk. Det hade icke blivit mycket sagt mellan Winckler och Filtenborg, utan Winckler hade skyndat på för att kunna slutföra misshandelsutredningen. Filtenborg hade icke meddelats att han var kvarhållen, utan det hela hade gått i den anda att han endast fortsatte sitt påbörjade logi. Han hade icke gjort något förtroendeingivande intryck, utan Winckler hade bibringats den uppfattningen att Filtenborg under alla förhållanden borde göras till föremål för noggrannare kontroll av utlänningsavdelningen beträffande sina förehavanden i Sverige. Filtenborg hade icke på något sätt reagerat, då han förts till förvaringsarresten, utan med stort gemyt mottagit Wincklers ord: "Ja, här ligger Ni ju mycket bättre än på I vaktområdets hårda brits." Han hade icke uttalat några protester eller någon önskan att få lämna kriminalpolisen. Winckler hade därefter fortsatt med sina ärenden, och då han på efternatten fått en stund ledig — det kunde förtjäna framhållas, att nattvaktstjänsten bestredes av endast tre man, vilka under den långa arbetstiden, kl. 19—8 påföljande dag, hade utföra alla förekommande kriminalpolisgöromål i staden — hade Winckler företagit en ny slagning i DPE och då upptäckt, att Filtenborgs brott gällde militærnægterloven, vilket givetvis medfört att Filtenborg icke var ett utvisningsfall. Winckler hade rådgjort med nattvaktschefen Markskog, vilken därtills haft den uppfattningen att Filtenborg endast logerade. Varken Winckler eller Markskog hade därefter haft någon anledning att meddela jourhavande kommissarien eller passkontrollföreståndaren. Winckler ansåge, att han genom sina åtgärder icke åsamkat Filtenborg vare sig besvär eller lidande utan tvärtom bidragit till ökad bekvämlighet för denne, bland annat genom att han fått ligga i bäddad säng. Att Filtenborg på natten även haft denna uppfattning hade man kunnat förstå av hans uppförande, som på intet sätt präglats av att han skulle ha utsatts för någon orätt.

I byråskrivelse den 13 mars 1957 till Filtenborg anförde inrikesdepartementet, till vilket dennes skrivelse av den 10 oktober 1956 överlämnats,

att det Filtenborg ådömda straffet icke utgjorde hinder för denne att inresa i Sverige.

I en till polismästaren i Malmö avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Av 29 § första stycket utlänningslagen den 30 april 1954, jämfört med 4 § andra stycket lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare samt 26 kap. 18 och 21 §§ strafflagen, framgår att det brott, för vilket Filtenborg i Danmark undergått frihetsstraff och vilket bestått i vägran att fullgöra militärtjänst, icke lagligen kunnat föranleda utvisning från Sverige. Detta har icke heller gjorts gällande av någon av de i ärendet hörda personerna; Winckler för sin del har förklarat, att han, så snart han uppmärksammat att militærnægterloven tillämpats, förstått att utvisning icke kunde komma i fråga. Även i betraktande av att Winckler, då han först fick att taga befattning med Filtenborg, var sysselsatt med andra brådskande göromål, framstår det enligt min mening såsom i och för sig anmärkningsvärt, att Winckler icke vid sin första genomgång av DPE ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt den däri förekommande notisen, med påföljd att han icke varseblivit, att Filtenborgs bestraffning grundats på militærnægterloven. Wincklers bristande uppmärksamhet härutinnan har varit särskilt betänkelig med hänsyn till att därigenom risk kunnat uppkomma för att Filtenborg — även om Winckler såsom vederbort underställt vederbörande myndighet frågan om huru med Filtenborg skulle förfaras — kunnat komma att, på grund av felaktigt antagande att förutsättning för utvisning förelegat, tagas i förvar jämlikt 35 § utlänningslagen.

Emellertid har Winckler — vilket är allvarligare — underlåtit att hänskjuta nämnda fråga till sådan myndighet, som enligt nyssnämnda lagrum äger besluta om tagande i förvar. Såsom polismästaren framhållit och på sätt framgår av 35 och 68 §§ utlänningslagen har Winckler icke själv haft någon beslutanderätt härutinnan. Wincklers åtgärd att det oaktat införa Filtenborg i liggaren såsom tagen i förvar enligt utlänningslagen måste anses giva vid handen, att Winckler på eget bevåg beslutat om dylik tvångsåtgärd mot Filtenborg. Härigenom har Winckler gjort sig skyldig till tjänstefel.

Såsom polismästaren i sitt yttrande anfört, ha de faktiska följderna av felet — tack vare att Winckler själv vid genomgång av DPE senare under tjänstepasset uppmärksammat felet, varefter det rättats — icke blivit särskilt kännbara för Filtenborg. Enär emellertid vikten av att fel av detta slag icke få förekomma måste med eftertryck inskräpas, finner jag mig icke kunna lämna vad som förekommit utan beivran. I likhet med vad polismästaren synes anse finner jag dock, att ett åtal i detta fall icke

är erforderligt utan att en disciplinär åtgärd är tillfyllest. Enligt min mening bör närmast varning komma i fråga.

På grund av vad sålunda anförts överlämnade jag, under åberopande av innehållet i 31 § första stycket och 33 § polisreglementet, handlingarna i ärendet till polismästaren i egenskap av polischef för den åtgärd mot Winckler, som kunde finnas påkallad.

Vad angick Palmkvists underlåtenhet att rapportera det inträffade till högre chef, ansåg jag mig kunna låta, på sätt polismästaren föreslagit, bero vid ett påpekande att detta bort ske.

Utredningen gav icke stöd för de av Filtenborg i skrivelsen till justitiedepartementet framförda påståendena om vissa yttranden, som skulle ha fällts till honom av befattningshavare vid polisen. Någon vidare åtgärd från min sida i denna del var därför icke påkallad.

Polischefen i Malmö yttrade genom beslut *den 25 maj 1957* följande.

I ärendet är utrett, att Winckler, som under tjänst vid kriminalpolisen natten mellan den 17 och 18 september 1956 fått att bland förekommande ärenden handlägga bland annat ett, avseende slagning i förekommande register för kontroll av danske medborgaren Sejer Filtenborg, åt vilken upplåtits logi å polisstationen, därvid genom bristande uppmärksamhet föranletts till antagande, att utvisning kunde ifrågakomma gentemot Filtenborg, och till följd härav vidtagit åtgärder, vilka inneburit, att Filtenborg tagits i förvar för vidare förfarande enligt utlänningslagen, därvid Winckler icke beaktat, att beslutanderätt i fråga om förvarstagande jämlikt 35 § utlänningslagen icke tillkommit honom.

Genom vad sålunda förevarit har Winckler gjort sig skyldig till tjänstefel. På grund av omständigheterna har det inträffade för Filtenborgs del kommit att medföra endast ringa olägenhet.

På grund av vad sålunda anförts ålägges Winckler jämlikt 31 och 33 §§ polisreglementet för oskicklighet i tjänsten disciplinstraff i form av varning.

Polischefens beslut har vunnit laga kraft.

C. Vissa ärenden som föranlett erinringar och andra uttalanden

37. Fråga om oriktigt förfarande vid länsstyrelses beslut om förslag till överförande på övergångsstat av ordinarie befattningshavare vid länsstyrelsen

I anledning av den vid 1952 års riksdag beslutade omorganisationen av länsstyrelserna från och med den 1 januari 1953 meddelade Kungl. Maj:t i

ämbetskrivelse till länsstyrelserna den 10 oktober 1952 vissa bestämmelser angående förfarandet vid tillsättande första gången av vissa tjänster vid länsstyrelserna. Enligt dessa bestämmelser skulle, såvitt nu är i fråga, tjänst som förste taxeringsinspektör i lönegraden Ca 29 tillsättas efter anmälan av vederbörande länsstyrelse, därvid till sådan tjänst finge anmälas dåvarande förste taxeringsinspektör och taxeringsinspektör i länet. Vidare framhölls i ämbetskrivelsen, bland annat, att länsstyrelserna hade att till övervägande upptaga frågan om överförande å övergångsstat av sådana befattningshavare vid länsstyrelserna, vilka på grund av svag hälsa eller av annan orsak ej vore fullt tjänstedugliga eller lämpliga att övergå till den nya organisationen. Anmälan och förslag i förevarande hänseenden skulle senast den 18 november 1952 insändas till Kungl. Maj:t. Befattningshavare, som föresloges överförd å övergångsstat utan att ha därom uttryckt önskan, borde enligt ämbetskrivelsen på lämpligt sätt underrättas om skälen därför.

I en den 15 november 1952 dagtecknad underdånig skrivelse föreslog länsstyrelsen i Norrbottens län, att förste taxeringsinspektören i lönegraden Ca 27 K. G. H, i det följande benämnd H, skulle föras å övergångsstat, därvid länsstyrelsen anförde följande: "Enär nuvarande förste taxeringsinspektören i länet H på grund av svag hälsa icke kan anses fullt tjänsteduglig att övergå till den nya länsstyrelseorganisationen, föreslår länsstyrelsen att han överföres å övergångsstat."

I handläggningen av nämnda ärende deltog numera avlidne landshövdingen O. W. Lövgren, landskamreraren H. Jansson samt följande personer med dåvarande tjänstställningar nämligen t. f. landssekreteraren T. Aurén, taxeringsintendenten G. Berglund och t. f. taxeringsintendenten R. Dahlqvist.

Sedan ärendet därefter, på föranstaltan av inrikesdepartementet, kompletterats med ett av H anskaffat läkarintyg, förordnade Kungl. Maj:t den 12 december 1952, att H skulle från och med den 1 januari 1953 överföras å övergångsstat i lönegraden Ca 27, samt förklarade sig vilja framdeles efter anmälan av länsstyrelsen, sedan H beretts tillfälle yttra sig, meddela beslut om hans tjänstgöring; och skulle H tillsvidare i avbidan därå tjänstgöra vid länsstyrelsen.

Ifrågavarande läkarintyg, som var dagtecknat den 18 november 1952 och utfärdat av leg. läkaren Lars Lundgren i Luleå i egenskap av t. f. verksamläkare, hade följande lydelse: "Vid denna dag företagen läkarundersökning av taxeringsinspektör H har jag kunnat konstatera, att hans ansträngande tjänstgöring vid länsstyrelsen i Luleå så påverkat hans rörliga intellekt, att den blivit en allt för stark psykisk påfrestning, vilket i sin tur under den senaste tiden försvårat fullgörandet av hans arbete. En förflyttning synes mig ha alla utsikter att återställa hans arbetsförmåga."

I skrivelse den 4 mars 1953 till Kungl. Maj:t anförde H — som i samband med förslaget om hans överförande å övergångsstat beviljats ledig-

het på grund av sjukdom — att därest Kungl. Maj:t med hänsyn till innehållet i ett av H bifogat läkarintyg skulle finna en återgång till tjänstgöring hos länsstyrelsen i Norrbottens län mindre lämplig, H icke hade något att erinra mot att från och med den 1 april 1953, för den tid varunder han komme att vara placerad å övergångsstat, tjänstgöra förslagsvis vid ÖÄ.

Sistnämnda läkarintyg, utfärdat den 26 februari 1953 av överläkaren E. Goldkuhl i Stockholm, var så lydande: "Taxeringsinspektören H, Luleå, har under sista halvåret konsulterat mig för en psykisk depression av övervägande reaktiv karaktär. Sedan herr H erhållit behandling för denna, har han väsentligt förbättrats, men hans tillstånd är ännu icke sådant, att han kunnat återgå i tjänst. Då enligt vad som framkommit herr H:s psykiska depression till avsevärd grad sammanhängt med miljösvårigheter på arbetsplatsen i Luleå, måste det ur medicinsk synpunkt sägas vara av betydelse för herr H:s fortsatta hälsotillstånd, därest han kan erhålla förflyttning till annan ort, förslagsvis Stockholm."

Efter tillstyrkan av länsstyrelsen och sedan ÖÄ avgivit yttrande föreskrev Kungl. Maj:t den 20 mars 1953, att H skulle såsom förste taxeringsinspektör å övergångsstat i lönegraden Ca 27 från och med den 1 april 1953 tillsvidare tjänstgöra vid ÖÄ:s skatteavdelning.

I skrivelse den 8 februari 1956 till Kungl. Maj:t hemställde H — under åberopande av vad som förekommit vid vissa av honom i inrikesdepartementet gjorda uppvaktningar och till av honom i anslutning därtill överlämnade handlingar — att Kungl. Maj:t måtte taga frågan om hans tjänsteställning under omprövning. I de åberopade handlingarna hävdade H, att beslutet om hans överförande å övergångsstat vore ogrundat, därvid han bland annat bifogade ett av ÖÄ den 11 december 1954 utfärdat tjänstgöringsbetyg, innehållande att H i sin tjänstgöring vid ämbetet ådagalagt framstående skicklighet, synnerligen god arbetsförmåga, synnerligen stort nit samt synnerligen stor noggrannhet och ordning ävensom att han iakttagit ett hedrande uppförande. I en därefter till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet den 1 mars 1956 avlåten skrivelse hemställde H att — innan beslut i anledning av hans ovanberörda framställning fattades — en allsidig utredning angående de förhållanden, som lett fram till beslutet om hans överförande å övergångsstat, måtte komma till stånd.

I en den 14 maj 1955 hit inkommen skrift anhöll H — under framhållande att, enligt vad han under hand erfarit, inrikesministern förklarar sig anse, att ovannämnda framställning om utredning rätteligen bort ställas till JO — att JO måtte föranstalta om berörda utredning samt vidtaga de åtgärder, vartill en sådan utredning kunde föranleda. II betonade därvid särskilt, att det enda motivet för hans aktion utgjordes av hans strävan till personlig upprättelse.

I ärendet avgav länsstyrelsen i Norrbottens län infordrat utlåtande, därvid fogades särskilda yttranden från Jansson, Aurén, Berglund och Dahlqvist ävensom från t. f. länsassessorn K. E. Hansén, länsrevisorerna B. Vilén samt förste landskanslisten N. Å. Hallonstén.

Sedan påminnelser därpå avgivits av H, inkom Jansson med nytt yttrande och H med nya påminnelser.

På min hemställan lämnade därefter landshövdingen A. Tottie vissa upplysningar, i anledning varav Jansson ånyo yttrade sig.

Av handlingarna i ärendet inhämtas följande.

Efter tjänstgöring i domsaga samt vid statskontoret och statens bränslekommission erhöll H år 1944 anställning inom landsstaten med placering vid länsstyrelsen i Gävleborgs län. Den 19 april 1948 förflyttades han till länsstyrelsen i Norrbottens län, där han blev extra taxeringsinspektör och från och med den 27 september samma år extra ordinarie taxeringsinspektör i lönegraden Ce 27. Sedan tjänsterna av detta slag från och med den 1 juli 1952 uppförts på ordinarie stat, därvid innehavaren skulle benämnas förste taxeringsinspektör, utnämndes H till innehavare av sådan tjänst från och med sagda dag. Under tjänstgöringen vid länsstyrelsen i Norrbottens län var H vissa tider förordnad att uppehålla taxeringsintendenttjänst samt att beträffande vissa taxeringsärenden fullgöra åligganden, som enligt taxeringsförordningen åvila taxeringsintendent.

Vid sex tillfällen hade H hos länsstyrelsen i Norrbottens län begärt och erhållit tjänstgöringsbetyg att bifogas ansökan till olika av honom sökta tjänster. I samtliga dessa betyg — av vilka ett utfärdats år 1950, ett år 1951 och fyra år 1952 — hade länsstyrelsen rörande H anført, att han ådagalagt framstående skicklighet, synnerligen god arbetsförmåga, synnerligen stort nit, synnerligen stor noggrannhet och ordning samt att han iakttagit ett hedrande uppförande. I fråga om H:s lämplighet för de av honom sökta tjänsterna förklarade länsstyrelsen i det år 1950 utfärdade betyget, att H vore mycket lämplig till länsassessorstjänst å landskontor. I det därefter följande, utfärdade den 5 december 1951 och avsett att bifogas ansökan till biträdande taxeringsintendentstjänst, förklarades H lämplig att uppehålla sådan tjänst. Beträffande de under år 1952 utfärdade fyra tjänstgöringsbetygen uttalade länsstyrelsen i två av dessa — utfärdade den 31 maj och den 12 juli och avseende tjänster såsom biträdande taxeringsintendent respektive länsassessor å landskontor — att H ansåges lämplig som sådan befattningshavare, därvid antecknades att H, som icke uppehållit tjänst som länsassessor och länsbokhållare av första klass, icke förvärvat den erfarenhet, som finge anses erforderlig för vitsordet mycket lämplig. I de övriga två den 10 juni och den 2 oktober 1952 utfärdade betygen förklarades H av länsstyrelsen mycket lämplig som förste taxeringsinspektör respektive länsbokhållare av första klass.

Beträffande den allmänna bakgrunden till länsstyrelsens åtgärd att — i trots av de positiva vitsord länsstyrelsen i tjänstgöringsbetyg givit H så sent som den 2 oktober 1952 — blott en och en halv månad senare avgiva förslag om H:s överförande å övergångsstat framgick av utredningen, att det syntes ha varit en allmänt omfattad mening bland H:s överordnade och kamrater vid länsstyrelsen att H under sin tjänstgöring efterhand visat tecken på vantrivsel och på psykisk depression, vilket särskilt skulle ha framträtt under sista tiden före förslaget om hans överförande på övergångsstat. Sålunda hade t. ex. Jansson — med vilken Berglund instämt — framhållit, att man under hösten 1952 tyckt sig förmärka ökad nervositet hos H, som ofta uttryckt sitt missnöje med arbetsförhållandena och sin önskan att erhålla förflyttning, samt att H:s dåmera ofta återkommande frånvaro från tjänsten på grund av sjukdom och konsekvenserna av hans vantrivsel avsevärt försvärat arbetet på taxeringsavdelningen. Dahlqvist, vilken alltsedan hösten 1949 nästan oavbrutet tjänstgjort på taxeringsavdelningen som t. f. taxeringsintendent eller biträdande taxeringsintendent och därunder haft tillfälle att på nära håll följa H:s arbete, hade uppgivit att H även före våren 1952 tidvis lidit av psykisk depression, som ibland avsevärt nedsatt hans prestationsförmåga — som mestadels varit mycket god — samt att man under hösten 1952 kunnat iakttaga en ytterligare försämring av H:s psykiska hälsa. Enligt Dahlqvist hade H efter erhållande av det i maj 1952 utfärdade tjänstgöringsbetyget kritiserat detsamma vid samtal med åtskilliga befattningshavare inom och utom taxeringsavdelningen, och H:s missnöjesyttringar i detta sammanhang hade blivit så ofta återkommande att de hos somliga befattningshavare skapat en viss irritation. Enligt vad som uppgivits av Hansén — vilken förklarat sig ha kommit att stå i vänskapligt förhållande till H — hade denne mycket häftigt reagerat mot det i maj 1952 utfärdade tjänstgöringsbetyget. Han hade blivit allt mer grubblande och börjat dagligen med arbetskamrater och vänner diskutera sin situation och teoretisera över länsstyrelsens bevekelsegrunder. En bidragande orsak till att H:s nerver icke syntes ha stått bi torde enligt Hansén ha varit, att dödsfall och sjukdomsfall i detta sammanhang förekommit inom H:s familj. Det hade varit påtagligt för Hansén och andra, att H snart befunnit sig i ett tillstånd av psykisk depression, vilken endast syntes fördjupas fram emot tidpunkten för hans överförande på övergångsstat. Hansén och andra kamrater till H hade sedermera förebrätt sig, att de icke tagit initiativ till att H kommit under läkarbehandling, enär denne under sista halvåret av sin tjänstgöring påtagligen varit sjuk och bort söka ledighet.

I anledning av vad sålunda anförts lämnade H i ärendet en närmare redogörelse för förhållandena å taxeringsavdelningen såvitt honom angick. Därvid uppehöll sig H särskilt vid omständigheterna kring de tjänstgöringsbe-

tyg, som utfärdats för honom den 5 december 1951 och den 12 juli 1952. Av vad H härutinnan anført framgick, att dessa tjänstgöringsbetyg, särskilt det sistnämnda, utgjort svåra besvikelser för honom, vilket inverkat nedsättande på hans arbetsförmåga. H framhöll därvid, bland annat, att vad som inträffat rörande förstnämnda betyg — vilket Dahlqvist och Hansén enligt H:s mening förväxlat med det i maj 1952 utfärdade — skapat personliga motsättningar, varav H känt sig mycket illa berörd, samt att sistnämnda betyg, vilket kommit som ett ”dråpslag”, försatt honom i ett tillstånd av nedslagenhet. Beträffande vad som anförts rörande hans vantrivsel och missnöjesyttringar framhöll H, att ett så jämförelsevis gott arbetsresultat, som han dock obestriddigen kunnat redovisa, knappast kunde presteras av en person, som i så hög grad som i ärendet gjorts gällande vore behäftad med känslor av vantrivsel inför sina arbetsuppgifter. Det vore riktigt, att missnöje från hans sida vid vissa tillfällen kommit till uttryck, men detta hade haft sin huvudsakliga grund i de motsättningar och komplikationer i övrigt, som följt därav att taxeringsintendenten under större delen av H:s tjänstgöring på avdelningen varit av hälsoskäl ur stånd att annat än i begränsad omfattning fullgöra sina åligganden å tjänsterummet. Att konflikter och spänningar inom avdelningen därigenom uppkommit låge enligt H:s mening i öppen dag. Under hösten 1952 hade han dock icke, såsom i ärendet påståtts av Jansson, givit uttryck för sitt missnöje med sina arbetsuppgifter. Nämnda höst hade han tillbragt i det närmaste isolerad på sitt tjänsterum. Orsaken till hans då nedsatta kondition hade enligt H varit för alla uppenbar, men något initiativ till att överbrygga den uppkomna klyftan hade icke tagits. Med anledning av Janssons uppgift att H under hösten 1952 ofta varit frånvarande på grund av sjukdom framhöll H vidare, att denna uppgift vore oriktig, därvid H med intyg styrkte, att han under sista halvåret 1952 fram till sjukledigheten i samband med förslaget om hans förande på övergångsstat ej åtnjutit sådan ledighet i vidare mån än en dag i juli, två dagar i augusti samt fyra sammanhängande dagar under september.

Rörande handläggningen inom länsstyrelsen av frågan om H:s överförande på övergångsstat uppgav Jansson att, sedan ämbetskrivelsen av den 10 oktober 1952 inkommit till länsstyrelsen, Jansson och Berglund — vid förberedande överläggningar i avvaktan på att ärendet skulle föredragas inför landshövdingen — sinsemellan diskuterat huruvida H, med hänsyn till dennes svaga hälsa och yttringarna av vantrivsel i arbetet, vore lämplig att ingå i den nya organisationen och erhålla taxeringsinspektörs-tjänst i lönegraden Ca 29. De hade därvid enligt Jansson visserligen förutsett, att H med sin av vantrivsel och irritation över arbetsförhållandena nedsatta psykiska hälsa skulle under oförändrade arbetsförhållanden sannolikt bli en belastning i den nya organisationen. Med hänsyn till H:s person-

liga förhållanden hade de dock ansett sig böra avstå från att påyrka hans överförande å övergångsstat.

Därefter fördes frågan om H:s tjänsteförhållanden på tal vid ett telefonsamtal den 31 oktober 1952 mellan Jansson och Tottie, vilken då var chef för inrikesdepartementets landsstatsavdelning. Enligt vad Jansson uppgivit hade därvid Tottie — vilken på försommaren samma år syntes ha besökt länsstyrelsen och med vilken H tidigare vid olika tillfällen samtalat om sina tjänstgöringsförhållanden — uttalat en förmodan att länsstyrelsen, med hänsyn till H:s svaga hälsa och vantrivsel i arbetet, icke komme att föreslå H till förste taxeringsinspektör i lönegraden Ca 29 samt upplyst, att enligt Totties mening H icke komme att utnämnas till denna tjänst, varför H lämpligen borde överföras å övergångsstat och förflyttas från länsstyrelsen. Rörande detta samtal uppgav Tottie å sin sida, att han och Jansson därvid torde ha resonerat om utvägar att på bästa sätt komma till rätta med H:s situation och att Jansson vid samtalet givit uttryck för den uppfattningen att H borde förflyttas söderöver samt föras på övergångsstat med lämplig tjänstgöring i Stockholm. Delgiven vad Tottie sålunda erinrat sig om samtalet vitsordade Jansson i och för sig, att han vid samtalet givit uttryck för den av Tottie omnämnda uppfattningen, men framhöll att detta skett först efter det han av Tottie erhållit dels besked om H:s så gott som obefintliga befordringsutsikter i fråga om tjänsten i 29 lönegraden, dels ett påpekande om lämpligheten av att föreslå H överförd på övergångsstat. Enligt Jansson hade Totties uttalanden kommit som en överraskning för Jansson och försatt honom i den obehagliga situationen att inom länsstyrelsen upptaga frågan om H:s överförande på övergångsstat. Obehagliga händelser — fortsatte Jansson — fäste sig vanligen starkt i minnet och även om vissa detaljer med tiden utsuddades kvarstode dock det väsentliga; han hade ett gott minne och vad han förut uppgivit rörande Totties uttalanden vore riktigt.

Efter telefonsamtalet med Tottie hade Jansson, enligt vad denne uppgav, lämnat landshövdingen och Dahlqvist — vilken då var t. f. taxeringsintendent — en redogörelse för innehållet i samtalet, vilket skett samma dag. Dahlqvist vitsordade denna uppgift samt framhöll, att han blivit mycket överraskad, då han tidigare icke haft en tanke på att någon av tjänstemännen vid länsstyrelsen skulle föreslås till överförande på övergångsstat och då ett beslut i sådan riktning överhuvudtaget icke förut varit på tal. Enligt Dahlqvist hade hans första tanke varit, att han ämnade reservera sig mot ett dylikt beslut rörande H. Sedermera hade han emellertid på vissa av honom angivna skäl kommit till annan uppfattning.

Sedan landshövdingen och Dahlqvist sålunda informerats om det berörda telefonsamtalet, erhöll H samma dag underrättelse om samtalet, vilken underrättelse lämnades av Jansson i Dahlqvists närvaro. Enligt vad Jansson i sitt först avgivna yttrande anfört lämnade han vid detta tillfälle H

besked jämväl därom, att länsstyrelsen hade för avsikt att föreslå H överförd på övergångsstat samt att länsstyrelsen skulle söka medverka till att H förflyttades till annan länsstyrelse. I ett senare avgivet yttrande uppgav Jansson — på given anledning — att han av landshövdingen fick i uppdrag att lämna H besked, förutom om Totties uttalanden, att länsstyrelsen ämnade taga under övervägande huruvida icke H borde föreslås bli överförd på övergångsstat, vilket uppdrag han även utförde. I sitt sista yttrande framhöll emellertid Jansson ånyo, att H underrättades om att det vore länsstyrelsens avsikt att föreslå sådan åtgärd. Att underrättelsen haft sistnämnda innebörd överensstämde även med vad Dahlqvist uppgivit. Härutinnan framhöll H för sin del, att han av Jansson vid detta tillfälle erhållit ett i högtidlig form framfört meddelande att länsstyrelsen i samråd med inrikesdepartementet fattat beslut om att föreslå H:s överförande på övergångsstat, vilket meddelande med hänsyn till situationens ödestyngda karaktär icke kunnat bibringa H annan uppfattning än att han stod inför ett fullbordat faktum.

Rörande H:s reaktion på beskedet om hans avsedda överförande på övergångsstat anförde Jansson, att han med största förvåning konstaterat, att hans meddelande mottagits av H med lugn och att den angivna möjligheten till förflyttning syntes bereda H tillfredsställelse. Enligt Jansson hade han vid tillfället anhållit om H:s yttrande, sedan denne övertänkt saken; efter några dagar hade han uppsökts av H, som förklarar sig ej ämna avgiva något yttrande. Dahlqvist uppgav härom allenast, att H icke gjort någon invändning i anledning av Janssons meddelande. H framhöll å sin sida, att det överraskande meddelandet på honom verkat som ett "klubbslag" samt att — med hänsyn till hans vid denna tid, på grund av det senaste årets prövande upplevelser, väsentligt nedsatta psykiska motståndskraft — vad som sålunda inträffat utlöst ett allvarligt depressionstillstånd hos H, för vilket han kort tid därefter måst söka läkarvård. H uppgav vidare, att han någon dag efter det han delgivits berörda besked haft ett samtal med Dahlqvist, av vars uttalanden han bibragts den uppfattningen att Jansson vid diskussioner med inrikesdepartementet fört en hård kamp till H:s förmån, samt att han med anledning av vad Dahlqvist sålunda omtalat uppsökt Jansson för att räcka honom handen, därvid Jansson spontant rest sig och yttrat: "Det var en lättnad för mig, H, att få veta, att det blivit klart för dig, att det inte är jag, som ligger bakom det här beslutet."

Beträffande de överväganden, som ledde fram till skrivelsen den 15 november 1952 med förslaget om H:s överförande på övergångsstat, uppgav Jansson i sitt första yttrande, med instämmande av Berglund, att — eftersom enligt Totties åsikt H icke komme att utnämnas till förste taxeringsinspektör i lönegraden Ca 29 — den situationen således syntes kunna uppkomma att H kvarstode i sin lägre tjänst hos länsstyrelsen och annan befattningshavare utnämndes å den högre. Då detta med hänsyn bland

annat till H:s depressionstillstånd synts böra undvikas, hade ansetts lämpligast — och i överensstämmelse med såväl H:s som länsstyrelsens intressen — att H på grund av sin svaga hälsa och vantrivsel i sin tjänst överfördes på övergångsstat och förflyttades. Man hade ansett, att H därigenom icke skulle vara betagen möjligheten till befordran, därest hans hälsotillstånd varaktigt förbättrades. I sitt därpå avgivna yttrande framhöll Jansson vidare, att de personliga hänsyn, som Jansson och Berglund tidigare tagit vid bedömningen av H:s tjänsteduglighet i den nya organisationen, synts ha mist sin betydelse vid Totties bestämda inställning till H:s kvalifikationer för högre tjänst och till frågan om hans kvarblivande vid länsstyrelsen. Därest H gjort någon invändning mot hans ifrågasatta överförande på övergångsstat och förflyttning, hade enligt Jansson ärendet givetvis blivit föremål för mera ingående överväganden. Det hade emellertid framstått för länsstyrelsen som om H biträtt förslaget. I sistnämnda yttrande framhöll Jansson därjämte, bland annat, att skälen för länsstyrelsens förslag rätteligen bort närmare angivas i den underdåniga skrivelsen. Av hänsyn till H och till att Tottie väl kände till H och de svårigheter denne i arbetet beredde sig och länsstyrelsen, hade emellertid ansetts lämpligt att endast åberopa H:s svaga hälsa. Enligt Jansson hade länsstyrelsen kunnat åberopa, att H hade svag psykisk hälsa, sannolikt beroende på vantrivsel, samt att H:s uppträdande i tjänsten med tiden åstadkommit alltmer ökande irritation, särskilt i förhållande till överordnade å taxeringsavdelningen. Att länsstyrelsen icke föranstaltat om läkarundersökning före avgivandet av sitt förslag kunde förklaras med nyss angivna förhållanden och därutöver av att H icke gjort invändning mot att överföras på övergångsstat. — Enligt vad Dahlqvist uppgav hade han, som ansett sig icke kunna undgå att tillmäta Totties uttalande den allra största betydelse, vid sin summering av föreliggande fakta kommit till den uppfattningen att H, även om denne erhöle tjänsten i lönegraden Ca 29, skulle komma att också i fortsättningen vantrivas med sitt arbete vid länsstyrelsen och åstadkomma en viss irritation hos sina närmaste arbetskamrater, allt till men för arbetet inom taxeringsavdelningen. Detta hade för Dahlqvist blivit avgörande vid hans slutliga ställningstagande. — Aurén slutligen, som under hösten 1952 tillfälligt tjänstgjort som landssekreterare, förklarade, att han vid ärendets handläggning, på grund av de upplysningar han erhållit i saken, ansett det fattade beslutet vara riktigt. Aurén tillade, att han genom tidigare samtal med befattningshavare på landskontoret fått den uppfattningen att H själv önskade bli överförd på övergångsstat.

I en till länsstyrelsen i Norrbottens län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Enligt förenämnda ämbetskrivelse den 10 oktober 1952 skulle förslag om befattningshavares överförande på övergångsstat avse sådana befattningshavare, vilka på grund av svag hälsa eller av annan orsak ej vore fullt tjänstedugliga eller lämpliga att övergå till den nya länsstyrelseorganisationen. En sådan allmänt formulerad bestämning av grunden för förslag om tjänstemans överförande på övergångsstat ger givetvis i och för sig ett brett utrymme för olika bedömningar i de enskilda fallen. Ur rent formell synpunkt skulle härvid en mycket vidsträckt tillämpning av institutet kunna ifrågasättas och försvaras. Det är likväl enligt min mening uppenbart att, då ett överförande på övergångsstat i ett sådant sammanhang som det, varom här är fråga, i realiteten innebär att vederbörande utestänges från den vanliga karriären med därmed förenade möjligheter att erhålla förordnanden å högre tjänster samt följaktligen är ur tjänstemannens synpunkt av mycket ingripande beskaffenhet, en sådan åtgärd i princip icke bör vidtagas beträffande andra än dem, vilkas brister i fråga om tjänsteduglighet eller lämplighet prövas vara av bestående natur och som av sådan grund icke kunna påräkna vidare befordran. Av nyss angivna skäl och med hänsyn till det tämligen vida utrymmet för rent subjektiva värderingar i dessa frågor synes det mig befogat hävda, att möjligheten att överföra befattningshavare på övergångsstat måste tillämpas restriktivt och begränsas till fall, där tvekan icke rimligen kan förekomma. Det ligger i sakens natur, att ärende av detta slag måste bli föremål för särskilt omsorgsfullt övervägande hos den myndighet, där befattningshavaren har sin tjänsteutövning förlagd och som sålunda kan bedöma fallet på grundval av en ofta mångårig, personlig erfarenhet av vederbörande och hans förhållanden i tjänsten.

Från dessa allmänna utgångspunkter synes det mig kunna framställas erinringar mot handläggningen av ärendet rörande H:s överförande på övergångsstat. Det är emellertid att märka, att händelseförloppet utspelats för mer än fyra och ett halvt år sedan och att det därför måste ha mött svårigheter för de befattningshavare, som deltog i handläggningen, att så lång tid efteråt lämna fullt adekvata uppgifter om vad som förekommit vid olika för frågans bedömning relevanta samtal och överläggningar och huru de på sin tid överhuvudtaget bedömde fallet. Det material, som ligger till grund för min prövning av klagomålen, måste sålunda betraktas såsom i vissa hänseenden icke fullt tillförlitligt.

Av de hörda länsstyrelsetjänstemännens uppgifter synes framgå, att länsstyrelsens i Norrbottens län beslut att föreslå H:s överförande på övergångsstat i väsentlig grad sammanhängt med två särskilda omständigheter, nämligen dels Totties uttalanden vid telefonsamtalet mellan honom och Jansson — såsom Jansson uppfattat dessa uttalanden — och dels frånvaron av invändningar från H:s sida i anledning av underrättelsen om hans ifrågasatta överförande på övergångsstat.

Beträffande samtalet mellan Tottie och Jansson har den senare uppgivit, att Tottie, som då var chef för landsstatsavdelningen inom inrikesdepartementet, skulle ha dels upplyst Jansson om att H enligt Totties mening icke komme att utnännas till den nya tjänsten som förste taxeringsinspektör i lönegraden Ca 29, dels uttryckt en förmodan att länsstyrelsen icke heller komme att föreslå H till denna tjänst, dels ock påpekat lämpligheten av att länsstyrelsen föresloge H:s överförande på övergångsstat. Därest Tottie gjort uttalanden av denna innebörd, har han otvivelaktigt överskridit gränsen för sin befogenhet. Ett sådant försök från en tjänsteman i Kungl. Maj:ts kansli att — under uttalande om den sannolika utgången hos Kungl. Maj:t av ett dit ännu icke ens hänskjutet personalärende — påtrycka underställd myndighet viss mening om hur myndigheten bör förfara är oförenligt med den ur rättssäkerhetssynpunkt viktiga principen om de administrativa myndigheternas självständighet och ansvarighet för meddelade beslut i ärenden, som ankomma på deras handläggning. Ett sådant försök till påverkan skulle i detta fall ha varit desto mera opåkallat som det här gällde en fråga, där den underställda myndigheten måste anses äga de bättre förutsättningarna för en objektivt riktig bedömning. Emellertid kan det — även om jag anser att Jansson haft särskild anledning att fästa Totties uttalanden i minnet — icke uteslutas att Totties uttalanden vid detta telefonsamtal i vissa delar missuppfattats av Jansson eller att vissa i sammanhanget väsentliga nyanser i ordalagen icke kommit att av denne tillbörligen uppmärksammas. Jag finner fördenskill icke tillförlitligen utrett, att Tottie verkligen uttalat sig på sätt Jansson gjort gällande. Vad härutinnan förekommit ger mig emellertid anledning understryka den synnerliga vikten av att tjänstemän i överordnat organ — särskilt de som inneha en tjänsteställning, varmed regelmässigt följer ett betydande inflytande på avgörandet av personalfrågor beträffande underställd myndighet — icke i förhållande till befattningshavare hos sådan myndighet försöka påverka handläggningen av ärende, som denna myndighet har att självständigt och på eget ansvar pröva, eller eljest göra uttalanden, som kunna uppfattas såsom underhandsdirektiv.

Av Totties uttalanden vid samtalet — såsom Jansson uppfattat dessa — har man tydligen inom länsstyrelsen lagt särskild vikt vid den upplysningen att H icke torde kunna påräkna att bli utnämnd till förste taxeringsinspektör i lönegraden Ca 29 och således icke skulle kunna komma i åtnjutande av en befördran, som för dåvarande ordinarie förste taxeringsinspektörer i allmänhet torde ha varit naturlig och närmast automatisk. Huru detta spörsmål borde bedömas var uppenbarligen också av väsentlig betydelse i den uppkomna situationen, eftersom ett överförande av H på övergångsstat icke rimligtvis kunnat ifrågasättas, därest H ansetts kvalificerad för den angivna högre tjänsten. Prövningen härav ankom i första hand på länsstyrelsen, som enligt den förenämnda ämbetsskrivelsen hade

att anmäla innehavare till ifrågavarande tjänst. Någon egen sådan prövning har emellertid icke företagits av länsstyrelsen, såvitt framgår av de i ärendet avgivna yttrandena, utan länsstyrelsens överväganden i saken träffades tydligen med utgångspunkt från att H:s utsikter att erhålla tjänsten vore, såsom Tottie skulle ha låtit förstå, praktiskt taget obefintliga.

Även om Tottie uttalat sig på sätt Jansson uppgivit, hade emellertid detta uppenbarligen icke fritagit länsstyrelsen från skyldigheten att — alldeles oavsett vad Tottie givit tillkänna — pröva berörda fråga och, för den händelse länsstyrelsen funnit H böra erhålla den ifrågavarande tjänsten, även ingiva anmälan därom till Kungl. Maj:t. Länsstyrelsens godtagande av Totties ståndpunkt att H icke borde utnämnas till 29-gradstjänsten, utan att först ingående överväga riktigheten av denna mening, kan svårligen uppfattas annat än som en undfallenhet för vad som antagits vara Totties och därmed departementets bestämda uppfattning. Med hänsyn till att länsstyrelsen i ett i början av samma månad utfärdat tjänstgöringsbetyg funnit H mycket lämplig för länsbokhållartjänst av första klass ävensom till Janssons egna, här förut återgivna uttalanden och vad i övrigt i ärendet förekommit synes det mig ligga närmast till hands att antaga, att — därest Totties samtal med Jansson icke mellankommit — länsstyrelsen, om än med viss tvekan, skulle ha anmält H till erhållande av den nya tjänsten som förste taxeringsinspektör. Det kan emellertid icke bortses från att det objektivt sett, med hänsyn till H:s vid denna tidpunkt uppenbarligen nedsatta hälsotillstånd, kunnat vara i viss mån tveksamt, huru berörda prövning skolat utfalla.

Med den utgångspunkt som länsstyrelsen sålunda utan egen prövning — och därigenom enligt min mening felaktigt — intog till frågan om H:s möjligheter att erhålla den nya tjänsten var det, i betraktande av de speciella omständigheterna, i och för sig naturligt, att spørsmålet om H:s överförande på övergångsstat upptogs till diskussion i syfte att i första hand utröna H:s egen inställning till saken. Den av landshövdingen beordrade åtgärden att giva H del av vad som förekommit och att underrätta denne om att länsstyrelsen ämnade taga under övervägande, huruvida icke H borde föreslås bli överförd på övergångsstat, var i detta läge också följdriktig. Det måste för övrigt enligt min mening ur rättssäkerhetssynpunkt hävdas, att — även om uttrycklig föreskrift därom icke givits — den tjänsteman, vars överförande på övergångsstat ifrågasattes, skall erhålla del av de omständigheter, som ansetts tala för åtgärden, och beredas skäligen rådruum att angiva sina synpunkter på frågan.

Vid utförandet av landshövdingens uppdrag synes Jansson, enligt vad som framgår av dennes och Dahlqvists uppgifter, ha framhållit för H, att länsstyrelsen hade för avsikt att föreslå dennes överförande på övergångsstat. Ett dylikt besked torde icke kunna tilläggas annan innebörd än att länsstyrelsen preliminärt redan tagit ställning till saken. Så synes emellertid

icke ha skett, eftersom H allenast skulle, såsom landshövdingen enligt Jansson uttalat, underrättas om att länsstyrelsen, med hänsyn till Totties uttalanden, ämnade taga frågan under övervägande. Janssons besked till H bibragte även denne den uppfattningen att han stod inför ett fullbordat faktum. Det vill sålunda synas som om Jansson vid utförandet av uppdraget — vilket krävt särskild takt såväl på grund av dess egen beskaffenhet som med hänsyn till H:s dåvarande allmänt kända depressionstillstånd — icke korrekt återgivit för H, hur saken vid denna tidpunkt bedömts inom länsstyrelsen. Att vinna full klarhet om vad vid detta tillfälle i själva verket förekommit lär emellertid icke låta sig göra. Någon avsikt hos Jansson att vilseleda H har i varje fall uppenbarligen icke varit för handen.

Såsom förut framhållits bibragtes H vid detta tillfälle den uppfattningen att frågan om hans överförande på övergångsstat i realiteten redan avgjorts, i följd varav han — som kort därpå måste söka läkarvård för psykisk depression — icke heller framförde några invändningar. Sistnämnda omständighet — sammanställd med H:s tidigare uttalade önskemål och vidtagna anstalter att erhålla förflyttning till annan länsstyrelse — uppfattades tydligen av vederbörande tjänstemän hos länsstyrelsen såsom att H själv samtyckte till att bli förd på övergångsstat. Betydelsen härav, när det gällde länsstyrelsens slutliga ställningstagande till frågan, framgår klarast av Janssons yttrande att — därest invändning framstälts av H — ärendet givetvis blivit föremål för mera ingående överväganden.

Väl kan tänkas, att det i vissa fall, då vederbörande själv samtycker till att bli överförd på övergångsstat, icke erfordras samma ingående utredning och prövning som om det skulle vara fråga om en tvångsåtgärd. Om en myndighets ställningstagande sålunda i viss mån grundas på att befattningshavaren själv samtycker till åtgärden, måste det givetvis också vara fullt klarlagt, att sådant samtycke verkligen föreligger. Med hänsyn till vad som i nu ifrågavarande fall synes ha förekommit vid det tillfälle, då H av Jansson erhöll besked rörande frågan om hans förande på övergångsstat, och i betraktande av H:s dåvarande depressionstillstånd och den effekt, som beskedet på grund därav kunde förväntas medföra på honom, har det enligt min mening varit förhastat och ogrundat att antaga, att H genom att icke framställa invändningar samtyckt till åtgärden såsom sakligt befogad. Ärendet har på grund av detta antagande om H:s egen inställning icke blivit föremål för den ingående prövning, som sakens beskaffenhet krävt och förhållandena i övrigt påkallat.

När det härefter gäller att bedöma huruvida — trots här ovan berörda brister i ärendets handläggning — fog likväl kan anses ha förelegat för länsstyrelsens förslag om H:s överförande på övergångsstat, är det uppenbart, att vad länsstyrelsen i skrivelsen till Kungl. Maj:t åberopat, nämligen H:s svaga hälsa, icke i och för sig kan anses ha utgjort godtagbart skäl. För att vederbörandes hälsotillstånd skall kunna åberopas som grund för en

åtgärd av detta slag måste det nämligen, i enlighet med vad jag inledningsvis framhållit, vara fråga om en sjuklighet, som kan bedömas komma att för framtiden eller åtminstone för avsevärd tid framåt inverka menligt på befattningshavarens förmåga att behörigen fullgöra sina tjänsteåligganden. För ett sådant antagande har emellertid saknats stöd beträffande H, vilken i samtliga tjänstgöringsbetyg erhållit högsta vitsord i fråga om arbetsförmåga och beträffande vilken icke ens något läkarutlåtande införskaffats, vilket under alla omständigheter varit erforderligt, därest — såsom i detta fall — ohälsa av psykisk natur ansetts kunna åberopas.

Av hänsyn bland annat till H ha emellertid, enligt vad Jansson uppgivit, skälen för länsstyrelsens förslag icke — såsom rätteligen bort ske — närmare angivits i berörda skrivelse. Enligt Jansson hade länsstyrelsen kunnat åberopa, att H hade svag psykisk hälsa, sannolikt beroende på vantrivsel, samt att H:s uppträdande i tjänsten med tiden åstadkommit alltmer ökande irritation, särskilt i förhållande till överordnade å taxeringsavdelningen. Vad Jansson sålunda anfört synes mig innebära, att tyngdpunkten i argumentationen överföres från det medicinska planet till en mera allmän lämplighetsbedömning av H såsom taxeringstjänsteman. I den mån en sådan bedömning har avseende allenast på de speciella förhållandena vid länsstyrelsen i Norrbottens län och således erhåller en strängt lokal avgränsning, kan den givetvis icke vara tillfyllest för en värdering av H:s lämplighet att ingå i den hela riket omfattande länsstyrelseorganisationen. Att överföra en tjänsteman på övergångsstat allenast i syfte att därigenom åstadkomma en på grund av lokala personliga motsatsförhållanden eller andra rent miljöbetonade omständigheter önskvärd förflyttning kan enligt min mening icke ifrågakomma. Janssons uttalanden torde emellertid ha en vidare syftning och avse H:s lämplighet som landsstatstjänsteman överhuvudtaget. Vid min bedömning av denna fråga har jag främst att taga hänsyn till vad länsstyrelsens tjänstgöringsbetyg för H innehålla. Av dessa betyg synes mig icke annat kunna slutas, än att länsstyrelsen ända framemot hösten 1952 icke funnit någon sådan brist i fråga om H:s tjänsteduglighet eller lämplighet föreligga, som varit av beskaffenhet att avskära denne från befordran, åtminstone till en 29-gradstjänst. Det är härvid att märka, att H utnämndes till ordinarie innehavare av befattningen såsom förste taxeringsinspektör så sent som från och med den 1 juli 1952 och att han den 2 oktober nämnda år — alltså blott någon månad innan frågan om hans överförande på övergångsstat dryftades — erhöll ett i allo fullt tillfredsställande betyg. Mot bakgrunden härav synes det mig knappast kunna på ett övertygande sätt hävdas från länsstyrelsens sida, att H i november icke varit kompetent att ingå i den nya organisationen och följaktligen bort föras på övergångsstat. Jag kan emellertid icke underlåta framhålla, att den bild som tjänstgöringsbetygen ge i fråga om H:s kvalifikationer som taxeringstjänsteman förefaller mig icke väl överensstämmande med de omdömen och

uttalanden om H, som i förevarande ärende fällts i avgivna remissyttrandena och som innefatta väsentliga anmärkningar beträffande dennes förmåga att inordna sig i arbetsgemenskapen på taxeringsavdelningen. Beträffande tillförlitligheten av tjänstgöringsbetygen vill jag särskilt peka på det anmärkningsvärda i att Jansson, enligt egen uppgift, efter ankomsten av ämbetsskrivelsen den 10 oktober 1952 och således endast några dagar efter utfärdandet av det för H fördelaktiga tjänstgöringsbetyget den 2 i samma månad, vilket betyg även undertecknats av Jansson, funnit sig ha skäl att med Berglund diskutera om H borde ingå i den nya organisationen, låt vara att Jansson och Berglund därvid ansett sig böra avstå från att påyrka H:s överförande på övergångsstat. Huruvida de anmärkningar mot H, som enligt remissyttrandena förelegat, objektivt sett varit tillräckliga såsom underlag för länsstyrelsens förslag, är självfallet vanskligt att utifrån bedöma. I betraktande av upplysta omständigheter och med hänsyn tagen jämväl till den vidsträckta tolkning, som avfattningen av den ifrågavarande ämbetsskrivelsen möjliggör, synes det mig emellertid icke kunna påstås, att länsstyrelsen helt saknat fog för sitt beslut att föreslå H:s överförande på övergångsstat. Frågan huruvida det vid denna tidpunkt förelegat tillräckliga skäl för sådan åtgärd framstår dock, på grundval av det för mig tillgängliga materialet, som så tveksam att jag — i överensstämmelse med vad inledningsvis anförts om att möjligheten att överföra befattningshavare på övergångsstat måste tillämpas restriktivt — för min del är benägen anse, att förslag om sådant överförande av H icke bort framställas, i varje fall icke utan att det förelegat ett klart samtycke från dennes sida.

Vid min prövning av ärendet har jag, på sätt här förut närmare utvecklats, väl funnit att länsstyrelsens handläggning av frågan om H:s överförande på övergångsstat icke skett med den självständighet och omsorgsfullhet som vederbort. Såsom framgår av det sagda giver emellertid utredningen icke klart vid handen, att länsstyrelsens beslut att föreslå H:s överförande på övergångsstat varit materiellt ogrundat. På grund härav och med hänsyn tagen till samtliga övriga föreliggande omständigheter, särskilt det förhållandet att ärendets handläggning ägt rum för mer än fyra och ett halvt år sedan och att det därför icke är möjligt att få i allo tillförlitligen utrett huru vid handläggningen tillgått och vilka överväganden som skett, anser jag mig kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Eftersom H hos Kungl. Maj:t anhållit, att frågan om hans tjänsteställning måtte omprövas — vilket ärende på H:s hemställen avbidade den utredning som genom min försorg verkstälts — överlämnades handlingarna i ärendet jämte en avskrift av min skrivelse till länsstyrelsen till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet.

Innehållet i min skrivelse delgavs jämväl Aurén, Berglund, Dahlqvist och Jansson ävensom II.

**38. Fråga huruvida anteckningar, som av landsfogde verkstälts
angående av honom hos polischefer inhämtade upplysningar
om sökande till en poliskommissarietjänst, äro att
anse såsom allmänna handlingar**

Med bifogande av en utav förste kriminalassistenten Arne Paulsson till Ystads polisförening avlåten skrivelse, däri Paulsson påtalat vissa förhållanden i samband med tillsättande av tjänster inom polisväsendet, underställde föreningen angivna frågor min prövning.

I sin skrivelse berörde Paulsson, förutom annat, förfarandet vid tillsättningen av en befattning som kommissarie i Skövde polisdistrikt, vilket ärende av länsstyrelsen i Skaraborgs län avgjorts den 22 maj 1956. Härutinnan påtalade Paulsson, att landsfogden Emil Nyström, efter det polisenämnden i Skövde beslutat förordna Paulsson till tjänstens erhållande, skulle vid ett senare sammanträde ha påverkat nämnden att med frångående av sitt tidigare beslut förordna annan sökande. Vidare riktade Paulsson anmärkning mot att polisenämnden skulle ha hållit sitt vid sistnämnda sammanträde fattade beslut konfidentiellt viss tid. Slutligen påtalade Paulsson, att Nyström vägrat Paulsson att taga del av de anteckningar Nyström fört rörande av denne i tjänsten införskaffade upplysningar om de olika sökandena.

Över dessa klagomål avgav länsstyrelsen, efter hörande av Nyström, yttrande. Sedan föreningen därefter inkommit med påminnelser, avgav länsstyrelsen efter Nyströms hörande nytt yttrande.

Ärendet avgjordes genom beslut den 27 mars 1957, därvid klagomålen i vad de riktade sig mot polisenämnden i Skövde av mig lämnades utan åtgärd, enär polisenämnd såsom kommunal myndighet vid nämnda tid icke stod under JO:s tillsyn.

Vidkommande klagomålen i övrigt anförde jag i skrivelse till länsstyrelsen i Skaraborgs län följande.

Beträffande Nyströms förfarande att, sedan polisenämnden beslutat förordna Paulsson, upptaga tillsättningsärendet med nämnden och därvid utveckla sin från nämnden avvikande mening rörande sökandenas turordning giver utredningen icke fog för anmärkning mot Nyström. I denna del föranleder ärendet därför icke vidare åtgärd.

Vad härefter angår Nyströms vägran att låta Paulsson taga del av de ifrågavarande anteckningarna får jag framhålla följande.

Av utredningen framgår, att Nyström i samband med sin granskning av

ansökningshandlingarna införskaffat upplysningar om olika sökande genom telefonsamtal med ett antal tjänstemän i polischefs ställning. Över vad sålunda inhämtats har Nyström gjort kortfattade blyertsanteckningar. Materialet har däremot icke av honom protokollförts. I sitt till länsstyrelsen avgivna yttrande i tillsättningsärendet har Nyström motiverat sitt ställningstagande — enligt vilket fyra andra sökande borde ifrågakomma till befattningen före Paulsson — med hänsyn till innehållet i ansökningshandlingarna och till av Nyström inhämtade upplysningar om sökandena. Nyström har sålunda uppgivit, att han genom ett flertal telefonsamtal med kolleger och andra personer sökt bilda sig en uppfattning om turordningen, att han därvid bland annat fått upplysning om att Paulsson år 1953 sökt men icke erhållit en polisöverkonstapelstjänst i Kristianstad, samt att Nyström på grund härav och vad han i övrigt inhämtat kommit till den uppfattningen att han icke borde förorda Paulsson till poliskommissarietjänsten i Skövde. Vissa av de inhämtade upplysningarna har Nyström delgivit polisen vid det ovanberörda sammanträdet, därvid han bland annat framhållit, att Paulsson av allt att döma syntes vara en stridbar person. Vidare har Nyström under hand givit landssekreteraren och förste länsassessorn del av upplysningarna.

Nyström har anfört, att han vid tillsättning av polistjänster plägade genom underhandsupplysningar söka bilda sig en uppfattning om sökandenas lämplighet för tjänsten. Detta berodde enligt Nyström därpå, att vederbörandes personliga egenskaper sällan framginge av tjänstgöringsbetygen och att det tidigare inträffat att sådana tjänster tillsatts med sökande från annat län, vilka befunnits vara mindre lämpliga. Dylika underhandsupplysningar betraktade Nyström som konfidentiella. Hans vägran att till Paulsson utlämna de av honom förda anteckningarna eller avskrift därav grundade sig på den uppfattningen att dessa minnesanteckningar, i den form de förts, icke vore att hänföra till allmänna handlingar eller utgöra hos honom upprättade handlingar av sådan natur. Därest anteckningarna likväl vore att betrakta som allmänna, syntes enligt Nyströms mening bestämmelsen i 39 § andra stycket sekretesslagen kunna vara tillämplig. Det syntes nämligen Nyström vara av synnerlig vikt, att anteckningarna, i den del de innehölle uppgifter om svagheter hos någon av sökandena, icke komme till Paulssons eller andra personers kännedom, då risk eljest torde förefinnas för att upplysningarna i samband med tillsättande av andra kommissarietjänster kunde åberopas till men för dem, som berördes av anteckningarna.

Länsstyrelsen har för sin del uttalat, att Nyström icke kunde anses lagligen skyldig att till Paulsson redovisa de inhämtade upplysningarna. Dylika underhandsupplysningar, vilka måste behandlas med stor urskillning, finge enligt länsstyrelsens mening visserligen icke utan att redovisas bestämma ärendenas avgörande. I förevarande fall hade emellertid upplys-

ningarna endast bekräftat de goda skriftliga vitsord, som givits den av Nyström förordade sökanden, vilken även erhållit förordnande å tjänsten. Enligt länsstyrelsens uppfattning vore de av Nyström förda anteckningarna, såsom för dennes egen räkning gjorda minnesanteckningar rörande vad vid underhandsförfrågningar förekommit, icke att likställa med allmän handling.

Enligt 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen förstås med allmänna handlingar alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade.

Från regeln att alla hos myndighet upprättade handlingar skola anses som allmänna gäller enligt 4 § i samma kapitel undantag för minnesanteckning eller annan uppteckning, som hos myndigheten verkställts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande. Sådan uppteckning skall enligt paragrafen ej hos myndigheten anses som allmän handling, om ej uppteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring.

I det till grund för tryckfrihetsförordningen liggande betänkandet av 1944 års tryckfrihetsakkunniga — vilka i fråga om utgångspunkten för bestämmande av begreppet allmän handling föreslogo en bestämmelse motsvarande den i 2 kap. 2 § intagna — framhöllo de sakkunniga (SOU 1947: 60 s. 70), att även med den valda utgångspunkten vissa svårösta spörsmål inställde sig, vilka i första hand gällde frågan om och i vilken utsträckning brev eller andra personliga meddelanden skulle anses som allmänna handlingar i sådana fall, då de anginge visst hos myndigheten förekommande mål eller ärende och tillställts befattningshavare hos myndigheten under tyst eller uttrycklig förutsättning att meddelandet vore av privat natur. Enligt de sakkunniga måste sådant meddelande anses ha tillkommit i syfte att därmed påverka målets eller ärendets avgörande, varför det syntes oegentligt och stridande mot offentlighetsprincipen att meddelandet genom att betraktas som enskilt skulle undandragas offentligheten. De sakkunniga föreslogo därför ett stadgande, enligt vilket brev och andra sådana personliga meddelanden, som inkommit till myndighet, skulle, ehuru de icke vore ställda till myndigheten, anses som allmänna handlingar, om de ej uppenbart vore utan betydelse för mål eller ärende, som myndigheten hade att handlägga. — Beträffande hos myndighet upprättade handlingar framhöllo de sakkunniga, att praktiska skäl talade för att handlingsbegreppet gäves en begränsad innebörd, samt föreslogo härutinnan ett undantag, överensstämmande med stadgandet i 2 kap. 4 §. Enligt de sakkunniga (s. 220) borde det avgörande för undantagets omfattning vara, att därigenom ej något av det sakliga material, på vilket myndigheten grundade sina beslut och åtgärder, undandrogas från offentlighetsprincipens tillämpning. Promemorior och utredningar, som innehölle dylikt material, borde ej få undantas. Beträffande åter minnesanteckningar och andra uppteckningar,

som befattningshavare gjorde för underlättande av sitt eget arbete, torde sådana uppteckningar, enligt vad de sakkunniga framhöllo, enligt allmänt tillämpad praxis betraktas som befattningshavarens personliga egendom, varöver han, i varje fall sedan målet eller ärendet slutbehandlats, ägde disponera.

Vid remissbehandlingen av betänkandet framställdes erinringar mot de sakkunnigas förslag att vissa personliga meddelanden skulle anses som allmänna handlingar, om de ej uppenbart vore utan betydelse för målet eller ärendet. Sålunda framhöll t. ex. justitiekanslersämbetet, att övervägande skäl talade för att lämna ifrågavarande område oreglerat i tryckfrihetsförordningen, samt utvecklade närmare dessa skäl. I anslutning därtill framhöll ämbetet, att det icke vore något för åsyftade fall egenartat, att offentlighetsprincipen icke fullt ut upprätthölls. En myndighets avgörande föreginges ju ej sällan av ingående överläggningar med olika personer, upplysningar kunde införskaffas muntligen, råd inhämtas m. m. Några föreskrifter att sålunda åvägabragt material skulle dokumenteras funnes icke. Sådana föreskrifter torde enligt ämbetets mening ej heller lämpligen böra meddelas för att icke förfarandet ännu mera än vad redan vore fallet skulle tyngas.

I propositionen med förslag till tryckfrihetsförordning (prop. nr 230/1948 s. 130) anförde chefen för justitiedepartementet härutinnan, att det vore förenat med stora svårigheter att i lagtext precisera en lämplig gränsdragning mellan allmänna handlingar och privata meddelanden eller brev. Departementschefen erinrade därvid om ett uttalande i den till 1936 års riksdag avlåtna propositionen angående allmänna handlingars offentlighet (prop. nr 140/1936 s. 34 o. f.), i vilken proposition framhållits, att det icke gärna låte sig göra att i lagtexten närmare söka ange gränsen mellan allmänna handlingar och privata anteckningar eller brev samt att ett visst utrymme otvivelaktigt alltid måste finnas för skriftliga anteckningar och meddelanden i tjänsten, vilka icke kunde sägas vara allmänna handlingar. Efter att ha övervägt de sakkunnigas förslag i belysning av såväl remissinstansernas yttranden som tidigare uttalanden i samma ämne förklarade sig departementschefen ha stannat för att låta nämnda gränsdragning liksom dittills ankomma på rättspraxis. Däremot biträdde departementschefen det av de sakkunniga framlagda förslaget om undantagsstadgande för vissa hos myndighet verkställda minnesanteckningar och andra uppteckningar.

Propositionen föranledde i dessa delar icke någon riksdagens erinran.

Av vad vid förarbetena till tryckfrihetsförordningen sålunda förekommit framgår, att gränsdragningen mellan allmänna handlingar och privata anteckningar och meddelanden icke ansetts lämpligen kunna fixeras i lagtexten. Denna gränsdragning har i stället ansetts böra ankomma på rättspraxis. Förefintliga rättsfall på området lämna dock knappast någon fullt

säker ledning vid frågans besvarande, ehuru vissa allmänna grundsatser torde kunna härledas därur. För att ett till viss tjänsteman personligen lämnat meddelande skall kunna anses som allmän handling — vare sig meddelandet innefattats i ett brev eller avsett en muntlig upplysning, som av mottagaren nedtecknats — synes sålunda, vilket även i doktrinen antagits, i princip böra gälla att meddelandet påvisbart inverkat på ett beslut i tjänsten (jfr Fahlbeck: Tryckfrihetsrätt s. 28 o. f.). Den omständigheten att visst meddelande föranlett en tjänsteåtgärd eller eljest inverkat därvid har emellertid i rättspraxis icke utan vidare ansetts böra medföra, att meddelandet blir att betrakta som allmän handling (jfr t. ex. RÅ 1952 ref. 2). I detta sammanhang förtjänar erinras, att dåvarande statsrådet och chefen för inrikesdepartementet i anledning av framställning att få taga del av ett av chefen för departementets landsstatsavdelning fört kortregister över vissa inom landsstaten anställda tjänstemän — vilken framställning av vederbörande tjänsteman förklarats avse av honom förda privata minnesanteckningar, förvarade under särskilt lås — genom beslut den 8 november 1949 fann framställningen icke föranleda någon åtgärd, enär anteckningarna icke kunde anses vara allmänna handlingar (se konstitutionsutskottets memorial nr 17/1950 s. 21 o. f.). Ett visst utrymme för privata meddelanden i tjänsten har sålunda ansetts böra finnas, och härför saknas icke heller, såsom av det förut anförda framgår, stöd i uttalanden i tidigare lagstiftningssammanhang. Frågan torde därför ytterst få bli beroende av omständigheterna i de särskilda fallen och vikten av de intressen, som tala i den ena eller den andra riktningen. Enligt min mening bör därvid mycket starka skäl föreligga för att offentlighetsprincipen skall kunna åsidosättas.

Vad angår de av Nyström hos olika polischefer inhämtade upplysningar, om vilka Nyström gjort kortfattade blyertsanteckningar, har länsstyrelsen framhållit, att upplysningarna endast bekräftat de goda skriftliga vitsord, som givits den av Nyström förordade sökanden. Upplysningarna, som avsett flera av de sökande, ha emellertid haft en vidsträcktare innebörd och ha, på sätt klart framgår av Nyströms förut återgivna yttrande, inverkat på hans ställningstagande i utnämningsärendet. De inhämtade upplysningarna ha dessutom muntligen delgivits landssekreteraren och förste länsassessorn och, i vissa delar, jämväl polisnämnden. Det är således tydligt, att upplysningarna — och anteckningarna därom — ingått i det sakliga material, varå beslut i ärendet grundats.

Nyström har icke heller som stöd för sin vägran att utlämna anteckningarna åberopat, att upplysningarna skulle ha saknat betydelse för hans ställningstagande i ärendet. Enligt Nyström har i stället hans vägran grundats på den principiella uppfattningen att ”underhandsupplysningar” av detta slag vore att anse som konfidentiella och att däröver förda minnesanteckningar, sådana som de nu ifrågavarande, icke vore allmänna handlingar. Vid bedömandet härav är till en början klart, att de av Nyström

förda anteckningarna, såsom ingående i det sakliga material varpå Nyström grundat sitt ställningstagande, icke kunna hänföras till sådana för underlättande av en tjänstemans eget arbete gjorda uppteckningar, som avses med undantagsstadgandet i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Vidare är att märka, att de befattningshavare, hos vilka Nyström framställt förfrågningar om olika sökandes egenskaper, måste anses ha varit av tjänsteplikt skyldiga att lämna Nyström uppgift om vad de hade sig bekant om sökandena, i den mån detta vore av betydelse för ett objektivt bedömande av tillsättningsärendet. Sätillvida torde dessa tjänstemän icke kunna åberopa något stöd för att deras uppgifter skulle vara lämnade i förtroende. Det synes mig icke heller finnas anledning antaga, att tjänstemännens upplysningar varit eller avsetts att vara av annan innebörd än nu nämnts. Uppgiftslämnarna torde med hänsyn härtill icke ägt förbehålla sig, att upplysningarna skulle behandlas konfidentiellt, något som för övrigt icke heller påståtts. Vid angivna förhållanden och med hänsyn till vikten av att offentlighetsprincipen upprätthålles så långt möjligt är synes det mig med fog kunna göras gällande, att de av Nyström förda anteckningarna, vilka tjänat som underlag för hans bedömning av tillsättningsärendet, äro att hänföra till allmänna handlingar.

Av Nyström har hävdats att, därest anteckningarna skulle anses utgöra allmänna handlingar, dessa skulle vara hemliga jämlikt 39 § andra stycket sekretesslagen. En tillämpning av detta stadgande, som för övrigt endast avser inskränkning i parts rätt att utbekomma allmän handling, förutsätter emellertid, såsom ock framgår av stadgandets ordalydelse, att vägran att utlämna handlingen kan grundas på särskild föreskrift i sekretesslagen. Någon föreskrift, som i förevarande fall kan härför åberopas, föreligger uppenbarligen icke.

Ehuru jag sålunda, i enlighet med det förut anförda, för min del finner vägande skäl tala för att de ifrågavarande anteckningarna äro att hänföra till allmänna handlingar, är det dock — med hänsyn till vad som förekommit under förarbetena till gällande bestämmelser och till avsaknaden av fast rättspraxis — uppenbart, att Nyströms på en motsatt uppfattning härutinnan grundade vägran att låta Paulsson taga del av anteckningarna icke innefattar tjänstefel av Nyström. Det gränsdragningsproblem, varom här är fråga, är icke så klart och otvetydigt att Nyström saknat fog för sitt handlingssätt. Det synes visserligen ur allmän synpunkt vara av intresse, att frågan om rätten att utbekomma anteckningar av förevarande natur blir föremål för prövning i rättspraxis. Denna prövning kan emellertid enligt min mening icke ske genom anställande av åtal för tjänstefel, utan bör ske i den i tryckfrihetsförordningen stadgade vägen för utlämnande av allmän handling. Det står sålunda vederbörande fritt att hos Nyström begära handlingens utbekommande och, i händelse framställningen avslås,

söka ändring i beslutet hos länsstyrelsen och, i sista instans, hos regeringsrätten.

Med dessa uttalanden var ärendet i angivna delar av mig slutbehandlat.

39. Fråga huruvida skoltidningar må göras till föremål för förhandscensur av rektor vid allmänt läroverk

Den 17 december 1955 beslöt kollegiet vid högre allmänna läroverket i Norrköping enhälligt att till gällande ordningsregler för läroverkets lärjungar göra ett så lydande tillägg: "Skolförening eller enskild lärjunge i skolan, som önskar utge publikation, skall i förväg inlämna denna till rektor för granskning."

Under rubriken "Norrköpingsrektor vill censurera skoltidningar" berördes ifrågavarande föreskrift i en artikel i skoltidningen "Kretteln" i Linköping, därvid ifrågasattes huruvida en sådan censur vore förenlig med tryckfrihetens princip.

Sedan saken genom nämnda tidningsartikel kommit till min kännedom, infortrade jag genom remiss den 4 maj 1956 yttrande från kollegiet vid läroverket i Norrköping.

I sitt därefter avgivna, av rektorn Gunnar Sörbom översända yttrande anförde kollegiet: En elevförening vid läroverket, "Fosterländska förbundet", brukade vid enstaka tillfällen utkomma med en stencilerad tidning. Ett i oktober 1955 utkommet nummer av denna tidning hade i ett par artiklar innehållit i anstötlig form skrivna utfall mot kyrkan och morgonbönerna, hållna i en ton som icke kunde anses skolungdom värdig. Då tidningen, som uppenbarligen varit avsedd att säljas till allmänheten, genom innehåll och uttryckssätt icke blott skulle kunna bibringa läsaren en felaktig uppfattning utan även i hög grad kunde nedsätta skolans anseende i allmänhetens ögon, hade tidningen diskuterats inom kollegiet. Då kollegiet funnit det synnerligen önskvärt, att en mer värdig ton användes i av skolans elever utgivna publikationer, hade kollegiet fattat sitt beslut den 17 december 1955 om tillägget till ordningsreglerna. Kollegiet ville betona, att det icke i något fall förekommit att från rektors eller kollegiets sida åtgärder vidtagits för att förhindra tidningens utgivande. För att ej ens rent abstrakt någon kränkning av tryckfriheten skulle läggas kollegiet till last hade ordningsregeln genom beslut den 23 maj 1956 ändrats så, att den icke komme att drabba någon tryckt skrift.

Vid yttrandet var fogad avskrift av sistnämnda beslut, utvisande att föreskriften erhållit följande ändrade lydelse: "Skolförening eller enskild

lärjunge i skolan, som önskar utge publikation, skall, därest publikationen i fråga icke är avsedd att tryckas, inlämna denna till rektor för granskning.”

Sedan jag därefter hemställt om skolöverstyrelsens utlåtande angående lämpligheten av föreskrifter av det slag, som innefattades i sistberörda beslut, anförde styrelsen: Framställandet av skoltidningar vore en ganska vanlig och omtyckt fritidssysselsättning bland skolungdomen vid läroverken. Ibland vore dessa tidningar ett uttryck för verksamhetslusten hos en enskild lärjunge eller i en viss kamratkrets, i andra fall rörde det sig om klasstidningar eller om tidningar, som redigerades av någon av skolföreningarna. Med hänsyn såväl till innehållets kvalitet som till format, sidantal och upplaga brukade de vara av mycket växlande typ. För nybörjaren i facket vore det hela en nöjsam sysselsättning, och för mången bleve det kanske en engångsföreteelse. Han utdelade exemplaren gratis eller räknade med ett obetydligt försäljningspris, som skulle täcka framställningskostnaderna. I andra fall kunde intresset vara mera djupgående och avsikten jämväl vara att genom tidningsförsäljning stärka en föreningskassa eller hopsamla medel för visst ändamål. Publikationerna nådde då en större läsekrets, och ansvaret för innehållet komme lätt att överflyttas på den skola, som lärjungarna tillhörde. I en del skolor, där man sporrats av god erfarenhet från dylik tidningsverksamhet och där tillräckligt stort och varaktigt intresse för uppgiften funnes, hade man — oftast bland de äldre lärjungarna — inriktat all tidningsverksamhet på den enda uppgiften att åstadkomma ett för skolan som helhet representativt tidningsorgan. I sådant fall brukade icke blott lärjungar utan även lärare och målsmän och f. d. lärjungar kunna medverka som skribenter. Merendels befordrades emellertid sådana alster till trycket och tillhörde sålunda icke den kategori, varom här vore fråga. — Det vore uppenbart, att en tidningsverksamhet av antytt slag ur många synpunkter kunde innebära en värdefull form av fritidssysselsättning, som skolan med tanke på elevernas bästa hade anledning intressera sig för och stödja. Den gäve lärjungen icke blott praktisk sysselsättning under många lediga stunder. Den krävde också planläggning och förarbeten av skilda slag och stimulerade fantasi, initiativförmåga och samarbetsvilja. Etablerades samarbete med klassföreståndare eller annan lärare, kunde arbetet med en elevtidning dessutom ge läraren en naturlig och välkommen form för kontakt med lärjungarna utanför klassrummet. Genom en sådan samverkan behövde lärjungarnas självverksamhet ingalunda begränsas, men åtskilliga misstag och överord, som mest berodde på de ungas oförstånd och tanklöshet och som senare insåges och ångrades, skulle genom ett påpekande från en erfaren och vuxen bedömare ha kunnat undvikas. Erfarenheten syntes nämligen visa, att en tidningsverksamhet, som lärjungarna — särskilt de i pubertetsåldern — bedreve helt på egen hand, mycket snabbt och lätt kunde urarta på sådant sätt, att självkontrollen bleve allt mindre och fri-

språkigheten allt större, till dess yttranden och uttryck av kränkande, sårande eller eljest olämpligt slag slutligen bringade hela verksamheten på fall samtidigt som de störde det goda förhållandet mellan lärjungar och lärare eller mellan lärjungarna inbördes.

Av det sagda framginge — fortsatte styrelsen — att åtskilliga skäl talade för att sådan tidningsverksamhet, varom här vore fråga, icke borde bedrivas utan att rektor eller annan lärare hade tillfälle att på ett eller annat sätt taga del i densamma såsom rådgivare. Styrelsen utginge från att kollegiet vid läroverket i Norrköping med det gjorda tillägget till ordningsreglerna avsett att möjliggöra dylik samverkan, samt ansåge att anvisning med sådant syfte vore befogad.

Enligt § 86 regeringsformen förstås med tryckfrihet varje svensk mans rättighet att, utan några av den offentliga makten i förväg lagda hinder, utgiva skrifter, att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta innehåll strider mot tydlig lag, given att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning.

Innebörden av denna rättighet är närmare angiven i 1 kap. tryckfrihetsförordningen, i vars 1 § sägs, att det skall stå varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av de bestämmelser som äro i förordningen meddelade till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst. Syftemålet härmed är enligt samma paragraf att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning. En erinran om betydelsen härav återfinnes i 1 kap. 4 §, där det heter att den, som blivit anförtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över förordningens efterlevnad, städse bör ha i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

Till skydd för tryckfrihetens behöriga utövande ha i tryckfrihetsförordningen uppställts vissa garantier. En viktig sådan garanti utgöres av det i 1 kap. 2 § första stycket intagna förbudet mot förhandscensur, vilket uttryckes sålunda att någon tryckningen föregående granskning av skrift eller något förbud mot tryckning därav ej må förekomma. Till komplettering härav stadgas i samma lagrums andra stycke, att ej heller vare tillåtet för myndighet eller annat allmänt organ att på grund av skrifs innehåll, genom åtgärd som icke äger stöd i förordningen, hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten. Härvid är att märka stadgandet i 6 kap. 2 § första stycket, vari sägs att utan hinder av

förordningen gälle om spridning bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad i lag är stadgat. Denna föreskrift korresponderar med 18 kap. 13 § strafflagen, som avser spridande av bland annat skrift som sårar tukt och sedlighet.

Rörande motiveringen för nu nämnda förbud mot förhandscensur uttalade 1944 års tryckfrihetssakkunniga (SOU 1947: 60 s. 48), att det mot en allmän censur till en början kunde göras gällande, att det vore en föga ändamålsenlig anordning för att förhindra tryckfrihetsbrott. Det starkaste skälet mot varje form av censur vore emellertid, att denna lätt bleve godtycklig och visade en tendens att vidga området för det otillåttna, något som sammanhängde med att den alltid anförtrots och av praktiska skäl måste anförtros åt administrativa organ. Att avgöra var gränsen borde gå mellan tryckfrihetsbrott och befogat utövande av yttrandefriheten vore enligt de sakkunniga en vansklig uppgift, som kunde fyllas endast genom en omsorgsfull prövning under de former och med iakttagande av de garantier för rättssäkerhet, som vore föreskrivna för en av domstol utövad, från administrationen helt fristående rättskipning. De sakkunniga funno, att missbruk av tryckfriheten borde få beivras allenast genom åtal vid domstol och få föranleda straff endast om skriften innefattade tryckfrihetsbrott; med straff finge i sådant hänseende jämnställas även andra menliga påföljder, såsom konfiskation av skriften eller ersättningsskyldighet till målsägande. Enligt de sakkunniga borde däremot administrativa ingripanden mot missbruk av tryckfriheten vara tillåttna endast i den mån de avsåge att förbereda och säkerställa domstolsprövningen eller att verkställa dom. Detta gällde således icke blott förhandsingripanden genom censur eller på annat sätt utan i lika hög grad administrativa åtgärder för att förhindra utgivning och spridning av redan tryckta skrifter.

I 1 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen stadgas, att förordningen äger tillämpning allenast å skrift, som framställts i tryckpress. Utanför tillämpningsområdet faller således skrift, som mångfaldigas på annat sätt, t. ex. genom hektografering eller stencilering eller genom olika kopieringsmetoder. Beträffande förevarande avgränsningsspörsmål framhöllo ovannämnda sakkunniga i sitt betänkande (s. 58), att det visserligen kunde sägas att skrifter av sist berörda slag lika väl som sådana, som frambragts i tryckpress, kunde användas för att sprida meddelanden till allmänheten och att det därför kunde finnas anledning att hänföra dem under tryckfrihetsförordningen. Ett skäl däremot funno de sakkunniga ligga däri, att angivna metoder icke vore lika effektiva för detta ändamål som trycket, därigenom att endast mera begränsade upplagor kunde framställas. Enligt de sakkunniga måste emellertid även andra synpunkter än upplagans storlek beaktas. Särskilt för kontrollen över tryckta skrifter och för utkrävandet av ansvaret för tryckfrihetsbrott vore det, framhöllo de sakkunniga, av betydelse att det

av lagens regler klart framginge, vilka anläggningar som vore boktryckerier och vilka personer som vore boktryckare. Enligt de sakkunniga torde knappast föreligga tillräckliga skäl att utvidga begreppet tryckt skrift genom att under tryckfrihetsförordningen hänföra allehanda metoder för mångfaldigande av skrifter, så snart de lämpade sig för frambringande av en upplaga av viss storlek. Begreppet borde därför begränsas till att avse vad som frambragts i tryckpress. — Mot de sakkunnigas förslag i denna del framställdes vid remissbehandlingen av betänkandet anmärkningar i vissa yttranden, därvid bland annat framhölls det mindre tilltalande i att två till syftet och gagnet likvärdiga skrifter skulle komma att i tryckfrihetskänseende behandlas olika enbart därför att de framställts enligt olika metoder. En mera vidsträckt begreppsbestämning förordades, därvid stencilerade skrifter särskilt omnämndes. I propositionen uttalade departementschefen härutinnan (prop. nr 230/1948 s. 117 o. f.), att vad sålunda anmärkts utan tvivel vore beaktansvärt, men framhöll därjämte att det vore synnerligen svårt att genomföra en utvidgning på sådant sätt att begreppsbestämningen icke bleve alltför obestämd samt att det vore av stor vikt att det icke rådde ovisshet på denna punkt. Den tekniska utvecklingen beträffande förfarandet för mångfaldigande av skrifter syntes departementschefen icke ha nått därhän, att ett oavvisligt behov föreläge att utsträcka tryckfrihetsförordningens tillämplighet till andra metoder än tryckning i tryckpress. Enligt departementschefen, till vars uppfattning härutinnan riksdagen anslöt sig, borde därför den av de sakkunniga föreslagna utgångspunkten för begreppsbestämningen för närvarande icke övergivras.

Av det anförda framgår att, såvitt avser av skolförening eller enskild lärjunge utgiven publikation som är att hänföra till tryckt skrift i tryckfrihetsförordningens mening, något ingripande på grund av skriftens innehåll icke kan av rektor eller kollegiet vidtagas i syfte att hindra skriftens tryckning, utgivning eller spridning, vare sig genom förhandscensur eller — i princip — genom åtgärder beträffande redan tryckta skrifter och oavsett platsen för skriftens saluhållande eller utdelning. Den av kollegiet vid läroverket i Norrköping den 17 december 1955 utfärdade föreskriften att för utgivning avsedd publikation skulle i förväg inlämnas till rektor för granskning har därför, i vad den angått tryckt skrift, varit oförenlig med en fundamental och i tryckfrihetsförordningen tydligt uttalad grundsats för tryckfrihetens skydd. Då emellertid föreskriften under den korta tid den varit gällande icke synes ha tillämpats på sätt som medfört olägenhet i berörda hänseende samt rättelse av föreskriften i nu avsedd del blivit efter mitt ingripande vidtagen, låter jag härutinnan bero vid vad sålunda förevarit.

Beträffande härefter den nu kvarstående ordningsföreskriften om rektors granskning av andra publikationer än sådana som äro att hänföra under tryckfrihetsförordningen — t. ex. stencilerade skoltidningar — får jag framhålla följande.

Läroverksstadgan innehåller vissa allmänna bestämmelser om vad eleverna ha att iakttaga i fråga om ordning och tukt. Enligt § 52 andra stycket samma stadga skall lärjunge därjämte ställa sig till noggrann efterrättelse de föreskrifter rörande vandel och ordning, som rektor i samråd med kollegiet meddelar. Därest lärjunge bryter mot vad honom sålunda åligger, må han tillrättavisas eller åläggas lämplig bestraffning, såsom varning inför rektor eller kollegiet, eller också må han förvisas från läroverket.

När det gäller att bestämma gränsen för rektors befogenhet att med stöd av nyssnämnda stadgande i samråd med kollegiet meddela särskilda föreskrifter med hänsyn till rådande lokala förhållanden, är det — på sätt även framgår av stadgandet — klart, att sådana föreskrifter icke kunna meddelas i annat syfte än att främja lärjungarnas vandel och att säkerställa ordningen bland eleverna och inom skolan överhuvudtaget. Detta förtjänar att understrykas särskilt av den anledningen att begreppen vandel och ordning i sig själva äro så vidsträckta, att de rent formellt kunna åberopas för tillgodoseende av syften, vilka väsentligen ligga vid sidan av vad som på objektiva grunder är nödvändigt ur vandels- och ordningssynpunkt. På grund härav måste utfärdandet av särskilda föreskrifter härutinnan ske med varsamhet och endast förekomma i de fall, då föreskrifterna objektivt sett äro påkallade av hänsyn till vandeln och ordningen. Vid prövningen av behovet liksom av ändamålsenligheten och lämpligheten i övrigt av ifrågasatt föreskrift härom bör vidare beaktas, att den omständigheten att förehavande av visst slag i något enstaka fall medfört eller kan tänkas medföra olägenhet ur angivna synpunkter icke bör få leda till uppställande av generella förbud eller regleringar, som verka ingripande eller betungande. Överhuvudtaget bör betonas att — vilket är en allmän grundsats för ordningsregleringen inom samhället — föreskrifter icke få meddelas, vilka lägga onödigt tvång på individen eller eljest medföra obefogad inskränkning i den enskildes frihet.

Från dessa utgångspunkter synes det mig svårt att finna något bärande motiv för en föreskrift om att stencilerad eller på liknande sätt framställd publikation skall överlämnas till rektor för granskning, innan den utges. En sådan föreskrift ger visserligen rektor möjlighet att på förhand bedöma, huruvida publikationen på grund av dess innehåll kan antagas komma att medföra fara för ordningen inom skolan eller inverka menligt på lärjungarnas vandel samt av sådan anledning bör hindras att vinna spridning bland eleverna. Att föreskriva en censur, vars syfte är strängt begränsat till att hindra spridning av stencilerad skrift, som är skadlig ur vandels- och ordningssynpunkt, kan formellt sett måhända icke sägas helt sakna stöd i stadgandet i 52 § läroverksstadgan. Det torde emellertid icke kunna göras gällande, att de publikationer, om vilka här är fråga, i allmänhet eller ens ofta inverka så menligt på lärjungarnas vandel eller framkalla sådan fara för ordningen inom skolan, att på grund härav en allmän reglering i fråga om

dessa publikationers tillhandahållande skulle vara objektivt påkallad ur angivna synpunkter. Om syftet med censuren skulle vara hänsyn till den inverkan på lärjungarnasandel, som skrifter med olämpligt innehåll kunna ha, framstår en i dylikt syfte uteslutande mot ett visst slag av skoltidningar riktad censur såsom meningslös med tanke på att det icke är möjligt att hindra eleverna från att utom skolan taga del av skrifter av väsentligt mera skadligt innehåll. Möjligen skulle kunna hävdas, att en förhandsgranskning är påkallad ur vandelsynpunkt för att därigenom hindra utgivare av stencilerad skoltidning med anstötligt innehåll att göra sig skyldig till ärekränkning eller annan förseelse. Det är emellertid självfallet, att man i preventivt syfte icke får tillgripa en så frihetsinskränkande åtgärd som en generell censur för att hindra någon enda elev att begå en förseelse. Icke heller ur ordningssynpunkt kan det vara objektivt befogat att införa generell censur endast därför att det till äventyrs i något eller några enstaka fall förekommit att innehållet i skoltidning, varom här är fråga, verkat störande på ordningen vid skolan.

I enlighet med det anförda finner jag att — även om det rent formellt skulle vara möjligt att grunda en föreskrift om censur på läroverksstadgans bestämmelse om befogenhet för rektor att utfärda föreskrifter rörande vandell och ordning — det icke kan ur dessa synpunkter anses föreligga objektivt godtagbara skäl för en dylik föreskrift i det nu förevarande fallet. Det synes icke heller ha varit överväganden av sådan natur, som föranlett läroverkskollegiet i Norrköping att utfärda föreskriften. Såsom motivering härför har nämligen kollegiet — under framhållande att i en stencilerad skoltidning förekommit i anstötlig form skrivna utfall mot kyrkan och morgonbönera, varigenom tidningen kunnat bibringa läsaren en felaktig uppfattning och nedsätta skolans anseende — åberopat önskvärdheten av att en värdigare ton användes i elevernas publikationer. Det vill sålunda synas som om den av kollegiet beslutade förhandsgranskningen i själva verket icke i och för sig ansetts erforderlig med tanke på elevernasandel eller för ordningens upprätthållande utan i stället utfärdats i syfte att därigenom erhålla ett medel att förhindra spridning av stencilerade artiklar, som skulle vara ägnade att lämna oriktig information eller nedsätta skolan i allmänhetens ögon eller eljest helt allmänt vara av anstötligt innehåll. Att införa en generell förhandsgranskning i sådant syfte går emellertid uppenbarligen vida utöver vad som kan inrymmas i rektors befogenhet att i samråd med kollegiet meddela lokala föreskrifter rörande vandell och ordning. Då det enligt min mening icke heller, såsom förut framhållits, ur den mera begränsade synpunkten av vad som är erforderligt för vandells och ordningens säkerställande föreligga objektivt godtagbara skäl för den ifrågavarande föreskriften om generell förhandsgranskning, måste kollegiet genom antagandet av föreskriften anses ha överskridit sin kompetens. Som

emellertid läroverksstadgan icke innehåller någon närmare bestämning av rektors och kollegiets befogenhet härutinnan och det kan vara svårt att klart avgränsa och tillämpa denna befogenhet, låter jag — ehuru kollegiet sålunda enligt min mening förfarit felaktigt — bero vid mina här gjorda uttalanden.

I sitt utlåtande har skolöverstyrelsen anført, att åtskilliga skäl talade för att nu ifrågavarande tidningsverksamhet icke borde bedrivas utan att rektor eller annan lärare hade tillfälle att på ett eller annat sätt taga del i densamma såsom rådgivare, varjämte styrelsen uttalat att en "anvisning" i syfte att möjliggöra dylik samverkan syntes befogad. Med anledning härav får jag framhålla, att det givetvis kan vara värdefullt om skolungdomen i sin publicistiska verksamhet har möjlighet att få viss vägledning i syfte att undvika av ungdomlig iver och tanklöshet tillkomna förlöpningar och sårande utfall. Vid sidan av den upplysning härutinnan, som till äventyrs kan meddelas inom undervisningens ram, synes mig emellertid sådan vägledning böra äga rum helt på frivillighetens väg och icke anknytas till en regelmässig förhandsgranskning av de alster, som eleverna avse att utgiva, även om denna granskning endast är grundad på en "anvisning" från skolans sida och icke på en föreskrift. Det synes nämligen icke böra bortses från att i sådan ordning av rektor eller annan lärare framställda erinringar mot innehåll och uttryckssätt i en framvisad publikation kunna av vederbörande elever — med hänsyn till dessas beroendeställning — uppfattas mindre som rekommendationer än som anmaningar, vilka de göra klokast i att åtlyda. Mot en obligatorisk granskning av detta slag torde därför kunna i stort sett riktas samma invändningar som de, vilka — såvitt angår tryckta skrifter — ansetts böra medföra det i tryckfrihetsförordningen stadgade förbudet mot varje form av förhandsingripande. En förhandsgranskning av skoltidningar är därjämte ägnad att motverka den nyttiga självverksamhet, som utgivandet av dylika publikationer utgör, och den utveckling av ansvarskänslan, som är förenad därmed. För mig framstår det såsom uppenbart olämpligt, att den ungdom — som en gång skall bära ansvar för bevarande av åsiktsfriheten — i skolan vänjes vid en obligatorisk censur såsom en naturlig företeelse. De möjligheter, som stå skolan till buds att genom tillrättavisningar och bestraffningar ingripa mot sårande, kränkande eller eljest anstötliga och olämpliga uttalanden i skolpublikationer av nu avsett slag, torde i allmänhet vara tillfyllest såsom garanti mot missbruk av yttrandefriheten och i de särskilda fallen tillräckliga för att förebygga fortsatt missbruk.

Jag får slutligen framhålla, att det måhända kan vara önskvärt och befogat att skolöverstyrelsen till närmare undersökning upptager frågan om hur publicitetsverksamheten vid de olika läroanstalterna är ordnad och vilka mer eller mindre frivilliga begränsningar, som därvid införts, samt att

styrelsen i förekommande fall, med tillbörligt beaktande av vad härovan anförts, verkar för en såvitt möjligt enhetlig ordning.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

40. Fråga om lämpligheten av anställningsintervjuer vid rekrytering av personal för tjänstgöring vid statliga företag

I en tidningsartikel den 10 april 1956 med rubriken "Anställningsförhör kränker de mänskliga rättigheterna" uppgavs, att arbetssökande hos — förutom vissa kommunala institutioner — statens järnvägar och postverket hade att vid anställningsintervjuer besvara frågor såsom: Är ni straffad? Hur var nykterhetstillståndet i ert föräldrahem? Har ni barn utom äkten-skapet? Är ni uppfostrad på barnhem?

Sedan jag med anledning av innehållet i tidningsartikeln anmodat järnvägsstyrelsen och generalpoststyrelsen att inkomma med yttranden, inkommo dessa styrelser var för sig med begärda yttranden.

Järnvägsstyrelsen framhöll i sitt yttrande, att det vid större företag blivit allt mera vanligt, att man vid anställning av personal sökte genom en särskild undersökning utröna vederbörandes lämplighet för det tilltänkta arbetet samt att ett intervjuförfarande i detta syfte börjat tillämpas vid statens järnvägar år 1951, vilket förfarande alltjämt praktiserades. Intervjuerna sköttes av för ändamålet särskilt utsedda och utbildade befattningshavare, till vilkas ledning upprättats ett formulär till protokoll över sådan intervju — vari de i tidningsartikeln kritiserade frågeställningarna inrymts — ävensom en promemoria med vissa anvisningar rörande förfaringssättet. En ny upplaga av protokollsformuläret vore under tryckning, och i denna upplaga hade nu avsedda frågor utrensats. I praktiken hade emellertid dylika frågor sedan länge icke berörts vid intervjuerna. Ändamålet med dessa vore — framhöll järnvägsstyrelsen vidare — endast att fränksilja sådana sökande, som måste anses helt olämpliga för anställning vid statens järnvägar. Huruvida de, som vid intervjuerna godtagits, också lämpade sig för framtida bibehållande utröntes genom en prövning och bedömning av dem under den första anställningstiden, därvid det åläge vederbörandes förmän i tjänsten att efter en anställningstid av fem månader avgiva utlåtande.

Av innehållet i den ovan omförmälda, till intervjuernas ledning upprättade promemorian — vilken avsåg förfaringssättet vid rekrytering av aspiranter till tjänster som banvakt, stationskarl, kontorsbiträde m. fl. — må här återgivas följande: Sedan ett första urval av sökande gjorts på grundval

av de av dem ingivna handlingarna, kallades de uttagna, med vissa undantag, till en ingående personlig intervju. Intervjuaren skulle normalt erhålla ansökningshandlingarna några dagar före intervjun och under mellantiden inhämta erforderliga upplysningar om sökandena, t. ex. hos tidigare arbetsgivare. Intervjuns uppgift vore att undersöka vederbörandes tidigare beteende för att med ledning därav söka utröna hans lämplighet för den sökta anställningen. Det vore för intervjuaren en grannlaga och ömtålig uppgift att avväga sina frågor så, att icke personliga förhållanden alltför mycket behövde beröras, men att samtidigt också upplysning vunnas om sökandens läggning och egenskaper. Frågor, som kunde verka stötande för den arbetssökande, finge icke ställas. Det över intervjun förda protokollet skulle förvaras av intervjuaren, som vore ansvarig för att innehållet icke komme till obehörigas kännedom. Till den antagande myndigheten (distriktschefen eller sektionsföreståndaren) skulle endast lämnas upplysning huruvida vederbörande rekommenderades till anställning eller icke samt, i sistnämnda fall, anledningen därtill. Därest sökanden icke kunde rekommenderas och detta grundade sig på förhållande, som framkommit eller klarlagts vid intervjun, skulle han på förfrågan upplysas om förhållandet.

Av generalpoststyrelsens yttrande jämte därvid fogade handlingar framgick, att personalkonsulenten i Stockholms distrikt — efter samråd med vederbörande postinspektör — vid anställningsintervjuer under år 1953 och möjligen även i början av år 1954 i viss mindre utsträckning begagnat sig av ett utav ingenjörsvetenskapsakademiens kommitté för rekryteringsfrågor utarbetat formulär till protokoll över sådan intervju, i vilket formulär givits plats för anteckningar rörande vissa förhållanden av personlig natur, som bland annat avsett frågor av det slag, varom i tidningsartikeln förnämldes. Detta formulär — i allt väsentligt likalydande med det inom statens järnvägar använda — hade vidare, efter beslut av postdirektören i södra distriktet, under år 1955 och fram till den 7 april 1956 försöksvis begagnats vid ett postkontor i Malmö, såvitt avsett anställningsintervjuer med brevbäraspiranter, därvid intervjuerna, som omfattat 123 sökande, handhafts av kontrollören å postkontorets brevbärarexpedition. Anledningen till att detta förfarande prövats hade enligt uppgift varit, att man ansett en form av grovgallring av arbetssökande böra komma till stånd i syfte att förhindra att, såsom tidigare i ett antal fall skett, för postarbete olämpliga personer vunne anställning, vilka efter kort tid måste avskedas. Enligt vad vederbörande kontrollör uppgivit hade han vid intervjuerna i regel icke alls berört vissa av de i formuläret angivna förhållandena av mera ömtålig personlig natur samt andra sådana förhållanden endast med stor försiktighet. Från de arbetssökandes sida hade icke i något fall uttalats missnöje med intervjuerna. Med hänsyn till nuvarande begränsade tillströmning av sökande syntes, enligt uttalande av postdirektören i distriktet, så detaljerade intervjuer som de nu ifrågavarande icke vara motive-

rade. Generalpoststyrelsen förklarade för sin del rörande handhavandet av nämnda intervjuer, att styrelsen icke hade någon anledning betvivla att samtalen letts med erforderlig takt och grannlagenhet.

Efter det järnvägsstyrelsen och generalpoststyrelsen avgivit sina yttranden, inkom i ärendet en skrift från Percy Franzén i Stockholm.

I särskilda till järnvägsstyrelsen och generalpoststyrelsen den 30 mars 1957 avlätna skrivelser anförde jag därefter följande.

De i ovannämnda tidningsartikel åsyftade anställningsintervjuerna ha, enligt vad handlingarna utvisa, tillkommit i syfte att möjliggöra en utmönstring redan från början av sådana arbetsökande, som av den ena eller andra anledningen måste anses helt olämpliga för den sökta tjänsten. Att en sådan utmönstring sker är uppenbarligen ett intresse såväl för de arbetsökande som för arbetsgivaren. Mot ett förfarande att genom närmare personligt samtal med vederbörande söka uppfånga nu avsedda fall kan därför i och för sig icke riktas någon erinran.

Det ligger i sakens natur, att det kan förekomma fall, då det är nödvändigt att i samband med anställningsförfarande i viss utsträckning beröra en arbetssökandes personliga förhållanden. Huru gränsdragningen härvidlag bör ske, kan måhända bland olika arbetsgivare vara föremål för delade meningar. Såvitt angår staten som arbetsgivare bör i varje fall som princip fasthållas, att upplysningar rörande en sökandes intima, personliga förhållanden icke få avkrävas eller eljest infordras i vidare mån än som påkallas för en objektivt riktig bedömning av hans förutsättningar att behörigen fullgöra vad tjänsten kräver.

Vad som från denna utgångspunkt kan vara motiverat att utröna om sökanden blir framförallt beroende av beskaffenheten av den tjänst, varom fråga är, och de särskilda krav i fråga om personlig läggning och egenskaper, som på grund därav måste ställas på innehavaren. Med hänsyn till tjänsternas skiftande art och i övrigt föreliggande speciella omständigheter kan denna fråga icke avgöras efter någon gemensam mall utan får bedömas med hänsyn till vad som är påkallat för särskilda fall eller typer av fall.

Vid de nu ifrågakvarande anställningsintervjuerna — vilka sedan ett antal år tillämpats vid antagning av viss personal hos statens järnvägar och som även under någon tid i begränsad utsträckning prövats inom postverket — har kommit till användning ett protokollsformulär, som givit anledning till antagande att vissa såsom ovidkommande och kränkande ansedda frågor skulle framställas vid intervjuerna. I detta formulär, vilket synes ha utarbetats med ledning av ett förslag som upprättats av en utav ingenjörsvetenskapsakademien tillsatt kommitté, har sålunda givits plats för anteckningar rörande förhållanden av intim personlig natur, avseende t. ex. antalet

barn utom äktenskap, den sjukdom vari föräldrarna avlidit, nykterhetsförhållandena i föräldrahemmet, sökanden ådömda straff samt om sökanden varit föremål för sociala åtgärder. De i formuläret upptagna rubriker, som avsett nu berörda förhållanden, ha emellertid uteslutits i det formulär, som järnvägsstyrelsen — inom vars verksamhetsområde anställningsintervjuer av denna typ alltjämt praktiseras — avser att fortsättningsvis tillämpa.

I de avgivna yttrandena har framhållits, att formuläret icke vore ett frågeformulär och att således direkta frågor enligt detsamma icke framställdes. Vissa av de i formuläret upptagna förhållandena brukade överhuvudtaget icke beröras vid intervjusamtalen, och det funnes icke anledning förmoda att dessa icke letts med tillbörlig takt och grannlagenhet. Järnvägsstyrelsen har för sin del därjämte hänvisat till att formuläret numera omarbetats.

Såsom även järnvägsstyrelsen synes ha funnit äro enligt min mening de i det förut brukade formuläret berörda personliga förhållandena, vilka härövan exemplifierats, av den beskaffenhet att de regelmässigt icke böra avhandlas vid förevarande slags intervjusamtal. Dessa förhållanden torde nämligen — med ett undantag vartill jag strax skall återkomma — icke kunna anses vara av relevans för nu ifrågakomna bedömning av sökandena. Därtill kommer, att frågor, direkta eller indirekta, rörande dylika förhållanden i allmänhet torde av vederbörande sökande med fog uppfattas såsom ett stötande ingrepp i privatlivet. Att vid intervjuer av här berörda slag ingå t. ex. på frågor, huruvida sökande är uppfostrad på barnhem och om han har barn utom äktenskap eller att diskutera nykterhetsförhållandena i föräldrahemmet måste, bortsett från alldeles speciella fall, sålunda anses förkastligt.

När det gäller frågan huruvida en sökande varit lagförd för brott, måste beaktas att det i vissa fall kan — med hänsyn till arten av den tjänst som skall tillsättas — vara ett sakligt befogat intresse för arbetsgivaren att erhålla upplysning därom. I allmänhet torde ansökningshandlingarnas innehåll och hos tidigare arbetsgivare inhämtade upplysningar om sökandens person göra särskilda frågor härom vid anställningsintervjun överflödiga. Såsom även bestyrkes av vad från postverkets sida i ärendet uppgivits, synes i praktiken i viss utsträckning förekomma — i varje fall om det på grund av särskild omständighet finns anledning ifrågasätta vederbörandes tidigare oförvitlighet — att sökande uppmanas att från polismyndigheten i orten anskaffa s. k. strafflöshetsintyg. Frågan huruvida intyg av dylik natur överhuvudtaget böra utfärdas eller under vilka förutsättningar så bör ske är föremål för övervägande av den år 1956 tillsatta utredningen för översyn av brottsregistreringen. Jag saknar därför anledning att här vidare ingå på denna fråga.

I anslutning till vad förut sagts rörande vissa i formuläret angivna personliga förhållanden kan anledning föreligga att särskilt beröra ett par

andra frågeställningar, som omförmålas i formuläret. Under rubriken "Hälsöförhållanden" har sålunda i formuläret enligt dess ändrade lydelse, var till motsvarighet funnits även i det hittills tillämpade formuläret, givits plats för anteckningar rörande, bland annat, sökandens hälsotillstånd samt sjukdomar i hans släkt. Huruvida med hänsyn till sökandens fysiska eller psykiska hälsa hinder möter mot hans anställande är givetvis en fråga, som i princip bör bedömas av läkare och icke av lekmän. Det saknas därför, särskilt i de fall då läkarundersökning skall föregå anställning, i allmänhet anledning att vid intervjusamtalen ingå på härmed sammanhängande förhållanden. Om det t. ex. gäller tjänst, för vars fullgörande särskilda krav måste ställas på innehavarens hälsa i visst eller vissa hänseenden (t. ex. syn, hörsel, stark fysik), eller om sökanden företer någon fullt synlig defekt, som kan tänkas inverka på hans förmåga att sköta tjänsten, kan det dock icke anses opåkallat att frågan beröres redan vid dessa intervjusamtal. Det måste emellertid understrykas, att det härvid icke bör förekomma, att sökanden blir föremål för någon mera ingående utfrågning rörande genomlidna sjukdomar och än mindre rörande sjukdomar i släkten.

Med anledning av en i formuläret intagen rubrik rörande sökandens innehav av "förtroendeuppdrag" må vidare i detta sammanhang påpekas, att intervjuaren härigenom givetvis icke får föranledas utröna vederbörandes politiska engagemang.

Formulärets innehåll har nu emellertid, enligt vad i ärendet uppgivits, i åtskilliga hänseenden icke följts vid de anställningsintervjuer som ägt rum. Vad därvid i själva verket förekommit kan icke avgöras utan en omfattande och tyngande utredning. Med hänsyn till vad i remissyttrandena upplysts rörande intervjuernas handhavande och då — fränsett ett av min företrädare som JO år 1954 avgjort ärende rörande vissa intervjuer med kvinnliga arbetssökande vid statens järnvägar — klagomål icke förspors från någon enskild sökande, har jag icke funnit ärendet påkalla föranstaltande av sådan utredning.

Jag vill dock framhålla angelägenheten av att myndighet, inom vars område anställningsintervjuer av detta slag må förekomma, ägnar förfarandet fortlöpande tillsyn, så att de arbetssökandes personliga förhållanden därvid icke blottställas i vidare mån än vad sakens beskaffenhet kräver och behörig hänsyn till privatlivets helgd tillåter.

41. Handläggning av ärenden rörande släktnamn för barn, vilkas föräldrar erhållit äktenskapsskillnad

Av handlingarna i ett genom klagomål av H. Svensson härstädes upptaget ärende inhämtas följande.

I äktenskap mellan klaganden samt Eva Pettersson föddes sonen A

den 16 november 1945 och dottern B den 6 juli 1953. Äktenskapet upplöstes genom Tjusts domsagas häradsrätts dom den 31 december 1954, som vann laga kraft. I domen tillerkändes Eva vårdnaden om barnen. Sedermera ingick Eva äktenskap med I. Husberg.

I en den 30 januari 1956 dagtecknad ansökan anhöllo makarna Husberg hos statistiska centralbyrån, att A och B skulle få antaga släktnamnet Husberg. I skrivelse den 7 mars 1956 begärde centralbyrån, att klaganden skulle yttra sig om den föreslagna namnändringen. Klaganden bestred i avgivet yttrande på anförda skäl ansökningen i vad gällde A samt förklarade sig icke hava några erinringar mot att B antog nytt släktnamn, därest Eva vidginge att klaganden icke vore fader till barnet. Klagandens yttrande bemöttes av Eva, som vidhöll att klaganden vore fader även till B. I beslut den 16 maj 1956 godkände härefter centralbyrån släktnamnet Husberg för A och B.

I en den 5 januari 1957 hit inkommen skrift hemställde klaganden om undersökning, huruvida statistiska centralbyrån förfarit riktigt i namn-ärendet, samt begärde att JO, om så ej vore fallet, måtte vidtaga de åtgärder, till vilka saken kunde föranleda. Särskilt påtalade klaganden, att han icke fått tillfälle bemöta vissa av Eva lämnade uppgifter och ej heller erhållit underrättelse om centralbyråns beslut.

I infortrat yttrande anförde statistiska centralbyrån följande.

I egenskap av ensam vårdnadshavare för barnen hade Eva jämlikt 7 § förordningen den 5 december 1901 angående antagande av släktnamn varit behörig att göra ansökan om namnändring för barnen. Enligt sedan gammalt tillämpad praxis brukade emellertid centralbyrån med skrivelse enligt särskilt formulär bereda fadern till barnen tillfälle att yttra sig i namn-ärendet. Så hade också skett i nu förevarande ärende. Ansökningshandlingarna brukade kommuniceras med fadern endast om denne begärde att få taga del av dem, vilket sällan inträffade. Enligt centralbyråns praxis vid prövning av ansökningar av nu ifrågavarande beskaffenhet bifölles ansökan om styvfaders namn för hustruns barn i tidigare äktenskap under vissa förutsättningar, även om barnens fader motsatt sig namnändringen. Det vore i första hand barnens rätt och intresse som centralbyrån hade att beakta i dessa ärenden. Huruvida avseende fästes vid faderns bestridande vore beroende på vilket intresse denne förut visat sina barn och om han fullgjort sin underhållsskyldighet mot barnen. Hade han försummat underhållsskyldigheten eller eljest ej visat intresse för barnen, kunde en ansökan bifallas även mot hans vilja. Det kunde i detta sammanhang nämnas, att ett påstående från fadern att han ej vore naturlig far till barnet brukade av centralbyrån anses som ett indicium på att han saknade intresse för att barnet behölle hans namn. Vore barnavårdsman

förordnad för barnen, brukade centralbyrån vidare begära yttrande från denne om faderns förhållande till barnen. Enligt moderns uppgift hade barnavårdsman dock ej funnits för barnen i förevarande fall. Vid ärendets bedömande hade centralbyrån haft att väga de i ansökningen anförda skälen, vilka voro de i ärenden av detta slag vanligen förekommande, mot övriga föreliggande omständigheter. Av handlingarna framginge ej heller att det, ehuru modern fått vårdnaden om barnen, funnes så stark samhörighet mellan barnen och fadern, att de på grund därav borde behålla hans namn. För utfående av utdömda underhållsbidrag hade införsel måst tillgripas. Genom domen hade rätt till umgänge med barnen ej tillförsäkrats fadern, och han hade ej ens påstått att han genom sådant umgänge, gåvor eller på annat sätt visad uppmärksamhet ådagalagt intresse för dem. Beträffande flickan hade han ifrågasatt sitt faderskap och under viss förutsättning sagt sig ej hava något att erinra mot namnändring. Med hänsyn till vad sålunda förekommit och då syskon, som uppfostrades tillsammans, i allmänhet borde ha samma efternamn, hade centralbyrån, i överensstämmelse med tillämpad praxis, funnit de övervägande skälen tala för bifall till ansökningen. Beträffande praxis ville centralbyrån ytterligare omnämna att centralbyrån, såsom korrektiv mot en namnändring i strid mot barnens intresse, tillåte barnet att vid myndig ålder, om skälig anledning visades, återupptaga faderns släktnamn; samma möjlighet hölles öppen, för den händelse fråga därom skulle bli aktuell i samband med överflyttning av vårdnaden. Visades i ett namnäreende, som anhängiggjorts av vårdnadshavare för barn, tillräckliga skäl för antagandet att vårdnadsfrågan inom viss tid komme att bli föremål för omprövning, kunde detta föranleda uppskov med ärendets avgörande. Vid enbart ett påstående om att det kunde bli ändring i vårdnadsfrågan kunde däremot ej fästas avseende. Vid bifall till en ansökan om namnändring vore den expedition som utfärdades ett namnbevis, som sökanden hade att utlösa. Angående avslag underrättades sökanden genom brev. Centralbyrån hade emellertid under övervägande huruvida icke, då fader till barn under annans vårdnad yttrat sig i namnäreende av förevarande slag, även fadern borde underrättas om beslutet.

Klaganden inkom därefter med påminnelser.

I en till statistiska centralbyrån avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik följande.

Enligt 7 § förordningen den 5 december 1901 angående antagande av släktnamn gäller, att för den som ej uppnått myndig ålder göres ansökan om godkännande av nytt släktnamn av den eller dem, som hava vårdnaden om honom. I ett fall av det slag varom nu är fråga, där efter skill-

nad i föräldrarnas äktenskap vårdnaden om barnet tillkommer en av föräldrarna, är det alltså denne som är behörig att göra ansökan om nytt släktnamn för barnet. Förordningen uppställer icke något krav på att ansökningen för att kunna bifallas måste biträdas av den andre av föräldrarna. Dennes inställning till frågan om namnändring saknar visserligen ingalunda betydelse, men prövningen av dessa ärenden, vilka helt visst mången gång kunna vara ömtåliga, bör — såsom i olika sammanhang uttalats (se bland annat första lagutskottets utlåtande nr 34/1949 s. 13—14) — ske med huvudvikten lagd på att nå fram till ett avgörande, som kan antagas främja barnets bästa.

I sitt yttrande har statistiska centralbyrån närmare redovisat sina överväganden i det av klaganden påtalade fallet. Vad däri förekommit giver mig icke anledning till någon erinran mot centralbyråns avgörande i sak. Klagomålen och centralbyråns yttrande föranleda mig emellertid till följande uttalanden rörande sättet för handläggning av ärenden av förevarande slag.

Med hänsyn till vad ovan anförts om betydelsen av den andres av föräldrarna inställning i namnfrågan och för att skapa garantier för ett allsidigt bedömande bör — såsom i praxis också iakttages — tillfälle regelmässigt beredas den av föräldrarna, som icke har vårdnaden om barnet, att yttra sig i ärendet. Att därutöver kräva att beslutsmyndigheten städse skall giva denne del av handlingarna i ärendet synes mig föra för långt. Å andra sidan förefaller mig centralbyråns praxis, att kommunicera handlingarna endast om vederbörande begär att få taga del av dem, icke helt tillfredsställande. Fall måste kunna förekomma, där det för att säkerställa ett riktigt avgörande är av betydelse att andre maken får tillfälle att yttra sig över det förebragta materialet. I en sådan situation — som dock icke kan anses ha förelegat i det av klaganden påtalade fallet — bör enligt min mening kommunikation äga rum, även om maken icke själv begärt det.

Någon skyldighet är icke föreskriven för beslutsmyndigheten att lämna underrättelse om ärendets utgång till annan än sökanden. Då emellertid i ett fall av förevarande art även den av föräldrarna, som icke har vårdnaden om barnet, i allmänhet måste anses äga ett befogat intresse att få kännedom om ett beslut rörande barnets namn, finner jag det för min del önskvärt att centralbyrån underrättar denne om ärendets utgång. Att härvid, såsom centralbyrån synes överväga, göra skillnad på fall då vederbörande yttrat sig och då han icke yttrat sig synes mig knappast motiverat.

Med dessa uttalanden var ärendet av JO slutbehandlat.

42. Fråga huruvida skolstyrelse ägt vid tillsättande av icke-ordinarie folkskollärartjänst taga hänsyn till den omständigheten att sökande levde i samvetsäktenskap

Av handlingarna i ett genom klagomål av fru Birgit S härstädes upp-taget ärende inhämtas följande.

Som sökande till tre år 1956 ledigförklarade icke-ordinarie folkskollärar-tjänster vid Olofströms folkskola anmälde sig, bland andra, folkskolläraren L. O. I ett i ärendet av vederbörande folkskolinspektör avgivet yttrande uppsattes O i första förslagsrummet. Tjänsterna tillsattes av folkskolestyrelsen i Olofströms skoldistrikt vid sammanträde den 7 augusti 1956, där-vid styrelsen till innehavare av tjänsterna utsåg andra sökande än O.

Sedan O hos domkapitlet i Lund besvärat sig över folkskolestyrelsens beslut, anförde styrelsen i enhälligt beslutat yttrande till domkapitlet bland annat följande: Folkskolestyrelsen hade inhämtat att O, som vore ogift, sammanbodde under äktenskapliga former med en ogift kvinna, med vilken han hade barn. Detta förhållande vore av den art, att O icke kunde anses lämplig som handhavare av barns fostran. Av en lärare måste for-dras, att hans livsföring vore sådan att mot denna icke kunde göras befogade anmärkningar. En lärare borde i sin enskilda vandel vara ett föredöme för eleverna, något som särskilt på mindre orter, där alla kände varandra, vore ett oeftergivligt villkor. Folkskolestyrelsen hade vidare inhämtat, att O haft vissa svårigheter att upprätthålla disciplin och att iakttaga föreskriv-na lektionstider. Även om dessa brister icke inverkat på hans tjänstgörings-betyg, vore de dock i förening med det förstnämnda förhållandet av den art, att hänsyn till dem måste tagas i tillsättningsärendet. Folkskolestyrelsen hemställde, att besvären måtte lämnas utan bifall.

I yttrande till domkapitlet avstyrkte jämväl folkskolinspektören bifall till besvären. I yttrandet ifrågasattes, huruvida O med hänsyn till vad som upplysts rörande hans livsföring kunde anses uppfylla kravet att vara känd för hedrande vandel och huruvida en lärare med på angivet sätt ordnade familjeförhållanden kunde anses lämplig att undervisa i kristendomskun-skap, samhällslära och sexualkunskap, då hans egen livsföring stode i påtaglig strid mot de synpunkter, som måste framhållas vid undervis-ningen i dessa ämnen. Oavsett O:s poängmässiga överlägsenhet i meriter, syntes förenämnda förhållande utgöra en så stark belastning för O, att han borde ifrågakomma efter de sökande, som erhållit tjänsterna.

I avgivna påminnelser framhöll O, bland annat, att han från tidigare tjänstgöring erhållit högsta vitsord i undervisningsskicklighet och vandel, samt hävdade att vad som anförts rörande hans privata förhållanden vore i sammanhanget ovidkommande och icke författningsenligt kunde få in-verka på bedömandet av vem som vore mest meriterad till tjänst av ifråga-varande slag.

Domkapitlet utlät sig i utslag den 14 november 1956 sålunda: Vid granskning av O:s och de utsedda lärarnas meriter framgår, att O härutinnan visserligen är överlägsen de utsedda lärarna, men då skolstyrelsen anfört tungt vägande anmärkningar gentemot O:s vandel, finner domkapitlet i anledning härav ej skäl ändra skolstyrelsens ifrågavarande beslut, varför domkapitlet lämnar de anförda besvären utan bifall.

Från detta utslag, som beslöts av fyra ledamöter, voro tre ledamöter skiljaktiga och yrkade bifall till besvären. Enligt sistnämnda ledamöter förelåg icke något förhållande, som kunde påkalla ändring av det poängmässiga bedömandet.

Sedan O hos Kungl. Maj:t anfört besvär över domkapitlets utslag under hemställan tillika att besvären upptoges till prövning utan hinder därav att klagan över utslaget jämlikt föreskrift i folkskolestadgan icke finge föras — därvid O framhöll bland annat att utslaget berörde en ur anställningssynpunkt viktig principiell fråga — fann Kungl. Maj:t i utslag den 8 februari 1957 besvären icke kunna upptagas till prövning samt lämnade O:s hemställan utan bifall. (I besvärsmålet upplystes, att O dåmera ingått äktenskap.)

I en den 20 november 1956 hit inkommen skrift anförde Birgit S bland annat: Birgit S vore den kvinnliga parten i målet. Det vore här fråga om ett hederligt samvetsäktenskap. Hon vore änka och hade med sin framlidne make tre minderåriga barn. Tillsammans med O hade Birgit S ett barn. En vigsel skulle innebära en svår ekonomisk belastning. Efter domkapitlets utslag kunde vilken skolstyrelse som helst vägra anställa O och Birgit S. Det kunde icke vara rätt att en partisk instans som domkapitlet — där en sak som den ifrågavarande bedömdes med av kyrkan förutfattad mening — skulle få förstöra hela Birgit S:s framtid.

I en till Birgit S avlåten skrivelse anförde jag följande.

I § 18 mom. 1 folkskolestadgan angivas vissa allmänna villkor för vinnande av anställning som folkskollärare. Sålunda erfordras bland annat, enligt vad under a) sägs, att vara medlem av svenska kyrkan och känd för hedrande vandel samt äga den stadga i karaktären och den foglighet i lynnet, som ungdomens ledning kräver.

I § 19 mom. 5 lämnas föreskrifter om de befordringsgrunder, som skola gälla vid uppgörande av förslag till ledig tjänst som ordinarie lärare; dessa befordringsgrunder avse dels undervisningsskicklighet m. m., dels ådaga lagda kunskaper och färdigheter, dels ock längden av tidigare tjänstgöring.

I fråga om tillsättande av icke-ordinarie lärartjänst stadgas i § 24 mom. 1, att till innehavare av sådan tjänst skall utses den, som med tillämpning

av befordringsgrunderna i § 19 mom. 5 prövas mest meriterad till densamma.

I förevarande fall har en sökande till icke-ordinarie lärartjänst förbigåtts vid tillsättandet, oaktat han enligt de särskilda, i folkskolestadgan angivna befordringsgrunderna varit den mest meriterade. Grunden härtill har utgjorts av det förhållandet att, enligt vad skolstyrelsen inhämtat, vederbörande såsom ogift sammanbodde under äktenskapliga former med en kvinna, med vilken han hade barn. Inom skolstyrelsen har nyssnämnda omständighet ansetts vara av den art, att sökanden icke kunde anses lämplig som handhavare av barns fostran, och domkapitlet har, enligt vad av dess utslag framgår, funnit förhållandet innebära att sökanden icke kunde anses uppfylla villkoret att vara känd för hedrande vandel.

Det ligger i sakens natur, att olika meningar kunna hysas om vad som bör inläggas i det allmänt formulerade kompetenskravet att vara känd för hedrande vandel och att äga erforderlig karaktärsstadga. De värderingar, som härvidlag göras, sammanhånga i viss mån med allmänna moraluppfattningar, däri förskjutningar inom samhället ske från tid till annan. Den omständigheten att man och kvinna sammanleva i fri förbindelse framstår väl t. ex. enligt nutida åskådning såsom långt mindre anmärkningsvärt än vad fallet var för blott några decennier tillbaka. Att vederbörande på antytt sätt ordnat sina personliga förhållanden kan givetvis grunda sig på en fullt ärlig övertygelse, som även ur samhällets synpunkt är förtjänt av respekt och som ingalunda kan motivera omdömet att parterna skulle vara mindre aktningvärda än de, som i sedvanlig ordning ingått äktenskap.

Det går emellertid icke att bortse från att sammanlevnad i en fri förbindelse icke uppfattas på samma sätt av alla medborgare. För många framstår ett samvetsäktenskap såsom stridande mot deras livsuppfattning. Härtill kommer att bedömningen av denna fråga påverkas av olika förhållanden, t. ex. beskaffenheten av de uppgifter i samhället som ankomma på den ene eller andre kontrahenten i den fria förbindelsen. Även den plats, där parterna äro bosatta, inverkar på bedömningen. I en storstad torde saken ofta icke framstå på samma sätt som i ett litet samhälle på landet.

När det gäller tillsättande av tjänst som folkskollärare är det i ett fall som det förevarande i och för sig naturligt, att avseende fästes vid den uppfattning, som allmänt råder inom orten rörande lämpligheten av att läraren lever i samvetsäktenskap. Härvid är att beakta, att det för föräldrar, vilka anse en sådan sammanlevnad oförenlig med deras egen livsuppfattning, måste framstå som stötande att tvingas låta sina barn fostras av lärare, som av angiven anledning enligt deras mening icke kan uppställas som föredöme för barnen. Detta förhållande är givetvis i sin tur ägnat att försvåra ett önskvärt gott samarbete mellan hem och skola, liksom det ofördelaktigt kan inverka på själva undervisningsarbetet i skolan. Vad nu sagts talar otvivelaktigt för att vid tillämpningen av det i folkskolestadgan intagna

allmänna kompetenskravet att sökande skall vara känd för hedrande vandel visst avseende fästes vid vad som i nu avhandlat hänseende är den allmänna meningen inom orten. I den omständigheten att skolstyrelse är en i demokratisk ordning vald församling ligger utan tvivel en betryggande garanti för att bedömningen i det enskilda fallet också sker i överensstämmelse härmed.

Även om olika meningar kunna råda om huru stor vikt som i förevarande fall, i betraktande av omständigheterna, bort tillmätas det förhållandet att sökanden levde i samvetsäktenskap, anser jag dock med hänsyn till vad ovan anförts uppenbart, att det icke kan läggas skolstyrelsen i Olofström till last såsom fel att den för sin del funnit nyssberörda omständighet utgöra en brist i vederbörandes allmänna lämplighet för tjänsten och följaktligen förbigått denne, oaktat han i merithänseende var överlägsen sina medsökande.

Vad härefter angår domkapitlets besvärspövning synes det mig följdriktigt, att domkapitlet vid sitt avgörande funnit sig böra fästa synnerligt avseende vid vad en enhällig skolstyrelse uttalat i en fråga av förevarande beskaffenhet. Jag finner därför anmärkning icke heller kunna riktas mot domkapitlet för dess ställningstagande i saken.

43. Fråga om vilken hänsyn som kan tagas till prästs egna samvetsbetänkligheter mot kyrklig vigsel av frånskild

Enligt uppgift i en tidningsartikel den 26 juli 1957 skulle vice kyrkoadjunkten Lars Hartman i Eskilstuna Klosters församling i ett fall ha vägrat att förrätta kyrklig vigsel på den grund att den ena av kontrahenterna var frånskild.

På anmodan av mig avgav Hartman yttrande i anledning av tidningsartikeln.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande uttalanden.

Enligt 4 kap. 3 § giftermålsbalken är präst i den församling, av vilken endera av kontrahenterna i ett tillämnat äktenskap är medlem, skyldig att på deras begäran förrätta kyrklig vigsel. Någon rätt för prästmannen att härvid pröva förekomsten av andra vigselhinder än dem, som angivas i giftermålsbalken, kan — såsom även i rättstillämpningen fastslagits — icke anses föreligga. I enlighet härmed innebär vägran att på annan än nu nämnd grund förrätta vigsel ett åsidosättande av tjänsteplikt och måste sålunda vara att bedöma som tjänstefel. Härom har Hartman ock förklarat sig vara medveten.

I sitt yttrande har Hartman framhållit, att nu berörda skyldighet mången gång komme i konflikt med kristen äktenskapsuppfattning, särskilt när någon av parterna förut varit gift och maken i det tidigare äktenskapet fortfarande vore i livet. Hartman kunde därför väl tänka sig fall, då han till åttlydnad för Guds Ord, som han genom prästlöftet förbundit sig lyda, skulle nödgas vägra förrätta vigsel och sålunda göra sig förvunnen till tjänstefel. Varken i det nu ifrågavarande fallet eller eljest hade Hartman dock vägrat att förrätta vigsel. I detta fall — som avsåg en per telefon till Hartman framställd begäran om vigsel, därvid på hans fråga upplystes att den ena av kontrahenterna var frånskild — hade Hartman endast uttalat, att han hade vissa betänkligheter mot vigsel men att han vore villig att närmare diskutera saken vid ett personligt sammanträffande. Det syntes honom svårigen kunna hävdas, att han därigenom åsidosatt sin tjänsteplikt.

Av Hartmans uppgifter framgår sålunda, att han — i motsats till vad i tidningsartikeln uppgivits, vilket föranlett min remiss till honom — icke vägrat att på nu angiven grund förrätta vigsel. Jag finner därför ärendet i denna del icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Vad Hartman i övrigt uppgivit rörande sin befattning med det ifrågavarande vigselärendet ger mig emellertid anledning framhålla följande allmänna synpunkter.

Den pliktollision mellan vad borgerlig lag stadgar och vad avlagt prästlöfte bjuder, som stundom anses föreligga och som Hartman jämväl åberopat som skäl för sina betänkligheter mot att förrätta vigsel av frånskild, har i olika sammanhang föranlett förslag om viss uppmjukning av den sedan länge gällande skyldigheten att utan prövning av det tillämnade äktenskapets religiösa eller etiska berättigande verkställa begärd vigsel. Dessa förslag ha emellertid icke föranlett lagändring. Samvetsbetänkligheter av detta slag, vilka jag givetvis i och för sig fullt respekterar, kunna sålunda enligt nu gällande ordning — med hänsyn till kyrkans ställning av statskyrka och innehållet i gällande, med kyrkomötets godkännande tillkomna lagbestämmelser — icke berättiga en vigselförrättare vare sig att vägra vigsel eller ens att såsom villkor för sin medverkan härvid uppställa krav på att erhålla närmare kännedom om förhållandena kring det upplösta äktenskapet för att därigenom kunna pröva, huruvida förrättande av vigsel i det föreliggande fallet kan vara förenligt med kyrkans lära, såsom prästen uppfattar den. I sin själavårdande verksamhet må han visserligen äga inbjuda till samtal i hithörande frågor. Att sådant kommer till stånd får dock icke krävas som förutsättning för vigsel. Ett uttalande av präst att han hyser principiella betänkligheter mot att viga frånskild är otvivelaktigt grundat på en moralisk värdering, som av den vigsel sökande kan uppfattas såsom stötande och som är helt ovidkommande för bedömande av dennes rätt att erhålla kyrklig vigsel. Envar som mottagit en allmän

befattning måste anses ha åtagit sig att fullgöra de funktioner, som enligt lag följa därmed. Ett behörigt fullgörande av sålunda åtagen tjänsteförpliktelse kräver enligt min mening att befattningshavaren avhåller sig från att yppa betänkligheter häremot, om dessa kunna uppfattas såsom stötande av den, som genom att påkalla tjänsteförpliktelsen icke begärt annat än vad som enligt lag tillkommer honom.

Med dessa uttalanden — som jag upptog i en till Hartman den 7 september 1957 avlåten skrivelse och som jag hoppades att Hartman komme att framdeles skänka tillbörligt beaktande — var ärendet av mig slutbehandlat.

Mina i skrivelsen till Hartman gjorda allmänna uttalanden rörande prästs skyldighet att viga frånskild ha berörts av kyrkolagsutskottet vid 1957 års kyrkomöte vid behandling av en väckt motion rörande utredning av frågan om rätt till befrielse för präst från skyldighet att viga, då detta stode i strid med kyrklig ordning.

Efter att ha återgivit mina uttalanden ävensom vissa vid 1915 års kyrkomöte av dåvarande justitieministern Hasselrot gjorda uttalanden i ämnet — därvid Hasselrot framhöll bland annat att det icke torde kunna förmenas själasörjaren att på ett för en själasörjare värdigt sätt för vederbörande framhålla de betänkligheter, som enligt hans mening kunde resa sig mot det tilltänkta äktenskapet — har kyrkolagsutskottet anfört följande (betänkande nr 14 s. 11 o. f.): Det uttalande av riksdagens JO, som ovan återgivits, har enligt utskottets mening skärpt angelägenheten av att frågan om vigelskyldigheten snarast upptages till behandling och avgörande. Vad JO anfört står i uppenbar strid mot justitieministerns yttrande vid 1915 års kyrkomöte, vilket yttrande utan tvivel medverkade till att kyrkomötet lämnade sitt samtycke till de ovan angivna lagbestämmelserna. Det är enligt utskottets mening ofrånkomligt att klarhet skapas rörande vad präst i förevarande avseende har att iakttaga.

I det av mig upptagna ärendet ansåg jag tillfyllest med att i anslutning till det aktuella fallet göra ett kortfattat uttalande om vad som i enlighet med gällande rätt måste anses ingå i prästs vigelskyldighet (det rättsliga läget härutinnan är närmare belyst i ett av hovrätten för Västra Sverige år 1952 avgjort mål, jfr ämbetsberättelsen 1953 s. 12 o. f.). Det är visserligen icke fullt klart i vilket hänseende kyrkolagsutskottet ansett mitt uttalande stå i strid mot vad dåvarande justitieministern år 1915 yttrat i saken. Jag antar emellertid, att utskottet närmast åsyftat vad jag uttalat om den hänsyn som kan tagas till prästs egna samvetsbetänkligheter mot kyrklig vigsel av frånskild.

Jag har för min del svårt att förstå, att vad jag i nämnda hänseende

anfört skulle på något sätt vara oförenligt med det av utskottet åberopade yttrandet vid 1915 års kyrkomöte. Enligt min mening kan dåvarande justitieministern med sitt yttrande icke ha avsett annat än, såsom ordalagen giva vid handen, att det står präst fritt att i egenskap av själasörjare framföra sina betänkligheter mot tilltänt vigsel. Något hinder att så göra föreligger icke heller enligt min uppfattning. I mitt uttalande i ärendet framhöll jag också uttryckligen att präst i sin själavårdande verksamhet äger inbjuda till samtal i hithörande frågor. Vad präst äger företaga i sin själavårdande verksamhet och vad han är pliktig fullgöra såsom vigselförrättare får emellertid icke förblandas. Eftersom med prästtjänsten är förenad skyldighet att viga — utan rätt för prästen att pröva förekomsten av andra hinder än dem som angivas i giftermålsbalken — lär denna skyldighet icke kunna göras praktiskt illusorisk genom att prästen, då han anmodas förrätta vigsel, framhåller sina personliga samvetsbetänkligheter däremot eller måhända t. o. m. sitt direkta ogillande av vigseln och såmedelst förmår den vigselökande att frångå sin begäran. Härutinnan kan enligt min mening präst icke göra anspråk på någon särställning i förhållande till andra innehavare av allmänna tjänster, vilka äro skyldiga att på begäran av rättssökande, oavsett huruvida detta överensstämmer med deras personliga övertygelse om vad som i det särskilda fallet är riktigt eller lämpligt, vidtaga i lag klart angivna åtgärder. Det saknas stöd för antagande att dåvarande justitieministern med sitt berörda yttrande avsett att förfäktat en härifrån avvikande mening. Den uppfattning som av mig hävdats innebär icke att det skulle föreligga något hinder för präst att med utgångspunkt från bibelns lära såsom själasörjare upptaga samtal med vigselökande rörande det etiskt eller religiöst berättigade i det tillämnade äktenskapet. Av den lagfästa skyldigheten att viga följer emellertid enligt min mening, att prästen vid sådant samtal — som icke får uppställas såsom villkor för vigsel eller eljest i någon form påtvingas den vigselökande — har att avhålla sig från att ge uttryck för en å egna samvetsbetänkligheter grundad önskan att slippa viga.

Beträffande frågan om vilken hänsyn som bör tagas till prästs egna betänkligheter mot kyrklig vigsel av frånskild vill jag slutligen återgiva ett uttalande av kyrkolagsutskottet vid 1915 års kyrkomöte i anledning av en motion av kyrkoherden V. Larsson om sådan ändring i de föreslagna och av kyrkomötet godkända bestämmelserna om kyrklig vigsel, att ”i intet fall må präst kunna tvingas att viga en frånskild”. Utskottet anförde: ”Utskottet vill tillägga, att den pliktollision, vari prästen vid varje särskilt fall, då hos honom framställes begäran om vigsel för en frånskild, skulle finna sig försatt, om motionärens förslag vunne beaktande, synes vara svårare än då han, enligt såväl nu gällande som av Kungl. Maj:t föreslagna lag, har att, utan tillfälle till val, på ämbetets vägnar förrätta dylik vigsel.”

Vid frågans behandling vid 1915 års kyrkomöte yttrade biskopen Gottfrid Billing bland annat: "Varför kan jag icke vara med om den av herr Larsson anvisade vägen? Jo, i samvetsbefrielsens namn kan jag icke vara med om den. Den avser att giva samvetsfrihet, men jag tror det icke kunna förnekas, att den skulle i stället lägga ett samvetstväng på våra präster. Ty den innebär, att det skall vara den enskilde prästens skyldighet — det måste så vara, när det är hans rättighet att kunna neka vigsel. Om det däremot är lagen, som ålägger honom att förrätta vigselakten, så är icke hans förrättning en hans personliga tros- eller bekännelsehandling, utan han utför den blott såsom ett redskap för samhället, ungefär så, som jag gör, när jag skriver under ett skilsmässobrev. Således tror jag och är viss om, att den av herr Larsson angivna vägen skulle framkalla oändligt mycket svårare samvetsbetänkligheter i praxis, än om prästen är skyldig att såsom samhällets tjänare utföra gärningen."

44. I kyrkomusikerdistrikt har, vid sidan av tjänst såsom organist, anställts församlingsmusiker med uteslutande uppgift att utföra orgelmusik och att svara för orgelvård. Fråga huruvida en sådan ordning överensstämmer med kyrkomusikerstadgan. Tillika fråga huruvida av domkapitel fastställd instruktion för organisten står i strid mot nämnda stadga

Enligt 1 § kyrkomusikerstadgan den 2 juni 1950 skola rikets stift vara indelade i kyrkomusikerdistrikt, därvid varje territoriell församling i regel skall utgöra ett distrikt.

I 2 § stadgas, bland annat, *att* i varje kyrkomusikerdistrikt skall finnas en organisttjänst eller en kantorstjänst, dock att i distrikt, där de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna äro av ringa omfattning och där kantorstjänst av vissa skäl ej lämpligen kan inrättas eller bibehållas, i stället en orgelspelare må anställas, *att* i distrikt, där de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna så kräva, kan vid sidan av tjänst såsom organist eller kantor, efter medgivande av Kungl. Maj:t, inrättas en eller flera biträdande kyrkomusikertjänster *samt att* för särskilda kyrkomusikaliska uppgifter må anställas annan kyrkomusiker än ovan sagts (församlingsmusiker), å vilken stadgan dock ej äger tillämpning.

Enligt 7 § skall domkapitlet fastställa instruktion för varje kyrkomusiker-tjänst, efter det kyrkorådet upprättat förslag därtill.

I fråga om organists åligganden lämnas i 10 § vissa föreskrifter rörande hans tjänstgöring vid gudstjänster och kyrkliga förrättningar m. m. Enligt dessa föreskrifter åligger organist att leda församlingssången samt utföra musik å orgel samt att, bland annat, främja intresset för kyrkosången inom

distriktet och att undervisa konfirmander i psalmsång. Organist är skyldig fullgöra de sålunda angivna åliggandena, såvida ej vissa av dem enligt instruktion skola fullgöras av annan kyrkomusiker.

Vidare ankommer på organist enligt 11 § vissa uppgifter beträffande orgelvård m. m., varjämte han enligt 12 § har att i närmare angiven omfattning meddela fri musikundervisning åt ungdom. Denna undervisning skall avse att bibringa eleverna en elementär musikteoretisk allmänbildning samt att meddela dem, som ha förutsättning därför, undervisning i instrumentalmusik och sång.

Sedan domkapitlet i Stockholm förordnat, att Engelbrekts församling skulle utgöra ett kyrkomusikerdistrikt och att tjänstetypen i distriktet skulle vara organisttjänst, hemställde kyrkorådet i församlingen i en den 12 juli 1955 till domkapitlet inkommen skrivelse, att domkapitlet måtte fastställa ett av kyrkorådet upprättat förslag till instruktion för organisten.

I samband därmed fastställde kyrkorådet instruktion för innehavaren av en församlingsmusikertjänst i Engelbrektskyrkan. Enligt denna instruktion skall församlingsmusikern i viss närmare angiven omfattning utföra musik å orglarna samt svara för orgelvård m. m.

Genom resolution den 15 december 1955 fastställde domkapitlet instruktion för organisten, därvid i instruktionens ingress angavs, att för den med tjänsten förenade kyrkomusikaliska verksamheten skulle gälla bestämmelserna i kyrkomusikerstadgan den 2 juni 1950 samt vad i instruktionen stadgades.

Av intresse i förevarande sammanhang äro vissa i instruktionen intagna bestämmelser rörande tjänstgöringens allmänna inriktning samt bedrivandet av den fria musikundervisningen. I § 1 stadgas sålunda, att organistens tjänstgöring skall väsentligen vara inriktad på kyrkosången och att organisten skall verksamt beflita sig om dess förkovran och tjänstgöra som ledare för kyrkokören och koralkören. I § 6 sägs, att den fria musikundervisningen skall inriktas på att skapa en församlingens egen ungdoms- eller gosskör.

Över domkapitlets beslut att fastställa instruktionen anförde en församlingsmedlem besvär hos Kungl. Maj:t, som genom utslag den 20 augusti 1956 fann besvären icke kunna upptagas till prövning.

I en den 31 december 1956 hit inkommen skrift anförde Kyrkomusikernas riksförbund följande: I två hänseenden stode instruktionen för organisten i strid mot kyrkomusikerstadgan. Föreskriften i instruktionens § 1 att organistens tjänstgöring väsentligen skulle vara inriktad på kyrkosången gäve vid handen, att uppgiften att svara för orgelmusik och orgelvård ej alls komme att åvila organisten utan i stället skulle ankomma på församlingsmusikern. Förbundet förmenade, att skyldigheten att utföra musik å

orgel vore en så integrerande del av organisttjänsten att den ej kunde överlåtas på församlingsmusiker eller annan befattningshavare. Det kunde icke vara avsett att all orgelmusik i församlingskyrkan skulle utföras av församlingsmusiker, som enligt kyrkomusikerstadgan kunde anställas blott för särskilda kyrkomusikaliska uppgifter. Beträffande därefter den fria musikundervisningen omfattade denna enligt kyrkomusikerstadgan även undervisning i instrumentalmusik. Instruktionen gäve emellertid icke utrymme härför.

I skriften anförde förbundet vidare: Uppdelningen av arbetsuppgifterna på sätt som skett eller att en befattningshavare svarade för orgelmusiken och en annan för kyrkosången hade motiverats av önskan att bibehålla den höga standarden i kyrkomusikaliskt hänseende i församlingen. Förbundet hade givetvis förståelse härför men hyste allvarliga betänkligheter mot att kyrkomusikerstadgan åsidosattes och att därigenom uppgiften att utföra orgelmusik i Engelbrektskyrkan kunnat anförtros församlingsmusiker, som tillsatts utan ansökningsförfarande. Om organisttjänsten inrättades i överensstämmelse med kyrkomusikerstadgans föreskrifter, kunde givetvis förväntas ett betydande antal kvalificerade sökande. Dessa hade nu förlorat varje möjlighet att söka tjänsten. Då det kommit till förbundets kännedom att man även inom andra församlingar i Stockholm avsåge att tillämpa liknande ordning, hade förbundet funnit betydelsefullt att få frågan om lagligheten av ifrågavarande instruktion prövad.

I anledning av klagoskriften avgav domkapitlet yttrande, vid vilket fanns fogat särskilt yttrande från kyrkorådet i församlingen. Förbundet inkom därefter med påminnelser.

Enligt 10 § 1 mom. kyrkomusikerstadgan kunna vissa av de kyrkomusikaliska åligganden, som enligt vad i 2—5 mom. sägs ankomma på organist — innefattande skyldighet att i olika avseenden svara för den sångliga verksamheten och att utföra orgelmusik — genom stadgande i instruktion uppdragas åt annan kyrkomusiker. Denna delegationsrätt synes mig, i betraktande av organisttjänstens konstruktion och den ledande ställning organisten uppenbarligen avsetts skola intaga i fråga om den kyrkomusikaliska verksamheten inom distriktet, icke vara avsedd att givas den innebörd att organistens åligganden som orgelmusiker skulle kunna i samtliga hänseenden överflyttas på annan.

Den i § 1 i instruktionen för organisttjänsten i Engelbrekts kyrkomusikerdistrikt gjorda bestämmingen att organistens tjänstgöring skall väsentligen vara inriktad på kyrkosången innebär tydligen icke heller en delegation av nyss angiven generell omfattning. Av vad i ärendet upplysts rörande anställandet av en församlingsmusiker med uteslutande uppgift att ägna sig åt

orgelmusiken synes visserligen framgå, att arbetsuppgifterna härutinnan huvudsakligen avsetts skola ankomma på denne och icke på organisten. Varken instruktionens avfattning eller vad eljest förekommit torde emellertid kunna anföras som stöd för den meningen att instruktionen skulle fritaga organisten från skyldighet att, i den mån hans övriga arbetsuppgifter så medgiva, utföra orgelmusik i enlighet med vad i kyrkomusikerstadgan sägs eller att svara för orgelvården.

Därest arbetsuppgifterna inom ett kyrkomusikerdistrikt äro av den omfattning, att åliggandet att utföra orgelmusik icke huvudsakligen anses kunna fullgöras av organisten, synes mig avsikten med kyrkomusikerstadgans bestämmelser vara, att särskild tjänst som biträdande kyrkomusiker som regel inrättas, därvid uppdelningen mellan tjänsteinnehavarnas åligganden kan mera bestämt angivas i instruktionerna för vederbörande tjänster. Frågan huruvida det är stridande mot nämnda stadga att — såsom i förevarande fall skett — i stället för biträdande kyrkomusiker anställa en församlingsmusiker, som helt skall ägna sig åt orgelmusiken i distriktet och å vilken stadgan icke är tillämplig, kan måhända vara föremål för delade meningar. Vilken uppfattning man härutinnan än må hysa synes mig dock en sådan ordning, under förutsättning att den är till gagn för den kyrkomusikaliska verksamheten — vilken förutsättning i detta fall tydligen är för handen — i allt fall icke kunna stå i sådan strid mot kyrkomusikerstadgan att beslut härom kan läggas vederbörande till last som tjänstefel.

Vad härefter angår bestämmelsen i § 6 att den fria musikundervisningen skall inriktas på att skapa en församlingens egen ungdoms- eller gosskör kan denna bestämmelse enligt min mening icke givas den av förbundet antagna innebörden eller således att bestämmelsen icke skulle giva utrymme för undervisning i instrumentalmusik, lika litet som jag kan finna att vad kyrkomusikerstadgan i övrigt angiver rörande ramen för den fria musikundervisningen därigenom skulle rubbas.

Under hänvisning till det anförda, som jag upptog i en till förbundet avlåten skrivelse, fann jag klagomålen icke föranleda vidare åtgärd från min sida.

45. God man, som förordnas att bevaka allmänna arvsfondens rätt vid boutredning, äger rätt till ersättning för uppdraget av arvsfonden även om arvsfonden icke erhållit del i boet, m. m.

Av handlingarna i ett genom klagomål av advokaten H. Fossenius i Malmö härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Förra väverskan Elna Persson från Västra Alstads socken i Malmöhus

län avled den 28 februari 1953. Hon var ogift och efterlämnade inga arvsberättigade släktingar. Enligt ett av henne och en tidigare avliden syster upprättat inbördes testamente skulle, sedan båda syskonen avlidit, kvarlåtenskapen tillfalla fem kusiner till dem såsom universella testamentstagare. Tillgångarna i boet efter Elna Persson uppgingo till 31 900 kronor 10 öre, däribland en fastighet, som upptogs till 6 700 kronor, och banktillgodohavanden å cirka 24 400 kronor. Skulderna belöpte å 1 866 kronor 91 öre.

I mars 1953 hemställde testamentstagarna hos Oxie och Skytts domsagas häradsrätt, att dödsboet skulle avträdas till förvaltning av boutredningsman, samt föreslogo för uppdraget advokaten Leo Lenfeldt i Malmö.

Med anledning av vad som framkom genom denna ansökan förordnade häradsrätten den 18 april 1953, under ordförandeskap av tingsnotarien Paul-Eric Paulson, klaganden att såsom god man företräda allmänna arvsfonden vid boutredningen efter Elna Persson. Efter klagandens hörande förordnade häradsrätten vidare samma dag, med bifall till ansökningen, att dödsboet skulle avträdas till förvaltning av boutredningsman, och utsåg Lenfeldt att i sådan egenskap handha förvaltningen.

Testamentet blev den 4 september 1953 godkänt av kammaradvokatfiskalsämbetet å allmänna arvsfondens vägnar.

Sedan klaganden slutfört sitt uppdrag som god man — till fullgörande varav klaganden bland annat närvarit vid bouppteckning efter Elna Persson i maj 1953 — hemställde klaganden hos Lenfeldt om arvode å 150 kronor att utgivas av dödsboet. Lenfeldt, som ansåg betalningsskyldigheten icke åvila dödsboet, översände klagandens arvodesräkning till kammaradvokatfiskalsämbetet. Ämbetet, där ärendet handlades av advokatfiskalen hos kammarkollegiet Erik Jolin, förklarade emellertid, att klagandens åtgärder borde bekostas av dödsboet.

Den sålunda uppkomna meningsskiljaktigheten föranledde en långvarig skriftväxling mellan ämbetet, företrätt av Jolin, samt klaganden och Lenfeldt. Därunder uppkom fråga om att klaganden skulle söka utfå sitt arvode av dödsboet genom rättegång och att allmänna arvsfonden skulle svara för klagandens kostnader å målet. I denna del förekom i huvudsak följande.

I skrivelse till klaganden den 5 februari 1954 anförde advokatfiskalsämbetet, att arvsfonden kunde vara beredd att betala eventuella rättegångskostnader endast under förutsättning, att klaganden i en sådan rättegång underställde sina skriftliga yttranden ämbetets granskning samt i övrigt så vitt ske kunde konfererade med ämbetet. Sedan klaganden till svar därå meddelat, att han icke vore beredd att väcka talan mot dödsboet "för arvsfondens räkning" med mindre han erhöle garantier för att han hölles skadeslös för samtliga kostnader i samband med rättegången, anförde ämbetet i skrivelse den 18 mars 1954, att — under förutsättning att klaganden vid utförandet av sin talan uteslutande tjänade arvsfondens

intressen — hinder icke föreläge mot att klagandens kostnader ersattes av det allmänna i händelse målet skulle förloras. Med brev den 23 april 1954 översände därefter klaganden till ämbetet ett utkast till stämningsansökan i saken. Klaganden diskuterade i brevet den grund, som lämpligen borde åberopas för käromålet, samt hävdade därvid bland annat, att varken i lag eller i rättspraxis finnes stöd för den av ämbetet hävdade uppfattningen, att dödsbo principiellt vore skyldigt att ersätta dödsbodelägars kostnader för inställelse vid bouppteckning. Vidare anförde klaganden, att han förutsatte, att ämbetets åtagande att ersätta honom för hans kostnader i målet även omfattade de rättegångskostnader som han kunde förpliktas utgiva till dödsboet för den händelse detta vunne målet. I svarskrivelse den 3 juli 1954 framhöll ämbetet, att utkastet syntes kunna användas såsom stämning även om det icke vore uttömmande i sin argumentering. Efter att ha utvecklat vissa synpunkter, som syntes böra framdragas i målet, anförde ämbetet vidare: Då av klagandens brev syntes framgå, att klaganden icke själv vore övertygad om riktigheten av sin talan utan snarare syntes vara böjd att godtaga motpartens åsikter, ville ämbetet icke animera klaganden till den ifrågasatta rättegången. Denna borde anhängiggöras endast om klaganden fullt godtog de av ämbetet framförda meningarna. I brev den 9 juli 1954 genmälde klaganden, att ämbetet syntes ha missförstått honom. Hans brev av den 23 april 1954 kunde ej tolkas på det sättet, att klaganden icke skulle bemöda sig om att söka föra rättegången till ett för ämbetet lyckligt slut. Om rättegång skulle anhängiggöras, begärde klaganden ett reservationslöst besked att ämbetet svarade för samtliga kostnader. Till svar därpå anförde ämbetet i skrivelse den 11 december 1954 följande: Ämbetet finge meddela, att ämbetet — för den händelse klaganden anhängiggjorde rättegång mot dödsboet för utfående av ersättning för godmansuppdraget samt denna rättegång mot förmodan skulle gå klaganden emot — icke syntes kunna åläggas att gälda klagandens rättegångskostnader. Ämbetet ansåge sig i dylikt fall heller icke böra föranstalta om utanordnande av det ådömda kostnadsbeloppet av arvsfondens medel, då rättegången helt avsåge klagandens egna intressen.

Med anledning av detta besked fann klaganden sig böra avstå från den tillämnade rättegången samt hemställde hos kammarkollegiet, att kollegiet måtte föranstalta om utbetalande till klaganden av dels godmansarvode med förut fordrade 150 kronor och dels ersättning för stämningsansökningens uppsättande jämte förberedande genomgång av juridisk litteratur m. m. med 125 kronor.

Sedan framställningen av kollegiet överlämnats till ämbetet för åtgärd, meddelade ämbetet, alltjämt företrätt av Jolin, den 27 maj 1955 det beslut att, då ersättningen skulle utgå av dödsboets behållning men på grund av godkänt testamente icke någon del av behållningen tillgodoförts arvsfonden, ämbetet funne sig icke kunna bifalla ansökningen.

Över beslutet anförde klaganden besvär.

Enligt ämbetskrivelse den 8 februari 1957 från finansdepartementet fann Kungl. Maj:t besvärerna icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att Kungl. Maj:t, med hänsyn till i ärendet föreliggande särskilda omständigheter, tillerkände klaganden ersättning med yrkade 275 kronor samt anbefalldes statskontoret att till klaganden utbetala ifrågavarande belopp med 150 kronor från andra och 125 kronor från sjunde huvudtitelns reservationsanslag till extra utgifter.

I en den 7 juni 1955 hit inkommen skrift hemställde klaganden om JO:s utlåtande, huruvida kammaradvokatfiskalsämbetets handläggning av ärendet kunde anses vara i överensstämmelse med gällande författningar eller instruktioner.

I ett med anledning därav infordrat yttrande upptog Jolin till en början frågan, huruvida klaganden överhuvudtaget bort förordnas till god man. Jolin anförde: I 7 § lagen den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden föreskrevs att, då dödsfall inträffade och ej annan arvinge funnes än allmänna arvsfonden, anmälan skulle göras hos rätten av den som hade boet i sin vård, varefter rätten, när sådan anmälan skedde eller förhållandet eljest bleve kunnigt, nämnde god man för fonden i boet. Ehuru det icke uttryckligen utsagts i lagtexten, hade det varit lagstiftarens mening att, då ett testamente, varemot klandertalan icke rimligen kunde anställas, förefunnes, god man icke borde förordnas. Jolin hänvisade till vissa uttalanden av lagberedningen i motiven till lagen. Häradsrättens förordnande för klaganden att vara god man tydde enligt Jolins mening på att lagberedningens uttalanden varit obekanta för rätten. Jolin ville också ifrågasätta lämpligheten av att utse en i Malmö bosatt person i stället för en på ort och ställe boende, vilkens närvaro vid bouppteckningen icke bort kunna medföra extra kostnader.

I frågan om vem som borde gälda klagandens arvode anförde Jolin: Gode mannen hade en självständig ställning och behövde vid fullgörandet av sina åligganden icke handla enligt ämbetets instruktioner. Vid bouppteckning borde en representant för arvingen närvara eller åtminstone ha blivit kallad. Hade god man förordnats, vore det han som skulle kallas, och det ankomme på honom att avgöra, om han ansåge inställelse ofrånkomlig för att bevaka sin huvudmans intresse. Då en bouppteckningsförrättning måste anses vara en bouppteckningsangelägenhet, borde därav föranledda kostnader bekostas av dödsboet. Den av Lenfeldt hävdade uppfattningen att i ett fall som det ifrågavarande, då arvinge genom testamente uteslutits från varje del av den avlidnes kvarlåtenskap, arvingen själv skulle stå för de kostnader, som förorsakats honom genom närvaro vid bouppteckningen personligen eller genom ställföreträdare, skulle enligt Jolins mening medföra orim-

liga konsekvenser. I analogi därmed skulle en å okänd ort vistande bortovarande arvinge, för vilken god man förordnats, därest arvingen inom preskriptionstidens utlöpande gäve sig tillkänna, vara skyldig att utgiva ersättning till en god man, vars förordnande han icke begärt eller ens ägt kännedom om och vilken i hans frånvaro med för honom bindande verkan måhända godkänt arvlåtarens testamente, varigenom den bortovarande uteslutits från varje rätt till kvarlåtenskapen. En sådan rättsuppfattning syntes icke kunna vara förenlig med lagstiftarens mening; icke heller att gode mannen, därest han icke kunde få ersättning av arvingen, skulle sakna rätt att ur dödsboet få ersättning för sitt i ärendet nedlagda arbete. Under de år allmänna arvsfonden existerat hade i samtliga andra fall av likartad beskaffenhet dödsboet utan invändning guldit ersättningen till gode mannen.

Slutligen anförde Jolin beträffande den tillämnade rättegången mot dödsboet: Ämbetet hade hänvisat klaganden att genom rättegång mot dödsboet söka sin rätt samt hade förklarat sig berett att biträda honom vid utförandet av hans talan. Då emellertid klaganden begärt uttrycklig utfästelse av ämbetet att, hur än en blivande rättegång skulle utfalla, ersätta honom icke blott hans krav utan även hans rättegångskostnader, hade ämbetet ansett sig icke kunna giva en sådan utfästelse, enär det, därest en sådan lämnats, skulle varit klaganden personligen likgiltigt huru processen utfölle. Klaganden vore såväl personligen som i egenskap av advokat ämbetet obekant, varför ämbetet saknade kännedom om hans förmåga att med erforderlig energi utföra fondens talan. En reservationslös garanti om ersättning för honom hur än hans talan utfördes hade ämbetet icke ansett sig befogat att avgiva.

I ärendet inhämtades jämväl yttrande av Paulson. Denne anförde: Vid den tidpunkt, då begäran framställdes om dödsboets avträdande till förvaltning av god man, hade testamentet ännu icke blivit ständande. Vid sådant förhållande hade såväl testamentstagarna som arvsfonden varit att anse som dödsbodelägare. Boutredningsman hade förty icke kunnat förordnas utan fondens hörande. Under 7 § arvsfondslagen i Lindhagen-Linds kommentar till arvslagen nämndes icke något undantag från skyldigheten att förordna god man, då arvsfonden vore arvinge. Vid sådant förhållande hade Paulson fått den uppfattningen att det ålåge häradsrätten att i fall som det föreliggande förordna god man, oaktat det icke funnes någon särskild anledning misstänka, att testamentet skulle komma att klandras. De uttalanden i förarbetena, som åberopats av Jolin, hade vid tiden för ärendets handläggning varit okända för Paulson. Hade Paulson haft kännedom därom, skulle häradsrätten tvivelsutan icke förordnat god man i dödsboet. Paulson ansåge emellertid med hänsyn till omständigheterna sin okunnighet om förarbetena ganska ursäktlig. — Jolin hade anmärkt på att till god

man utsetts en i Malmö bosatt person, då en ortsbos närvaro vid boupp-teckningen icke skulle ha förorsakat några extra kostnader. Utan att taga ståndpunkt till vem dylika kostnader skulle åvila, ville Paulson i denna del anföra följande. Avståndet mellan Malmö och Västra Alstad vore cirka 2 mil. Förbindelserna mellan dessa orter vore goda. Den merkostnad som föranletts av att gode mannen bodde i Malmö måste vara av ganska obetydlig omfattning. Även en ortbo som inställt sig vid boupp-teckningen hade haft rätt till ersättning. En faktor som borde ha större betydelse i fråga om kostnadernas storlek vore att det utsetts en så kvalificerad god man som en advokat. Men hänsyn till boets icke obetydliga omfattning ansåge Jolin dock icke, att utseendet av en advokat till god man kunde anses felaktigt. Skulle det under boutredningens gång ha visat sig att arvsfonden icke hade några intressen att bevaka i boet, och detta hade bort framkomma på ett ganska tidigt stadium, hade näppeligen — även om det gällde en advokat — ersättningskravet kunnat bli mera omfattande. Skulle åter det mot förmodan visat sig att fonden i boet hade reella intressen att bevaka, borde det varit med fondens bästa förenligt, att den företräddes av juridiskt skolad ombud.

Klaganden inkom därefter med påminnelser.

Vid avgörande av ärendet den 2 oktober 1957 gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik följande i skrivelse till Jolin upptagna uttalanden.

Enligt 3 § lagen den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden skall fondens rätt till egendom, som tillfaller fonden i arv, bevakas av kammaradvokatfiskalsämbetet, vilket äger tala och svara i mål, som röra fonden. Då det emellertid av praktiska skäl icke är möjligt för ämbetet att medverka vid utredning av dödsbon på skilda orter i landet, har uppgiften att för fondens räkning ombesörja boutredningen uppdragits åt en lokal representant, en god man. Om förordnande av sådan god man stadgas i 7 §. Finnes, då dödsfall inträffar, ej annan arvinge än fonden, skall det, enligt vad i lagrummet utsäges, anmälas hos rätten av den som har boet i sin vård; när anmälan sker eller förhållandet eljest blir kunnigt, skall rätten nämna god man att vid boutredningen företräda fonden.

Såsom framhållits av Jolin har det icke varit lagstiftarens mening, att god man alltid skall förordnas, när annan arvinge ej finnes än arvsfonden. Under förarbetena till lagen — enligt vars ursprungliga lydelse fondens representant benämndes boutredningsman — anförde nämligen lagberedningen (se NJA II 1928 s. 574): "Av en sammanställning med övriga bestämmelser i förevarande lag synes utan särskilt stadgande uppenbart, att där allmänna arvsfondens rätt till arv är utesluten genom testamente, bo-

utredningsman i regel ej bör förordnas, med mindre av testamentet framgår eller av kända förhållanden synes följa, att anledning till klander av testamentet föreligger.”

Frågan berördes även under förarbetena till de ändringar som år 1933 vidtoges i lagen i samband med antagandet av lagen om boutredning och arvskifte. Lagberedningen anförde härom (se NJA II 1933 s. 652): ”Föreligger lagakraftvunnet testamentariskt förordnande, varigenom fonden utslutits från del i kvarlåtenskapen, finnes icke behov av någon förvaltning för fondens räkning. Under den tid, som förflyter till dess att fråga om testamentets giltighet blivit avgjord, skall däremot utredningsman regelmässigt vara förordnad att företräda fonden. Är det emellertid redan från början klart, att anledning ej finnes till klander av testamentet, har en utredningsman sakligt sett icke någon uppgift att fylla. Utredningsman behöver därför ej förordnas i dylikt fall, och dödsboförvaltningen kan försiggå i enlighet med testamentet.” I annat sammanhang (se NJA II 1933 s. 655) uttalade lagberedningen, att god man ej *borde* förordnas, då fonden utslutits från arv genom testamente, mot vilket anledning till klander icke förelåge.

I förevarande fall synes intet ha tytt på att anledning fanns till klander av testamentet. Genom detta hade arvsfonden utslutits från rätt till arv. Häradsrätten har därför kunnat utgå från att arvsfonden icke hade något intresse att bevaka i boet och att vid sådant förhållande behov icke fanns av god man. Den omständigheten, att begäran framställdes om egendomens avträdande till förvaltning av boutredningsman, har icke kunnat medföra, att behov av god man uppkom. Visserligen stadgas i 2 kap. 9 § boutredningslagen, att dödsbodelägarna skola genom särskilda meddelanden av rätten erhålla tillfälle att yttra sig, innan beslut meddelas om egendomens avträdande, och vid ifrågavarande tidpunkt var arvsfonden ännu att anse som dödsbodelägare. Meddelandet har emellertid kunnat sändas till kammaradvokatfiskalsämbetet, och för övrigt har det enligt min mening överhuvudtaget icke varit erforderligt att lämna arvsfonden sådan underrättelse. Av lagberedningens ovan återgivna uttalanden får nämligen anses följa att, om arvsfonden bedömes icke ha något intresse att bevaka i boet, anledning saknas att tillstålla fonden underrättelse som här avses. Jag finner därför, att god man i förevarande fall icke behövt och — med hänsyn till angelägenheten av att undvika onödiga kostnader — icke ens lämpligen bort förordnas. Att häradsrätten, för vilkens avgörande Paulson är ansvarig, likväl förordnade god man är dock enligt min mening ursäktligt. Med hänsyn till vad Paulson anført finner jag ej heller anledning till anmärkning mot att häradsrätten för uppdraget valde klaganden.

Vidkommande därefter spörsmålet om vem skyldigheten åvilade att gälda det av klaganden fordrade godmansarvodet, vars skälighet i och för sig icke satts i fråga, må följande anföras.

Enligt 9 § lagen om allmänna arvsfonden skall om god man i tillämpliga delar gälla vad om syssloman är stadgat. Om syssloman säges i 18 kap. 5 § handelsbalken, att han äger njuta skälig arvodes lön så ock vedergällning för sina kostnader. Sådan ersättning skall, ehuru det icke är uttryckligen utsagt, självfallet gäldas av huvudmannen. Då arvsfondslagen icke innehåller någon föreskrift, som skulle kunna göra 18 kap. 5 § handelsbalken otillämplig, och då det vidare är uppenbart att arvsfonden är att betrakta som huvudman för gode mannen, följer alltså av lagtexten att det är fonden som har att ersätta gode mannen för hans uppdrag.

Att detta också varit lagstiftarens avsikt framgår med all önskvärd tydlighet av förarbetena. I sin ursprungliga lydelse innehöll 9 § arvsfondslagen ytterligare en mening, av innehåll att boutredningsmannen (den ursprungliga benämningen på arvsfondens representant) skulle äga rätt att av boets medel erhålla skäligt arvode för uppdraget samt ersättning för sina kostnader. I motiven till lagrummet anförde lagberedningen — efter att ha framhållit att i fråga om boutredningsmannens uppdrag borde i tillämpliga delar gälla vanliga regler om sysslomannaskap — följande (se NJA II 1928 s. 581): "Boutredningsmannen skulle således, om annat stadgande ej gäves, vara berättigad att av *fonden* erhålla arvode samt ersättning för de kostnader, som föranletts av uppdraget. För nämnda arvode och kostnader bör dock ej fonden vara ansvarig utan betalningsrätt föreligga allenast i *boets* medel. Beredningen har på grund härav föreslagit, att boutredningsmannen skall vara berättigad att av boets medel erhålla skäligt arvode för uppdraget, så ock ersättning för sina kostnader." År 1933 vidtogs i lagrummet den ändringen, att den ursprungligen förekommande andra meningen uteslöts. Samtidigt ändrades benämningen på fondens representant till god man. I motiven till denna lagändring anförde lagberedningen bland annat (se NJA II 1933 s. 658 o. f.): "Beträffande arvode och kostnadsersättning föreskrives — — — i denna § i dess nuvarande avfattning, att betalningsrätt föreligger allenast i boets medel. Denna föreskrift, som har sin grund i en önskan att hålla förvaltningskostnaderna inom snäva gränser, föranleder emellertid, att gottgörelse i vissa fall överhuvud icke utgår för utfört arbete eller gjorda utlägg. En sådan utgång har visat sig uppkalla ett missnöje, som icke kan anses oberättigat, och ifrågavarande ordning måste be-tecknas såsom mindre tillfredsställande även ur den synpunkten, att svårighet kan yppas att erhålla lämpliga representanter för arvsfonden. I själva verket torde det kunna fordras, att fonden enligt vanliga regler för sysslomannaskap svarar för arvode och kostnadsersättning, och i förslaget upptages icke längre den särskilda begränsning, som återfinnes i gällande lag."

Lagen är alltså fullt klar på denna punkt. Gode mannen har att för utfående av sitt arvode hålla sig till fonden. I förevarande fall tillkommer den omständigheten, att fonden visserligen var arvinge men genom testamente utesluten från del i kvarlåtenskapen och att, då anledning till klander av

testamentet icke förekom, god man såsom ovan framhållits icke behövt och icke ens lämpligen bort förordnas. Lagen lämnar emellertid icke stöd för antagande att denna situation skulle vara att behandla på särskilt sätt. Att lagberedningen räknat med möjligheten av att god man kan komma att förordnas, trots att arvsfondens rätt är utesluten genom testamente, framgår av dess ovan återgivna uttalanden. I själva verket är det fullt naturligt, att god man understundom förordnas, ehuru det i efterhand kan fastslås att förordnandet var obehövt. Rätten bör nämligen förordna god man, så snart anledning förekommer att ifrågasätta testamentets giltighet. Om hans arvode måste vanliga regler gälla, även om testamentsklander sedermera ej anhängiggöres eller förd talan lämnas utan bifall. Att såsom i förevarande fall förordnandet redan från början framstår som onödigt kan icke förändra situationen i denna del. I den mån det icke kan läggas gode mannen till last att han vidtagit onödiga, kostnadskrävande åtgärder, bör han därför vara berättigad till ersättning av fonden. Någon grund för att lägga betalningsskyldigheten helt eller till någon del på dödsboet finnes icke.

Jag finner därför att Jolin förfarit felaktigt genom att icke föranstalta om utbetalning till klaganden av det arvode han begärt.

Vad slutligen angår Jolins befattning med den tillämnade rättegången mellan klaganden och dödsboet, så har Jolin som ovan framhållits i skrivelse den 18 mars 1954 å kammaradvokatfiskalsämbetets vägnar uttalat, att hinder under viss förutsättning icke föreläge mot att klagandens kostnader ersattes av det allmänna i händelse målet skulle förloras. Detta uttalande kan — sammanställt med vad tidigare förekommit i saken — icke gärna tolkas annorlunda än som en utfästelse, att det allmänna och då närmast arvsfonden skulle under vissa villkor gälda klagandens rättegångskostnader. Så har också klaganden uppfattat uttalandet och med anledning därav nedlagt arbete på utformandet av en stämningsansökan. Att döma av Jolins yttrande i anledning av klagomålen skulle emellertid Jolin med skrivelsen icke ha avsett att lämna en utfästelse. Härför talar också den omständigheten att han — trots att under mellantiden intet förekommit som bort motivera ett frångående av given utfästelse — slutligen icke velat lämna klaganden garanti för att få sina kostnader ersatta, därest han förlorade målet.

Om avsikten med skrivelsen icke var att lämna en utfästelse, hade detta bort klart utsägas. Med den avfattning skrivelsen fått kan den som ovan framhållits icke gärna tolkas som annat än en utfästelse. Om detta icke var meningen, måste därför anmärkas att skrivelsen var vilseledande till sitt innehåll. Då det är av vikt, att myndighets uttalanden äro fullt tydliga, kan under angivna förutsättning Jolins skrivsätt icke undgå erinran.

Vilken avsikten än må ha varit med skrivelsen den 18 mars 1954, innefattar den åtminstone ett förespeglande, att klaganden skulle ha möjlighet

att få sina rättegångskostnader ersatta av arvsfonden eller möjligen av statsmedel. Att använda arvsfondens medel för bekostande av en rättegång, däri fonden icke själv är part, synes emellertid — även om målet skulle avse fråga om godmansarvode och sålunda kunna anses vara av visst intresse även för fonden — icke böra ifrågakomma. Än mindre finns anledning antaga, att ersättning för sådan kostnad i princip skall gäldas av statsmedel. Att klaganden likväl i detta fall tillerkändes ersättning för sitt förberedande arbete för rättegången har, såsom Kungl. Maj:ts beslut även utvisar, berott på de alldeles speciella förhållandena i fallet och torde få ses mot bakgrunden av Jolins egna åtgöranden däri. Bortsett från att det överhuvudtaget saknades anledning att söka genom rättegång utfå godmansarvodet från dödsboet, har Jolin följaktligen icke haft grund för en åtgärd, som innefattat förespegling att klaganden skulle kunna få sina rättegångskostnader ersatta av det allmänna.

Klaganden har numera fått begärd ersättning för sitt sysslande som god man och för sitt arbete å den tillämnade rättegången. Jag finner mig vid sådant förhållande kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Innehållet i JO:s skrivelse till Jolin bragtes jämväl till Paulsons kännedom.

46. Överdirektör i ett ämbetsverk har i en personlig, icke diarieförd cirkulärskrivelse gjort uttalande rörande anställning av personal, vilket uttalande uppfattats såsom åsyftande inskränkning i enskildas rätt att fritt vinna anställning inom eller utom verket

I en veckotidning i juni 1956 var intagen en artikel, däri under rubriken "Svarta avtal" uppgavs, bland annat, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med enskilda företag träffat avtal om att anställning av personal icke finge ske utan samråd med vederbörande arbetsgivare. Vidare uppgavs, att styrelsens skrivelse i saken icke diarieförts.

I anledning härav avgav väg- och vattenbyggnadsstyrelsen infortrat yttrande. Sedan Tjänstemännens centralorganisation därefter yttrat sig, inkom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med nytt yttrande, därvid fogades yttrande från dåvarande överdirektören i styrelsen E. Nelander.

Av handlingarna framgick, att med den i artikeln omnämnda skrivelsen torde ha åsyftats ett av Nelander den 22 januari 1952 till vägdirektörerna i riket utsänt cirkulär, däri uttalades bland annat att det syntes vara ett för väg- och vattenbyggnadsverket och byggnadsentreprenörerna gemensamt intresse att man på ömse sidor sökte förhindra, att personal lockades

från en arbetsgivare till en annan med löfte om ekonomiska och andra förmåner, samt att anställning av personal därför icke borde ske annat än i samråd med den tidigare arbetsgivaren. Detta cirkulär hade tillkommit i anslutning till ett samtal mellan Nelander och dåvarande verkställande direktören i Svenska byggnadsentreprenörföreningen, därvid överenskommits att var och en skulle på sitt håll personligen verka för det i cirkuläret angivna syftet. Cirkuläret hade utfärdats av Nelander personligen — icke i styrelsens namn — och hade icke diarieförts.

I sina yttranden lämnade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen redogörelse, förutom för innebörden av cirkulärskrivelsen, jämväl för styrelsens praxis i fråga om diarieföring av utgående skrivelser. Det hade enligt styrelsens mening icke varit fel vare sig att skrivelsen varit ”personlig” eller att den icke diarieförts.

Med anledning av vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upplyst rörande sin praxis i fråga om diarieföring av skrivelser avgav på min begäran statens organisationsnämnd utlåtande, däri anfördes följande.

Organisationsnämnden hade vid sina organisationsundersökningar ofta haft anledning att framlägga förslag till ordnandet av statliga myndigheters diarieföring. Det hade därvid visat sig, att någon standardiserad lösning icke vore lämplig för diarieföringens tekniska utformning, utan att det vore mest rationellt att anpassa denna efter särskilda omständigheter i det enskilda fallet, såsom ärendens antal och art, handläggningsrutiner för ärenden, behov av diarietkopior av skilda slag m. m. Även i fråga om vilka arter av utgående skrivelser, som kunde undantagas från diarieföring, vore det svårt att lämna generella rekommendationer. Under förutsättning att kopior av sådana expeditioner, som vore icke hemliga allmänna handlingar och som vore av ringa betydelse eller registrerades på annat sätt än i diarium, förvarades överskådligt och på sådant sätt att de lätt kunde tillhandahållas allmänheten, borde dock enligt nämndens mening diarieföring undvikas, därest detta vore motiverat av arbetsekonomiska skäl. Någon allmän regel, angivande att vissa slags utgående skrivelser alltid skulle diarieföras, torde enligt nämndens uppfattning icke böra uppställas annat än för tergalresolutioner.

Av vad sålunda anförts — fortsatte organisationsnämnden — framginge att nämnden icke ansåge det vara fel, att icke alla från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utgående skrivelser diariefördes. Cirkulärskrivelser av den art, varom i det nu aktuella fallet vore fråga, torde det vara lämpligt att behandla enligt en viss av nämnden år 1954, i samband med organisationsundersökning vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, föreslagen rutin för meddelanden och cirkulär, innefattande bland annat att skrivelserna skulle sammanföras till en central samling för verket och registreras på visst sätt. Eljest kunde det — exempelvis vid personbyten på befattningar inom styrelsen — in-

träffa att cirkulärs innehåll och existens bleve okända för personer, som borde känna till dem. Huruvida det i ärendet aktuella cirkuläret vore att betrakta såsom allmän handling och om i så fall det för detsamma tillämpade handläggningsförfarandet kunde anses strida mot gällande bestämmelser om sådana handlingars offentlighet, vore frågor, som fölle utanför organisationsnämndens kompetensområde.

I en till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Innebörden av ifrågavarande cirkulär har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen närmare utvecklat i ett den 20 augusti 1956 till Kungl. Maj:t avgivet utlåtande i anledning av en av Civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund gjord framställning att Kungl. Maj:t måtte utfärda anvisningar om att statsmyndigheterna icke genom särskilda åtgärder ägde begränsa möjligheterna för anställda att vinna anställning på andra områden inom eller utom statsförvaltningen. Genom beslut den 5 oktober 1956 fann Kungl. Maj:t — som i ärendet inhämtade utlåtanden jämväl från ett antal andra ämbetsverk — framställningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Skälen för detta Kungl. Maj:ts ställningstagande berördes närmare av statsrådet och chefen för civildepartementet i ett den 24 oktober 1956 i första kammaren lämnat interpellationssvar.

Den av Kungl. Maj:t verkställda utredningen synes giva vid handen, att fog saknas för antagande att från ämbetsverkens sida åtgärder vidtagits, som begränsat tjänstemännens rätt att fritt söka sig från en arbetsplats till en annan, eller att principen om förtjänst och skicklighet såsom ensam utslagsgivande grund vid tjänstetillsättningar åsidosatts.

Med anledning av vad sålunda förekommit rörande frågan om s. k. svarta avtal beträffande statsanställd personal finner jag vidare åtgärd härutinnan icke påkallad från min sida.

Vad härefter angår frågan om ordningen och sättet för utfärdandet av det förenämnda cirkuläret den 22 januari 1952 framgår av handlingarna, att cirkuläret utskrivits å papper, varå i övre vänstra hörnet angivits "Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen Överdirektören", samt att cirkuläret underskrivits av Nelander utan kontrasignation. Nelander har härom uppgivit, att han med hänsyn till den överenskommelse, som föranlett cirkuläret, fann det naturligt att detta utfärdades av honom personligen och icke i styrelsens namn samt att han icke betraktat saken som en principfråga, som borde underställas generaldirektören, bland annat därför att han ansett det självklart att allmän enighet skulle råda om att i cirkuläret åsyftade avarter av anställningsmetoder skulle undvikas. Styrelsen har för sin del instämt häri och förklarat sig anse, att cirkuläret ej inne-

hölle annat än en upplysning och orientering i en mycket självklar fråga. Att skrivelsen blev "personlig", d. v. s. att styrelsens namn ej utsattes ovanför Nelanders namnteckning, samt att diarieföring av skrivelsen ej skedde, kunde enligt styrelsens mening ej utgöra något fel.

Huru man än må bedöma självklarheten av den fråga som avhandlades i cirkuläret — enligt vad handlingarna utvisa gav cirkuläret anledning till missuppfattning rörande dess innebörd — innefattade cirkulärets utsändande en åtgärd av Nelander i dennes tjänst, vilket för övrigt även utmärktes genom de å cirkulärets övre vänstra del angivna orden. Vid sådant förhållande har cirkuläret otvivelaktigt varit att anse såsom allmän handling, oavsett hur detsamma undertecknats, och har således skolat behandlas och förvaras i enlighet med vad som gällde för andra allmänna handlingar hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Emellertid synes vid tiden för cirkulärets utfärdande icke ha funnits någon föreskrift om obligatorisk registrering i diarium eller annorledes av cirkulärskrivelser av detta och liknande slag, varför härutinnan något fel icke förelupit. Ej heller synes någon åtgärd ha vidtagits i syfte att hemlighålla cirkuläret, som uppgivits ha varit känt av vederbörande personalsammanslutningar.

På grund härav och då föreskrifter rörande registrering av styrelsens cirkulär och andra meddelanden numera utfärdats, finner jag — under framhållande av vikten att registrering av skrivelser sker på sätt ordningsintresset kräver och behörig hänsyn till offentlighetskravet bjuder — ärendet icke heller i denna del påkalla vidare åtgärd från min sida.

47. Fråga om riks försäkringsanstaltens tillämpning av sjuk-kassetaxan, särskilt beträffande innebörden av begreppet receptförnyelse

I skrivelse den 15 oktober 1956 till riks försäkringsanstalten anhöll legitimerade läkaren E. H. Ahlberg om upplysning rörande allmän sjukkassas ersättningsskyldighet i fall, då Ahlberg för rådfrågning och utskrivande av recept debiterade patient 6 kronor samt för i samband därmed på patientens begäran utfärdad förnyelse av samma recept ytterligare 2 kronor.

Till svar å Ahlbergs förfrågan meddelade riks försäkringsanstalten i skrivelse den 1 november 1956, att i fall, då förnyelse av recept skedde i anslutning till rådfrågning, särskild notering angående receptförnyelsen icke skulle göras å läkarvårdskvitto, avsett för allmän sjukkassa. Detta skulle gälla även om receptet avsåge annan sjukdom än den, som föranlett rådfrågningen. I det av Ahlberg angivna fallet skulle ersättningen från allmän sjukkassa beräknas till 3/4 av 6 kronor.

I anledning av detta svar skrev Ahlberg den 7 november 1956 ånyo till

riksförsäkringsanstalten och anhöll om upplysning vid vilken tidpunkt enligt anstaltens mening "rådföringen" upphört. För egen del — anförde Ahlberg — hade han ansett att, sedan patienten erlagt betalning, "rådföringen" finge anses vara avslutad för den gången. Ahlberg ansåge, att riksförsäkringsanstalten borde upplysa läkarna och sjukkassorna i denna sak. Vidare borde riksförsäkringsanstalten bringa till dessas kännedom vad förnyelse (iteration) av recept innebure. Första villkoret för en sådan vore — enligt Ahlbergs mening — att receptet funnes antingen i original eller kopia. Eftersom apoteken kvarhölle en del recept, kunde givetvis patienten då icke förete något originalrecept. Då patienten i sådant fall ville ha "receptet förnyat" d. v. s. ett helt nytt recept på samma medicin som förut, hur skulle man då skriva på läkarvårdskvittot? Receptförnyelse i vanlig mening vore det icke, ty det funnes ju intet recept att iterera.

I en till Ahlberg den 25 januari 1957 avlåten skrivelse anförde riksförsäkringsanstalten följande.

Taxan den 4 juni 1954 för beräkning av ersättning för läkarvård och tandläkarvård enligt lagen om allmän sjukförsäkring vore i princip en s. k. grupptaxa, vilket innebure, att samtliga åtgärder vid ett konsultationstillfälle inklusive läkemedelsutskrivning räknades som en enhet i ersättningshänseende. På grund därav skulle, som riksförsäkringsanstalten framhållit i sin skrivelse till Ahlberg den 1 november 1956, sådan förnyelse av recept, som skedde i anslutning till rådföring eller konsultation, icke särskilt noteras å läkarvårdskvittot. Detta innebure, att även om receptförnyelsen ej skett vid själva konsultationen utan först senare, men omständigheterna dock vore sådana att den borde anses stå i direkt samband med konsultationen, skulle notering om receptförnyelsen ej göras. Så syntes uppenbarligen vara förhållandet, då patienten väl erlagt betalning för själva konsultationen men ännu ej lämnat läkarens mottagnings- eller väntrum. Även om receptförnyelsen skedde senare på dagen, syntes förhållandena enligt anstaltens mening i regel vara sådana, att någon särskild ersättning därför icke skulle beräknas utan innefattas i konsultationsarvodet. Med receptförnyelse torde få avses såväl det fall, att förnyelse skedde å samma blankett, varå läkemedlet tidigare utskrivits, som det fall, att ny blankett därvid användes.

I en därefter hit insänd skrivelse anförde Ahlberg att, då riksförsäkringsanstaltens uppfattning i frågan icke överensstämde med Ahlbergs, han den 28 januari 1957 återigen skrivit till anstalten och bemött de av anstalten gjorda uttalandena. Därefter hade anstalten icke låtit sig avhöra. Ahlberg hemställde därför, att JO måtte uttala sin mening om när konsultation vid ett tillfälle, vilket som helst, skulle anses avslutad samt om vad som enligt gällande bestämmelser menades med receptförnyelse.

I ärendet härstades, vari riks försäkringsanstaltens handlingar i saken införskaffades, avgav medicinalstyrelsen utlåtande. I detta utlåtande anförde medicinalstyrelsen följande.

Vad beträffade frågan, när konsultation av läkare skulle anses avslutad, ville medicinalstyrelsen uttala, att någon generell regel om tidpunkten därför svårigen syntes kunna uppställas. I likhet med riks försäkringsanstalten ansåge sig styrelsen icke kunna biträda den av Ahlberg uttalade åsikten, att rådfrågning vore avslutad i och med att patient erlade betalning till läkaren. I fråga om förutsättningarna för tillämpning av bestämmelsen om förnyelse av recept i 2 § 4 mom. av sjukkassetaxan anslöte sig medicinalstyrelsen till vad riks försäkringsanstalten anført i ämnet. Skulle denna bestämmelse icke vara tillämplig, syntes ersättning för åtgärden över huvud taget icke kunna utgå.

Mot vad medicinalstyrelsen anført i sitt utlåtande syntes mig icke vara något att erinra. Med hänsyn därtill och då något felaktigt förfarande sålunda icke kunde läggas riks försäkringsanstalten till last i fråga om handläggningen av det anstalten av Ahlberg underställda ärendet, fann jag Ahlbergs skrivelse till mig icke föranleda annan åtgärd från min sida än att medicinalstyrelsens utlåtande bragtes till Ahlbergs kännedom.

48. Fråga om förutsättningen för skogsvårdsstyrelsens rätt att verkställa tvångsodling, för vilken kostnaden omedelbart må uttagas av markägaren

Av handlingarna i ett genom klagomål av lantbrukaren Evald Kaspersson härstades anhängigjort ärende inhämtas följande.

Fastigheten Kringeläng 1³ i Siene socken av Älvsborgs län tillhörde under den tid varom nu är fråga dödsboet efter Oskar Kaspersson, bestående av klaganden samt hans moder och två systrar. Sedan under åren 1945 och 1946 skog avverkats å fastigheten, avgav klaganden den 27 september 1947 en s. k. skogsodlingsförbindelse till skogsvårdsstyrelsen i Älvsborgs län. Förbindelsen hade följande lydelse:

”Undertecknad förbinder sig härmed att snarast möjligt och i varje fall senast vårarna 1948—1949 hava efter föregången erforderlig röjning, bäckrensning och dikning enligt omstående hyggesbeskrivning fullständigt skogsodlat de delar av fastigheten Kringeläng i Siene socken, Kullings härad, av Älvsborgs län, där åtgärder för betryggande av återväxt jämlikt bestämmelser i skogsvårdslagen äro påkallade, eller å cirka 3,1 hektar, varav minst 1,6 hektar skogsodlas senast våren 1948 och återstoden 1,5 våren

1949 samt att i mån av behov utföra erforderliga hjälpkulturer i så god tid, att fullt nöjaktig återväxt förefinnes å ifrågavarande mark senast år 1951.

Den härmed avsedda markens belägenhet är närmare angiven å omstående sida.

Därest icke ovan angivna röjnings-, torrlägnings- och skogsodlingsarbeten äro verkställda inom ovan angivna tider, så förbinder jag mig att till Älvsborgs läns skogsvårdsstyrelse vid anfordran förskottsvis utbetala ett belopp av tvåhundrafemtio (250) kronor per hektar av den mark, som enligt skogsvårdsstyrelsens förmenande ej är försedd med nöjaktig återväxt, och äger skogsvårdsstyrelsen att använda av denna penningssumma vad som åtgår till skogsodling av ifrågavarande mark, men har skyldighet att återbetala vad som möjligen ej åtgått för beredande av nöjaktig skogsåterväxt.

Om, vid skogsodlingsarbetets utförande genom skogsvårdsstyrelsens försorg, kostnaderna befinnas hava överskridit det förskjutna beloppet, äger skogsvårdsstyrelsen av mig uppbära ersättning för det som brustit.”

Enligt den hyggesbeskrivning, som var tecknad å baksidan av skogsodlingsförbindelsen, utgjordes den avverkade arealen av en effektiv kalyta om cirka 3,1 hektar, varav cirka 1,6 hektar (avd. nr 1) bestode av tvenne hyggen belägna intill inägorna samt cirka 1,5 hektar (avd. nr 2) bestode likaledes av tvenne hyggen, det ena beläget intill norra och det andra intill södra rågången. Som erforderliga kulturåtgärder angåvos, att hyggesrensning skulle på närmare angivet sätt verkställas före den 1 april 1948 inom avd. nr 1 och före den 1 april 1949 inom avd. nr 2 samt att skogsodling genom rutsådd och plantering skulle verkställas våren 1948 inom avd. nr 1 med 2,5 kilogram blandat tall- och granfrö ävensom våren 1949 inom avd. nr 2 med 2 300 omskolade granplantor och 1,5 kilogram blandat tall- och granfrö.

Under år 1948 synas de för detta år föreskrivna skogsodlingsarbetena å fastigheten ha verkställts. Någon skogsodling utfördes däremot icke 1949, vilket delvis berodde på att skogsvårdsstyrelsen på grund av brist på plantor icke kunde ställa sådana till klagandens förfogande. Skogsvårdsstyrelsen lät den 7 juli 1949 meddela klaganden, att odlingen i stället finge slutföras våren 1950. Någon ytterligare skogsodling blev dock icke verkställd.

Vid sammanträde med skogsvårdsstyrelsen den 30 oktober 1950 meddelade länsjägmästaren, att markägaren vägrat att verkställa erforderlig skogsodling trots upprepade påminnelser därom. Skogsvårdsstyrelsen beslöt därför att vidtaga sådana åtgärder, som föreskrivas i 22 § skogsvårdslagen, för att därefter utföra erforderlig skogsodling på markägarens bekostnad.

Den 15 oktober 1951 höll t. f. biträdande länsjägmästaren i länet jämte två nämndemän efter förordnande besiktning å fastigheten. Därvid utröntes bland annat, att avverkning bedrivits å fastighetens skogsmark så

att en effektiv kalyta om cirka 3,5 hektar uppkommit, att den föreskrivna hyggesrensningen inom kalmarsområdena endast delvis utförts, att områdena voro svårt markförvildade, att skogsodling genom rutsådd utförts på en yta av cirka 1,5 hektar, att den utförda skogsodlingen nästan helt misslyckats på grund av skador åsamkade av beteskreatur samt att själv-sådda björkar och tallar börjat invandra inom vissa delar av avverkningsområdena, ehuru i glest förband, och att plantorna i stor utsträckning fördärvats av betande djur.

I anledning av vad som framkommit vid besiktningen ansågo förrättningsmännen nödvändigt, att skogsvårdsstyrelsen låte verkställa erforderlig hyggesrensning och hjälpplantering med granplantor över viss närmare angiven del av avverkningsområdet.

Vid besiktningen konstaterades vidare, att nöjaktigt resultat av skogsodlingen icke heller erhållits på viss annan del av det område, som omfattades av skogsodlingsförbindelsen. Emellertid framhöll den ende vid besiktningen närvarande dödsbodelägaren, att denna del av avverkningsområdet måste få användas för fastighetens betesbehov, vilket föranledde synemännen att förorda att så under vissa förutsättningar finge ske.

Kostnaderna för besiktningen bestämdes till 76 kronor 50 öre att slutligen gäldas av den för återväxten ansvarige.

Den 18 oktober 1951 meddelade skogsvårdsstyrelsen dödsboet tillstånd jämlikt 30 § skogsvårdslagen att omlägga cirka 0,8 hektar skogsmark å fastigheten till betesmark för varaktigt betesbruk.

I november samma år utfördes de vid besiktningen rekommenderade skogsodlingsarbetena genom skogsvårdsstyrelsens försorg. Kostnaden därför uppgick till 1 483 kronor 10 öre, varav 210 kronor för 7 000 stycken granplantor, 55 kronor för biträde av plantör under tre dagar, 15 kronor för frakt av plantor samt 1 203 kronor 10 öre i arbetslöner och resekostnader.

I ansökan den 23 april 1952 till länsstyrelsen i Älvsborgs län hemställde skogsvårdsstyrelsen, att länsstyrelsen jämlikt 23 § skogsvårdslagen måtte låta hos dödsboet uttaga förrättnings- och skogsodlingskostnaderna, tillhoppa 1 559 kronor 60 öre.

Genom resolution den 29 april 1952 överlämnade länsstyrelsen handlingarna till landsfiskalen i Kullings distrikt, som hade att hos dödsboet såsom markägare uttaga ifrågavarande belopp.

Utmätning verkställdes den 23 maj 1952 hos dödsboet.

Dödsboet överklagade utmätningen hos länsstyrelsen. I utslag den 15 november 1952 fann länsstyrelsen vad dödsboet anfört icke vara av beskaffenhet att kunna föranleda ändring i eller upphävande av utmättningsförrättningen, vilken förty skulle stå fast. Hovrätten för Västra Sverige, varest dödsboet besvårade sig, lämnade i utslag den 22 december 1952 besvären utan bifall. Hovrättens utslag vann laga kraft.

Sådan återvinningstalan, som sägs i 23 § skogsvårdslagen, anhängigjordes icke.

I en den 23 juni 1955 hit inkommen skrift hemställde klaganden om JO:s ingripande. Han gjorde i ärendet gällande, att dödsboet icke förbundit sig att verkställa skogsodling samt att den av skogsvårdsstyrelsen ombesörjda odlingen blivit onödigt dyr. Klagomålen omfattade även ett flertal andra spörsmål.

Med anledning av klagomålen avgåvos yttranden av skogsvårdsstyrelsen, länsstyrelsen i Älvsborgs län samt länsnotarien Arne Decker, som i länsstyrelsen handlagt ärendet om uttagande hos dödsboet av förrättnings- och skogsodlingskostnaderna. Viss ytterligare utredning ägde rum, varjämte kungl. skogsstyrelsen avgav utlåtande. Från klaganden inkommo påminnelser.

Till bemötande av påståendet att dödsboet icke skulle ha förbundit sig att verkställa skogsodling framhöll skogsvårdsstyrelsen, att klaganden under tecknat skogsodlingsförbindelsen av den 27 september 1947 å dödsboets vägnar. Skogsvårdsstyrelsen påpekade, att klaganden vid ett flertal tillfällen såväl före som efter den 27 september 1947 företrätt dödsboet gentemot styrelsen, samt anförde vidare: Såvitt skogsvårdsstyrelsen hade sig bekant hade icke vid något av dessa tillfällen företetts någon handling, som styrkte klagandens behörighet. Styrelsen hade utgått från att klaganden — såsom den ende manlige dödsbodelägaren och den som skötte fastigheten — hade uppdrag av övriga delägare att ombesörja ärendena. Han kunde sägas ha haft en form av ställningsfullmakt. Att klaganden haft denna behörighet syntes bestyrkt jämväl därav, att övriga dödsbodelägare icke gjort någon invändning mot skogsodlingsförbindelsens giltighet vare sig vid besiktningen den 15 oktober 1951 eller vid utmätningsförrättningen den 23 maj 1952.

Decker anförde: Huruvida den 29 april 1952 i ärendet funnits någon handling utvisande att klaganden varit behörig att företräda övriga delägare i dödsboet, kunde Decker icke med bestämdhet erinra sig. Vissa minnesbilder gjorde dock, att Decker ansåge sig med fog kunna göra gällande, att i ärendet förelegat en fullmakt eller därmed likvärdig handling utvisande att klaganden lagligen företrätt övriga delägare. Decker ville nämligen med bestämdhet minnas, att han kontrollerat vilka som varit delägare i dödsboet. Detta tydde på att klagandens behörighet att företräda övriga delägare prövats.

I ett senare yttrande tillade Decker: Klaganden hade vid några tillfällen besökt landskansliet i Vänersborg och därvid samtalat med Decker om skogsvårdsstyrelsens begäran om ersättning för skogsodlingsåtgärderna. Åtminstone det första besöket hade ägt rum på ett tidigt stadium, möjligen

några dagar före den 29 april 1952. Decker hade ett ganska bestämt minne av att klaganden medfört åtskilliga papper och att bland dem funnits en av delägarna i dödsboet underskriven handling, utvisande att klaganden beträffande odlingsåtgärderna företrädde dödsboet i förhållande till skogsvårdsstyrelsen.

Vidkommande därefter frågan om kostnaderna för den genom skogsvårdsstyrelsens försorg verkställda skogsodlingen anförde skogsvårdsstyrelsen — sedan i en härstädes upprättad anmärkningspromemoria påpekats att tvångsodlingen skett genom plantering i avsevärt större omfattning än som förutsatts i skogsodlingsförbindelsen, att detta torde ha medfört ökade kostnader samt att för uttagande av merkostnaden icke syntes ha funnits någon som helst täckning i förbindelsen eller eljest någon laga grund — följande: Då skogsodlingsförbindelsen skrevs år 1947, hade man utgått från att däri omnämnda åtgärder skulle verkställas senast vårarna 1948 och 1949 och att, om så skedde, det skulle vara tillräckligt att verkställa rut-sådd och plantering med 4 kilogram blandat tall- och granfrö samt 2 300 stycken omskolade granplantor. Enär emellertid dessa åtgärder icke blivit vidtagna under tid som förutsatts, skulle på grund av markförvildningen dessa åtgärder med säkerhet ha blivit till stor del resultatlösa, därest de utförts år 1951. Man skulle otvivelaktigt ha blivit nödsakad att senare verkställa hjälpplantering, vilket allt sammanlagt skulle ha blivit avsevärt kostsammare för fastighetsägaren än om stora kraftiga plantor utsatts omedelbart såsom första åtgärd. Det hade sålunda i detta fall varit ekonomiskt oförsvarligt att år 1951 vidtaga de åtgärder, som enligt skogsodlingsförbindelsen skulle ha verkställts åren 1948 och 1949. Dessutom kunde mera parentetiskt pekas på den tidsvinst i beståndsutvecklingen, som uppstode vid plantering med omskolade granplantor i jämförelse med sådd av frö. En frösådd tarvade dessutom en plantröjning efter ett antal år, vilket i allmänhet icke behövde förekomma vid plantering. Det kunde slutligen nämnas, att anledningen till att den genom skogsvårdsstyrelsens försorg vidtagna skogsodlingen blivit så relativt kostsam varit den, att, trots skriftligt påpekande om lämpligheten av markägarens egen medverkan för nedbringande av de direkta arbetskostnaderna, denne helt vägrat att hjälpa till såväl med egen arbetskraft som med att anskaffa arbetskraft i orten. Skogsvårdsstyrelsen hade då varit nödsakad att anlita arbetskraft från annan ort, vilket givetvis verkat fördyrande. På grund av den försenade skogsodlingen och den därmed följande starka markförvildningen hade även såväl själva hackningsarbetet som hyggesrensningen blivit avsevärt kostsammare än vad som vore normalt.

Decker yttrade i denna del: Han ville minnas, att frågan om planteringen av granplantor berörts vid samtalen med klaganden, och att denne icke gjort någon erinran beträffande den ändring av odlingsåtgärderna, som ägt rum i förhållande till odlingsförbindelsen. Därest ändringen icke kunnat

godtagas av klaganden och dödsboet, borde frågan rimligen återvinningsvägen ha kunnat få den fullständigare prövning vid domstol, som återvinningsinstitutet möjliggjorde. För klaganden torde i tid mer än en gång ha framhållits det lämpliga i att söka återvinning.

Länsstyrelsen anförde: De brister i formellt avseende som vidlådde skogsvårdsstyrelsens handläggning av ärendet hade medfört, att laga grund kommit att saknas för uttagande av den merkostnad, som uppstått genom tvångsodlingen utöver åtagandet i skogsodlingsförbindelsen den 27 september 1947. Skogsvårdsstyrelsens yttrande till JO gäve emellertid anledning till antagande, att skogsvårdsstyrelsens åtgärder icke varit ekonomiskt ofördelaktiga för dödsboet. Därest detta vore riktigt, syntes ej heller kunna göras gällande, att dödsboet tillskyndats ekonomisk skada genom att skogsvårdsstyrelsens faktiska kostnader uttagits. Såsom av handlingarna framginge hade dödsboet underlåtit att utnyttja den rätt att söka återvinning, varom erinran skett vid utmätningstillfället.

I sitt utlåtande anförde skogsstyrelsen: Enligt 14 och 18 §§ skogsvårdslagen vore markägaren — under viss förutsättning — skyldig att efter avverkning vidtaga sådana åtgärder, som vore erforderliga för att nöjaktig återväxt inom skälig tid efter avverkningen skulle komma att finnas å det avverkade området. Detta gällde — enligt skogsstyrelsens mening — oberoende av vad skogsvårdsstyrelsen och markägaren kunde avtala i en överenskommelse jämlikt 19 § samma lag. I en sådan överenskommelse intoges måhända blott vissa åtgärder, som klart förutsåges i sig själva icke vara tillräckliga för att nöjaktig återväxt skulle uppkomma inom skälig tid. Naturen förväntades i sådana fall göra resten. Skulle emellertid förväntningen icke infrias, vore markägaren skyldig vidtaga de ytterligare åtgärder, som i det uppkomna läget kunde erfordras för att 14 paragrafens krav skulle bli uppfyllt. I ett annat fall ville man kanske däremot i överenskommelsen intaga samtliga de åtgärder, som skäligen kunde förmodas vara erforderliga för åstadkommande av nöjaktig återväxt. Erfarenheten hade emellertid visat, att det vore praktiskt taget omöjligt — för såväl skogsvårdsstyrelsen som markägaren — att vid tidpunkten för överenskommelsens ingående kunna med full säkerhet uttömmande ange dessa åtgärder — vad beträffar skogsvårdsstyrelsen icke minst, om styrelsen tillika skulle behöva i åtgärdshänseende gardera sig mot följderna av en vid nämnda tidpunkt icke förutsatt tidsutdräkt med åtgärdernas utförande. Både skogsvårdsstyrelsen och markägaren kunde därför finna det förenligt med sina intressen att avtala om generell förpliktelse för den senare att i viss i överenskommelsen närmare angiven situation utföra flera åtgärder än dem som kunnat anges från början och att benämna dessa med den gemensamma beteckningen hjälpkultur — såsom för övrigt gjorts i den aktuella skogsodlingsförbindelsen. Skulle en sålunda överkommen hjälpkultur i visst

fall ha behövt utföras men underlåtits av markägaren, syntes det skogsstyrelsen med hänsyn till det sagda, som om detta borde få betraktas som en av markägaren eftersatt åtgärd fallande under 22 § sista stycket skogsvårdslagen — detta trots att lagen finge anses generellt kräva, att de olika åtgärderna närmare preciserades i överenskommelsen. Men även bortsett från sådana fall som de sist nämnda syntes det, som om skogsvårdsstyrelsen i en i 22 § åsyftad situation borde få anses vara berättigad vidtaga återväxtåtgärder, som avveke från vad därutinnan tidigare kunde ha fixerats i en överenskommelse, utformad i syfte att angiva samtliga åtgärder, som förmodats vara erforderliga för åstadkommande av nöjaktig återväxt inom skälig tid efter avverkningen. Just på grund av att försummelse skett kunde det måhända bli nödvändigt att vidtaga andra och kanske dyrare åtgärder än de ursprungligen avsedda för att uppnå dylik återväxt. Skulle markägaren slippa — överhuvudtaget — betala uppkomna merkostnader, vore det säkerligen frestande för honom att underlåta att vidtaga de med skogsvårdsstyrelsen överenskomna åtgärderna för att få styrelsen att utföra dyrare och värdefullare åtgärder — exempelvis plantering i stället för sådd, plantering med äldre och omskolade plantor i stället för yngre och oomskolade. Innebure en rätt lagtolkning däremot blott, att markägaren icke vore skyldig betala merkostnad i den i 23 § skogsvårdslagen angivna ordningen men dock stode ansvaret för den, syntes fördelen för honom av att denna kostnad icke kunde uttagas enligt sistnämnda paragraf vara tämligen betydelslös. Det skulle måhända kunna hävdas, att det i en situation av här ifrågakommande slag borde ankomma på skogsvårdsstyrelsen att söka träffa en ny överenskommelse med markägaren rörande de mera omfattande, dyrare åtgärderna. Skulle markägaren icke gå med på detta, komme 20 § skogsvårdslagen att träda i tillämpning, och saken skulle bli prövad av domstol. Med hänsyn såväl till att detta skulle innebära en — efter vad det förefölle — onödig omgång som till i övrigt anförda synpunkter, framstode det för skogsstyrelsen som naturligt, att skogsvårdsstyrelsen, efter att ha vidtagit åtgärder som dragit högre kostnad än de avtalade åtgärderna krävt, finge yrka jämväl merkostnadens uttagande jämlikt 23 §. Skulle markägaren icke åtnöjas, ägde han ju rätt att anställa klander eller eljest söka återvinning och finge därmed även i detta fall skäligheten av åtgärderna och kostnaderna prövad av domstol.

I en till skogsvårdsstyrelsen i Älvsborgs län avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik följande.

I 14 § skogsvårdslagen den 21 maj 1948 — vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1949 — äro bestämmelser meddelade om skyldighet att efter av-

verkning vidtaga åtgärder för erhållande av nöjaktig återväxt. Skyldigheten åvilar enligt 18 § markens ägare.

Finner skogsvårdsstyrelse, att åtgärder för att trygga återväxt jämlikt 14 § äro eller kunna förväntas bli påkallade, äger styrelsen enligt 19 § söka träffa överenskommelse med markens ägare om de åtgärder, som böra komma till stånd, och om den tid, inom vilken envar av dem skall vara verkställd. Sådan överenskommelse skall avfattas skriftligen.

Kan ej överenskommelse träffas, skall enligt 20 § skogsvårdsstyrelsen väcka talan hos domstol, vilken äger föreskriva de åtgärder, som av förhållandena påkallas, samt förelägga tid, inom vilken de skola vara fullgjorda.

Har den tid, inom vilken åtgärd enligt överenskommelse eller dom skulle ha vidtagits, gått till ända och förekommer anledning antaga att åtgärden icke fullgjorts, skall skogsvårdsstyrelsen efter vad i 22 § stadgas låta undersöka förhållandet genom besiktning på marken. Det ankommer där-efter enligt paragrafens sista stycke på skogsvårdsstyrelsen att föranstalta om åtgärd, som befunnits eftersatt.

I 23 § stadgas, att överexekutor äger på framställning av skogsvårdsstyrelsen låta hos vederbörande omedelbart uttaga kostnaderna för åtgärd, varom styrelsen föranstaltat enligt 22 §, samt för besiktningen. Om den hos vilken utmätning skett vill anställa klander mot kostnadsbeloppet eller eljest söka återvinning, skall han väcka talan därom hos domstol sist inom en månad från det utmätningen skedde.

Med hänsyn till att i förevarande fall händelserna delvis utspelade sig före ikraftträdandet av nuvarande lag, må anmärkas att ovan återgivna bestämmelser i stort sett äro av samma innehåll som motsvarande föreskrifter i den tidigare gällande skogsvårdslagen av år 1923 samt att i övergångsbestämmelserna till nu gällande lag stadgas, att överenskommelse eller utslag enligt 1923 års lag skall ha samma verkan som om överenskommelsen ingåtts eller dom meddelats enligt nya lagen.

Såsom framgår av de ovan återgivna bestämmelserna måste två förutsättningar vara uppfyllda för att skogsvårdsstyrelse skall äga verkställa tvångsodling, för vilken kostnaden omedelbart må uttagas av markägaren, nämligen att markägaren genom överenskommelse förbundit sig eller av domstol ålagts att utföra skogsodlingsåtgärd samt att det i vederbörlig ordning konstaterats att åtgärden icke blivit fullgjord.

I förevarande fall har frågan om markägarens skyldighet att verkställa skogsodling icke dragits under domstols prövning. Någon dom å sådan skyldighet har alltså icke förelegat. Däremot har till skogsvårdsstyrelsen i Älvsborgs län avgivits en skriftlig skogsodlingsförbindelse. Denna har visserligen undertecknats endast av klaganden och icke av samtliga delägare i dödsboet, vilket ägde marken i fråga. Med hänsyn till att klaganden såväl före som efter förbindelsens avgivande — uppenbarligen med övriga

dödsbodelägares samtycke — företrätt dödsboet gentemot skogsvårdsstyrelsen och i betraktande även av övriga i ärendet upplysta förhållanden måste dock förbindelsen anses ha varit bindande för dödsboet. En överenskommelse i lagens mening har alltså förelegat.

Vid besiktningen i oktober 1951 konstaterades, att en del av de åtgärder, som dödsboet enligt överenskommelsen förbundit sig att vidtaga, alls icke blivit utförda.

Vid nu angivna förhållanden har skogsvårdsstyrelsen ägt att själv föranstalta om de eftersatta åtgärderna och ha kostnaderna härför kunnat omedelbart uttagas hos dödsboet.

De åtgärder, som skogsvårdsstyrelsen lät vidtaga, voro emellertid av en annan art än de som angåvos i överenskommelsen. Enligt denna hade dödsboet förbundit sig att efter föregången erforderlig röjning m. m. skogsodla cirka 3,1 hektar av fastighetens mark medelst rutsådd och plantering av 2 300 granplantor. Därjämte ålåg det dödsboet enligt överenskommelsen att i mån av behov utföra erforderliga hjälpkulturer. Skogsvårdsstyrelsens åtgärder däremot omfattade — förutom röjning m. m. — plantering av icke mindre än 7 000 granplantor, något som uppenbarligen medfört ökade omedelbara kostnader. Av handlingarna framgår icke med full säkerhet, vilka områden som kommo att omfattas av dessa åtgärder. Det vill dock synas, som om skogsvårdsstyrelsens plantering berörde hela eller i vart fall större delen av det område, som enligt överenskommelsen skolat skogsodlas år 1949 men varå någon odling ej utförts. Vidare har styrelsen tydligen även låtit i det närmaste helt nyplantera ett hygge, som ingick i det område, varå dödsboet år 1948 utfört en misslyckad skogsodling medelst rutsådd.

Skogsvårdsstyrelsen har motiverat sitt handlingssätt med att i det förändrade läge, som förelåg när skogsodlingen omsider utfördes, det icke längre varit ekonomiskt försvarbart att tillgripa de ursprungligen bestämda åtgärderna. Till följd av den markförvildning som inträtt skulle enligt styrelsens åsikt sådana åtgärder ha blivit till stor del resultatlösa.

Skogsvårdsstyrelsens uppfattning — som närmast synes ha avseende å det tidigare icke skogsodlade området — torde i och för sig vara riktig. Den omständigheten, att de ursprungligen avtalade åtgärderna icke längre tedde sig ändamålsenliga eller ens försvarbara, har emellertid icke givit styrelsen rätt att besluta om andra åtgärder i deras ställe. Lika litet som lagen medger de skogsvårdande myndigheterna rätt att från början på egen hand bestämma vilka åtgärder som skola vidtagas (jfr NJA II 1948 s. 121), lika litet få myndigheterna ensamma besluta, att de i vederbörlig ordning bestämda men icke utförda åtgärderna skola ersättas av andra sådana. Av 22 § sista stycket skogsvårdslagen framgår nämligen, att skogsvårdsstyrelsens befogenhet endast omfattar att föranstalta om åtgärd, som befunnits eftersatt d. v. s. som enligt överenskommelse eller dom bort av mark-

ägaren vidtagas men ej utförts (jfr också motiven till 1923 års på förevarande punkt i sak likalydande skogsvårdslag i NJA II 1923 s. 390). Mer vittgående befogenheter har icke heller kunnat inläsas i tredje och fjärde styckena av den förevarande förbindelsen, på vilka för övrigt under alla förhållanden icke kunnat grundas rätt att omedelbart uttaga kostnaderna hos dödsboet. Om såsom i förevarande fall de ursprungligen bestämda åtgärderna ej längre te sig lämpliga, har skogsvårdsstyrelse att söka träffa ny överenskommelse med markägaren eller ock draga saken inför domstol. Detta kan visserligen — såsom skogsstyrelsen anfört — medföra omgång, men effektivitetssynpunkter kunna icke rättfärdiga ett frångående av lagens klara av rättssäkerhetskrav betingade ståndpunkt.

Med anledning därav att skogsvårdsstyrelsens i Älvsborgs län åtgärder tydligen även berört ett hygge ingående i det område, varå dödsboet år 1948 utfört en misslyckad rutsådd, vill jag ytterligare framhålla följande. Såsom nyss påpekats inskränker sig skogsvårdsstyrelses befogenhet till att låta ombesörja åtgärd som bort av markägaren vidtagas men ej utförts. I vad angår det nu avsedda hygget hade dödsboet verkställt föreskriven sådd. Den omständigheten, att denna sådd icke givit det resultat som kunnat förväntas, har icke berättigat skogsvårdsstyrelsen att själv omedelbart ingripa på sätt som skett. I överenskommelsen hade visserligen dödsboet förbundit sig att i mån av behov utföra erforderliga hjälpkulturer. Detta åtagande har dock icke kunnat medföra skyldighet att vidtaga en så långt gående åtgärd som att nyplantera ett helt hygge. Skogsvårdsstyrelsen har därför även i denna del bort söka träffa ny överenskommelse eller ock draga saken inför domstol.

Då laga förutsättningar alltså saknats för de av skogsvårdsstyrelsen vidtagna åtgärderna, har länsstyrelsen — där förhållandet kunnat utläsas av tillgängliga handlingar — icke bort förordna om kostnadernas uttagande hos dödsboet.

Fel har alltså förelupit vid ärendets behandling såväl hos skogsvårdsstyrelsen som hos länsstyrelsen. Emellertid är att märka, att dödsboet måste anses ha varit pliktigt att föranstalta om erforderliga skogsodlingsåtgärder samt att utredningen icke lämnar stöd för annat antagande än att de av skogsvårdsstyrelsen vidtagna åtgärderna voro ur skoglig synpunkt ändamålsenliga och lämpliga. Då vad i ärendet framkommit alltså icke tyder på att skada tillskyndats dödsboet, finner jag mig kunna låta bero vid mina här ovan gjorda uttalanden.

Vidkommande klagomålen i övrigt lämnar jag dem utan vidare åtgärd.

Innehållet i JO:s skrivelse delgavs jämväl länsstyrelsen i Älvsborgs län och Decker.

49. Opå kallat polisförhör med utlänni ng i anledning av ansökan om svenskt körkort, m. m.

I en den 10 december 1956 hit inkommen klagoskrift anförde danske medborgaren redaktören Ejnar Nielsen klagomål rörande handläggningen hos polisen i Örebro av en av klagandens dotter fru Bente Gaunt-Rydin gjord ansökan om "förnyelse" av sitt i Danmark utfärdade körkort. Enligt klagoskriften hade körkortets giltighetstid utgått under ärendets behandling, och Bente Gaunt-Rydin hade vid ett i saken hållet polisförhör blivit utsatt för ett flertal personliga frågor, av vilka åtskilliga syntes överflödiga, några direkt förolämpande och andra omedelbart kränkande. Det syntes klaganden som om polisen saboterade den nyligen utfärdade förordningen om körkort för medborgare i de nordiska länderna; även om detta måhända berodde på att polisen fått dåliga instruktioner, vore förhållandet skadligt för Sveriges anseende.

I ärendet inkom därefter Bente Gaunt-Rydin med en skrift.

I anledning av klagoskriften avgav polismästaren Nils H. Swensson infor drat yttrande, därvid fogades av förste poliskonstaplarna Hubert Ster nander och Bertil Lindblad upprättade promemorior rörande vad som före kommit vid det ifrå gavarande polisförhöret.

Klaganden inkom därefter med påminnelser, däri han påtalade att läns styrelsen i Örebro län — sedan polisen färdigbehandlat ärendet — vägrat utfärda körkort för hans dotter under motivering att giltighetstiden för hennes danska körkort utgått. Enligt klaganden hade emellertid ansökan om körkort gjorts redan före utgången av nämnda tid.

I anledning av vad klaganden sålunda anført avgav länsstyrelsen yttran de, varefter klaganden inkom med ytterligare två skrifter.

I en till länsstyrelsen i Örebro län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 12 oktober 1956 om rätt för person, som i främmande stat äger framföra motorfordon, att erhålla körkort utan att undergå förarprov — vilken kungörelse trädde i kraft den 1 november samma år — må innehavare av ett i Danmark, Finland eller Norge utfär dat och där gällande körkort för motorfordon, vilken tager stadig t hemvist i Sverige, efter visst ansökningsförfarande tilldelas ett häremot svarande svenskt nationellt körkort utan hinder av att vid ansöknin gen icke fogats bevis, som i 32 § 1 mom. tredje stycket vägtrafikförordningen under b) sägs

— d. v. s. bevis att sökanden avlagt godkänt förarprov — därest sökanden i övrigt fullgjort vad i sistnämnda moment föreskrives för erhållande av sådant körkort.

Vad en nu avsedd sökande sålunda har att fullgöra består däri, att han skall förete dels åldersbevis, läkarintyg och fotografi, dels intyg av polismyndigheten i hans mantalsskrivningsort, att han under de senaste två åren gjort sig känd för nyktert levnadssätt och med hänsyn till sina personliga förhållanden i övrigt icke kan anses olämplig som förare av körkortspliktigt fordon, s. k. nykterhetsintyg. Därest sökanden under angiven tid icke varit mantalsskriven här i riket, må nu berörda förhållanden kunna styrkas i annan ordning än genom omförmålt intyg.

Av handlingarna i förevarande ärende framgår, att klagandens dotter i november 1955 inflyttat till Sverige och bosatt sig i Örebro tillsammans med sin make, som är svensk medborgare, samt att för henne i Danmark utfärdats ett körkort, som varit giltigt intill den 11 november 1956. Den 8 i nämnda månad ingav hon till poliskammaren i Örebro ansökan om nykterhetsintyg, vilken samma dag överlämnades till ordningspolisen för utredning. Sedan kontroll av Bente Gaunt-Rydin den 23 november skett i polisens register, inställde hon sig efter erhållen kallelse den 27 november hos polisen, där hon av Sternander i närvaro av Lindblad hördes rörande sina personliga förhållanden, varom rapport upprättades. Den 30 november överlämnades ärendet till nykterhetsnämnden i staden för yttrande, vilket avgavs den 3 december. Den 10 i sistnämnda månad överlämnade poliskammaren handlingarna till länsstyrelsen med förmälan att poliskammaren icke hade sig någon omständighet bekant, som kunde utgöra hinder för bifall till körkortsansökan. Om denna åtgärd underrättades hon av poliskammaren.

Den 15 december 1956 inkom till länsstyrelsen en av Bente Gaunt-Rydin den 5 november samma år dagtecknad ansökan om körkort, vid vilken ansökan fogats åldersbevis, fotografi samt ett av henne den 14 december undertecknat formulär till läkarintyg, vilket icke var bestyrkt av läkare. I skrivelse den 19 december 1956 underrättade länsstyrelsen henne, att ansökningen, innan den kunde upptagas till prövning, skulle kompletteras med bevis om avlagt förarprov, varjämte de vid ansökningen fogade handlingarna återsändes, läkarintyget för erforderlig komplettering. Påföljande dag infann hon sig hos länsstyrelsen och återtog ansökningen.

I ärendet har klaganden uppgivit, att hans dotter den 5 november 1956 besökt länsstyrelsen och därvid erhållit upplysning om att nykterhetsintyg skulle anskaffas hos polisen. Vid den utredning, som av länsstyrelsen företagits, har denna uppgift icke kunnat vitsordas. Enligt vad vederbörande befattningshavare å körkortsavdelningen upplyst hade Bente Gaunt-Rydin, innan ansökningen av henne den 20 december återkallats, endast vid ett tillfälle infunnit sig å länsstyrelsen och detta hade troligen varit under

september eller möjligen i början av oktober 1956. Hon skulle vid detta tillfälle ha upplysts om att nya bestämmelser sannolikt komme att utfärdas, enligt vilka körkortsinnehavare i de övriga nordiska länderna kunde erhålla svenskt körkort utan att behöva förete intyg om godkänt förarprov, därvid Bente Gaunt-Rydin skulle ha förklarat sig icke ämna ansöka om körkort förrän dessa bestämmelser utfärdats. Mot vad sålunda uppgivits från tjänstemännens sida kan icke anses styrkt, att någon befattningshavare hos länsstyrelsen försummat att lämna klagandens dotter den särskilda handräckning, som påkallats av att skyndsamhet varit av nöden på grund därav att hennes danska körkort icke varit giltigt längre än till den 11 november 1956.

Vad angår polismyndighetens befattning med körkortsärendet har Swensson såsom förklaring till den relativt långa tid som åtgått för handläggningen därstädes anfört, att ett flertal befattningshavare vid ordningspolisavdelningen varit tjänstlediga under hösten 1956 för genomgång av polisskolor och att arbetsbördan för kvarvarande personal ytterligare ökat utöver det normala på grund av den vid nämnda tid rådande bensinransoneringen. På grund härav och då det från klagandens sida icke ens påståtts, att hans dotter skulle ha hos polisen framställt önskemål om särskilt skyndsamt handläggning av ärendet eller att polisen eljest varit medveten om behovet härav med hänsyn till att det danska körkortets giltighetstid utgick redan inom tre dagar från ansökans ingivande, finner jag någon anmärkning i nu avhandlat hänseende icke befogad.

Beträffande det i ärendet hållna polisförhöret har upplysts, att detta ägt rum i överensstämmelse med den praxis, som tillämpats i Örebro vid handläggning av ansökan om nykterhetsintyg för utlännning. Vid detta förhör har Bente Gaunt-Rydin avfordrats ingående uppgifter rörande sina personliga förhållanden. Sålunda har hon tillfrågats rörande, bland annat, föräldrarnas personliga förhållanden, huruvida hon vore konfirmerad, vilken utbildning hon undergått och huruvida alkoholism eller sinnessjukdom förekomme i hennes släkt. Förhöret synes ha försiggått under en irriterad stämning, vilket enligt Sternander och Lindblad berott på att Bente Gaunt-Rydin uppträtt arrogant och avvisande.

I sitt yttrande har Swensson framhållit, att en del av frågorna uppenbarligen varit onödiga men att de icke kunde anses sårande eller förnärmande; om de likväl av klagandens dotter uppfattats på detta sätt, ville Swensson beklaga det inträffade. Enligt Swensson borde — efter tillkomsten av ovanberörda kungörelse den 12 oktober 1956 — utredningsförfarandet i liknande fall i fortsättningen kunna förenklas, om vederbörande sökande innehade gällande hemlandskörkort och man kunde utgå från att hans personliga kvalifikationer därigenom vore garanterade. Länsstyrelsen synes däremot — såvitt av dess yttrande kan utläsas — icke ansluta sig till den av Swensson framförda synpunkten på ett förenklat förfarande i angivna fall.

Enligt min mening kan det icke anses påkallat att i nu avsedda ärenden regelmässigt anställa polisförhör med sökanden, något som icke heller torde vara allmän praxis. Enligt vad jag inhämtat tillämpas t. ex. i Stockholm det förfarandet i dessa ärenden, att utlänningen tillställs en blankett, däri han skall angiva namn, födelsetid, födelseort, yrke och bostadsadress ävensom dag för inresa till Sverige samt de platser här i riket, där han bott och haft anställningar. Därjämte anmodas sökanden ingiva intyg från två trovärdiga personer, att han gjort sig känd som en nykter, ordentlig och skötsam person. Något personligt förhör med sökanden äger sålunda som regel icke rum. En sådan ordning för utredningen synes mig också i allmänhet kunna vara tillfyllest och även i övrigt lämplig; därigenom besparas sökanden det besvär, som en inställelse hos polisen ofta innebär, och polisen det arbete, som åtgår för utfrågning av sökanden och för rapportskrivning. För den händelse kompletterande upplysningar erfordras, torde dessa i regel lämpligen kunna inhämtas genom telefonsamtal med vederbörande. Det är för övrigt att märka, att det för utfärdande av körkort åt utlänning, som icke varit mantalsskriven här i landet under de senaste två åren, överhuvudtaget icke finnes uppställt krav på att intyg eller utlåtande från polismyndighet skall företes. Frågan om sökandens personliga lämplighet som körkortsinnehavare kan i dessa fall styrkas även i annan ordning, därvid t. ex. intyg från vederbörande konsulat eller beskickning otvivelaktigt torde kunna godtagas.

I enlighet med det nu anförda finner jag, att det varit opåkallat att på sätt och i den utsträckning som skett avfordra Bente Gaunt-Rydin uppgifter rörande hennes personliga förhållanden. Hennes reaktion häremot har följaktligen varit förklarlig. Då emellertid Sternander härutinnan endast förfarit enligt förut i Örebro tillämpad praxis, och det saknas stöd för antagande att han vid förhöret uppträtt i avsikt att trakassera henne eller eljest ohövligt, låter jag i denna del bero vid mina nu gjorda uttalanden under förväntan tillika, att länsstyrelsen och poliskammaren, med beaktande av vad jag anför, till omprövning upptaga frågan om utredningsförfarandet i nu avsedda ärenden och tillse att erforderliga anvisningar i saken utfärdas för polispersonalen.

Vidkommande härefter handläggningen hos länsstyrelsen av Bente Gaunt-Rydins den 15 december 1956 dit inkomna körkortsansökan hade vid denna tidpunkt giltighetstiden för hennes danska körkort utgått för mer än en månad sedan. Då enligt ovanberörda kungörelse länsstyrelsen icke ägt tilldela henne svenskt körkort utan här i riket avlagt förarprov, med mindre hon innehade gällande danskt körkort, men denna förutsättning således icke förelegat, saknas fog för anmärkning mot länsstyrelsens ställningstagande i saken. Att Bente Gaunt-Rydin ett par dagar före giltighetstidens utgång ansökt om nykterhetsintyg hos polismyndigheten är icke av beskaffenhet att kunna inverka på detta bedömande. Ej heller i övrigt finner jag

anledning antaga, att någon befattningshavare hos länsstyrelsen åsidosatt sina åligganden i samband med det ifrågavarande ansökningsärendet.

Vad i saken förekommit understryker emellertid önskvärdheten av att enskilda sökande, som i något ärende hänvända sig till myndighet — ej minst utläningar — därvid erhålla de upplysningar och den vägledning, som till undvikande av onödiga rättsförluster påkallas av sakens beskaffenhet och föreliggande omständigheter. Om således klagandens dotter i föreliggande fall inställt sig hos länsstyrelsen före utgången av giltighetstiden för det danska körkortet och omtalat hur saken legat till, hade hon av vederbörande befattningshavare bort erhålla bistånd med anskaffandet av det lämplighetsintyg som — för att länsstyrelsen lagligen skulle kunna tilldela henne svenskt körkort — måste föreligga före utgången av sagda tid. Det kravet måste emellertid ställas på en sökande, att denne verkligen lämnar uppgift om de för frågans rätta bedömande erforderliga omständigheterna och icke blott gör helt allmänna förfrågningar i förlitan på att hans sak skall i alla hänseenden befinnas vara i god ordning. Därest härutinnan något förbiseende — om än i och för sig förklarligt — sker från sökandens sida, måste denne också själv taga de konsekvenser härav, som följa av myndigheternas bundenhet vid den författningsmässigt givna ramen för deras prövning.

Med dessa uttalanden, vilka jämväl delgavos Swensson och Sternander ävensom klaganden, var ärendet av mig slutbehandlat.

50. Fråga om felaktigt förfarande med avseende å indrivning av automobilskatt för år, under vilket bilen avregistrerats redan i slutet av januari månad, m. m.

Av handlingarna i ett genom klagomål av John Elis Sunna i Kieksisvaara, Pajala, härstädes anhängiggjort ärende framgår, bland annat, följande.

Sunna blev den 27 oktober 1952 hos länsstyrelsen i Norrbottens län registrerad såsom ägare av personbilen BD 1065.

För uttagande av den skatt, uppgående till 138 kronor, som år 1955 påförts Sunna för bilen, utsände länsstyrelsen i vanlig ordning i slutet av januari 1955 till Sunna en postförskotts försändelse å skattebeloppet. Försändelsen utlöstes emellertid icke under uppbördstiden den 1—den 15 februari 1955. I följd därav uppfördes beloppet å restlängd. Som bilen, på grund av en den 31 januari 1955 till länsstyrelsen inkommen anmälan, samma dag överförts till bilreservregistret, antecknades i restlängden följande: "Avf. t. v. 31/1 1955." Restlängden översändes till landsfiskalen i Pajala distrikt.

På uppdrag av landsfiskalen verkställde poliskonstapeln J. R. Haapaniemi — i Sunnas frånvaro — den 20 juni 1955 å Nils Groths bilverkstad i Pajala utmätning av Sunnas ovannämnda bil för det påförda skattebeloppet 138 kronor jämte restavgift 5 kronor 52 öre. Underrättelse enligt 84 § utsökningslagen om den verkställda utmätningen delgavs Sunna två dagar därefter. Talan mot utmätningen fullföljdes icke.

I en den 11 juli 1955 hit inkommen skrift anförde Sunna klagomål över att utmätning skett trots att han för att få bilen avregistrerad underskrivit en handling, som uppsatts av poliskonstapeln Gunnar Niska och en annan polisman. Därvid uppgav Sunna vidare bland annat, att han, som trott att bilen varit avregistrerad, icke före utmätningen fått något meddelande från landsfiskalen om att han skulle erlägga skatt för bilen och ej heller blivit underrättad om att utmätning skulle ske.

Vid exekutiv auktion, som kungjorts i vederbörlig ordning, försålde landsfiskalen Ragnar Persson den 8 september 1955 den utmäta bilen till Groth för 11 kronor 94 öre, vilket var det enda avgivna budet. Sunna var icke tillstädes vid auktionen.

Av köpesumman redovisade Persson i september 1955 till länsstyrelsen 11 kronor såsom influten skatt. Återstående 127 kronor av det påförda skattebeloppet avkortades, på anmälan av Persson, genom beslut av länsstyrelsen i november 1955.

I yttrande över klagomålen anförde länsstyrelsen: Sedan länsstyrelsen hos landsfiskalen begärt utredning i anledning av att Sunna underlåtit att vidmakthålla trafikförsäkring å bilen, hade Niska, troligen den 28 december 1954, hållit förhör därom med Sunna. Därvid hade Sunna överlämnat en anhållan, att bilen måtte tillsvidare avregistreras och införas i reservregistret. Niskas rapport vore daterad den 27 januari 1955 och ärendet hade redovisats från landsfiskalskontoret påföljande dag. Handlingarna, innefattande jämväl Sunnas ansökning, hade ankommit till länsstyrelsen den 31 januari 1955, varefter bilen samma dag överförts till bilreservregistret.

Skyldig att erlägga bilskatt — anförde länsstyrelsen vidare — vore jämlikt 4 § förordningen den 2 juni 1922 om automobilskatt den person, som vid årets början varit eller bort vara registrerad för bilen. Då Sunna icke löst den till honom utsända postförskotts försändelsen å skatten, hade han blivit uppförd å restlängd för bilskatten med 138 kronor, som avsett skatten för hela år 1955. I praxis hade hänt att, då restlängd upprättades å förfallna bilskattemedel, länsstyrelsen anmärkt dagen, då bilen avregistrerats definitivt eller tillsvidare. Så hade skett även ifrågavarande år.

Angående Niskas befattning med Sunnas anmälan till bilregistret anförde länsstyrelsen vidare: Därest förhöret med Sunna ägt rum den 28 december

1954, kunde mot Niska riktas den erinran, att han icke tidigare och innan rapport avgivits i ärendet insänt nämnda anmälan till länsstyrelsen. Det vore emellertid att antaga, att brevet, såsom postgången vore från Pajala, näppeligen hunnit anlända till länsstyrelsen den 31 december 1954. Sunna syntes sålunda genom dröjsmålet icke ha lidit någon förlust.

Sedan Sunna därefter avgivit påminnelser, inkom Persson, efter Niskas hörande, med yttrande, däri återgävos bland annat följande av Niska lämnade uppgifter: Niskas förhör med Sunna hade ägt rum den 28 december 1954. Därvid hade Niska — eftersom bilen icke varit i brukbart skick — föreslagit Sunna att låta avregistrera den samt därefter, utan att någon skyldighet därutinnan ålegat Niska, på Sunnas begäran avfattat en anmälan därom till länsstyrelsen, varjämte Niska lovat att vidarebefordra anmälningen. Det hade icke varit tal om att ärendet på något sätt varit brådsakande.

Vidare anförde Persson i yttrandet: För egen del ansåge Persson, att Niska icke kunde lastas för någon försummelse. Hans åtgärd att hjälpa Sunna med avregistrering av fordonet kunde — liksom ej heller åtagandet att till vederbörande myndighet insända handlingen — näppeligen anses vara en åtgärd i tjänsten. Även om så skulle vara fallet, kunde det rimligen icke krävas av Niska, att han skulle låta ett sådant bagatellärende som Sunnas få förtur framför andra viktigare, i synnerhet som förtursrätt icke påkallats.

I nya påminnelser anhöll Sunna bland annat om mitt biträde för att skaffa honom ersättning i anledning av förlusten av bilen.

Härefter avgav riksräkenskapsverket på anmodan utlåtande i ärendet och anförde däri följande: Det normala förfaringssättet då en i automobilregistret vid kalenderårets ingång införd automobil avfördes ur registret under den tid av samma kalenderår, som infölle före uppboresstämman den 1—den 15 februari, syntes vara att vederbörande länsstyrelse, därest skatten icke betalats å uppboresstämman, i restlängden införde hela det påförda skattebeloppet men samtidigt antecknade tidpunkten för avregistreringen. Med stöd av denna anteckning uträknade antingen länsstyrelsen eller utmätningssmannen den skatt som under sådana förhållanden borde anmälas hos länsstyrelsen till avkortning. Därigenom komme endast det belopp som belöpte å skattepliktig tid att utkrävas av den skattskyldige. Nämnda förfaringssätt tillämpades enligt vad riksräkenskapsverket kunnat utröna inom flertalet utmätningssmansdistrikt inom Norrbottens län. I nu förevarande fall syntes emellertid särskild anmälan om avkortning av det skattebelopp, som hänförde sig till icke skattepliktig tid, icke ha skett och ej heller något avkortningsbeslut ha fattats före tidpunkten

för den exekutiva auktionen. Vissa länsstyrelser tillämpade det förfarings-sättet att det belopp som belöpte å icke skattepliktig tid avkortades redan före restlängdens upprättande. Mot de båda angivna förfarings-sätten syn-tes ur de synpunkter riksräkenskapsverket hade att företräda icke vara något att erinra.

Vidare inkom länsstyrelsen i Norrbottens län på anmodan ånyo med eget yttrande och med nytt yttrande av Persson.

Persson anförde: Han kunde icke finna, att utmätningsman hade någon skyldighet att beakta det förhållandet, att ett motorfordon avförts ur bil-registret under det år, som en restförd automobils katt avsåge. Utmättings-mannen hade att verkställa indrivning enligt inkommen restlängd, och den betalningsskyldige hade tillfälle att i mån av fog söka restitution av för mycket erlagd skatt. En annan sak vore, att det utan tvivel vore lämpligt och både för den skattskyldige och vederbörande länsstyrelse bekvämare, om den betalningsskyldige endast behövde erlägga skatt för den tid for-donet varit registrerat och resten av det restförda beloppet avkortades. I regel hade det också förfarits så inom Perssons distrikt. Anledningen till att så ej skett i detta fall vore svår att angiva. Sannolikt hade det ej av de handlingar, som varit till hands i samband med utsättandet och för-rättandet av den exekutiva auktionen, framgått, att fordonet avförts ur registret den 31 januari 1955.

Till förtydligande av sistnämnda uppgift anförde Persson i ett sedermera inkommet yttrande: Därmed hade avsetts, att av den handling, som legat till grund för utsättandet av den exekutiva auktionen, nämligen det av Haapaniemi upprättade utmätningsprotokollet, icke framgått, att bilen avförts ur registret. Till protokollet hade därjämte funnits fogat skatte-kvitto för hela året men icke något utdrag ur restlängden. Haapaniemi hade för Persson uppgivit, att han från landsfiskalskontoret mottagit ett utdrag ur restlängden men att detta utdrag icke varit försett med någon anteckning om avregistrering. Vederbörande kontorist, som upprättat ut-draget, hade för sin del förklarat, att hon regelmässigt å dylika utdrag brukat anteckna avregistreringsdata. Hon kunde givetvis icke erinra sig med säkerhet, om så varit förhållandet även i detta fall, och någon klarhet hade ej kunnat vinnas, enär utdraget icke längre funnes i behåll. Vid ut-sättandet av auktionen hade Persson icke verkställt någon kontroll, huru-vida den restpost, för vars uttagande utmätning skett, varit rätt antecknad eller ej. Det syntes vara ogörligt för en utmätningsman att personligen genom slagning i restlängden förvissa sig om att alla de skatterestantie-poster, som i skilda sammanhang uppgåves för honom, vore i överens-stämmelse med längderna.

I länsstyrelsens yttrande — vid vilket var fogat utdrag av restlängden å automobils katt inom Pajala distrikt år 1955 — anfördes: Som av restläng-

den framginge hade däri i enlighet med inom länsstyrelsen tillämpad praxis antecknats, att bilen den 31 januari 1955 avförts tillsvidare. På grund av denna anteckning borde landsfiskalen ha avkrävt Sunna endast det belopp, som belöpte å januari månad 1955 jämte restavgift, medan återstoden av det restförda beloppet borde ha anmälts till länsstyrelsen för avkortning. Detta tillvägagångssätt syntes vara det inom länet allmänt tillämpade, och därigenom hade sannolikt vidare exekutiva åtgärder i ärendet icke erfordrats.

Beträffande slutligen Sunnas påstående, att han icke före utnämningen från landsfiskalskontoret erhållit något meddelande om att han skulle erlägga skatt för bilen uppgav Persson därefter i särskilt yttrande, att det indrivningskort, som upprättats och tillställts Haapaniemi, icke kunnat återfinnas. Persson upplyste vidare, att indrivningsärendet först handlagts av Haapaniemi och därefter av Niska samt slutligen åter av Haapaniemi, samt att båda dessa personer förklarar, att de per post översänt skriftlig anmaning till Sunna att gälda det restförda beloppet, Haapaniemi både när han första gången mottagit indrivningsuppdraget och när uppdraget sedermera åter överlämnats till honom.

I en till länsstyrelsen i Norrbottens län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Vad först angår Niskas befattning med Sunnas anmälan om avregistrering av bilen framgår, att Niska den 28 december 1954, i samband med viss tjänsteförrättning hos Sunna, åtagit sig att för Sunnas räkning vidarebefordra nämnda anmälan till länsstyrelsen samt att Niska fullgjort detta uppdrag sålunda, att han den 27 januari 1955 överlämnat anmälningen till landsfiskalen samtidigt med utredningen i det ärende, som föranlett tjänsteförrättningen hos Sunna. Därefter har anmälningen, jämte nämnda utredning, av landsfiskalen översänts till länsstyrelsen, dit handlingarna inkommit den 31 januari 1955.

Niska och Persson ha gjort gällande, att Niskas befattning med Sunnas anmälan icke skett i tjänsten utan på grund av privat åtagande. Även om det förelåg ett visst samband mellan den tjänsteförrättning, som föranlett Niska att taga kontakt med Sunna, och Niskas åtagande, är jag för min del böjd för att anse, att Niskas befattning med anmälningen icke skett i tjänsten och att Niska följaktligen icke är underkastad tjänsteansvar därför. Det är för övrigt uppenbart, att Niskas underlåtenhet att genast posta anmälningen i allt fall icke varit av beskaffenhet att kunna läggas honom till last såsom försummelse — detta i all synnerhet som det mot Niskas bestridande icke framgår av utredningen, att Sunna bett Niska omedelbart göra detta, samt det ej heller rimligen kan läggas Niska till last att han det

oaktat icke kommit att tänka på att saken kunde vara så brådskande. Med hänsyn härtill och då den omständigheten, att anmälan icke tidigare i januari än som skett inkommit till länsstyrelsen, varit utan betydelse för Sunnas skattskyldighet för nämnda månad, låter jag i denna del av ärendet bero vid vad i saken förevarit.

Beträffande ärendet i övrigt får jag anföra följande.

Enligt stadgande i 3 § automobilskatteförordningen upphör skatteplikt för bil med utgången av den kalendermånad, under vilken bilen avförts ur automobilregistret utan att ha blivit i annat sådant införd. I enlighet härmed har, på sätt framgår av det sagda, skatteplikten för Sunnas bil på grund av inkommen anmälan om avregistrering upphört från och med utgången av januari 1955.

Vid nämnda tid var emellertid — i enlighet med det förfarande som skall tillämpas jämlikt 4 § 1 mom. kungörelsen den 12 december 1924 angående uppbörd av automobils katt m. m. — skatt för bilen påförd Sunna för hela år 1955 med 138 kronor.

Då någon vunnit nedsättning i eller befrielse från honom påförd debitering av skatt, skall på grund av stadgande i 65 § uppbördsförordningen avkortning av ogulden debiterad skatt äga rum. Nämnda stadgande skall jämlikt 9 § nyssnämnda kungörelse den 12 december 1924 gälla jämväl med avseende å bilskatt.

Av det anförda framgår, att förutsättning för avkortning av den del av den Sunna påförda bilskatten, som belöpte å tiden februari—december 1955, varit förhanden i och med att skatteplikten för nämnda tid på sätt nyss sagts upphört.

Fråga om avkortning av skatt prövas enligt 67 § uppbördsförordningen av länsstyrelse.

Angående förfarandet vid avkortning av skatt stadgas, såvitt vidare nu är av intresse, i 40 § tillämpningskungörelsen till uppbördsförordningen, att anmälan till avkortning skall ingivas av utmättningsman i stad senast den 5 i varje månad till den lokala skattemyndigheten i staden samt av utmättningsman på landet senast den 15 i varje månad till länsstyrelsen, varvid anmälan skall avse skatt, vilken enligt då tillgängliga intyg eller andra handlingar må avkortas.

Någon skyldighet för länsstyrelse att utan dylik anmälan upptaga fråga om en avkortning av bilskatt finnes icke föreskriven. Detta torde sammanhänga bland annat med att bilregistret föres å landskansliet, under det att handläggningen av frågor om avkortning ankomma på landskontoret. Det ligger dock i sakens natur, att i fall som det nu förevarande något hinder icke möter mot att påförd bilskatt av länsstyrelse avkortas utan anmälan som nyss sagts; när så sker, skall sålunda avkortad skatt givetvis icke upptagas i restlängd. Ett sådant förfaringssätt innebär mindre omgång och är ägnat att minska risken för att någon tvingas erlagga skatt, som han ej är

pliktig utgiva. Förfaringssättet synes mig därför i hithörande fall vara att föredraga framför att låta avkortning bero av anmälan från utmättningsman — i varje fall då med hänsyn till lokala och andra förhållanden inom länsstyrelserna detta lämpligen låter sig genomföra. Av riksräkenskapsverkets utlåtande framgår också, att förfaringssättet tillämpas vid vissa länsstyrelser samt att riksräkenskapsverket ur de synpunkter det har att företräda icke har något att erinra mot att så sker.

För den händelse i fall som det förevarande frågan om avkortning icke av länsstyrelse själmant upptages till behandling, måste — för att vederbörande utmättningsman skall erhålla kännedom om att bil avförts ur bilregistret — vid upprättandet av restlängd anteckning därom göras i längden. Så har också skett i förevarande fall. Angående förfarandet i övrigt när detta system kommer till tillämpning må hänvisas till vad härom anförts i riksräkenskapsverkets utlåtande. Härtill vill jag tillägga följande.

När till utmättningsman inkommit restlängd å bils katt och i längden är antecknat, att bil avförts ur registret, åligger det — eftersom av anteckningen framgår, att avkortning skall ske — utmättningsmannen att göra anmälan till avkortning i enlighet med stadgandet i 40 § tillämpningskungörelsen till uppbördsförordningen. Det ligger i sakens natur, att åtgärd för indrivning av det belopp, som sålunda skall anmälas till avkortning, icke bör företagas i avbidan på vederbörligt beslut i frågan om avkortningen.

I det aktuella fallet har det enligt vad nu sagts ålegat Persson såsom utmättningsman att efter granskning av restlängden till länsstyrelsen i Norrbottens län göra anmälan till avkortning av den Sunna påförda skatten till den del den belöpte å tiden februari—december. Dylik anmälan har emellertid skett först i samband med redovisningen för vad som influtit vid auktionen. Perssons underlåtenhet att innan indrivningsåtgärd företogs göra sådan anmälan har haft till följd att exekutiva åtgärder kommit att vidtagas för uttagande av skatt jämväl för tid som icke omfattats av skatteplikten. Framhållas må emellertid att — därest Sunna, efter det han erhållit underrättelse om att utmätning verkstälts för hela årets skatt, hos Persson eller denne underlydande personal påpekat att han anmält bilen för avregistrering — rättelse synes ha kunnat ernås samt att, om Sunna betalat hela skattebeloppet, han varit jämlikt 13 § automobilskatteförordningen berättigad att återfå för mycket erlagd skatt. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt finner jag, vad avser Perssons berörda försummelse, mig kunna låta bero vid mina i ärendet gjorda uttalanden.

Beträffande Haapaniemis befattning med saken har denne uppgivit, att i det utdrag av den till landsfiskalskontoret inkomna restlängden, vilket där upprättats och sedan överlämnats till honom för indrivningsåtgärd mot Sunna, anteckning saknats om att bilen avförts ur registret. Huru härmed förhåller sig har icke kunnat utrönas, eftersom utdraget enligt vad som

upplysts i ärendet ej längre finnes i behåll. Haapaniemis uppgift måste därför tagas för god.

Ej heller framgår av utredningen, att i indrivningsärendet förekommit försummelse att — på sätt i 31 § 2 mom. tillämpningskungörelsen till uppbördsförordningen föreskrives — anmana Sunna att erlagga det restförda beloppet.

Vad härefter angår Sunnas anmärkning därom, att han icke i förväg underrättats om utmätningen, må framhållas att, enligt stadgande i 60 § 3 mom. andra stycket uppbördsförordningen, dylik underrättelse icke varit nödvändig.

På grund av vad sålunda anförts föreligger icke fog för anmärkning mot Haapaniemi för dennes befattning med ifrågavarande sak.

Som Sunna vederbörligen erhållit del av underrättelse om vad utmätningensfordringen omfattade och därefter icke, såvitt i detta ärende framkommit, framställt någon erinran i utmätningensärendet, har Persson i samband med den av honom företagna exekutiva försäljningen icke haft anledning räkna med att utmätningensfordringen till någon del kunde ifrågasättas. På grund härav kan någon anmärkning icke riktas mot Persson för att denne icke i anledning av den förestående auktionen granskat den från länsstyrelsen inkomna restlängden.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

51. Ifrågasatt utfärdande av föreskrifter med förbud för befattningshavare vid förvaltningsmyndighet att åtaga sig uppdrag som ombud eller biträde åt part vid samma myndighet

I en den 19 mars 1957 hit inkommen skrift har f. d. kommerserådet S. Matz anført, att vid handläggning av ett hyresmål inför hyresnämnden i Stockholms fjärde distrikt den 17 december 1956 en av parterna biträtts av en juris kandidat, vilken innehade uppdrag att vara sekreterare vid annan avdelning av samma hyresnämnd. Att en nämndens egen sekreterare anlätades som sådant biträde vore enligt Matz' mening i hög grad olämpligt med hänsyn bland annat till de möjligheter denne hade att samtalsvis informera vederbörande om målet. Det syntes Matz vara av intresse att erfara, huruvida ifrågavarande befattningshavare varit i tillfälle att — innan utslag meddelats — samtala om målet med någon av nämndens ledamöter eller sekreterare liksom huruvida befattningshavaren, sedan målet fullföljts till hyresrådet — som redan den 19 februari 1957 meddelat utslag däri — talat med tjänstemän därstädes i syfte att påskynda målets handläggning. Huru därmed än kunde förhålla sig, vore det emellertid

enligt Matz' mening av vikt, att den rättsgrundsats, som kommit till uttryck i 12 kap. 3 och 22 §§ RB, vunno tillämpning jämväl på hyresnämndernas och hyresrådets verksamhet, varför Matz hemställde om min medverkan för utfärdande av föreskrifter därom, att rättsbildat biträde vid hyresnämnd eller hyresråd ej finge åtaga sig uppdrag som ombud eller biträde åt part vid sådan myndighet.

Vid prövning av detta ärende gjorde jag följande i skrivelse till Matz upptagna uttalanden.

De av Matz åberopade bestämmelserna i RB — innebärande allmänt förbud för lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman att vara ombud eller biträde åt part — ha avseende allenast å rättegångsförfarandet vid domstol. Beträffande förfarandet hos förvaltningsmyndigheter, vare sig det gäller sådana myndigheter, som bruka betecknas som förvaltningsdomstolar, eller förvaltningsorgan i övrigt, saknas däremot generella bestämmelser av motsvarande innebörd. För vissa särskilda myndigheter eller befattningshavare inom förvaltningsområdet ha emellertid föreskrifter — mer eller mindre långtgående — utfärdats i förevarande ämne. Så är dock icke fallet beträffande befattningshavare hos hyresnämnd eller hos hyresrådet.

Något hinder för sekreterare vid hyresnämnd att — såsom i det av Matz anmärkta fallet synes ha skett — åtaga sig uppdrag som biträde åt part vid handläggning av mål inför nämnden, kan därför i och för sig icke anses föreligga. Icke heller eljest finnes det — på grundval av de av Matz lämnade uppgifterna — tillräcklig anledning att verkställa närmare utredning rörande den åsyftade tjänstemannens förfarande. I den mån klagomålen rikta sig mot denne befattningshavare föranleda de förty icke någon min åtgärd.

Vad härefter angår den av Matz berörda frågan om utfärdande av föreskrifter rörande förbud för befattningshavare hos hyresnämnd och hyresråd att vara ombud eller biträde åt part synes mig denna fråga icke lämpligen böra behandlas för sig utan upptagas i samband med en bedömning av det större spörsmålet huruvida det kan vara motiverat att, beträffande förvaltningsmyndigheter över huvud eller vissa grupper av sådana myndigheter, införa mera fullständiga och ensartade bestämmelser i förevarande hänseende än de som nu finnas utfärdade. Detta är en principiell fråga av betydande räckvidd, som — tillika med många andra principspörsmål beträffande förvaltningsförfarandet — väl synes mig kunna förtjäna att tagas under övervägande. Det är också min avsikt att, i den utsträckning som min arbetsbörda det tillåter, ägna ökad uppmärksamhet åt förvaltningsrättsliga spörsmål av sådan natur.

D. Framställningar till Konungen

52. Framställning angående vissa jävsfrågor inom civilförsvaret m. m.

Den 18 mars 1957 skrev jag till Konungen följande:

Enligt 7 § civilförsvarlagen skall inom varje civilförvarsområde — som i allmänhet utgöres av landsfiskalsdistrikt eller stad som ej ingår i sådant distrikt — finnas allmänt civilförsvaret. Därjämte skall särskilt civilförsvaret, i den mån så är påkallat med hänsyn till bebyggelsens täthet eller eljest, vara organiserat för särskilda byggnader och anläggningar. Detta senare civilförsvaret benämnes hemskydd, om det är avsett för byggnad som väsentligen användes för bostadsändamål, och eljest verkskydd.

I 53 § nämnda lag stadgas, att ägare av anläggning eller byggnad, för vilken verkskydd skall vara organiserat, är pliktig att, bland annat, verkställa erforderlig planläggning av verkskyddet, att anskaffa, förvara och underhålla materiel, utrustning och andra förnödenheter, som erfordras för verkskyddets verksamhet, samt att enligt bestämmelser som Konungen utfärdar sörja för utbildning av verkskyddspersonalen. Vad sålunda stadgas om ägare skall enligt 54 §, därest anläggningen eller byggnaden är i sin helhet upplåten till någon med nyttjanderätt, i stället i princip gälla nyttjanderättshavaren.

Rörande *planläggningen* av verkskydd sägs i 25 § civilförsvarskungörelsen, att för verkskydd skola finnas särskilda specialplaner, i vilka civilförsvarets verksamhet närmare regleras. Sådan plan upprättas av företags verkskyddsledare under inseedning av civilförsvarschefen, vilken utövar den omedelbara ledningen av civilförsvaret inom vederbörande civilförvarsområde. Länsstyrelsen, som inom länet handhar ledningen av civilförsvaret, äger beträffande viss plan föreskriva, att den skall insändas till länsstyrelsen för granskning och godkännande. Revidering av verkskyddsplan skall ske så snart ändrade förhållanden giva anledning därtill.

Närmare bestämmelser om verkskyddsplans innehåll och om ordningen för dess upprättande äro meddelade av civilförsvarsstyrelsen i vissa år 1948 utfärdade anvisningar rörande verkskydd. Enligt dessa skall verkskyddsplan bestå av huvudplan och detaljplaner samt innehålla uppgifter rörande, bland annat, verkskyddets organisation, dess utrustning och materiel samt de särskilda anordningar och åtgärder, som erfordras för verkskyddets verksamhet. Upprättad plan skall insändas till civilförsvarschefen, som har att granska planen och, i förekommande fall, översända den till länsstyrelsen för prövning. Verkskyddsplan skall enligt anvisningarna underkastas revidering så snart ändrade förhållanden giva anledning därtill, dock minst en gång årligen på tid, som fastställles av den myndighet som

äger godkänna planen. Vidare framhålles i anvisningarna, bland annat, att — om det anses nödvändigt att vid planläggningsarbetet konsultera annan sakkunskap än den myndigheterna eller företaget kan tillhandahålla — sådan sakkunskap må anlitas. Hänvändelse bör i sådant fall göras hos civilförsvarschefen, som därvid åligger tillse, att vederbörande besitter nödiga kvalifikationer för uppdragets genomförande.

Beträffande *utbildningen* av verkskyddspersonal äro bestämmelser givna i kungörelsen den 18 september 1948 angående omfattningen av civilförsvarsplikt för utbildnings- och övningsändamål. Enligt denna kungörelse skall personalen undergå en första utbildning, som för kalenderår må omfatta högst 40 timmar för inskriven befälspersonal, högst 30 timmar för övrig inskriven personal och högst 12 timmar för viss icke inskriven personal. Därefter skall följa repetitionsutbildning, som för kalenderår må omfatta högst 12 timmar. Närmare föreskrifter rörande utbildningens omfattning ha enligt bemyndigande i nämnda kungörelse utfärdats av civilförsvarsstyrelsen, enligt vilka föreskrifter bland annat gäller, att repetitionsutbildning skall meddelas vart annat eller, med länsstyrelsens medgivande, vart tredje år.

Ägare eller innehavare av anläggning eller byggnad, för vilken verkskydd skall vara organiserat, är enligt en särskild kungörelse den 18 september 1948 skyldig att bestrida kostnaderna för nu ifrågavarande utbildning ävensom för deltagande i utbildning vid central utbildningskurs av sådan vid verkskyddet inskriven personal, som av länsstyrelsen kallas att genomgå dylik kurs.

Enligt civilförsvarsstyrelsens anvisningar kan verkskyddsutbildningen äga rum vid kurser, som anordnas antingen av företagen själva eller av annan på deras uppdrag, därvid det ibland kan vara lämpligt med kurser, som äro gemensamma för flera företag. Utbildning av verkskyddsledare kan därjämte ske vid kurser, som anordnas av civilförsvarsstyrelsen eller länsstyrelse eller ock av organisation eller enskild på uppdrag av dessa myndigheter, därvid administrationskostnaderna bestridas av statsmedel. Sistnämnda kurser skola enligt anvisningarna i regel avse utbildning av verkskyddsledare vid större eller särskilt betydelsefulla företag. Anordnare av utbildningskurs — vid vilken såsom instruktörer i princip endast få användas personer med särskilt kompetensbevis — skall senast tre veckor före kursens början insända kursplan och timplan till vederbörande civilförsvarsmyndighet, som har att pröva planerna.

I fråga om *tillsynen* beträffande planläggning och utbildning inom verkskydden stadgas i 9 § civilförsvarskungörelsen, bland annat, att länsstyrelsen åligger att leda och övervaka planläggningen, att tillse att enskilda fullgöra sina skyldigheter i enlighet med verkställd planläggning samt att i förekommande fall leda och övervaka civilförsvarsutbildningen inom länet under medverkan av frivilliga organisationer. Enligt 11 § samma kungörelse

åligger det civilförsvarschefen beträffande verksamheten inom civilförvarsområdet, bland annat, att leda och övervaka planläggningen, att tillse att enskilda fullgöra sina skyldigheter och att vid behov göra anmälan till länsstyrelsen för erhållande av rättelse samt att planlägga och leda civilförvarsutbildningen och därvid, i den mån för utbildningen anlitas frivillig organisation, övervaka att utbildningen bedrivs effektivt och i enlighet med meddelade föreskrifter.

Den frivilliga hjälporganisationen inom civilförsvaret utgöres av Sveriges civilförvarsförbund, till vilket höra länsförbund och därtill knutna lokala civilförvarsföreningar. Enligt sina av Kungl. Maj:t fastställda stadgar — i den lydelse de erhållit genom en år 1951 företagen stadgeändring — har förbundet till uppgift att genom upplysning främja civilförsvaret och det frivilliga arbetet för detta samt att bedriva frivillig utbildning och medverka i annan verksamhet inom civilförsvaret. Före nämnda stadgeändring voro förbundets uppgifter begränsade till, förutom upplysning och propaganda, att lämna biträde med utbildningen för hemskydd. Stadgeändringen tillkom bland annat för att möjliggöra för förbundet att biträda enskilda företag i det på dessa ankommande planlägnings- och utbildningsarbetet inom verkskydden.

Civilförvarsförbundet tillhör de frivilliga försvarsorganisationer, som avses i kungörelsen den 11 december 1953 angående frivillig försvarsverksamhet. Enligt 2 § i denna kungörelse gäller såsom villkor för att sådan organisation skall erhålla bidrag av statsmedel eller eljest statligt understöd att organisationen ställer sig till efterrättelse de i kungörelsen meddelade bestämmelserna ävensom de föreskrifter, som Kungl. Maj:t i övrigt kan finna gott utfärda. Sådan organisation har enligt 9 § till uppgift, såvitt nu är i fråga, att ansvara för och leda upplysnings- och rekryteringsverksamheten, att medverka vid av myndighet anordnad utbildning i den mån så lämpligen kan ske samt att anordna frivillig utbildning.

Slutligen är här att anteckna, att enligt 7 a § i Kungl. Maj:ts instruktion för den lokala civilförvarsmyndigheten — vilken paragraf infördes genom kungörelse den 4 juni 1954, som trädde i kraft den 1 juli samma år — må civilförvarschef och annan befattningshavare, hänförd till Ce eller Cg 15 eller högre lönegrad, samt innehavare av närmast motsvarande arvodesbefattning icke mot ersättning lämna biträde med upprättande eller revidering av specialplaner för verkskydd eller upprätta kurs- och timplaner för verkskyddsutbildning. Ifrågavarande förbud tillkom efter framställning av civilförvarsstyrelsen, som beträffande verkskyddsinspektör — vilken har till uppgift att under civilförvarschefen handha tillsynen över verkskydd m. m. och som skall förordnas inom civilförvarsområde, där så är erforderligt — samt beträffande ersättare för verkskyddsinspektör den 28 juni 1954 utfärdat enahanda förbud.

Med anledning av innehållet i en tidningsartikel den 4 juni 1954, enligt vilken tjänstemän vid en civilförvarsbyrå skulle ha ägnat en stor del av sin ordinarie arbetstid åt att utföra privata uppdrag i verkskyddsfrågor, infortrade min företrädare som JO upplysningar från vederbörande länsstyrelse. Sedan länsstyrelsen inkommit med yttrande, varav framgick, bland annat, att vissa anstalter vidtagits till förhindrande av att civilförvarsbyråns personal utförde arbete, som icke vore förenligt med dess i tjänsten åliggande gransknings- och övervakningsuppgifter, fann JO den 21 juni 1954 ärendet icke påkalla vidare åtgärd.

I en till civilförvarsstyrelsen ingiven, den 13 augusti 1954 dagtecknad inspektionsrapport framförde dåvarande utbildningsinspektören hos styrelsen, översten W. af Klinteberg, vissa principiella anmärkningar mot verkskyddsutbildningens organisation och handhavande samt lämnade vidare en redogörelse för vissa av honom gjorda iakttagelser hos ett antal civilförvarsmyndigheter, vilka iakttagelser syntes af Klinteberg utvisa att i praktiken fog funnes för de framställda principiella anmärkningarna.

Dessa af Klintebergs anmärkningar inneburo i huvudsak följande. Endast vissa större verkskydd hade möjlighet att med hjälp av egen personal självständigt planlägga och genomföra sin utbildning. Flertalet verkskydd vore sålunda tvungna att härför anlita bistånd av något serviceorgan. Sådant bistånd lämnades huvudsakligen av två organ, nämligen dels Industriens verkskyddsinstitut aktiebolag och dels Sveriges civilförvarsförbund med underavdelningar ute i landet. Båda dessa organ lämnade bistånd beträffande såväl genomförande av utbildning som uppgörande av verkskyddsplaner. Civilförvarsmyndigheterna hade att utöva en opartisk kontroll över dessa organs arbete men skulle också stå båda till buds med erforderliga råd och upplysningar. Förekomsten av två fristående serviceorgan inneburo i praktiken en konkurrens om uppdragen. Konkurrens medförde ju vanligen, att offertgivaren försökte göra sin vara så god men samtidigt så billig som möjligt. När det gällde verkskyddsservice vore det enklaste sättet för att göra offerten billig att sänka kvaliteten på det offererade arbetet. I fråga om utbildningen kunde detta tillgå så, att serviceorganet dels minskade antalet utbildningstimmar, dels utökade antalet deltagare i varje kurs, dels uppgjorde kursplan, som innehölle mera teori än praktiska övningar, dels använde för litet övningsmateriel. Alla dessa åtgärder förbilligade utbildningen men sänkte värdet av densamma ur civilförvarssynpunkt. Det förelåge därför stor risk för att konkurrensförhållandet komme att gå ut över utbildningens effektivitet. — Teoretiskt hade båda organen möjlighet att utnyttja dessa förbilligande medel intill den gräns, som den kontrollerande civilförvarsmyndigheten medgäve. Praktiskt låge emellertid saken annorlunda till. Det finge nämligen icke bortglömmas, att de drivande krafterna i civilförvarsförbundets organisationer ute i landet i stor utsträckning samtidigt vore tjänstemän hos civil-

försvarsmyndigheterna. Dessa personer komme sålunda i den ställningen att de såsom statstjänstemän skulle kontrollera det arbete, som de själva i egenskap av föreningsmedlemmar eller av föreningen anställda eller såsom instruktörer medverkade i. Förutom intresset av att se den förening man tillhörde gå framåt, föreläge därför risk för att det personliga vinstintresset komme med i bilden. Tjänstemännen kunde nämligen vinna personliga fördelar genom att planlägga verkskyddsutbildningen och vara instruktörer vid dess genomförande. Genom de rådande organisatoriska förhållandena kunde den vid civilförsvaret anställda personalen av eget vinstintresse lockas att uppträda partiskt och att i sin kontrollerande och rådgivande verksamhet gynna civilförsvarsförbundet framför verkskyddsinstitutet. Därjämte syntes risk föreligga för att statens tjänstetid, telefon och expeditionsmateriel utnyttjades utan att ersättning därför lämnades. — Genom det i juni 1954 utfärdade förbudet för viss civilförsvarspersonal att mot ersättning åtaga sig uppdrag i verkskyddsfrågor hade förenämnda jävsförhållanden visserligen minskat. Kvar stode emellertid intresset för de tjänstemän, som tillhörde civilförsvarsförbundet, att se den egna rörelsen gå framåt. Därtill komme det personliga vinstintresset av att få tjänstgöra som instruktör. Om utbildningen för visst verkskydd uppdroges åt verkskyddsinstitutet — som delvis arbetade med egna instruktörer — föreläge risk för att civilförsvarspersonalen ginge miste om en inkomst, som den eljest skulle ha fått. Det syntes uppenbart, att tjänstemännen under sådana förhållanden lätt kunde lockas att uppträda partiskt vid sin rådgivande och kontrollerande verksamhet. Av principiella skäl syntes ovillkorligen nödvändigt, att nu berörda tjänstemän hos civilförsvaret helt frikopplades från varje befattning med de organ, som bedreve verkskyddsservice. Detta torde endast kunna ske genom att förbud utfärdades för denna personal dels att tillhöra någon av nämnda serviceorgan, eller i varje fall deras styrelser, dels att på något sätt vara anställd av organen, dels ock att mottaga uppdrag av dem att vara instruktör.

I en tidningsartikel den 16 januari 1955 uppgavs därefter, under hänvisning till vad af Klinteberg i sin nämnda rapport anført rörande vissa fall av "otillbörligt samröre", att ett nytt sådant fall skulle ha inträffat vid en civilförsvarsbyrå. I detta fall skulle enligt artikeln en person mot betalning ha utfört verkskyddsuppdrag, som han senare i egenskap av befattningshavare vid civilförsvarsbyrån haft att kontrollera och godkänna.

Med anledning av vad sålunda förekommit hemställde dåvarande JO i remiss den 22 januari 1955, att civilförsvarsstyrelsen ville — efter hörande av af Klinteberg — inkomma med yttrande rörande de åtgärder, som styrelsen kunde ha vidtagit i anledning av påtalade förhållanden, ävensom med det yttrande i övrigt, vartill saken kunde föranleda.

Civilförsvarsstyrelsen avgav därefter yttrande. Vid detta fanns fogat ett från af Klinteberg infordrat yttrande.

I sitt yttrande utvecklade af Klinteberg närmare de synpunkter, som han framfört i sin till civilförvarsstyrelsen överlämnade inspektionsrapport. Beträffande storleken av civilförvarstjänstemännens förtjänstmöjligheter anfördes därvid, att priset för upprättande av verkskyddsplan för ett medelstort verkskydd torde uppgå till 400 à 600 kronor samt att utbildningskostnaden för i verkskydd inskrivet manskap som regel torde utgöra 20 à 30 kronor per individ; antalet inskriven verkskyddspersonal kunde beräknas uppgå till omkring 300 000 personer. I fråga om ersättningen för instruktörsverksamhet framhölls i yttrandet, att timarvodet som regel vore 8—12 kronor; vid mera kvalificerad utbildning kunde arvodet utgöra 15—50 kronor per timme. Därtill kunde komma ersättning för förlorad arbetsförtjänst m. m. Vid bedömandet av förtjänstmöjligheterna borde enligt af Klinteberg beaktas, att tjänstemännen torde kunna i sin serviceverksamhet använda statlig expeditiomateriel och utföra arbetet på tjänstetid samt att de genom sin ställning ägde kännedom om de företag, som kunde antagas behöva bistånd i verkskyddsfrågor. Civilförvarspersonalen hade som regel stor frihet i sitt arbete, och möjligheterna att kontrollera dem vore begränsade. Enligt af Klinteberg påkallade förhållandena ett generellt förbud för alla civilförvarstjänstemän att syssla med verkskyddsservice i vad avsåge organisation och planläggning ävensom förbud för dem, som utövade kontroll över verkskydden, att tjänstgöra som instruktörer vid verkskyddsutbildning. — Vidare framhölls i yttrandet, bland annat, att den omständigheten att, såsom i stor utsträckning förekomme, landshövding, civilförvarsdirektör och andra befattningshavare vid länsstyrelserna inginge som funktionärer, t. ex. som ordförande, vice ordförande eller sekreterare, i de till Sveriges civilförvarsförbund anslutna länsförbunden torde grunda jäv för dessa i deras verksamhet som kontrollerande statstjänstemän. Förhållandet vore enahanda beträffande de vid civilförvarsbyråerna anställda befattningshavarna, vilka som regel vore funktionärer och drivande krafter i de lokala civilförvarsföreningarna. Verksamhet som instruktör vore även jävsgrundande för de tjänstemän, som hade till uppgift att kontrollera verkskydden. — Yttrandet utmynnade i ett förslag om tillskapande av en utav civilförvarsförbundet och Sveriges industriförbund auktoriserad serviceorganisation, som skulle vara den enda på området och som borde bildas genom en sammanslagning av Industriens verkskyddsinstitut och civilförvarsförbundets verkskyddsavdelning.

Civilförvarsstyrelsen framhöll i sitt yttrande, att de i af Klintebergs rapport framförda anmärkningarna mot verkskyddsutbildningens handhavande på vissa platser grundade sig på iakttagelser, som gjorts före ikraftträdandet den 1 juli 1954 av det förut angivna förbudet för viss civilförvarspersonal att befatta sig med verkskyddsservice. I anledning av dessa anmärkningar hade styrelsen infortrat yttranden från vederbörande länsstyrelser, vilka yttranden åberopades. Civilförvarsstyrelsen funne av

dessa yttranden framgå, att af Klintebergs uppgifter i de flesta fall grundade sig på missuppfattningar och att de sålunda vore missvisande. I intet av de påtalade fallen funnes mot bakgrunden av den gjorda utredningen skäl till ingripande från styrelsens sida. Enligt styrelsens mening hade det omförmälda förbudet varit ägnat att i hög grad minska risken för sådana missförhållanden eller "samröresfall" i samband med verkskyddsservice, varom af Klinteberg talade. Det vore måhända icke uteslutet, att bland landets drygt 350 civilförvarsområden alltjämt kunde förekomma något eller några enstaka "samröresfall", men i den mån dylika missförhållanden påvisades eller eljest komme till civilförvarsstyrelsens eller länsstyrelsens kännedom, komme desamma givetvis att rättas till. Att uppnå hundra procentig säkerhet mot förekomsten av liknande fall torde knappast vara möjligt — allra minst genom sådana drastiska åtgärder som exempelvis, såsom af Klinteberg föreslagit, utfärdande av "ett generellt förbud för alla civilförvarstjänstemän att syssla med verkskyddsservice i vad avsåge organisation och planläggning". Enligt styrelsens mening skulle inskränkningar i tjänstemäns verksamhet under fritid ej göras starkare än omständigheterna krävde. Det nyssnämnda förbudet torde vara fullt tillräckligt. I detta sammanhang ville styrelsen understryka, att civilförvarets personal i stort sett visat en utomordentlig lojalitet och arbetsiver gentemot staten. — Enligt styrelsens mening måste de risker för partiskhet hos civilförvarspersonalen, för sämre verkskyddsservice och för utnyttjande av statens tjänstetid, telefon m. m., som af Klinteberg framhållit, anses i hög grad överdrivna. Styrelsen kunde icke heller dela af Klintebergs uppfattning att landshövding, landssekreterare och andra högre befattningshavare inom det statliga civilförsvaret icke borde tillhöra den frivilliga civilförvarsorganisationen, så länge denna bedreve verkskyddsservice. Dessa ämbetsmän offrade sin tid av plikt och ansvar för arbetsuppgifterna och kunde endast ha en mening därmed, nämligen att tillgodose civilförvarets intressen. — Beträffande af Klintebergs förslag om en enda verkskyddsorganisation framhöll styrelsen, att sådant förslag tidigare diskuterats i olika sammanhang och att frågan ånyo tagits upp av Sveriges industriförbund. Styrelsen ansåge, att de konflikter som uppkommit mellan de båda ifrågavarande serviceföretagen till stor del berodde på att det ena bedreves i syfte att lämna företagarevinst. Det lyckligaste skulle otvivelaktigt vara, om industrien själv organiserade den service, som krävdes. Styrelsen ämnade liksom tidigare verka för en sådan ordning. — Beträffande slutligen de i tidningsartikeln den 16 januari 1955 intagna uppgifterna anförde civilförvarsstyrelsen, att styrelsen icke erhållit vetskap om vilken civilförvarsbyrå som åsyftades, varför styrelsen icke kunde yttra sig i saken.

Med anledning av civilförvarsstyrelsens yttrande inkom af Klinteberg med en skrift, däri han bland annat anförde, att styrelsen på väsentliga

punkter icke ingått på någon egentlig principdiskussion utan blott anfört sin mening utan att närmare motivera denna, t. ex. beträffande de av af Klinteberg berörda jävsfrågorna. I skriften argumenterade af Klinteberg ytterligare för sina förut framförda synpunkter samt tillbakavisade styrelsens påstående att hans i rapporten lämnade uppgifter om iakttagelser vid inspektionsverksamheten skulle i de flesta fall vara missvisande. Vidare framhöll af Klinteberg, bland annat, att styrelsen i sitt remissvar underlåt tit omnämna, att till styrelsen inkommit handlingar, som utvisade att en befattningshavare vid viss angiven civilförsvarsbyrå åtagit sig verkskyddsuppdrag i strid mot utfärdat förbud, vilket fall syntes avse det som åsyftats i tidningsartikeln den 16 januari 1955.

Sedan tillfälle därefter beretts Sveriges industriförbund att yttra sig i ärendet, inkom förbundet med yttrande, däri inledningsvis anfördes följande: Industriföretagens åtgärder med avseende å verkskyddet borde självfallet utformas så, att här skapades ett så gott utgångsläge som möjligt i händelse av krig — genom upprättande av verkskyddsplaner, utbildning av personal, anskaffande av erforderlig materiel, byggande av skyddsrum etc. Därvidlag torde ej sällan vara önskvärt, att företagens åtgärder sträckte sig längre än som oundgängligen krävdes i förefintliga författningsbestämmelser och av myndigheter i kraft därav utfärdade anvisningar. Å andra sidan finge åtgärderna icke medföra sådana ekonomiska konsekvenser för företagen, som icke stode i rimlig proportion till nyttan. Endast ett relativt litet antal, vanligen större, industriföretag hade kunnat avdela särskilda personer med uppgift att utan biträde utifrån svara för vidtagandet av erforderliga verkskyddsåtgärder. Det stora flertalet företag måste i större eller mindre utsträckning anlita sakkunnigt biträde för detta arbete. En tillfredsställande beredskap på verkskyddets område kunde därför enligt förbundets uppfattning knappast upprätthållas, med mindre industriföretagen i betydande utsträckning hade tillgång till utomstående serviceorgan, som kunde tillhandagå dem med råd och anvisningar m. m. Även ur myndigheternas synpunkt måste det te sig angeläget, att serviceorgan, som bedreve sitt arbete med sakkunskap och ansvarskänsla, stode till företagens förfogande. Detta borde vara ägnat att väsentligt underlätta myndigheternas kontrollverksamhet och torde i viss grad kunna ersätta densamma. Med den mångfald uppgifter, som åvilade civilförsvarsmyndigheterna, borde en sådan avlastning av vissa arbetsuppgifter ur deras synpunkt vara önskvärd.

Industriförbundet fortsatte: Såsom förut framhållits syntes angeläget, att det även i fortsättningen funnes tillgång till kompetenta serviceorgan på verkskyddets område. Förbundet kunde emellertid icke dela af Klintebergs uppfattning att konkurrens på detta område i och för sig skulle vara till skada ur verkskyddets synpunkt. För industrien kunde det tvärtom många gånger vara till fördel, att det vid sidan av ett till Stockholm för-

lagt institut också funnes serviceorgan med speciell anknytning till och kännedom om förhållandena i olika delar av landet. När verkskyddsåtgärderna av olika skäl ännu på många håll släpade efter, borde behovet av verkskyddsservice kunna tillgodoses i snabbare takt, om det funnes tillgång till mer än ett serviceorgan. Även ur kostnadssynpunkt kunde en viss decentralisering av serviceverksamheten befinnas lämplig. För att en sådan ordning skulle fungera tillfredsställande måste självfallet krävas, att de med varandra konkurrerande serviceorganen erbjöde industriföretagen fullgoda tjänster. Detta vore desto viktigare som företagen i egenkap av uppdragsgivare långt ifrån alltid vore kompetenta att bedöma värdet av de tjänster av detta slag, som tillhandahölles dem. Utan att vilja gradera de olika serviceorganens kvalifikationer för uppgiften ville förbundet vitsorda, att Industriens verkskyddsinstituts verksamhet på det hela taget tillvunnit sig kundernas, industriföretagens, förtroende. Institutet hade till sitt förfogande en stab av tjänstemän, som mestadels under åtskilliga år helt ägnat sig åt denna uppgift, medan huvudkonkurrenten, d. v. s. civilförsvarfsförbundets organisationer, än så länge som regel hade en mera begränsad erfarenhet på detta område och därjämte för sin verkskyddsservice i huvudsak anlidade deltidsanställda funktionärer. Industrieförbundet vore emellertid av den uppfattningen att även civilförsvarfsförbundets verksamhet av detta slag i stort sett fyllde måttet. Konkurrensituationen på området hade blivit i hög grad besvärande för verkskyddsinstitutet, vars verksamhet under de senaste åren gått tillbaka. Industrieförbundet skulle finna det beklagligt, i vart fall ur verkskyddets synpunkt, om institutet, som under åtskilliga år gjort industrien betydande tjänster och tillika besuttede stora erfarenheter på området, skulle bli nödsakat att nedlägga sin verksamhet. Konkurrensläget hade därjämte utlöst åtskillig irritation mellan de båda serviceorganen, vilket sannolikt icke varit till båtnad för verkskyddet. Det hade därför syntts förbundet angeläget att söka åstadkomma en viss avspänning i det motsatsförhållande, som uppkommit. I sådant syfte hade förbundet under senaste tiden fört ingående diskussioner med institutet och civilförsvarfsförbundet under medverkan av civilförsvarfsstyrelsen. Det hade emellertid därvid framgått att, ehuru intresse för ett samgående dem emellan förefunnes på ömse sidor, ett sådant av olika skäl icke för det dåvarande kunde åstadkommas. Åtminstone för den närmaste framtiden finge man därför räkna med, att serviceverksamhet i verkskyddsfrågor komme att bedrivas av båda dessa organ efter ungefär samma linjer som dittills. I detta läge vore en lösning av de i remisshandlingarna berörda frågorna ur verkskyddets synpunkt angelägen.

Industrieförbundet ingick därefter på frågan huruvida rådande personella samband mellan civilförsvarfsmyndigheter och de till frivilligörelsen anslutna serviceorganen — länsförbund och civilförsvarfsföreningar — kunde

bereda de senare ett obehörigt försteg i konkurrensen om serviceuppdrag. Härutinnan anförde industriförbundet: Det torde vara otvivelaktigt, att frivilligrörelsen genom sin anknytning till vissa myndigheter eller myndighetspersoner finge en extra goodwill, när det gällde att skaffa uppdrag, som avsåge verkskyddsservice. Därvidlag syntes det vara av mindre betydelse, huruvida denna anknytning verkligen begagnades såsom "försäljningsargument" eller ej. Det vore naturligt, att företagen utginge ifrån, att frivilligrörelsens serviceorgan på särskilt sätt "auktoriserats" av myndigheterna, och att ett anlitan­de av dessa organ innebure en viss garanti för att vidtagna verkskyddsåtgärder komme att godkännas av myndigheterna. Eftersom industriföretagen på det hela taget icke förfogade över tillräcklig sakkunskap på området, fäste de helt naturligt vikt vid hur den kontrollerande myndigheten kunde antagas komma att reagera vid sin granskning av vidtagna åtgärder. Av tillgängliga upplysningar syntes vidare framgå, att frivilligrörelsen tack vare sina nära kontakter med myndigheterna kunde få värdefulla upplysningar om, var och när utbildningsuppdrag o. d. kunde erhållas. Med hänsyn till det anförda ansåge förbundet uppenbart, att frivilligrörelsen i sin ackvission av verkskydds­uppdrag hade ett värdefullt försteg framför sin konkurrent, utan att detta försteg vore betingat av att de tjänster, frivilligrörelsens serviceorgan presterade, allmänt sett vore mera värdefulla än de som lämnades av Industriens verkskydds­institut. Konkurrensen dem emellan ägde sålunda icke rum på lika villkor. Detta vore otillfredsställande, eftersom frivilligrörelsens verkskyddsservice icke vore en uppgift, som den författningsenligt hade att ombesörja utan som bedreves efter frivilligt åtagande och mot betalning för utförda tjänster. Någon principiell skillnad funnes icke mellan frivilligrörelsens och institutets serviceverksamhet.

Rörande frågan huruvida det förenämnda personella sambandet kunde antagas inverka på civilförsvarsmyndigheternas granskning av företagens verkskyddsåtgärder anförde slutligen industriförbundet: Det vore självfallet för utomstående synnerligen vanskligt att bedöma denna fråga. Förbundet kunde därför icke taga ställning till de konkreta anmärkningar i detta avseende, som framförts av af Klinteberg. Oavsett befogenheten av dessa anmärkningar hade emellertid den utredning som förebragts i ärendet givit vid handen, att rådande förhållanden på detta område principiellt sett icke vore tillfredsställande. Det syntes svårt att förneka, att sambandet mellan frivilligrörelsens serviceorgan samt olika myndigheter och myndighetspersoner, som handhade verkskyddsfrågor, under vissa omständigheter kunde föranleda en ojämn bedömning från myndigheternas sida av de olika serviceorganens prestationer. Från civilförsvarsstyrelsens sida hade också uttalats, att det i juni 1954 meddelade förbudet för viss civilförsvarspersonal att befatta sig med verkskyddsservice tillkommit av principiella skäl, och att det enligt styrelsens mening icke på detta område finge före-